

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ირაკლი მაკალათია

საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის
სტატისტიკური კვლევა

ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ქეთევან მარშავა
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
თსუ პროფესორი

თბილისი 2014

შინაარსი

შესავალი	4
თავი 1. ცხოვრების დონის კვლევის თეორიული საფუძვლები	10
1.1 ცხოვრების დონე, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორია	10
1.2 მოსახლეობის ცხოვრების დონის აქტუალური საკითხების კვლევის ისტორიული განვითარება	23
თავი 2. ცხოვრების დონის კვლევის მეთოდოლოგიური საკითხები	40
2.1 ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემა	40
2.2 ადამიანის განვითარების ინდექსის დინამიკა საქართველოში	51
2.3 საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებლების ანალიზი	65
თავი 3. საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის განმსაზღვრელი სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების სტატისტიკური კვლევა	75
3.1 მოსახლეობის ცხოვრების დონის დემოგრაფიული მახასიათებლების ანალიზი	75
3.2 საქართველოს მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების სტატისტიკა	85
3.3 საქართველოს შრომის ბაზრის სტატისტიკური შესწავლა	105
3.4 მოსახლეობის განათლების დონისა და ჯანდაცვის სტატისტიკა საქართველოში	125
3.5 მოსახლეობის ცხოვრების დონის ინდექსის აგება ადამიანის განვითარების ინდექსის გაანგარიშების მეთოდის საფუძველზე	138

თავი 4. სიღარიბე, როგორც ცხოვრების დონის მნიშვნელოვანი კატეგორია და მისი სტატისტიკური ანალიზი	145
4.1 საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების მეთოდოლოგიური საკითხები	145
4.2 სიღარიბის რეალური მდგომარეობის სტატისტიკური ანალიზი საქართველოში	161
4.3 ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება და სიღარიბის დაძლევის გზები საქართველოში	168
დასკვნები და რეკომენდაციები	193
გამოყენებული ლიტერატურა	202

შესავალი

თემის აქტუალურობა

მოსახლეობის ცხოვრების დონე სოციალურ მეცნიერებათა უმნიშვნელოვანესი კატეგორიაა, ხოლო მისი მეცნიერული კვლევა და ანალიზი აქტუალურია, როგორც გარდამავალი ეკონომიკის მქონე, ისე განვითარებული ქვეყნებისათვის. მოსახლეობის ცხოვრების დონეს განსაზღვრავს ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური გარემო, რომელიც საზოგადოების მოთხოვნილებათა ზრდის პარალელურად იცვლება, რაც თავის მხრივ მოითხოვს ცხოვრების დონის კატეგორიის ახლებულად დასმასა და ცვლილებას საზოგადოებაში გაჩენილ მოთხოვნილებათა გათვალისწინებით.

საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ცხოვრების დონისადმი მიდგომა განსხვავებული იყო, ვინაიდან განსხვავდებოდა მოსახლეობის მოთხოვნილებები. თანამედროვე ეტაპზე, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესი, ცხადია, გავლენას ახდენს მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე და ქმნის საზოგადოების ფენებს შორის ქონებრივ უთანაბრობას. აქედან გამომდინარე, საჭიროა ცხოვრების დონის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლების მეცნიერული გააზრება, არსებული პრობლემების გამოვლენა და მათი გადაჭრის გზების დასახვა მეცნიერულად დასაბუთებული მეთოდების საფუძველზე.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის კატეგორია კარგადაა ცნობილი, ანტიკური ეპოქიდან დღემდე იზრდება მისი აქტუალურობა და მოქცეულია, როგორც ეკონომისტების, ისე სოციოლოგებისა და სხვათა კვლევების სფეროში.

სიღარიბის დაძლევა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება სახელმწიფოს პირდაპირი მოვალეობაა. ამისათვის კი აუცილებელია მოსახლეობის ცხოვრების დონის ანალიზი, მისი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი შესწავლა, რაც ხელისუფლებას ეფექტიანი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში დაეხმარება.

ცხოვრების დონეს განაპირობებს მრავალი სოციალური თუ ეკონომიკური ფაქტორი, რომელთაგან განსაკუთრებული აქტუალურობით ხასიათდება ცხოვრების დონის შემდეგი მაჩვენებლები: უმუშევრობა, სიღარიბე, მოსახლეობის შემოსავლებს შორის უთანაბრობა, ჯანდაცვა, განათლება და სხვ., რომელთა კომპლექსური შესწავლა ქვეყანაში ცხოვრების დონის შესახებ სრულ სურათს იძლევა.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესახებ არსებულ სოციალურ პრობლემათა ფართო არეალმა და მათი გადაჭრის გზების ძიების პროცესმა განაპირობა ჩვენი დაინტერესება აღნიშნული საკითხებისადმი და საკვლევ თემად მისი არჩევა.

საკვლევი პრობლემის შესწავლის მდგომარეობა

ცხოვრების დონე ფართო ცნებაა და მოიცავს როგორც მატერიალურ, ისე არამატერიალურ სფეროს. მასზე მოქმედი სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების სიმრავლე კი განაპირობებს ცხოვრების დონის შესწავლისადმი ჩატარებულ მრავალ მეცნიერულ კვლევას, რომელიც გვხვდება როგორც უცხოელ, ისე ქართველ მეცნიერთა ნაშრომებში.

ცხოვრების დონის აქტუალურ საკითხებს იკვლევდნენ ისეთი ცნობილი მოაზროვნეები, როგორებიცაა: ფ. კენე, თ. მალთუსი, უ. პეტი, ა. სმიტი, დ. რიკარდო, გ. კინგი, ფ. ლისტი, ჯ. ქეინზი ა. კეტლე, რ. მაიო-სმიტი, ა. ბოული, ს. გ. სტრუმილინი და სხვ.

ცხოვრების დონის საკითხისადმი მკვლევარ ქართველ მეცნიერთა შორის აღსანიშნავია: პ. გუგუშვილი, შ. ბერაძე, გ. გამყრელიძე, გ. გამსახურდია, ბ. გაბიძაშვილი, ვ. ოშიაძე, ვ. პაპავა, ლ. ჩიქავა, ქ. მარშავა, პ. ლემონჯავა, ა. სილაგაძე, ე. მექვაბიშვილი, რ. გოგოხია, ი. მესხია, გ. ხელაია, რ. კაკულია, რ. ასათიანი, ა. ჯიბუტი, მ. ტურავა, ზ. შონია, მ. ხმალაძე და სხვ.

მოცემული დისერტაცია წარმოადგენს საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და მისი განმსაზღვრელი ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების სტატისტიკურ კვლევას.

კვლევის მიზანი და ამოცანები

სადისერტაციო კვლევა მიზნად ისახავს საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის მდგომარეობის თანამედროვე სურათის გამოვლენას მისი მახასიათებელი სტატისტიკური მაჩვენებლების გაანგარიშების საფუძველზე.

აღნიშნული მიზნიდან გამომდინარე საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლის ძირითად ამოცანებს წარმოადგენს შემდეგი:

- ✓ მოსახლეობის ცხოვრების დონის სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების განსაზღვრა;
- ✓ მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა დინამიკის დახასიათება;
- ✓ მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა საერთაშორისო შესადარისობის მიღწევა;
- ✓ ცხოვრების დონის ზოგადი დახასიათებისათვის ცხოვრების ღირებულების მაჩვენებლების სტატისტიკური ანალიზი დინამიკაში;
- ✓ ადამიანის განვითარების ინდექსის გაანგარიშება და საქართველოს მაგალითზე მოსახლეობის ცხოვრების დონის ინდექსის გამოთვლა;
- ✓ მოსახლეობის დემოგრაფიული მახასიათებლების ანალიზი;
- ✓ უმუშევრობის სტატისტიკური კვლევა;
- ✓ მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების სტრუქტურული ანალიზი;
- ✓ ჯანდაცვისა და განათლების სტატისტიკური შესწავლა;
- ✓ საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის განხილვა;
- ✓ სიღარიბის მაჩვენებელთა სტატისტიკური ანალიზი და მისი დაძლევის გზების განსაზღვრა.

კვლევის ობიექტი და საგანი

სადოქტორო ნაშრომის შესწავლის ობიექტია საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის მდგომარეობა, ხოლო კვლევის საგანს წარმოადგენს ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა რაოდენობრივი კანონზომიერებების დადგენა და სტატისტიკური ანალიზი.

კვლევის თეორიულ – მეთოდოლოგიური საფუძვლები

კვლევის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს: ეკონომიკური თეორია, საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნების მეცნიერთა და ეკონომისტთა თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის მეცნიერული გამოკვლევები, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციების მეთოდოლოგიები.

ცხოვრების დონის კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია: ეკონომიკური ანალიზის, მათემატიკური და სტატისტიკური მეთოდები. კვლევაში ვიყენებთ ისეთ სტატისტიკურ მეთოდებს როგორცაა: დაკვირვების, დაჯგუფების, აბსოლუტური და შეფარდებითი სიდიდეების, სტატისტიკური მონაცემების გრაფიკული გამოსახვის, საშუალო სიდიდეების, ვარიაციის მაჩვენებლების, დინამიკური მწკრივების, კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზისა და საინდექსო მეთოდები.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლეები

ქვეყანაში სიღარიბის დაძლევა და ცხოვრების დონის ამაღლება უნდა დაიწყოს ამ სფეროში მეცნიერული კვლევების დონის ამაღლებით, მეცნიერულ კვლევაზე დაფუძნებული წინადადებებისა და რეკომენდაციების შემუშავებით. ცხოვრების დონის შესახებ კვლევები მხოლოდ მისი ცალკეული პრობლემური საკითხების განხილვით ამოიწურება. მოცემული სადისერტაციო ნაშრომი წარმოადგენს საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის კომპლექსურ კვლევას.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლეები მდგომარეობს შემდეგში:

1. საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ინდექსის გაანგარიშება;
2. პიროვნების მიერ ცხოვრების დონის სუბიექტური აღქმის სპეციალური ინდექსის აგება (ბედნიერების ინდექსი) და მისი ინტერპრეტირება;
3. გაეროს მიერ რეკომენდირებული ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებლის – ადამიანის განვითარების ინდექსისა და მისი შემადგენელი სუბინდექსების საქართველოს მაგალითზე გაანგარიშება. ექსტრაპოლაციის მეთოდით სუბინდექსების შესაძლო მნიშვნელობების განსაზღვრა და მის საფუძველზე ადამიანის განვითარების ინდექსის პროგნოზირება;

4. საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე სიღარიბიდან საშუალო ფენამდე „გარდამავალი ფენის“ კატეგორიის შემოღება და ცხოვრების დონის თითოეული კატეგორიისათვის ზღვარის დაწესება;
5. შეფასებულია საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების მეთოდოლოგია საქართველოში, დათვლილია მინიმალური სასურსათო კალათის ფულადი ღირებულება და შემოთავაზებულია მინიმალური სასურსათო კალათისა და საარსებო მინიმუმის გამოთვლის სრულყოფის წინადადებები.

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა

სადისერტაციო ნაშრომი შეიძლება გამოყენებული იქნეს მეცნიერ-ეკონომისტებისა და სტატისტიკოსების მიერ ცხოვრების დონესთან დაკავშირებული პრობლემების შესწავლისას. მასში მოცემული თეორიული დებულებები, ასევე კვლევის სტატისტიკური ინსტრუმენტარი შეიძლება გამოყენებული იქნეს სოციალური და ეკონომიკური სტატისტიკის კურსების სწავლებისას.

ნაშრომი ასევე დაეხმარება პრაქტიკოს სტატისტიკოსებს და აღნიშნული საკითხით დაინტერესებულ ყველა ადამიანს.

ნაშრომის აპრობაცია და პუბლიკაცია

სადისერტაციო ნაშრომი განხილულ იქნა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრაზე 2014 წლის 21 იანვარს (ოქმი №2).

შესრულებული კვლევის შედეგებზე გამოქვეყნებული 7 სამეცნიერო ნაშრომი და კონფერენციის თეზისები შემდეგია:

1. საქართველოს შრომის ბაზარზე ჩამოყალიბებული ძირითადი ტენდენციები მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის ფონზე, სოციალური ეკონომიკა (№1), თბ., 2011;
2. სიღარიბე საქართველოში: სტატისტიკა და რეალობა (შედარებითი ანალიზი), ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი (№3), თბ., 2011;

3. მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების სტატისტიკის აქტუალური პრობლემები საქართველოში, ჟურნ. ეკონომისტი (№1), თბ., 2012;
4. სოფლის მეურნეობის ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი, სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული თბ., 2012;
5. სიღარიბისა და უმუშევრობის პრობლემები საქართველოში გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული თბ., 2013;
6. დასაქმებისა და უმუშევრობის სტატისტიკური ანალიზი რეგიონული ჭრილით საქართველოში, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, II საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, ბიოეკონომიკა და სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარება, სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული თბ., 2013;
7. საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების მეთოდოლოგიური საკითხები და მისი სრულყოფის გზები საქართველოში, ჟურნ. ეკონომიკა (1-2), თბ., 2014.

ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა

სადისერტაციო ნაშრომის საერთო მოცულობა შეადგენს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 212 გვერდს და შედგება შესავლის, ოთხი თავის, დასკვნებისა და წინადადებებისგან. ტექსტის ძირითად ნაწილს თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია და დანართები (ცხრილების სახით).

თავი 1. ცხოვრების დონის კვლევის თეორიული საფუძვლები

1.1 ცხოვრების დონე, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორია

საზოგადოება თავისი განვითარების ყოველ საფეხურზე ცდილობს წარმოების სრულყოფით გაიუმჯობესოს ეკონომიკური მდგომარეობა და ამით დაიკმაყოფილოს მუდმივად მზარდი მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებები, რაც აისახება ცხოვრების დონეში.

მოსახლეობის ცხოვრების დონე არის სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორია, რომელიც გულისხმობს მოსახლეობის მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების დონესა და ხარისხს.

ცხოვრების დონე დამოკიდებულია მრავალ რთულ და განსხვავებულ ფაქტორზე, როგორცაა: ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური, ისტორიული, ეროვნული, ბუნებრივი პირობები. მათ შორის მთავარია მოსახლეობის შემოსავლები, დანახარჯები, დასაქმების დონე, სიღარიბე, ინფლაცია და სხვ.

„ცხოვრების დონე უპირველეს ყოვლისა, სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა და ახასიათებს ადამიანის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების დონეს. ამასთან იგი ცვალებადი და დინამიკურია, ვინაიდან იგი დამოკიდებულია საზოგადოების მოთხოვნილებების განვითარების დონეზე, წარმოებული პროდუქციისა და მომსახურების, როგორც რაოდენობრივ, ისე ხარისხობრივ პარამეტრებზე. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ცხოვრების დონის კატეგორიაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მოთხოვნილების დინამიკა და სტრუქტურა, რომელიც სწრაფად იცვლება საზოგადოებრივი პროგრესის ზეგავლენით.“¹ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდის ტემპები უპირველეს ყოვლისა დამოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალზე, ანუ იმაზე, თუ რამდენადაა შესაძლებელი მოსახლეობის მატერიალურ და სულიერ მოთხოვნილებათა უზრუნველყოფა.

საზოგადოების განვითარების დაბალ საფეხურზე ადამიანის მთელი მოთხოვნილება მხოლოდ მატერიალური მოთხოვნილებით ამოიწურებოდა. ასე

¹ იხ. მესხია ი., გაბელაშვილი კ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონე, თბ., 2004, გვ. 14.

მაგალითად, საუკუნის წინ საქართველოში სოფლის გლეხკაცი თავს ღარიბად არ მიიჩნევდა თუ მას წლის განმავლობაში ოჯახის გამოსაკვებად საჭირო სურსათი და ცოტაოდენი ტანსაცმელი ჰქონდა. შემდგომში საზოგადოების განვითარებას მოჰყვა მოთხოვნილების განუხრელი ზრდა, ადამიანებს აღარ აკმაყოფილებდათ მიღწეული ცხოვრების დონე, მათ დაიწვეს მატერიალური მდგომარეობისა და სულიერი ცხოვრების გაუმჯობესებაზე ფიქრი. დღევანდელ დღეს ტექნოლოგიური განვითარებისა და მოთხოვნილებათა ზრდის ფონზე ცხოვრების დონის მაჩვენებლები აისახება არა მარტო ადამიანთა კვებაში, ჩაცმა-დახურვასა და სხვა მატერიალურ ყოფაში, არამედ ჯანდაცვაში, განათლებაში, კულტურულ და სხვა სოციალურ მოთხოვნილებებში.

„ისტორიული თვალსაზრისით, ზოგადად, შეიძლება ითქვას, რომ დროთა განმავლობაში ადამიანები გაცილებით უკეთ ცხოვრობდნენ, ვიდრე წინა საუკუნეებში, ანუ ადგილი აქვს სიმდიდრის ზრდის ტენდენციას. ამიტომ დღევანდელი საშუალო ფენის წარმომადგენელი, წარსულის მდიდრებზე გაცილებით მდიდარი შეიძლება აღმოჩნდეს არა შემოსავლების, არამედ, უმთავრესად, ცხოვრების კომფორტის მიხედვით, რასაც მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევები განაპირობებს.

მოსახლეობის ცხოვრების დაბალი დონის მიზეზი გარდა სოციალური უთანასწორობისა, იყო მასობრივი უბედურება – მოუსავლიანობა, ეპიდემიები, წყალდიდობები, ხანძრები, ომები და სხვა. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ცხოვრების დაბალ დონესა და სიღარიბეს ძირითადად განაპირობებს ტექნოლოგიების დაბალი დონე, მწირი ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი, ეკონომიკის არასწორი რეგულირება (ინფლაცია, უმუშევრობა) და სხვ.”²

„ბაზრის პირობებში საქონელი ნაწილდება (გაიყიდება) იმაზე, ვისაც მისი შექმნა შეუძლია და არა იმაზე, ვის უფრო სჭირდება. კითხვაზე რა ვაწარმოთ, როგორ ვაწარმოთ და ვისთვის ვაწარმოთ, ბაზარი პასუხობს ცალსახად: ყველასთვის, ვისაც შეუძლია იყიდოს საქონელი. ცხადია, რომ ბაზრის ასეთი მიმართულება იწვევს საზოგადოების ერთი ნაწილის გამდიდრებას, ხოლო

² იხ. აბესაძე რ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და სიღარიბის ზოგიერთი სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული III, თბ., 2010, გვ. 10.

მეორე ნაწილის გაღატაკებას. ამ ვითარებაში წარმოიშობა შემოსავლების განაწილების პრობლემა, რომელსაც სხვადასხვა მოცულობითა და სხვადასხვა ფორმებით არეგულირებს სახელმწიფო, ამასთან, სახელმწიფოს ჩარევას გადანაწილების პროცესში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს სხვადასხვა დონეზე, დაწყებული რადიკალურით და დამთავრებული კონსერვატიული ფორმებით.”³

განსხვავებული ცხოვრების დონე განაპირობებს მოსახლეობის განსხვავებულ ცხოვრების წესსაც, ვინაიდან სოციალურად არაერთგვაროვან საზოგადოებაში არ არის და შეუძლებელიცაა იყოს ერთნაირი ცხოვრების წესი. ცხოვრების წესი ადამიანთა მთელ საქმიანობას მოიცავს და განიხილება ცხოვრების განმსაზღვრელ პირობებთან ერთად, იგი ცხოვრების დონით განპირობებული საზოგადოების ქცევის მიზეზების გამოვლენისა და დადგენის საშუალებას იძლევა. ღრმა განსხვავება ცხოვრების წესში, თავის მხრივ აძლიერებს საზოგადოების სოციალურ დიფერენციაციას. ასე მაგალითად, ფულად-სასაქონლო ურთიერთობათა პირობებში მოსახლეობის მდიდარ ფენაში ცხოვრების წესი ხასიათდება მოგების მიღების მაქსიმიზაციისკენ სწრაფვით. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს მიდრეკილებას ფულისა და ფუფუნების საგნებისადმი, რომლებიც განასახიერებენ სიმდიდრეს. „საშუალო და დაბალი ფენის მოსახლეობის ცხოვრების წესის ნიშნებია მერყევი მატერიალური მდგომარეობა, ხვალისდელი დღისადმი შიში, უმუშევრობის მუდმივი საშიშროება, ღარიბი სიბერის მოლოდინი, მატერიალურ-ფულადი ბარიერები ცოდნის მიღებაში და სხვ. ამავე დროს, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ცხოვრების წესი არაერთგვაროვანია ფიზიკური შრომით დაკავებულ საზოგადოებრივ ფენებში, ინტელიგენციაში, სოფლისა და ქალაქის მოსახლეობაში, ფიზიკური და გონებრივი შრომით დაკავებულ მომუშავე ადამიანებში და ა.შ.”⁴

ცხოვრების სტილი პიროვნების ან სოციალური ჯგუფის ცხოვრების წესის თავისებურებებს ახასიათებს, თავისი შინაარსით ცხოვრების წესი უფრო ფართოა ვიდრე ცხოვრების სტილი.⁵ ცხოვრების სტილი, როგორც კონცეფცია

³ იხ. მესხია ი., გაბელაშვილი კ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონე, თბ., 2004, გვ. 6.

⁴ იქვე, გვ. 25.

⁵ <http://www.nplg.gov.ge>

დაკავშირებულია გერმანელი სოციოლოგისა და ფილოსოფოსის მაქს ვებერის შრომებთან. ის განისაზღვრება მატერიალური კეთილდღეობის სტანდარტებით, ადამიანის მიერ შექმნილი და მოხმარებული პროდუქციით, შეხედულებებითა და გემოვნებით, რაც დამახასიათებელია როგორც ცალკეული ადამიანისათვის, ისე კონკრეტული სოციალური ჯგუფებისათვის. ქცევისა და ურთიერთობის გარკვეული ინდივიდუალური ან ჯგუფური სტილის გავრცელებამ კი შეიძლება ცხოვრების წესის ცვლილება გამოიწვიოს.

ცხოვრების დონის კატეგორიის შესწავლისას განასხვავებენ ცნებებს – „ცხოვრების დონე“ და „ცხოვრების ხარისხი“.

ამ ცნებების მიხედვით ცხოვრების დონე მოიცავს ცხოვრების მატერიალური და არამატერიალური პირობების რაოდენობრივ მხარეს, ხოლო ცხოვრების ხარისხი ცხოვრების დონის თვისობრივ მხარეს. ცხოვრების დონე უფრო ფართო ცნებაა ვიდრე ცხოვრების ხარისხი, აქედან გამომდინარე, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ანალიზისას ცხოვრების დონე მოიცავს ცხოვრების ხარისხსაც, ვინაიდან საზოგადოებრივი მოვლენების რაოდენობრივი ნიშნით სტატისტიკური კვლევა შეუძლებელია წარმართოს თვისობრივ მხარესთან ურთიერთკავშირის გარეშე.

ცხოვრების დონე შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მატერიალური და არამატერიალურ პირობების რაოდენობრივი მაჩვენებელი და ცხოვრების ხარისხი როგორც ამ რაოდენობრივი მაჩვენებლების თვისებრივი (ხარისხის) მახასიათებელი. მაგრამ, ვინაიდან მოსახლეობის ცხოვრების დონე გამოხატავს საზოგადოებრივი განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, ადამიანთა ცხოვრების პირობების იმ ფაქტორთა ერთობლიობას, რომელიც ახასიათებს მოსახლეობის ფიზიკური, სოციალური და ინტელექტუალური მოთხოვნების დაკმაყოფილების ხარისხს, შედეგად ცხოვრების დონე მოიცავს ცხოვრების ხარისხის შესწავლასაც.

ცხოვრების დონესა და ცხოვრების ხარისხს შორის კავშირი შეიძლება განვიხილოთ შემდეგნაირად. „ცხოვრების დონეც და ცხოვრების ხარისხიც მოიცავს როგორც რაოდენობრივ, ისე თვისებრივ მხარეებს, ვინაიდან, თუ ხარისხობრივად ადამიანთა მოთხოვნილებები არ კმაყოფილდება, შეუძლებელია

ვისაუბროთ ცხოვრების მაღალ დონეზე და პირიქით, თუ რაოდენობრივად ადამიანთა მოთხოვნილებები არ კმაყოფილდება, ვერ ვისაუბრებთ ცხოვრების მაღალ ხარისხზე. აქედან გამომდინარე ცხოვრების პირობების შესაფასებლად უფრო მისაღებია გამოვიყენოთ ტერმინი “ცხოვრების დონე”. ამასთან, მისი დახასიათებისა და კვლევისას მისაღებია განვიხილოთ ცხოვრების დონის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლები.”⁶

ცხოვრების დონის სტანდარტს განსაზღვრავს ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა შემოსავლები, დასაქმება და შრომის პირობები (რაც დასაქმების ხარისხის განმსაზღვრელი ფაქტორია), ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი ჯანდაცვა, სიცოცხლის ხანგრძლივობა, განათლება, სიღარიბის დონე, მთლიანი შიდა პროდუქტი, ეკონომიკის ზრდა, ინფრასტრუქტურა, ინფლაციის დონე, საქონლისა და მომსახურების ღირებულება, ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობა, პოლიტიკური და რელიგიური თავისუფლება, კლიმატი და ეკოლოგიურად სუფთა გარემო, ცხოვრების დონის ჩამოთვლილი მაჩვენებლები განსაზღვრავენ კიდევ ცხოვრების ხარისხს.

ტერმინი “ცხოვრების ხარისხი” გაჩნდა XX საუკუნის 50-იანი წლების შუა პერიოდში, ვინაიდან აშკარა გახდა, რომ მხოლოდ ეკონომიკური ზრდა ვერ იქნებოდა ცხოვრების დონის საზომი, აქ გამოიკვეთა ისეთი გარემოებები და მოვლენები, რომლებიც გავლენას ახდენდნენ ცხოვრების დონის ხარისხობრივ მხარეზე. ცხოვრების ხარისხის შეფასების საჭიროება ტექნიკურმა პროგრესმა და ეკონომიკურმა განვითარებამაც გამოიწვია, რადგანაც თავი იჩინა ისეთმა უარყოფითმა მოვლენებმა, როგორცაა სოციალური დაძაბულობის გაღრმავება, ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესება და ა.შ.

თავიდან, ცნება ცხოვრების ხარისხი ატარებდა აბსტრაქტულ ფორმას, რომელიც მატერიალური კეთილდღეობის შევსების აუცილებლობიდან გამომდინარე, ძირითადად დაფუძნებული იყო სოციალური უსაფრთხოებისა და გარე სამყაროს ნეგატიური ზეგავლენის მდგომარეობების შეფასებაზე. „1962 წელს ჯ. ბერლინგერმა ცხოვრების ხარისხის საბაზისო შემადგენლობაში

⁶ იხ. აბესაძე რ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და სიღარიბის ზოგიერთი სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული III, თბ., 2010, გვ. 5.

შეიყვანა შემდეგი ელემენტები: შემოსავლის დონე ერთ მოსახლეზე, სამართალდარღვევებისა და დანაშაულთა დონე, განათლებისა და სამედიცინო მომსახურების დონე. ამერიკელმა მეცნიერმა ჯ. ფორესტერმა ცხოვრების ხარისხის მახასიათებლებს მიაკუთვნა სტრესული სიტუაციები, ცხოვრების სირთულეები, კვების ხარისხი და გარემოს დაბინძურება. კანადელ სოციოლოგ მ. ბუნგეს ცხოვრების ხარისხის ელემენტებში შექონდა ჰაერისა და წყლის ხარისხი, საცხოვრებლის ზომა და ხარისხი, ოჯახური ცხოვრებისა და სამუშაოსაგან დაკმაყოფილების ხარისხი, საზოგადოებრივ საქმიანობაში მონაწილეობის დონე, უსაფრთხოება ქუჩაში, წაკითხულ წიგნთა, თეატრალურ წარმოდგენებზე დასწრების რაოდენობა და ა.შ.”⁷

მოსახლეობის ცხოვრების დონის კვლევისას ცხოვრების დონის ხარისხობრივი მხარის ანალიზს შემდეგი სახით ვახდენთ. მაგალითად; ცხოვრების დონის მაჩვენებლების განხილვისას, როგორცაა დასაქმებულთა რიცხოვნობა და მათი ხვედრითი წონა ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობაში, ცხოვრების დონის რაოდენობრივი მაჩვენებელია, ხოლო დასაქმებულთაგან თვითდასაქმებულთა კატეგორიის განხილვა და ამ კუთხით არსებული პრობლემის ანალიზი, ცხოვრების დონის ხარისხობრივი მახასიათებელი, ანუ ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებელია. ასევე, ერთ მოსახლეზე შემოსავლების სახეების განაწილება რაოდენობრივი მაჩვენებელია, ხოლო რეალური შემოსავლების გამოთვლა ცხოვრების ხარისხზე მიუთითებს. განათლების დონის სტატისტიკური შესწავლისას ვიყენებთ რაოდენობრივ მაჩვენებლებს, რაც აისახება მოსწავლე-მასწავლებლებისა თუ სასწავლო დაწესებულებების რაოდენობრივ მაჩვენებლებში, მაგრამ ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე მიუთითებს მოსწავლის მიერ მიღებული განათლების დონე, რაც აისახება: საბაზრო მოთხოვნების დაკმაყოფილებაში, შრომის ბაზარზე განათლების დონის მიხედვით დასაქმებულთა განაწილებაში. ჯანდაცვის სისტემაში ხარისხობრივ მაჩვენებლებს წარმოადგენს: სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომობა და გაწეული მომსახურების ეფექტიანობა, კვალიფიციური ექიმების მომსახურება,

⁷იხ. რობიტაშვილი ნ. – მოსახლეობის შემოსავლებისა და ცხოვრების დონის დიფერენციაციის სტატისტიკის აქტუალური საკითხები საქართველოში (დისერტაცია, წარმოდგენილია დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად), ბათუმი 2012, გვ. 71.

ხარისხიანი მედიკამენტები და სამედიცინო დანადგარები, საწოლების რაოდენობა 100 000 კაცზე, სამედიცინო პერსონალის რაოდენობა და სხვ.

ცხოვრების დონე ქვეყანაში შეიძლება გაიზომოს ისეთი მაჩვენებლებით, როგორცაა, რეალური შემოსავალი (ინფლაციის გამორიცხვით) ერთ მოსახლეზე და სიღარიბის დონე. ხოლო, სხვა ფაქტორების გამოყენება, როგორცაა მაგალითად, ჯანდაცვისა და განათლების დონის მაჩვენებლები, შრომის ბაზრის მდგომარეობა, დემოგრაფიული მახასიათებლები, კიდევ უფრო ნათლად ახასიათებს ცხოვრების დონეს და დეტალურ სურათს გვაძლევს ქვეყნის ცხოვრების დონეზე.

სიღარიბის დასაძლევად და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ასამაღლებლად ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად უნდა მოხდეს ქვეყნის სოციალური კუთხით განვითარება, რამაც უნდა უზრუნველყოს მოსახლეობის მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. მატერიალური მოთხოვნილებები ვრცელდება: კვებაზე და პირველადი მოხმარების საგნებზე, ტანსაცმელზე, საცხოვრებელ პირობებზე და სხვ. ხოლო სულიერი მოთხოვნილებები მოიცავს: ჯანდაცვას, განათლებას, კულტურულ საქმიანობას, შრომის პირობებს, დასვენებასა და გართობას.

ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება მისი მთავრობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრიორიტეტია. ეკონომიკური რეფორმისა და მთლიანად ეკონომიკური პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს ნაწილს წარმოადგენს რეფორმები ფისკალურ სფეროში და ახალი ფისკალური პოლიტიკის შემუშავება. ეფექტიანი ფისკალური პოლიტიკის გატარებით სახელმწიფო იღებს ოპტიმალურად დაბალანსებულ ბიუჯეტს, რაც თავის მხრივ შესაძლებლობას მისცემს წარმართოს როგორც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება, ისე სოციალური დახმარება გაუწიოს მოსახლეობის დაბალშემოსავლიან კატეგორიას. შესაბამისად, ეფექტიანად გატარებულ ფისკალურ პოლიტიკაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება და მოსახლეობის ცხოვრების მაღალი დონე.

საქართველოში ფისკალური პოლიტიკის ძირითად მიზნებს წარმოადგენს: ბიზნესის განვითარებისათვის შესაბამისი პირობების შექმნა, ადგილობრივი

წარმოების განვითარება, ეფექტიანი საგადასახადო სისტემის შექმნა, საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა.

„საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში მთელი რიგი ობიექტური და სუბიექტური მიზეზების გამო ვერ ხერხდება ეკონომიკური ზრდის დაჩქარება, ხოლო გადარიბებული მოსახლეობა სიცოცხლის ბოლომდე ვერ დაელოდება ეკონომიკურ ზრდას და ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფო ვალდებულია შეიმუშავოს ცხოვრების დონის ამაღლებისა და სიღარიბის დაძლევის სპეციალური სტრატეგია და პროგრამა, რათა მისი რეალიზაციით შეუმსუბუქოს ცხოვრების პირობები დაბალშემოსავლიან და სოციალურად დაუცველ მოსახლეობას.“⁸

„ცხოვრების დონის კატეგორიის სიღრმისეული ანალიზი მოითხოვს, აგრეთვე, ისეთ ეკონომიკურ ცნებებში გარკვევას, როგორცაა სოციალური დაცვა და სოციალური გარანტიები, რომელიც არის სოციალური დაცვის კონკრეტული და ხარისხობრივი განსაზღვრულობა, საზოგადოებრივი აუცილებლობა, საზოგადოების განვითარების მიზანმიმართული საშუალება. ნებისმიერი ცივილიზებული სახელმწიფო ვალდებულია გაატაროს მოსახლეობის სოციალური დაცვის დონისძიებათა სისტემა და პროგრამები, დაიცვას თავისი მოქალაქეები ეკონომიკური და სოციალური გაჭირვებისაგან, შემოსავლების მკვეთრი დაცემისაგან, დაიცვას ინვალიდები, მოხუცები, ავადმყოფები და ა.შ.“⁹

აქედან გამომდინარე, სოციალური დაცვა, ამ სიტყვის ფართო გაგებით, მოწოდებულია დაიცვას ადამიანი მისი სიცოცხლის განმავლობაში წამოჭრილი სხვადასხვა სოციალური რისკებისგან. სოციალური უზრუნველყოფა უნდა ნიშნავდეს საზოგადოებისთვის სოციალური გარანტიების მიცემას, რაც აისახება დასაქმებულთა სოციალურ უზრუნველყოფაზე, ხოლო უმუშევრების, ინვალიდების, ასევე სასიცოცხლოდ აუცილებელ მინიმუმზე ნაკლები შემოსავლის მქონე მოსახლეობისათვის უნდა მუშაობდეს სოციალური დაცვის მექანიზმები და მოხდეს მათთვის მატერიალური თუ არამატერიალური დახმარების გაწევა.

⁸ იხ. მესხია ი., გაბელაშვილი კ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონე, თბ., 2004, გვ. 17.

⁹ იქვე, გვ. 7.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მიხედვით თითოეულ ადამიანს აქვს ცხოვრების ისეთი პირობების ქონის უფლება, რომელიც აუცილებელია როგორც მისი, ისე მისი ოჯახის წევრების ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად. ამ პირობებში იგულისხმება საკვები, ტანსაცმელი, საცხოვრებელი პირობები, შესაბამისი სამედიცინო და სოციალური მომსახურება, დახმარების მიღების უფლება უმუშევრობის, დაავადების, ინვალიდობის, მოხუცებულობისა და მისგან დამოუკიდებელი მიზეზებით არსებობის წყაროს დაკარგვის სხვა შემთხვევებში.

ჯანდაცვის გამართული სისტემა ქვეყნის განვითარების აუცილებელი წინაპირობაა, უამისოდ ქვეყანა და მისი მოსახლეობა სათანადოდ ვერ იფუნქციონირებს. ადამიანის ჯანმრთელობისა და განვითარების საფუძველს ჯანსაღი კვება წარმოადგენს.¹⁰ ადამიანის მიერ მიღებული საკვების ოდენობა და მრავალფეროვნება, ხარისხი და უსაფრთხოება პირდაპირ გავლენას ახდენს ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაზე და შესაბამისად, ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზე. სახელმწიფო ვალდებულია ჯანდაცვის სისტემის რეფორმების გატარებასთან ერთად ყურადღება მიაქციოს მის ქვეყანაში წარმოებული თუ სხვა ქვეყნიდან იმპორტირებული საკვები პროდუქციის ხარისხს, დაიცვას მისი მოსახლეობა უხარისხო და ჯანმრთელობისთვის მავნე პროდუქტების მოხმარებისგან. ადამიანის სრულფასოვანი ფიზიკური განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია როგორც მისი კვების რაციონის მრავალფეროვნება და მაღალი კალორიულობა, ასევე მის მიერ ეკოლოგიურად სუფთა საკვების მიღება.

ადამიანის განვითარებისათვის ასევე მნიშვნელოვანია განათლება, რომელიც მას უქმნის არჩევანის საშუალებას და ცხოვრებისეულ შესაძლებლობებს, ამცირებს სიღარიბისა და ავადმყოფობის დონეს და ინდივიდს საზოგადოებაში უფრო მყარ საფუძველს უქმნის. განათლება დინამიურ სამუშაო ძალას ქმნის და კარგად ინფორმირებულ მოქალაქეებს გლობალური მასშტაბით კონკურენციისა და თანამშრომლობის უნარს ანიჭებს.

განათლება, ჯანდაცვა და სოციალური დახმარება, ამ ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორებით მიიღწევა სიღარიბის დაძლევა და ქვეყნის

¹⁰ იხ. ჯანსაღი კვების სწავლება დაწვებით სკოლებში – ტომი 1: ქრესტომათია, გვ. 2.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება. ამ ფაქტორთა მჭიდრო ურთიერთკავშირი მდგომარეობს შემდეგში: მოსახლეობის ჯანმრთელობის გარეშე შეუძლებელია განათლების მაღალი დონის მიღწევა, ხოლო შესაბამისი განათლების გარეშე ჯანდაცვის სფეროც გაუმართავია.

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონის კვლევას მრავალი ორგანიზაცია თუ კომპანია ატარებს. ცალკეული ქვეყნისა თუ ქალაქის მოსახლეობის ცხოვრების დონის ანალიზისას ისინი ხშირად განსხვავებული კრიტერიუმებით სარგებლობენ, რაც ზოგ შემთხვევაში მოულოდნელ შედეგებს იძლევა. ასე მაგალითად:

„2011 წელს uSwitch.com-ის დაკვეთით¹¹ ჩატარებული კვლევისას ექსპერტები 16 კრიტერიუმს ითვალისწინებდნენ, რომლებიც ცხოვრების ხარისხს განსაზღვრავს. ესენია: საშუალო შემოსავალი, პირველადი მოხმარების საქონლის, ელექტროენერჯის, პროდუქტებისა და საწვავის ღირებულება. ასევე წლის განმავლობაში მზიანი საათების რაოდენობა და თავად მცხოვრებთა აზრი ქვეყანაში ცხოვრების დონის ხარისხზე. აღმოჩნდა, რომ ამ კრიტერიუმებით დიდ ბრიტანეთში ცხოვრების დონე გაცილებით დაბალია, ვიდრე მაგალითად პოლონეთში, მიუხედავად იმისა, რომ ბრიტანეთის ეკონომიკური მდგომარეობა ევროპის სხვა სახელმწიფოებთან შედარებით უფრო სტაბილურია. პოლონეთის, საფრანგეთის, ესპანეთისა და იტალიის მოსახლეობა უფრო ნაკლებ შემოსავალს იღებს, მაგრამ თავს გაცილებით ბედნიერად გრძნობს. ბრიტანეთში თავს ბედნიერად მოსახლეობის მხოლოდ 5% აღიქვამს. 10%-ს კი ქვეყნის დატოვება სურს. მთავარი ფაქტორები, რომლებმაც რეიტინგში დიდი ბრიტანეთის ადგილი განსაზღვრა, დანაშაულის მაღალი დონე, ძალადობა და ცხოვრების სიძვირეა. „ხანგრძლივი საშუალო კვირა, ხანმოკლე დასვენება, მაღალი საპენსიო ასაკი – ეს ყველაფერი ბრიტანელებისთვის არცთუ მომხიბვლელ სურათს ქმნის. ჩვენ ყველაზე ძვირადღირებული საკვები და დიზელი გვაქვს, ბენზინის ღირებულება საშუალოზე მაღალია, მზიანი დღეების რაოდენობა კი წელიწადში სხვა სახელმწიფოებთან შედარებით ნაკლებია,“ – აცხადებენ კვლევის ავტორები.”

¹¹<http://consulate-georgia.org/?p=7488>

2012 წელს ამერიკული კომპანია „Mercer“-ის¹² მიერ მსოფლიოს მასშტაბით 460-ზე მეტ ქალაქში ჩატარებული კვებით, ცხოვრების ხარისხის მიხედვით ქალაქების რეიტინგში ლიდერობენ ვენა (ავსტრია), ციურიხი (შვეიცარია) და ოკლენდი (ახ. ზელანდია). კვლევის თანახმად ცხოვრების პირობებზე ანალიზი გაკეთდა 39 ფაქტორის მიხედვით, რომლებიც 10 კატეგორიად იქნა დაჯგუფებული: პოლიტიკური და სოციალური გარემო, ეკონომიკური გარემო, სოციალურ-კულტურული გარემო, სამედიცინო და ჯანმრთელობის ფაქტორების გათვალისწინება, სკოლები და განათლების სფერო, საზოგადოებრივი მომსახურება და სატრანსპორტო უზრუნველყოფა, დასვენება, სამომხმარებლო საქონლის ჯგუფი, საბინაო და ბუნებრივ-კლიმატური პირობები.

ცხოვრების დონე რთული სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა და მისი განსაზღვრა ერთი კონკრეტული მაჩვენებლით შეუძლებელია, ამიტომ მოსახლეობის ცხოვრების დონის დასახასიათებლად იყენებენ მისი ცალკეული სფეროების მონოგრაფიულ გამოკვლევებს და ადგენენ იმ მაჩვენებელთა სისტემებს, რომელთა კომპლექსური შესწავლითაც ახდენენ ცხოვრების დონის ანალიზს მოცემულ ქვეყანასა თუ რეგიონში.

აქედან გამომდინარე სხვადასხვა კვლევითმა ორგანიზაციამ მის მიერ ჩატარებულ კვლევებში შეიძლება გამოიყენოს განსხვავებული მაჩვენებლები, (ცხადია მეთოდურად გამართლებული) რომლის საფუძველზეც კვლევის მიზნიდან გამომდინარე დაახასიათებს ცხოვრების დონეს.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება საქართველოს უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს, რაც მიღწეული უნდა იქნას ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებითა და საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სოციალური პოლიტიკის გატარებით. ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში კი ვგულისხმობთ, რომ ის არ უნდა აისახოს მხოლოდ ციფრებით მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ზრდაში, არამედ ეკონომიკური კეთილდღეობა მოხმარდეს თითოეულ მოქალაქეს. ქვეყანაში ეფექტიანი სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებამდე კი უნდა მოხდეს ამ ორი მიმართულებით მდგომარეობის შესახებ სრული ინფორმაციის მიღება, შემდეგ კი წარმოჩენილი პრობლემებისა და ამ პრობლემებზე მოქმედი

¹² <http://www.mercer.com/press-releases/quality-of-living-report-2012>

ფაქტორების მოგვარება შესაბამისი, მეთოდოლოგიურად გამართლებული, პოლიტიკის გატარებით.

იმ მაჩვენებელთა სისტემის შემუშავება, რომელიც დაახასიათებს ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონეს, უნდა მოხდეს ადამიანის განვითარებისათვის საჭირო მოთხოვნილებებისა და მისი უფლებების დაცვის საფუძველზე.

ადამიანის უფლებები ვერ იქნებოდა ერთი და იმავე არსისა და მოცულობის მონათმფლობელობის, ფეოდალიზმისა და კაპიტალიზმის ეპოქაში, ის იცვლება კაცობრიობის პროგრესის პარარელურად და ვითარდება ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური ინსტიტუტების წარმოქმნასა და სრულყოფასთან ერთად.

ადამიანის უფლებების¹³ აღიარება და დაცვა სახელმწიფოს უპირველესი მოვალეობაა, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი ტიპის საზოგადოებაში ცხოვრობდა ან ცხოვრობს ის, მისი უფლებები არ იცვლება, ხოლო სახელმწიფოს მოვალეობაა კაცობრიობის განვითარებასთან ერთად აღმოაჩინოს და დაიცვას ისინი.

ყოველ ადამიანს აქვს უფლებები რომელსაც ის, როგორც პიროვნება დაბადებიდანვე იძენს და განისაზღვრება იმ პირობებისა და საშუალებების სახით, რომლებიც საჭიროა ადამიანის ღირსეული ცხოვრების პირობების შესანარჩუნებლად. ადამიანის უფლებები მოიცავს: სამოქალაქო უფლებებსა და პოლიტიკურ თავისუფლებებს, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებებს.

პირად ანუ სამოქალაქო უფლებებს მიეკუთვნება: ყველა ადამიანის თანასწორობა კანონის წინაშე, სიცოცხლის, პატივისა და ღირსების, თავისუფლების ხელშეუვალი უფლებები, სიტყვის, აზრის, რელიგიის თავისუფლება და ა.შ. პოლიტიკურ უფლებებს მიეკუთვნება: ხელისუფლების მიერ გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობის უფლება, საარჩევნო უფლება, მიტინგებისა და მანიფესტაციების ჩატარების უფლება და ა.შ. ეკონომიკურ და სოციალურ უფლებებს მიეკუთვნება: შრომის უფლება; შრომის სამართლიანი და მისაღები დასაქმების პირობების უფლება; პროფკავშირების შექმნის უფლება;

¹³ <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=list&d=6&t=dict&w1=%E1%83%90&w2=%E1%83%93>

გაფიცვების უფლება; განათლების, ჯანმრთელობის უფლებები და სხვ. კულტურულ უფლებებს კი მიეკუთვნება: საზოგადოების კულტურულ ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება, სამეცნიერო პროგრესის შედეგებით სარგებლობის უფლება და ა.შ.¹⁴

ჩამოთვლილი მთელი რიგი უფლებები სახელმწიფოს ზღუდავს მისი მოქალაქეების ნების საწინააღმდეგო ქმედებებში და ავალდებულებს მისი ყოველი მცხოვრებისათვის შესაფერისი ცხოვრების პირობების შექმნისაკენ. ადამიანის უფლებების დაცვა და მორალურად მართებული სამართლიანობის დამკვიდრება ეს ის საწყისებია, რაც მომავალში სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის წარმატებულად განხორციელებასთან ერთად უზრუნველყოფს ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდას.

¹⁴ <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=2763>

1.2 მოსახლეობის ცხოვრების დონის აქტუალური საკითხების კვლევის ისტორიული განვითარება

ცხოვრების დონე ცვალებადი მოვლენაა, ვინაიდან ისტორიული პერიოდების შესაბამისად იცვლება თვით მოსახლეობის მოთხოვნილებებიც. საზოგადოების განვითარებასთან ერთად იზრდება ინტერესი ამ კატეგორიის უფრო ღრმად და საფუძვლიანად შესწავლისადმი. ადამიანთა განვითარებისა და სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პროგრესის შესაბამისად ჩნდება ახალი მოთხოვნილებები და საჭიროებები, რომელთა ასახვაც ხდება მოსახლეობის ცხოვრების დონის შეფასებისას.

„ქვეყნის განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესახებ ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან ბჭობდნენ კაცობრიობის დიდი მოაზროვნეები. ისინი ცდილობდნენ მოეცათ ცხოვრების დონის ერთიანი შეფასება. ძველ საბერძნეთში იყო გავრცელებული დევიზი: „ადამიანის კეთილდღეობა – უმაღლესი მიზანია.“ პლატონი, არისტოტელე, ქსენოფონტე და სხვები მსჯელობდნენ ქვეყნის განვითარების დონის ამა თუ იმ კუთხით, განზოგადებულად წარმოიჩენას, რაშიც აისახებოდა ქვეყნის განვითარების საფეხურები.“¹⁵ „პლატონი, ანტიკური ხანის ბერძენი ფილოსოფოსი თვლიდა, რომ იდეალურ საზოგადოებაში უმდიდრესი ადამიანის შემოსავალი არ უნდა აღემატებოდეს უღარიბესი ადამიანის ოთხმაგ შემოსავალს.“¹⁶ აღსანიშნავია, რომ ცნება – “საშუალო ფენა” პირველად გამოიყენა არისტოტელემ, რომელსაც ძირითადად უნდა მოეცვა ხელოსნები, ვაჭრები და მევახშეები, რომელთა სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა გარდამავალი იქნებოდა მონებსა და მონათმფლობელებს შორის. სწორედ არისტოტელეს იდეას წარმოადგენს ის, რომ რაოდენობრივად რაც უფრო მეტი იქნება საზოგადოების საშუალო ფენა, მით უფრო სტაბილური იქნება თავად საზოგადოება. ცნებამ „საშუალო კლასი“ ფართო გავრცელება პოვა XX საუკუნეში, რადგანაც ამ პერიოდში შეინიშნება მისი მკვეთრი რაოდენობრივი ზრდა.

¹⁵ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ქუთ. 2003, გვ. 10.

¹⁶ იხ. ვირსალაძე ნ.– მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ქუთ. 2003, გვ. 107.

ფეოდალურ საზოგადოებაში კი ეკონომიკის განვითარების საფუძველს მატერიალური დოვლათის თავისუფალი მწარმოებლებისა და ფეოდალებზე დამოკიდებული გლეხების შრომა წარმოადგენდა. ადრეული შუასაუკუნეების ეპოქაში (V-XI ს.ს.) ფეოდალური ეკონომიკის აგრარული ხასიათი, ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარებლობა, ფეოდალების წინაშე მწვავედ სვამდა უზრუნველი ცხოვრებისათვის ფულის ქონის პრობლემას.

ცხოვრების დონის აქტუალურ საკითხებს იკვლევდნენ ცნობილი მოაზროვნეები: ფ. კენე, თ. მალთუსი, კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიკის წარმომადგენლები უ. პეტი, ა. სმიტი, დ. რიკარდო და სხვ. მოსახლეობის ცხოვრების დონის შეფასება თავდაპირველად სიტყვიერად ხდებოდა, ფრანგმა ფიზიოკრატმა ფრანსუა კენემ (1694-1774) პირველმა შეავსო სიტყვიერი შეფასებები რაოდენობრივი მაჩვენებლებით. მოსახლეობის ცხოვრების დონის კვლევის მხრივ, აღსანიშნავია ადამ სმიტის ნაშრომი „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ,” სადაც გადმოცემულია მისი ძირითადი ეკონომიკური იდეები. შემოსავლების თეორიის განხილვისას კი ა. სმიტი საზოგადოებას სამ ძირითად კლასად ჰყოფდა: მუშები, კაპიტალისტები და მიწათმფლობელები.

მოსახლეობის დემოგრაფიული პრობლემები ცხოვრების დონესთან კავშირში მთელი სიმწვავეთ პირველად დააყენა ინგლისელმა მეცნიერმა, თომას რობერტ მალთუსმა (1766-1834). 1798 წელს თ. მალთუსმა გამოაქვეყნა წიგნი „ცდა ხალხთა მოსახლეობის კანონის შესახებ”, რომელშიც მოსახლეობის ზრდის ბუნებრივი კანონი დაადგინა. ამ კანონის თანახმად არსებობს შეუსაბამობა მოსახლეობის ზრდასა და საარსებო საშუალებების ზრდას შორის, თუ კი პირველი იზრდება გეომეტრიული პროგრესიით, მეორე მაჩვენებელი იზრდება არითმეტიკული პროგრესიით, ამიტომ დედამიწას ემუქრება მოსახლეობის სიჭარბე, რომლის გამოკვებასაც იგი ვერ შეძლებს.¹⁷

ცხოვრების დონის კვლევაში ასევე მნიშვნელოვანია გ. კინგის (1648-1712) მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების სტატისტიკური მიმოხილვა, რომელშიც ვხვდებით მოსახლეობის დანაწილებას სოციალურ ჯგუფებად.

¹⁷ <http://socium.ge/downloads/protosociteoria/malTusisTezisebi.pdf>

მოცემულ მიმოხილვაში განსაზღვრულია ოჯახთა რაოდენობა თითოეულ სოციალურ ჯგუფში, ოჯახის წევრთა რაოდენობა, თითოეული სოციალური ჯგუფის პირთა რაოდენობა, წლიური შემოსავალი ერთ ოჯახზე და სხვ.¹⁸

ქვეყნის განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის შეფასება მე-19 მე-20 საუკუნეების მიჯნაზე კიდევ უფრო გაფართოვდა და ვრცელი, მრავალფეროვანი ხასიათი მიიღო. მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში წინ წამოიწია სოციალურმა ასპექტებმა, აშკარა გახდა, რომ კერძო ეკონომიკური მიდგომა საკმარისი არაა თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრების დონის დასახასიათებლად, ვინაიდან ცხოვრების დონე ფართო ცნებაა და ის ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ინტელექტუალური განვითარების გამომხატველებაა.¹⁹

აღსანიშნავია ისტორიული სკოლის წარმომადგენლის ფრიდრიხ ლისტის (1789-1846) მოსაზრება, რომ ქვეყნის ჭეშმარიტი სიმდიდრე და კეთილდღეობა განპირობებულია არა გაცვლითი ფასეულობების რაოდენობით, არამედ მწარმოებლური ძალების განვითარების ხარისხით. ამასთან მნიშვნელოვან როლს აკუთვნებს პოლიტიკურ სიძლიერეს, ხოლო პოლიტიკოსებს ამოცანად უწევს ერის გაერთიანებასა და მათი არსებობის უზრუნველყოფას.

ცხოვრების დონის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებლის უმუშევრობის პრობლემების გადაწყვეტის ხერხები წარმოადგინა ჯ. ქეინზმა (1883-1946) ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია.“ სადაც, ჯ. ქეინზი კრიზისებისა და უმუშევრობის შესამცირებლად გადამწყვეტ როლს სახელმწიფოს ანიჭებს, იგი იზიარებს სახელმწიფოს ჩარევის იდეას საზოგადოების მთლიან შემოსავლების განაწილებაში იმ მიზნით, რომ ზემოქმედება მოახდინოს ეკონომიკაზე.²⁰

¹⁸ იხ. ბენაშვილი ი. – საქართველოს ეროვნული შემოსავლის სტატისტიკური შესწავლის მეთოდოლოგია და მისი სრულყოფის გზები (ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი), თბ., 2010, გვ. 20.

¹⁹ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ქუთ. 2003, გვ. 10.

²⁰ იხ. თეთრუაშვილი ზ., თეთრუაშვილი-ქარდავა მ. – საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ფინანსურ-ეკონომიკური ფაქტორები და მისი რეგულირების მექანიზმები საბაზრო ურთიერთობის ფორმირების პირობებში, თბ., 2006, გვ. 27.

გლობალიზაციის პროცესების გაღრმავება მოითხოვს საზოგადოების მხრიდან ახალი მოთხოვნებისა და ამოცანების წამოყენებას, რომლის გადაწყვეტის მიზნით ცხოვრების დონის შესახებ კვლევები XXI საუკუნეში კიდევ უფრო გაძლიერდება.

ცხოვრების დონის მაჩვენებლებს შეისწავლის ისეთი მეცნიერებები, როგორცაა ფილოსოფია, სოციოლოგია, ეკონომიკა, სტატისტიკა და სხვა საზოგადოების განვითარების შემსწავლელი მეცნიერებები.

ცხოვრების დონის სტატისტიკას შეისწავლის სოციალური სტატისტიკა, რომელიც იკვლევს კიდევ ცხოვრების დონის მაჩვენებლებს და მის შემადგენელ საკითხებს. სოციალური სტატისტიკის განვითარებაში დიდი წვლილი მიუძღვის უილიამ პეტის (1623-1687) შრომებს. ა. კეტლე, რ. მაიო-სმიტი, ა. ბოული იკვლევდნენ სოციალური სტატისტიკის ერთ-ერთ აქტუალურ საკითხს მორალურ სტატისტიკას. ბელგიელმა სტატისტიკოსმა ა. კეტლემ (1796-1874) პირველმა გამოიყენა მონაცემთა შეგროვების მეთოდები და სტატისტიკის მათემატიკური მიმდინარეობა დააფუძნა, მან შეისწავლა ადამიანის მორალური თვისებები და დაადგინა, რომ საზოგადოებრივი მოვლენები ხასიათდება განვითარების შინაგანი აუცილებლობით.

სოციალური სტატისტიკის განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის ს. გ. სტრუმილინს (1897-1977), რომელიც იკვლევდა მოსახლეობის ცხოვრების დონეს და მიმოიხილავდა საარსებო მინიმუმსა და მუშების ხელფასებს, ხოლო დ. პ. ჟურავსკი (1810-1856) იკვლევდა მოსახლეობის დიფერენციაციას ცხოვრების პირობებისა და სოციალური მდგომარეობის მიხედვით. ასევე აღსანიშნავია უ. ე. იანსონის (1835-1893) მოსახლეობის სოციალური კვლევები. ფ. ა. შერბინი (1849-1936), ა. ვ. ჩაიანოვი (1888-1937) და ე. ნ. ანუჩინი (1831-1905) აწარმოებდნენ საოჯახო მეურნეობების სტატისტიკურ კვლევებს. სანიტარული სტატისტიკის განვითარება უკავშირდება ფ. ფ. ერისმანისა (1842-1915) და პ. ი. კურკინის (1858-1934) კვლევებს, რომლებმაც დაადგინეს მოსახლეობის ცხოვრების დონის გავლენა მათ ფიზიკურ განვითარებასა და ჯანმრთელობაზე. ცხოვრების დონის კვლევები ასევე ასახულია ცნობილი ეკონომისტების ნაშრომებში, მათ შორის: რუსი სტატისტიკოსები – ე. კაპუსტინი, ა. კრილოვი, ვ. მონანოვი, ჩეხი

სტატისტიკოსები – ო. ტურეკი, კ. ლაური, ი. ვალტერი, გერმანელები – ი. კუჩინგი, ა. დონდა და სხვები.

ქართველ მეცნიერთა შორის, რომლებიც მოსახლეობის ცხოვრების დონის სოციალურ და ეკონომიკურ საკითხებს შეისწავლიან, აღსანიშნავია: პ. გუგუშვილი, პ. ლემონჯავა, ა. სილაგაძე, ე. მექვაბიშვილი, გ. გამსახურდია, ე. კოდუა, ლ. ჩიქავა, ვ. პაპავა, რ. გოგოხია, ი. მესხია, გ. ხელაია, რ. კაკულია, რ. ასათიანი, ა. ჯიბუტი და სხვა. მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების დიფერენციაციის, დემოგრაფიული და ცხოვრების დონის სხვა მნიშვნელოვანი კვლევის საკითხები განხილულია ქ. მარშავას, გ. გამყრელიძის, შ. ბერაძის, ბ. გაბიძაშვილის, ვ. ოშიაძის, ზ. კირვალიძის, მ. ხმალაძის, მ. ტურავას და სხვათა ნაშრომებში.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესახებ და სიღარიბის პრობლემატურ საკითხებს მრავლად ვხვდებით მხატვრულ ლიტერატურაშიც. მაგალითად; ვიქტორ ჰიუგო მის უმთავრეს რომანში „საბრალონი“ ნათლად გადმოცემს საზოგადოების სხვადასხვა ფენის მდგომარეობას, მათ უთანხმოებასა და სოციალურ კლასებს შორის ბრძოლას. „ . . . 1823 წ. ოქტომბრის ბოლოს ტულონის ნავსადგურში შევიდა ავღარით დაზიანებული გემი „ორიონი“, რომ შეეკეთებინათ. . . . წესისამებრ დროშას ტილონი ზარბაზნის თერთმეტი სროლით მიესალმა. ქალაქის სალამს გემის ზარბაზანი უპასუხებდა და იმანაც თერთმეტჯერ გადაუხადა მადლობა თავის მასპინძელს. სულ ოცდაორი სროლა გაისმა. გამონგარიშებულია, რომ მისალმებისას, მეფის მიღებისას, სამხედრო ზრდილობისას და მადლობისას ნავსადგურების და ციხე სიმაგრეების ნიშნებისას, მზის ამოსვლის და ჩასვლისას, კარის გაღების და დაკეტვისას და სხვ. და სხვ. დღე-ღამის განმავლობაში დედამიწის ზურგის ცივილიზებულ ქვეყნებში ასოთხმოცდაათიათასჯერ ისერიან ზარბაზანს სრულიად უსარგებლოდ. თითო სროლა ზარბაზნისა ღირს ექვსი ფრანკი, მაშ ცხრაასი ათასი ფრანკი იხარჯება ყოველდღე და სამასი მილიონი ფრანკი ყოველწლიურად. კვამლად იწვის ამოდენი ფული. ეს ისე, გაკვრით არის მოყვანილი, წვრილმანი და ამ დროს შიმშილით იხოცება გაჭირვებული ხალხი.”

სოციალურ თემებზე რომანები ასევე მრავლად გვხვდება ჯეკ ლონდონის შემოქმედებაში, „მონებისაგან შემდგარი სახელმწიფო ვერ იარსებებს.“²¹ წერს იგი. რომანში „საბრალო ადამიანები,“ თედორე დოსტოვესკი აღწერს ღარიბი ხალხის ბრძოლას საკუთარი ღირსების შეგრძნების ნაკლებობასთან, დამოკიდებულებას სოციალურ მოთხოვნილებებზე და ინდივიდუალურობის გაქრობას. სიღარიბე და მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა მსოფლიო ლიტერატურაში კიდევ მრავალი ავტორის შემოქმედებაშია ასახული.

ხალხის ყოფისა და მდგომარეობის ამსახველი ნაწარმოებები ასევე მრავლადაა ქართველი მწერლების შემოქმედებებში, ამ მხრივ კი ფასდაუდებელია თერგდალეულთა; ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ნიკო ნიკოლაძის, გიორგი წერეთლის, კირილე ლორთქიფანიძისა და სხვათა მოღვაწეობა ლიტერატურ ასპარეზსა და ქვეყნის სოციალურ ცხოვრებაში. დიდია მათი დვაწლი ქართველი ხალხის საზოგადოებრივი ცხოვრების, სულიერ და კულტურულ განვითარებაში. ის გამოხატავდა ხალხის, კერძოდ კი მშრომელი გლეხობის, მისწრაფებას უკეთესი მომავლისაკენ. ღრმა სოციალური შინაარსის მატარებელია ილია ჭავჭავაძის თხზულებები. „კაცია-ადამიანი?!“, „აჩრდილი“, „გლახის ნაამბობი“ და სხვა ლიტერატურული ძეგლები შესანიშნავად გვიხატავენ ბატონყმური მონობით გამოწვეულ მძიმე სოციალური მდგომარეობის სურათს. ამავე სოციალურ იდეას გამოხატავდა ნ. ნიკოლაძე თავის პუბლიცისტურ წერილებში და მოჰყავდა კიდევ ილიას შემოქმედებიდან ციტატები. ანტონ ფურცელაძემ მოთხრობაში „მართა“ (1865), ასახა სოციალური უსამართლობა საზოგადოებაში და გლეხობის გამოსვლა ამ უსამართლობის წინააღმდეგ.

ადამიანებს მოთხოვნილებები ყოველთვის უფრო მეტი ჰქონდათ და აქვთ, ვიდრე ამ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების შესაძლებლობები. ამიტომ მათ მუდმივ პრობლემას მატერიალური დოვლათის გაზრდა წარმოადგენს. ანტიკური ხანიდან დღემდე ყველა საზოგადოებაში ადამიანთა ფენები განსხვავდებიან ეკონომიკური მდგომარეობით, რისი მთავარი მიზეზიც საზოგადოებაში არსებული შეზღუდული რესურსებია. არასაკმარის რესურსებს მუდამ კერძო

²¹ ციტატა ჯეკ ლონდონის რომანიდან „მარტინ იდენი“

პირი და საზოგადოების მცირე ჯგუფი განკარგავს და წარმოშობს კიდევ მოსახლეობის ეკონომიკურ უთანასწორობას.

მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციას აგრეთვე იწვევს ადამიანთა განსხვავებული ტალანტი და უნარი, რაც ჩამოყალიბდება პიროვნების ბუნებრივი ნიჭისა და განსხვავებულ გარემოში აღზრდის შედეგად. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში წინა პლანზე იწვევს პიროვნების თვისებები, ხოლო სამართლიან და კონკურენტულ გარემოში არსებობის შემთხვევაში საკუთარი შესაძლებლობების მაქსიმალურად წარმოჩენის საშუალებას იძლევა. ამ მხრივ, საბაზრო ეკონომიკა კიდევ უფრო აძლიერებს ადამიანთა შორის ეკონომიკურ უთანასწორობას. მოსახლეობის ცხოვრების დონის კატეგორიაში იგულისხმება ერთის მხრივ ადამიანის შრომის პირობები და მეორეს მხრივ ის, თუ როგორ ხდება მატერიალური დოვლათის დაგროვება. საქართველოში, განსხვავებით იმ ქვეყნებისა, რომლებიც გამდიდრებულნი არიან გაზითა თუ ნავთობის ჭაბურღილებით, მატერიალური დოვლათის დაგროვება უნდა ხდებოდეს შრომით, ეს იქნება ფიზიკური თუ გონებრივი შესაძლებლობების გამოყენებით. სამართლიანი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ადამიანის განვითარება, მისი ტალანტი და ნიჭი უნდა წარიმართოს სწორედ შრომის შედეგად მატერიალური კეთილდღეობის მიღებისკენ. აქვე შეიძლება მოვიყვანოთ პროფესორ გიორგი პაპავას ციტატა. „უნდა ვიმუშაოთ ფულისათვის, რათა მოვიპოვოთ საარსებო საშუალებები, შემდეგ კი გავიუმჯობესოთ ცხოვრების პირობები. სხვაგვარად ვერც ვიარსებებთ და ვერც ვიცხოვრებთ. ეს ყველას კარგად უნდა გვესმოდეს.“²²

მოსახლეობის შემოსავლებისა და სიმდიდრის უთანაბრობა ყველა ეკონომიკური სისტემის პერიოდში გვხვდება, მხოლოდ სოციალისტური სისტემა ითვალისწინებდა ამ უთანაბრობის აღმოფხვრას, რომელიც მხოლოდ იდეაში დარჩა და პრაქტიკაში ვერ განხორციელდა. მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემის პირობებში საბჭოთა კავშირიც კი აღიარებდა ადამიანებს შორის განსხვავებული ნიჭისა და უნარების არსებობას, რასაც მათი შრომის განსხვავებულ ფასსა და ანაზღაურებაში ასახავდა. შედეგად უთანაბრობა იკვეთებოდა მოსახლეობის შემოსავლების დონეში.

²² იხ. გიორგი პაპავა – სხარტულები პოზიტიური შემეცნების ზიგზაგებში, თბ., 2008, გვ. 59.

მოსახლეობის სოციალური ნიშნით დაყოფა მრავალი ფაქტორით არის გამოწვეული, რომლებიც შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგი გამსხვილებული ჯგუფების სახით: ა) დემოგრაფიული ნიშნით დაჯგუფება მოიცავს: შინამეურნეობების წევრთა რაოდენობას, მისი წევრების სქესსა და ასაკს, დასაქმებულთა რაოდენობას შინამეურნეობებში, ასევე მათ განაწილებას სქესისა და ასაკის მიხედვით და სხვ. ბ) სოციალურ-ეკონომიკური ჯგუფი აერთიანებს: შემოსავლების წყაროებს; საკუთრებას; ოჯახის წევრების განათლებას, დასაქმებასა და ა.შ. გ) ასევე მნიშვნელოვანია გეოგრაფიული ნიშნით წარმოდგენილი ფაქტორები: ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობა; მისი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები; ეკოლოგიური მდგომარეობა; რეგიონული პოლიტიკის წარმართვა ქალაქსა და სოფელში, მრეწველობის, ბიზნესის, მომსახურებისა და სხვა სფეროების მიხედვით.

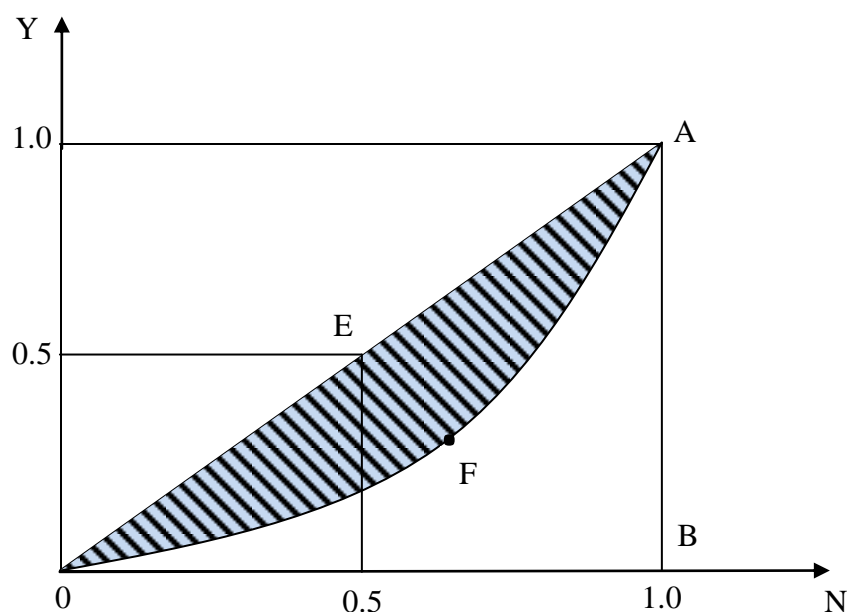
საქართველოს მსგავსად ისეთ ქვეყნებში, სადაც ჯინის კოეფიციენტი მაღალია, შემოსავლების უთანაბრობის ანალიზისას მთავრობის მხრიდან საჭიროა იმ ფაქტორების შესწავლა, რომლებიც მეტწილად მოქმედებენ შემოსავლების განაწილებაზე და განსაზღვრავენ პიროვნებისა თუ მოსახლეობის ცალკეული ჯგუფების სოციალურ სტატუსს.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში შემოსავლების უთანაბრობა გარდაუვალია და ამ უთანასწორობის აღმოფხვრა შეუძლებელი, ამიტომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს მოსახლეობის შემოსავლებს შორის დიფერენციაციის შემცირებისკენ და ოპტიმალურ დონემდე მისაყვანად. შემოსავლების განაწილება კარგად ჩანს ლორენცის მრუდზე (ნახ. 1.1). სადაც; N დერძი გვიჩვენებს მოსახლეობის რიცხოვნობის ხვედრითი წონის განაწილებას უღარიბესი ფენიდან უმდიდრესამდე, ხოლო Y დერძი – მოსახლეობის მიერ მიღებულ შემოსავლების ხვედრით წონას მთლიან შემოსავლებში. A წერტილი გამოხატავს შემოსავლების 100%-ის განაწილებას მოსახლეობის 100%-ზე, ხოლო E წერტილი მიუთითებს, რომ მოსახლეობის 50%-ს ეკუთვნის მთლიანი შემოსავლების 50%, რაც ნიშნავს შემოსავლების აბსოლუტურად თანაბარ გადანაწილებას მოსახლეობაზე.²³ რადგან საბაზრო ეკონომიკაში სრული

²³ იხ. ლიეშიცი ა.ი. – საბაზრო ეკონომიკის შესავალი, თბ., 1996, გვ. 220.

თანასწორობა ვერ გვექნება, რეალური განაწილება აისახება არა წრფეზე, არამედ OFA მრუდით (ლორენცის მრუდი). თუ OA დიაგონალსა და OFA წრფეს შორის არსებულ ფართობს გავყოფთ OAB სამკუთხედის ფართობზე, მივიღებთ შემოსავლების უთანაბრობის მაჩვენებელ ჯინის კოეფიციენტს. მიღებული კოეფიციენტის მნიშვნელობა იცვლება 0-დან 1-მდე. რაც უფრო უახლოვდება ჯინის კოეფიციენტი 1-ს და რაც უფრო შორსაა დიაგონალიდან მრუდი, მით უფრო ნაკლებად თანაბარია შემოსავლების განაწილება მოსახლეობაზე.

ნახ. 1.1

ჯინის კოეფიციენტი და შესაბამისად შემოსავლების უთანაბრობის დონე განვითარებად ქვეყნებში უფრო მაღალია, ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებში. მის შესამცირებლად კი ყველაზე მნიშვნელოვანი პოლიტიკა მოსახლეობის შემოსავლებისა და სოციალურ სფეროში სახელმწიფო ხარჯების ზრდაა.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლამ საკუთრების მთავარ ფორმად კერძო საკუთრება აქცია, რომლის პირობებშიც ცხოვრების დონის შეფასების საკითხი ახლებურად დაისვა. ეს არის მიზეზი, რომ საზოგადოების შრომითი საქმიანობის შედეგები ძირითადად ფულით ფასდება და განსაზღვრავს მათ ცხოვრების დონეს. ცხოვრების დონის მიხედვით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან არამარტო

კონტინენტები და სახელმწიფოები, არამედ მოსახლეობის ფენებიც. მოსახლეობის ერთ ცალკეულ ფენაშიც კი განსხვავებულია ცხოვრების დონე, ვინაიდან განსხვავებულია თითოეული ადამიანის მოთხოვნილება და მისი დაკმაყოფილების შესაძლებლობა, შესაბამისად საზოგადოების თითოეულ წევრს მოსახლეობის სოციალურ იერარქიაში ის ადგილი უკავია, რომელსაც მისი ინდივიდუალური შემოსავალი განაპირობებს,²⁴ ხოლო მოსახლეობის გარკვეული კატეგორიის შემოსავლები მილიონი და მილიარდი დოლართაც კი განისაზღვრება.

ჟურნალ „Forbes“-ის მიერ გამოქვეყნებულ 2013 წლის მილიარდელების რეიტინგის²⁵ სათავეშია მექსიკელი ტელემაგნატი კარლოს სლიმ ელუ 73 მილიარდი დოლარით, რომელიც ზედიზედ მეოთხე წელია ამ რეიტინგში ლიდერობს. მეორე ადგილს იკავებს „Microsoft“-ის დამფუძნებელი ბილ გეითსი, რომლის ქონებამ 67 მილიარდი დოლარი შეადგინა. ესპანელი ამანსიო ორტეგა რომელიც „Zara“-ს ბრენდით არის ცნობილი, მესამე ადგილი დაიკავა 57 მლრდ დოლარით. დღეს, თანამედროვე ტექნოლოგიები დიდ როლს იკავებს ადამიანთა ცხოვრებაში და მეტ წილად განსაზღვრავს კიდევ ჩვენი ცხოვრების წესს. ამიტომაც აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ რეიტინგის სათავეში მყოფ მილიარდელთა უმეტესმა მათგანმა მილიარდები სწორედ თანამედროვე ტექნიკის წარმოებით დააგროვა.

საერთოდ კი, საშუალო სიდიდებით (საშუალო შემოსავლებით) ცხოვრების დონის განსაზღვრა მიახლოებითია, იგი ზოგადი სახის სურათს გვიჩვენებს და არა ცალკეული ფენებისა თუ პიროვნებების ცხოვრების დონეს. მაგალითად, ქვეყანაში სადაც უმდიდრეს ფენას შეიძლება ჰქონდეს მკვეთრად მაღალი შემოსავლები, ხოლო უღარიბესს მკვეთრად დაბალი შემოსავლები და მივიღოთ მაღალი საშუალო შემოსავლები, მიუხედავად იმისა, რომ ხალხის უმრავლესობას დაბალი ცხოვრების პირობები აქვთ, რაც უკვე მოსახლეობის სიღარიბის დონეზე აისახება. აქედან გამომდინარე, ჩვენს მიერ განხილული ტიპის ქვეყნისა და ისეთი განვითარებული ქვეყნის შედარება, სადაც დაბალ და მაღალ ფენის წარმომადგენლების შემოსავლებს შორის მცირე სხვაობაა, არ

²⁴ იხ. გ. ადვიშვილი, რ. ასათიანი – ეკონომიკური თეორია, თბ., 1998, გვ. 452.

²⁵ <http://www.forbes.com/billionaires/>

მოგვცემს შედარების რეალურ სურათს, ამიტომაც ვიყენებთ მოსახლეობაში შემოსავლების უთანაბრობის მაჩვენებელ ჯინის ინდექსს.

2012 წლისათვის მსოფლიოს უმდიდრესი ქვეყნების სია შემდეგი ცხრილის სახით არის წარმოდგენილი (ცხრილი 1.1).

ცხრილი 1.1

მსოფლიოს უმდიდრესი ქვეყნები²⁶

	ქვეყანა	მშპ (მყიდველობით უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით) ერთ მოსახლეზე (აშშ დოლარი)
1.	ყატარი	102 211
2.	ლუქსემბურგი	79 785
3.	სინგაპური	60 410
4.	ნორვეგია	55 009
5.	ბრუნეი	54 389
6.	ჰონგ კონგი ²⁷	51 494
7.	აშშ	49 922
8.	არაბთა გაერთიანებული საემიროები	49 012
9.	შვეიცარია	45 418
10.	კანადა	42 734

როგორც ჟურნალ „Forbes“-ის მიმომხილველები აცხადებენ ზოგ ქვეყანაში სიმდიდრე თითქმის თანაბრად ნაწილდება, ზოგიერთში კი ძალიან უთანასწოროდ - როგორც, მაგალითად, ყატარში, სადაც მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი, ფაქტობრივად, ღატაკია, ხოლო მშპ-ის მაღალი მაჩვენებელი ნავთობის მოპოვებით მიღებული მოგების შედეგია. ყატარის მსგავსად, უმდიდრესი ქვეყნების უმეტესობის სიმდიდრეს ბუნებრივი რესურსები განსაზღვრავს. მეოთხე ადგილოსანი ნორვეგიის ექსპორტის ნახევარი ნავთობზე მოდის, რაც

²⁶ <http://knoema.com/atlas/ranks/GDP-per-capita-PPP-based> და <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx>

²⁷ ჩინეთის ადმინისტრაციული რეგიონი

განაპირობებს ერთ მოსახლეზე მშპ-ის მაღალ მაჩვენებელს. ქვეყანა ასევე მსოფლიოს ერთ-ერთი უმსხვილესი გაზის ექსპორტიორია. ერთ-ერთი უმდიდრესი სახელმწიფო ბრუნეი ასევე დიდ სარგებელს იღებს ნავთობისა და გაზის უზარმაზარი მარაგებისგან. არაბთა გაერთიანებული საემიროების გაზისა და ნავთობის ექსპორტი 25%-ით განაპირობებს მშპ-ის მაღალ მაჩვენებელს. მიუხედავად გეოგრაფიულად მცირე ტერიტორიული მდებარეობისა, ლუქსემბურგი მსოფლიოში სიმდიდრით მეორე ადგილზეა, რომლის მოსახლეობა მაღალი ცხოვრების დონით სარგებლობს. ლუქსემბურგის ეკონომიკა რკინისა და ფოლადის ინდუსტრიაზე დგას, XX საუკუნის მეორე ნახევარში კი ფინანსურ ცენტრად იქცა და აგრძელებს მუშაობას საერთაშორისო საბანკო და საფინანსო სექტორის შესანარჩუნებლად. საერთაშორისო საფინანსო მომსახურება, ტურიზმი, ნავთობისა და ბუნებრივი აირის ექსპორტი წარმოადგენს სინგაპურის სიმდიდრეს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მოთხოვნილებები და ამ მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება განსაზღვრავს ცხოვრების დონეს და ვინაიდან საზოგადოების განვითარებასთან ერთად იცვლება მათი მოთხოვნილებები, ცვალებადია ცხოვრების დონეც.

„ცხოვრების დონე პირდაპირ კავშირშია მოთხოვნასთან, ვინაიდან მოთხოვნა არის დაკმაყოფილებული მოთხოვნილება. ცხოვრების დონე კი, სწორედ, დაკმაყოფილებული მოთხოვნილებით განისაზღვრება. აქედან გამომდინარე, მთელი საზოგადოების ცხოვრების დონე დამოკიდებულია ერთობლივ მოთხოვნაზე, ხოლო ცალკეული ადამიანის ცხოვრების დონე – ინდივიდუალურ მოთხოვნაზე. მოთხოვნა კი თავისთავად დამოკიდებულია შემოსავლებსა და დანაზოგებზე. მართალია, დანაზოგები ამცირებს მიმდინარე მოხმარებას და მაშასადამე, ცხოვრების დონესაც, მაგრამ, სამაგიეროდ, იგი ზრდის მოხმარებას მომავალში და შესაბამისად ცხოვრების დონესაც.

პირდაპირი კავშირი მოთხოვნილებასა და ცხოვრების დონეს შორის ვლინდება იმით, რომ რაც უფრო დიდია მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ხარისხი, მით უფრო მაღალია ცხოვრების დონე. მოთხოვნილების განვითარების ხარისხი კი თავისთავად დამოკიდებულია თვისებრივ ცვლილებებთან

წარმოებაში –საქონლისა და მომსახურების ახალი სახეობების წარმოშობასთან. თანამედროვე პირობებში ინფორმაციის საშუალებები იმდენად განვითარებულია, რომ ახალ მოთხოვნილებებს წარმოშობს არა მხოლოდ მდიდარ, არამედ ღარიბ ფენებში, ანუ მოთხოვნილებები მოსახლეობის როგორც მდიდარი, ისე ღარიბი ნაწილისა ერთნაირია, შესაძლებლობა კი ამ მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისა მნიშვნელოვნად განსხვავებული. სწორედ ეს განაპირობებს ცხოვრების დონის განსხვავებულობას და გარკვეულ დაპირისპირებას მოსახლეობის სხვადასხვა ფენებს შორის. ამ მხრივ ყველაზე ნეიტრალურია მოსახლეობის საშუალო ფენა.”²⁸

განსხვავებული მოთხოვნილებები ვრცელდება პირად, ოჯახურ, სოციალურ ჯგუფებში და საზოგადოებაში.²⁹

ადამიანის პირადი სახის მოთხოვნილებები მოიცავს მოთხოვნილებებს: სურსათზე, ტანსაცმელზე, ფეხსაცმელზე, საოჯახო ნივთებზე, საბინაო და საცხოვრებელ პირობებზე, განათლებაზე, ჯანდაცვაზე, დასვენებასა და გართობაზე, ადამიანის უფლებების დაცვაზე. თავის მხრივ პირადი მოთხოვნილებები იყოფა პირველად მოთხოვნილებებად, რაც აისახება კვებაზე, ტანსაცმელზე, საცხოვრებელზე და პირველადი მოხმარების სხვა საგნებზე მოთხოვნილებებში, ხოლო მეორე რიგის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება იწყება მაშინ, როცა სრულდება პირველადი მოთხოვნილებები. შესაბამისად, ქვეყანაში პიროვნების ინდივიდუალურ დონეზე ცხოვრების სტანდარტების განხილვისას, ცხოვრების დონის ზრდაზე ვერ ვიმსჯელებთ, თუ არ იქნება დაკმაყოფილებული მოსახლეობის პირველადი მოთხოვნილებები, რაც შეეხება მომდევნო მოთხოვნილებების წარმოშობასა და მისი დაკმაყოფილების შესაძლებლობას, ის უკვე მოსახლეობის ცხოვრების დონის პროგრესზე მიუთითებს და თავის მხრივ ცხოვრების მაღალ სტანდარტებს ნიშნავს.

შინამეურნეობათა მოთხოვნილებები მოიცავს პირად მოთხოვნილებებს და ემატება ახალი მოთხოვნილებები, რაც განპირობებულია ოჯახში მცხოვრებთა

²⁸ იხ. აბესაძე რ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და სიღარიბის ზოგიერთი სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული III, თბ., 2010, გვ-ები: 6-7.

²⁹ იხ. მესხია ი., გაბელაშვილი კ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონე, თბ., 2004, გვ-ები: 16-17.

რიცხოვნობითა და მათი მოთხოვნილებათა მრავალფეროვნებით. ამ შემთხვევაში მოთხოვნილება იზრდება საცხოვრებელზე, საოჯახო ნივთებზე, ჩნდება ახალი სახის დანახარჯები რაც საჭიროა ბავშვის აღზრდისთვის.

სოციალური ჯგუფების მოთხოვნილებები ეს არის საერთო ინტერესებითა თუ მიზნებით გაერთიანებული ადამიანების მოთხოვნილებები, რაც შეიძლება იყოს სამართლებრივ, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვასა და უსაფრთხოებაზე, ეროვნული კულტურისა და ისტორიული ფასეულობების დაცვაზე, ეკოლოგიურ და სოციალურ პროგრამების შესრულებაზე მოთხოვნილებები.

საზოგადოებრივი მოთხოვნილებები მიმართულია საზოგადოებრივი ცხოვრების სტაბილიზაციისკენ და სოციალური დაძაბულობის აღმოსაფხვრელად, მოსახლეობის სოციალური დაცვის უზრუნველყოფაზე, დასაქმების პრობლემების მოგვარებაზე და ა.შ.

მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების დონის მიხედვით ცხოვრების დონე შეიძლება გაიზომოს როგორც ინდივიდუალურ დონეზე ისე შინამეურნეობათა, ცალკეული სოციალური ჯგუფებისა თუ მთლიანი ქვეყნისათვის (1.1).

$$K = \frac{n}{N} * 100 \quad (1.1)$$

სადაც; K არის ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებელი, n - დაკმაყოფილებულ მოთხოვნილებათა მაჩვენებელი, ხოლო N - მოთხოვნილებები, რომელთა სრულად დაკმაყოფილება ცხოვრების მაღალ დონეს განსაზღვრავს.

ამ მეთოდით, ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებლის გამოსათვლელად ინდივიდუალურ დონეზე საჭიროა პიროვნების მოთხოვნილებების განსაზღვრა, ხოლო მთლიანად ქვეყნისათვის – საზოგადოების მოთხოვნილებათა ერთ სისტემად გამოსახვა. ანალოგიურად მოხდება ცხოვრების დონის განსაზღვრა მოცემულ რეგიონსა თუ მოსახლეობის სოციალურ ჯგუფში.

ერთი შეხედვით მარტივი ფორმულის გამოთვლაში n მაჩვენებლის განსაზღვრა ადვილია, ის N-ის, ანუ მთლიანი მოთხოვნილებების ნაწილია, რომელიც შესრულდა. სირთულეს კი გენერალური ერთობლიობის (N) პოვნა

წარმოადგენს, რაც დაკავშირებულია ცხოვრების უმაღლესი სტანდარტის ზედა ზღვარის განსაზღვრასთან, რადგანაც ისტორიული პერიოდის ნებისმიერ საფეხურზე ადამიანთა მოთხოვნილებები განუსაზღვრელია, განსაკუთრებით კი თანამედროვე პერიოდში, სადაც ტექნიკურმა პროგრესმა არამარტო აქამდე არსებული მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება შეძლო, არამედ წარმოშვა ახალი მოთხოვნილებები და საჭიროებები.

იმისათვის, რომ ამ იდეამ აბსტრაქტული სახე არ მიიღოს, შეიძლება განვიხილოთ 2 მეთოდი რითაც შევძლებდით ცხოვრების სტანდარტებისათვის ზედა ზღვარის დაწესებას. პირველ შემთხვევაში მეცნიერულ დონეზე უნდა განისაზღვროს ის საშუალებები, რომლებიც სრულად უპასუხებენ ადამიანთა მოთხოვნილებებს ცხოვრების მაღალ დონეზე არსებობისათვის. ამ შემთხვევაში შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ განვითარებული ქვეყნებიდან ცხოვრების დონით არცერთი არ მოხდეს მაღალ განვითარებულ ქვეყნების ჯგუფში. ამიტომ მეორე მეთოდი გულისხმობს მაღალი ცხოვრების დონის სტანდარტების ზედა ზღვარი დადგინდეს იმ ქვეყნების მაგალითიდან, რომელთაც მსოფლიოს ქვეყნებში ყველაზე უკეთესი მაჩვენებელი აქვთ ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემიდან. ამ მეთოდის გამოყენების უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ დგინდება ზედა ზღვარი, რაც შესაძლებელს ხდის გამოითვალოს ცხოვრების დონის საერთო მაჩვენებელი. ცხადია მოცემული მაჩვენებლების მნიშვნელობები პერიოდულად უნდა გადაიხედოს, რათა მსოფლიო განვითარების ახალ ეტაპზე მოხდეს გაუმჯობესებული მნიშვნელობებით ჩანაცვლება.

ცხოვრების დონის მიუხედავად ბედნიერების განცდა ყველა ადამიანში განსხვავებული და ინდივიდუალურია, ვინაიდან ის დამოკიდებულია ადამიანის სუბიექტურ მოთხოვნილებებზე. აქედან გამომდინარე, ცხოვრების დონის განხილვა სუბიექტური მიდგომით შეიძლება დაუკავშიროთ ბედნიერების ცნებას. ამ გაგებით უმდიდრესი ადამიანი შეიძლება ისე არ მიიჩნევდეს თავს ბედნიერად, როგორც საშუალო ფენის წარმომადგენელი. ცხოვრების დონის

ზოგადი მაჩვენებლის მსგავსად, ბედნიერების ინდექსი შეიძლება გამოისახოს შემდეგი სახით (1.2).

$$I = \frac{m}{M} * 100 \quad (1.2)$$

სადაც; M იქნება პიროვნების სუბიექტური მოთხოვნილებები, ხოლო m - დაკმაყოფილებული მოთხოვნილებები.

შემოთავაზებული ფორმულები (1.1) (1.2) თეორიული მოდელის სახეს ატარებენ და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების დონის საილუსტრაციო მაგალითად არის მოყვანილი. პრაქტიკული მნიშვნელობით ცხოვრების დონის მაჩვენებლის გაანგარიშებას მომდევნო თავებში ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემის განხილვის შემდეგ მოვახდენთ. სუბიექტური მიდგომით ცხოვრების დონის ანუ ბედნიერების ინდექსის გამოთვლა კი შეიძლება მოხდეს შემდეგი სახით (ცხრილი 1.2).

ცხრილი 12

სუბიექტური ნიშნით ცხოვრების დონის ინდექსის გაანგარიშება (ბედნიერების ინდექსი) (პირობითი მაგალითი)

	მოთხოვნილების სახეები	რანგის მნიშვნელობები	რანგის წონები (w)	ბალური მნიშვნელობა (1-10) (b)	ინდექსის მნიშვნელობები $i = w \cdot b$
1.	მოთხოვნილება №1	5	0.33	7	2.33
2.	მოთხოვნილება №2	4	0.27	8	2.13
3.	მოთხოვნილება №3	3	0.20	5	1.00
4.	მოთხოვნილება №4	2	0.13	9	1.20
5.	მოთხოვნილება №5	1	0.07	5	0.33
..
Σ			1.00		7.00

პირველ ეტაპზე ხდება იმ მოთხოვნილებების განსაზღვრა რაც პიროვნების სუბიექტური მიდგომით გამოიხატება, შემდეგ კი ამ მოთხოვნილებებისადმი რანგის მინიჭება. მომდევნო ეტაპზე ხდება თითოეული მოთხოვნილების წონის

გამოთვლა და ამ მოთხოვნების სუბიექტური აზრის მიხედვით, დაკმაყოფილების ბალურ მნიშვნელობაზე (1-დან 10-მდე) გადამრავლება. მიღებული ინდექსის მნიშვნელობა ასევე 1-დან 10-მდე ინტერვალს მოიცავს.

განხილული პირობითი მაგალითის (ცხრილი 1.2) მიხედვით, პიროვნების ცხოვრების დონის ინდექსმა 7.0 შეადგინა.

ცხოვრების დონის მიხედვით განსხვავდებიან კონტინენტები, ქვეყნები, ასევე საზოგადოების შემადგენელი სოციალური ჯგუფები, ხოლო ბედნიერების აღქმა განსხვავებულია როგორც ცალკეულ ადამიანში, ასევე ის ცვალებადია თითოეულ პიროვნებაში თავისი ცხოვრების მანძილზე, ვინაიდან ადამიანის ზრდასა და განვითარებასთან ერთად იცვლება მისი მოთხოვნილებებიც. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ადამიანებში მოთხოვნილებებს შორის განსხვავება თავს იჩენს არამარტო ცხოვრების პირობების, არამედ სქესის, ასაკის, ეთნიკური წარმომავლობის, რელიგიური მრწამსისა თუ კულტურული თავისებურებების მიხედვით.

დღეს, საქართველოსთვის საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში გამოწვევას წარმოადგენს კონკურენტული და საბაზრო მოთხოვნილებების შესადარისი ეკონომიკური გარემოს შექმნა, სადაც გამართული სოციალური სფერო, როგორც მთელ საზოგადოებას, ისე მის თითოეულ წევრს კეთილდღეობის უზრუნველყოფის გარანტიას მისცემს, ხოლო სახელმწიფომ პრიორიტეტულ ამოცანად უნდა დაისახოს ქვეყანაში სიღარიბის დაძლევა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდა.

თავი 2. ცხოვრების დონის კვლევის მეთოდოლოგიური საკითხები

2.1 ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემა

მოსახლეობის ცხოვრების დონე გამოხატავს საზოგადოების განვითარების გარკვეულ ეტაპზე ადამიანთა ცხოვრების პირობათა ერთობლიობას და ახასიათებს მოსახლეობის ფიზიკური, სოციალური და სულიერი დოვლათის მოხმარების დონესა და ხარისხს.

ცხოვრების დონის კატეგორიაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მოთხოვნილების დინამიკა და სტრუქტურა, რომელიც სწრაფად იცვლება საზოგადოებრივი პროგრესის პარალელურად. მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდის ტემპები კი დამოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალზე, ანუ იმაზე, თუ რამდენადაა შესაძლებელი მოსახლეობის მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების უზრუნველყოფა.

საერთაშორისო სტატისტიკაში განასხვავებენ მოსახლეობის ცხოვრების დონეს ვიწრო და ფართო გაგებით.

- ვიწრო გაგებით – ცხოვრების დონეს ახასიათებს როგორც სინთეზური (ეროვნული შემოსავალი, რეალური შემოსავალი, საშუალო ხელფასი, საცალო საქონელბრუნვა და სხვა), ისე კერძო (კვების პროდუქტების, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლისა და ავეჯის მოხმარება როგორც აბსოლუტური მაჩვენებლებით, ისე ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით) მაჩვენებლები.
- ფართო გაგებით – ცხოვრების დონეს, ზემოთ აღნიშნულთან ერთად ახასიათებს სოციალური მაჩვენებლები (შეგებულების ხანგრძლივობა, შრომის დაცვა, სამუშაო კვირის და სამუშაო დროის, აგრეთვე თავისუფალი დროის ხანგრძლივობა, ექიმებისა და საავადმყოფო საწოდების რაოდენობა 10 000 მაცხოვრებელზე. უმაღლეს, საშუალო და დაწყებით საგანმანათლებლო დაწესებულებების რაოდენობა 10 000 მაცხოვრებელზე და ა.შ.).

ფართო გაგებით ცხოვრების დონის განხილვისას გამოიყენება ტერმინი „ცხოვრების ხარისხი“. რადგან როგორც უკვე განვიხილეთ, ის მოიცავს ცხოვრების პირობებს, დასაქმებასა და შრომის პირობებს, განათლებას, დასვენებას და სხვ. აქედან გამომდინარე ცხოვრების ხარისხის კვლევისას აუცილებელია ამ კატეგორიის შესწავლა.

პრაქტიკაში გამოყოფენ მოსახლეობის ცხოვრების ოთხ დონეს:

- 1) უზრუნველყოფილი დონე (კეთილდღეობა), რომლის პირობებშიც შესაძლებელია ადამიანის ყოველმხრივი განვითარება;
- 2) ცხოვრების ნორმალური დონე, რომელიც ითვალისწინებს რაციონალურ მოხმარებას მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმების მიხედვით და შესაძლებელს ხდის ადამიანის ფიზიკური და ინტელექტუალური ძალების აღდგენას;
- 3) სიღარიბე, რომლის პირობებშიც შესაძლებელია მხოლოდ შრომისუნარიანობის შენარჩუნება. იგი წარმოადგენს სამუშაო ძალის კვლავწარმოების ქვედა ზღვარს;
- 4) სიღატაკე, მასში იგულისხმება საქონლისა და მომსახურების ნაკრები, რომელიც საშუალებას იძლევა შენარჩუნდეს ადამიანის სიცოცხლისუნარიანობა.

ბოლო პერიოდში ეკონომისტებისა და სოციოლოგების კვლევებში მოსახლეობის ცხოვრების დონის შეფასება-დახასიათებისადმი მრავალი მიდგომა ჩამოყალიბდა. შემუშავდა მეთოდები, მაჩვენებლები, რითაც მაკროეკონომიკური ანალიზის ახალ მეთოდოლოგიას ჩაეყარა საფუძველი, ხოლო მისი ძირითადი ინსტრუმენტი გახდა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა. ეს უკანასკნელი ძირითადად ეკონომიკური შემეცნებისა და რეგულირების ამოცანებს ემსახურება, ამ სისტემით ვაცნობიერებთ ქვეყნის, თუ მსოფლიო მასშტაბით ეკონომიკური საქმიანობის შედეგებს.

ამჟამად, ცხოვრების დონის დახასიათებლად სტატისტიკა იყენებს არა ერთ, არამედ სოციალურ-ეკონომიკურ მაჩვენებელთა მთელ სისტემას. თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში არ გვხვდება მოსახლეობის ცხოვრების დონის კატეგორიის ერთმნიშვნელოვანი განსაზღვრა, ასევე ფართოა იმ მაჩვენებელთა ჩამონათვალი, რომელიც აუცილებელია მისი სტატისტიკური დახასიათების ადეკვატურობისათვის.

სამეცნიერო ლიტერატურაში განხილულია ის ფაქტორები, რომლებიც ყველაზე მეტად ახდენენ გავლენას ცხოვრების დონის ფორმირებაზე. მათგან გამოყოფენ ხუთ ძირითად ჯგუფს:

1) სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკა: სახელმწიფო პოლიტიკა განათლების დარგში, სახელმწიფო პოლიტიკა ჯანდაცვის დარგში, მიზნობრივი სოციალური დახმარება და სხვა სოციალური ტრანსფერტები, სახელმწიფო პოლიტიკა შრომის ბაზარზე;

2) შრომის ბაზრის ფაქტორები: მოთხოვნა-მიწოდება, სამუშაო ადგილების არაერთგვაროვნება, დასაქმების არაერთგვაროვანი შესაძლებლობები, არასაკმარისი ინფორმაციული უზრუნველყოფა, მომუშავეთა ქცევა, დამქირავებლის ქცევა;

3) სამედიცინო ფაქტორები: მოსახლეობის ჯანმრთელობის საერთო მდგომარეობა, სამედიცინო მომსახურების ხარისხი და ხელმისაწვდომობა;

4) სოციოკულტურული და ისტორიული ფაქტორები: ტრადიციები და მენტალიტეტი, სამომხმარებლო სტანდარტები, ცხოვრების წესი და ოჯახური ფასეულობები;

5) დემოგრაფიული ფაქტორები: სქესი, ასაკი, ოჯახის სიდიდე, ოჯახის შემადგენლობა.

საერთაშორისო სტატისტიკაში იკვეთება ახალი ფაქტორები და პირობები, რაც განასხვავებს სხვადასხვა ქვეყნის მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესადარისობას. ამ ფაქტორებს მიეკუთვნება:

- გეოგრაფიული ფაქტორები;
- ეროვნული ტრადიციები და თავისებურებები;
- ქვეყნის ინტელექტუალური პოტენციალის დონე;
- ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონე;
- ფინანსური სისტემის მდგომარეობა;
- ბუნებრივი რესურსებით უზრუნველყოფა.

ცხოვრების დონის მაჩვენებლების განხილვისას უცხოურ ლიტერატურაში თანხმდებიან იმ მოსაზრებაზე, რომ ცხოვრების დონე იცვლება დროთა განმავლობაში და ცხოვრების დონის სტანდარტებისადმი მიდგომას ასე ხსნიან;

მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებლები მჭიდრო კავშირშია ცხოვრების ხარისხთან. კეთილდღეობის დონე, კომფორტი და მატერიალური ფასეულობები ხელმისაწვდომია გარკვეული სოციალური კლასისთვის, გარკვეულ გეოგრაფიულ არეალში. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ ცხოვრების დონის სტანდარტს მიეკუთვნება შემდეგი ფაქტორები: შემოსავლები, დასაქმების პირობები და ხელმისაწვდომობა, შევსებულების დღეების რაოდენობა წელიწადში, მოსახლეობის ფენებს შორის უთანაბრობა, სიღარიბის დონე, საბინაო პირობები და ხარისხი, მშპ, ეროვნული ეკონომიკის ზრდა, ინფლაცია, ხელმისაწვდომი (ან უფასო) და ხარისხიანი ჯანდაცვა, ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი განათლება, სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა, დაავადებათა შემთხვევები, საქონლის ღირებულება და მომსახურება, ინფრასტრუქტურა, ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობა, პოლიტიკური და რელიგიური თავისუფლება, გარემოს დაცვა, კლიმატი და უსაფრთხოება.

გაეროს მიერ 1978 წელს შემუშავებულია ცხოვრების დონის მახასიათებელი მაჩვენებელთა სისტემა, რომელიც რეკომენდირებულია ყველა ქვეყნისთვის. აღნიშნული მაჩვენებლებია:

1. მოსახლეობის დემოგრაფიული მახასიათებლები;
2. სასურსათო საქონლის მოხმარება;
3. შრომის პირობები და დასაქმება;
4. მოსახლეობის შემოსავლები და დანახარჯები;
5. ცხოვრების ღირებულება და სამომხმარებლო ფასები;
6. საბინაო პირობები;
7. სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები;
8. განათლება და კულტურა;
9. სატრანსპორტო საშუალებებით უზრუნველყოფა;
10. სოციალური უზრუნველყოფა;
11. დასვენების ორგანიზაცია;
12. ადამიანის უფლებები.

ცხოვრების დონის კატეგორიის სირთულე და მრავალწახნაგობა განაპირობებს მისი კომპლექსური დახასიათების აუცილებლობას მაჩვენებელთა

სისტემის საფუძველზე. ცხოვრების დონის ყველა ელემენტი ობიექტურად ურთიერთდაკავშირებულია, რაც განაპირობებს კიდევ მაჩვენებელთა ურთიერთკავშირს.

პრობლემის სრულყოფილი ანალიზის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, **განვიხილოთ ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემის შემუშავების ეტაპები.**

გაეროს ექსპერტთა კომიტეტის ანგარიშში, h-34 B (XIV) რეზოლუციის თანახმად, 1954 წელს გამოქვეყნდა ცხოვრების დონის საზომი სტანდარტების საერთაშორისო განსაზღვრა. დოკუმენტის მომზადება მოხდა შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციასთან და სხვა სპეციალიზებული სააგენტოების ექსპერტთა მცირე ჯგუფებთან თანამშრომლობით, სადაც განისაზღვრა კიდევ საერთაშორისო დონეზე ყველაზე მეტად მისაღები და დამაკმაყოფილებელი ცხოვრების დონის საზომი მეთოდები და სხვადასხვა ქვეყნისთვის ცვლილებების შეტანა, საერთაშორისო შესადარისობის გათვალისწინებით.

მომდევნო ეტაპზე, 1959 წლის სექტემბერში, ჟენევაში სოციალური პროგრამების განსახილველად შეკრებილ ექსპერტთა მიერ მომზადდა დოკუმენტი, რომელიც წარმოადგენდა ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემის საფუძველს, რომელიც აისახა 1961 წელს გამოცემულ პუბლიკაციაში. ექსპერტთა მიერ რეკომენდირებული კომპონენტები წარმოდგენილი იყო შემდეგი სახით.³⁰

1. ჯანდაცვა, მათ შორის დემოგრაფიული მდგომარეობა;
2. საკვები და სასურსათო საქონლის მოხმარება;
3. განათლება, მათ შორის წიგნიერების დონე და უნარები;
4. შრომის პირობები;
5. დასაქმების მდგომარეობა;
6. მთლიანი ხარჯები და დანაზოგები;
7. სატრანსპორტო საშუალებებით უზრუნველყოფა;
8. ბინით, მათ შორის საყოფაცხოვრებო საშუალებებით უზრუნველყოფა;
9. ტანსაცმლით უზრუნველყოფა;
10. დასვენება და გართობა;

³⁰ INTERNATIONAL DEFINITION AND MEASUREMENT OF LEVELS OF LIVING, UNITED NATIONS, New York, 1961

11. სოციალური უზრუნველყოფა;

12. ადამიანის თავისუფლება.

კვლევის ავტორები აღნიშნავენ, რომ ჩამოთვლილთაგან ზოგიერთი კომპონენტი უფრო მეტად მოქმედებდა ცხოვრების დონის შეფასებაზე, ვიდრე სხვები. მაგალითად მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს დასაქმების კომპონენტებს, მჭიდროდაა დაკავშირებული ცხოვრების დონის შეფასებასთან, ხოლო საექვოა, უნდა განიხილებოდეს თუ არა სატრანსპორტო უზრუნველყოფა ცხოვრების დონის მაჩვენებლად. ტრანსპორტირება პირველ რიგში სხვა მიზნების მიღწევის საშუალებაა და გარკვეულ გარემოებებში შეუძლია წარმოადგინოს ცხოვრების ღირებულება. ისეთი მაკროეკონომიკური ინდიკატორები, როგორცაა მთლიანი ხარჯები და დანახოგები, წარმოადგენენ ცხოვრების დონის მნიშვნელოვან მაჩვენებლებს და მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურას, მაგრამ არ გაითვალისწინება ცხოვრების დონის ისეთივე პირდაპირ საზომად, როგორც არის, მაგალითად განათლების დონე და სასურსათო საქონლის მოხმარება.

აქედან გამომდინარე შემოთავაზებულ იქნა ცხოვრების დონის შემდეგი მაჩვენებლები:

1. ჯანდაცვა;
2. საკვები და სასურსათო საქონლის მოხმარება;
3. განათლების დონე;
4. დასაქმება და შრომის პირობები;
5. საბინაო პირობები;
6. სოციალური უზრუნველყოფა;
7. ტანსაცმლით უზრუნველყოფა;
8. დასვენების ორგანიზაცია;
9. ადამიანის თავისუფლება.

როგორც ჩამონათვალში ჩანს, მაჩვენებელთა სისტემაში ორი კატეგორია, შრომის პირობები და დასაქმების მდგომარეობა, გაერთიანებულია ერთ მაჩვენებელში, დასაქმება და შრომის პირობები. ამოღებულია სატრანსპორტო საშუალებებით უზრუნველყოფა, მთლიანი ხარჯები და დანახოგები, როგორც უკვე აღვნიშნეთ ისინი კავშირში არიან ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა

სისტემასთან, მაგრამ არ არიან ისეთივე მჭიდრო კავშირში, როგორც ზემოთ ჩამოთვლილი სხვა მაჩვენებლები. შემოთავაზებულ იქნა, რომ შემდგომში ეს კატეგორიები ფონად დამატებოდა ცხოვრების დონის მაჩვენებლებს, როგორც საბაზო (ძირითადი) ინფორმაცია. მოცემული კატეგორიები შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგი სახით:

1. მოსახლეობა და შრომის ბაზარი;
2. შემოსავლები და ხარჯები;
3. კავშირგაბმულობა და ტრანსპორტირება.
 - მასობრივი კომუნიკაციები;
 - ფოსტა და კავშირგაბმულობა;
 - სატრანსპორტო უზრუნველყოფა.

წინასწარი სოციალური მაჩვენებლების მითითებები სახელმძღვანელოდ მიიღეს გაეროს სტატისტიკური კომისიის მე-19 სესიაზე, 1976 წელს.³¹ ამავე დროს კომისიის გადაწყვეტილებით უნდა მომხდარიყო სახელმძღვანელოს გამოქვეყნება და ფართოდ გავრცელება. მოგვიანებით, 1978 წელს, ამ მაჩვენებლების ბაზაზე გამოიცა პუბლიკაცია. პუბლიკაციის მიმოხილვისას კვლევის ავტორებმა გაითვალისწინეს როგორც ეროვნული, ისე საერთაშორისო მიდგომები და იმ დროისათვის არსებული ცნებები და სოციალური მაჩვენებლები.

მიუხედავად იმისა, რომ გაეროს წინასწარი მითითებების სახელმძღვანელოში განხილული იყო სხვა და სხვა ცნებები და სოციალური მაჩვენებლები, მათ მოახდინეს ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული მაჩვენებლების ჰარმონიზება და თავის მხრივ ეკონომიკურ ინდიკატორებთან დაკავშირება. სწორედ ამ პრინციპებს მიყვება გაეროს სტატისტიკური ოფისის მიერ 1978 წელს გამოცემული სახელმძღვანელო.

ეროვნულ დონეზე, მაღალგანვითარებული ქვეყნების სოციალური მაჩვენებლები ეფუძნება რეგულარულ საბაზო საფუძვლებს, ხოლო განვითარებადი ქვეყნების მაჩვენებელთა სისტემა – დროებით ბაზისს. კრებულებში მოცემული ეს მაჩვენებლები თანაბრად რეკომენდირებულია ყველა

³¹ HANDBOOK ON SOCIAL INDICATORS, UNITED NATIONS, New Yourk, 1989.

ქვეყნისათვის. მიუხედავად ამისა, ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანაში მოცემული მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. მაგალითად, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, შვედეთი და კანადა, სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავდებიან მათი მაჩვენებლების კომბინირებული ანალიზითა და მონაცემთა მასშტაბებით.

აზიისა და წყნარი ოკეანეთის რეგიონში, ავსტრალია, იაპონია და ინდონეზია სოციალურ მაჩვენებლებს სულ მცირე ორ წელიწადში ერთხელ მაინც აქვეყნებენ. საპირისპიროდ, აფრიკაში საკმაოდ მცირეა იმ ქვეყნების ჩამონათვალი, სადაც რეალურად ხდება ამ მაჩვენებლების დამუშავება და შემდგომ მათი გამოქვეყნება. ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემის მიმომხილველების დიდ ინტერესს წარმოადგენს ამერიკა, სადაც ბრაზილია და ტრინიდადი და ტობაკო წარმოადგენენ იმ ქვეყნების მაგალითებს, რომლებსაც სულ მცირე ორჯერ მაინც აქვთ გამოქვეყნებული სოციალური მაჩვენებლების ამსახველი პუბლიკაციები.

მოსახლეობის კეთილდღეობის მაჩვენებლების შემუშავება დიდი ხანია სტატისტიკოსების ინტერესთა სფეროშია, ბოლო პერიოდში კი პოლიტიკოსების, მედიისა და საზოგადოების განსაკუთრებული ყურადღებაც მოიპოვა. ევროკავშირში ფართო დისკუსიების შედეგად მივიღნენ იმ დასკვნამდე, რომ მხოლოდ მშპ ვერ ახასიათებს მოსახლეობის ცხოვრების დონის პროგრესს და მიზანშეწონილად მიიჩნიეს მოსახლეობის კეთილდღეობის მაჩვენებლების კომპლექსური სახით წარდგენა.

რამდენიმე ინიციატივის შემდეგ, ევროპის სტატისტიკის სისტემის კომიტეტის (ESSC) მიერ 2011 წლის ნოემბერში ევროკავშირისათვის შემუშავდა ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებლები.

აქ წარმოდგენილი მაჩვენებლები განხილული უნდა იქნეს, როგორც პირველი მცდელობა, რომელიც აერთიანებს ცხოვრების ხარისხის შემდეგ ინდიკატორებს:³²

1. ცხოვრების მატერიალური პირობები;
2. დასაქმება და შრომის პირობები;

³² http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality_life/introduction

3. ჯანდაცვა;
4. განათლება;
5. დასვენება და სოციალური მდგომარეობა საზოგადოებაში;
6. ეკონომიკური და მოსახლეობის ფიზიკური უსაფრთხოება;
7. სახელმწიფო მმართველობა და სამართლიანობა;
8. ბუნებრივი და საცხოვრებელი გარემო;
9. ადამიანის მორალური მდგომარეობა, რაც აერთიანებს შემდეგ მაჩვენებლებს: ადამიანის ცხოვრებით კმაყოფილება, ცხოვრების დადებითი და უარყოფითი გავლენები, ადამიანის ცხოვრებისეული მიზანი და დანიშნულება.

სტატისტიკა მოსახლეობის ცხოვრების დონეს შეისწავლის სხვადასხვა ჭრილში: მთლიანი მოსახლეობის მიხედვით, ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის მიხედვით, რეგიონების მიხედვით. ჩვენს მიერ წარმოდგენილ ნაშრომში სტატისტიკური მაჩვენებლების ამ კუთხით განხილვა, საშუალებას მოგვცემს გავაკეთოთ მოსახლეობის ცხოვრების დონის სიღრმისეული ანალიზი.

ცხოვრების დონის მაჩვენებლები შეიძლება დაიყოს ზოგად და კერძო ინდიკატორებად. ზოგადს მიეკუთვნება: 1) მთლიანი შიდა პროდუქტი და მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე; 2) ცხოვრების ღირებულების ინდექსი; 3) მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობის ინდექსი; 4) ადამიანის განვითარების ინდექსი (**HDI**).

კერძო მაჩვენებლებია: საშუალო შემოსავლები, საშუალო დანახარჯები, საშუალო ხელფასი, სასურსათო პროდუქტების მოხმარება, საარსებო მინიმუმი და სხვა.

კერძო მაჩვენებლები ახასიათებენ ცხოვრების დონის კონკრეტულ მხარეებს და თითოეულ მათგანს განვიხილავთ ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემის ანალიზისას.

ზოგადი მაჩვენებლები ცხოვრების დონეს ზოგადად ახასიათებენ როგორც მთელი ქვეყნის, ისე მისი რეგიონების მიხედვით.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებელია **მთლიანი შიდა პროდუქტი**, ხოლო მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამსახველი – მშპ ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით, რასაც მე-4 თავში, ქვეყნის ეკონომიკური

განვითარების საკითხის ანალიზისას განვიხილავთ. ეკონომიკური ზრდა აუცილებელია, მაგრამ არ არის საკმარისი. მშპ ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით ასახავს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს ზოგადად, მაგრამ სრულებითაც არ იძლევა გარანტიას, რომ იმ მოცულობის თანხები რაც მოცემული პერიოდისათვის იქნება გაანგარიშებული, სრულად მოხმარდება თითოეულ მოქალაქეს. ეკონომიკური ზრდა არ არის გარანტი არც სამუშაო ადგილების ზრდის და არც იმის, რომ ეკონომიკის ზრდით მხოლოდ მდიდარი ფენა არ ისარგებლებს და სამართლიანად გადანაწილდება სხვა ფენის წარმომადგენლებზე.

ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებელია **ადამიანის განვითარების ინდექსი (HDI)**. ადამიანის განვითარება ნიშნავს მისი პოტენციალის რეალიზებას. ეს არის ის, რისი გაკეთებაც შეუძლიათ ადამიანებს და რასაც შეუძლიათ რომ მიაღწიონ. მოცემული ინდექსის მთავარი დანიშნულებაა განსაზღვროს ქვეყნის ადამიანური განვითარების დონე. ის მოიცავს ცხოვრების დონის შემდეგ ძირითად მაჩვენებლებს: სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობა, განათლების დონე და ქვეყნის მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით.

მოსახლეობის მყიდველობითი უნარიანობის ინდექსი სამომხმარებლო ფასების ინდექსის შებრუნებული ინდექსია. ის გვიჩვენებს თუ რამდენად შემცირდა ან გაიზარდა ფულის რეალური ღირებულება მიმდინარე პერიოდში საბაზისოსთან შედარებით.

შესაბამისად მყიდველობითუნარიანობის შემცირება ცხოვრების დონის დაცემაზე მიანიშნებს, ხოლო ზრდა – ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზე.

ცხოვრების ღირებულების ინდექსი გაიანგარიშება სამომხმარებლო ფასების ჰარმონიული ინდექსით და განისაზღვრება სამომხმარებლო კალათაში შემავალი პროდუქციის ფასებით. ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვანია ქვეყნებს შორის ფასებისა და ცხოვრების ღირებულების შესადარებლად და მოცემულ ქვეყანაში ცხოვრების დონის სურათის საჩვენებლად.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (სფი) გვიჩვენებს ფასების ცვლილებებს ერთ რომელიმე ქვეყანაში ან ქალაქში დროის გარკვეულ პერიოდში, ხოლო

როცა ვიხილავთ ცხოვრების ღირებულების ინდექსს, მაშინ სხვა ქვეყნების ფასების ინდექსი გამოითვლება ერთი რომელიმე ქვეყნის სამომხმარებლო ფასებზე შედარებით, რომელიც შეიძლება ითქვას ამ ქვეყნების ბაზისს წარმოადგენს. ამ ინდექსის მნიშვნელობას განსაზღვრავს სამომხმარებლო ფასების საერთაშორისო შესადარისობის მიღწევა.

ზემოთ განხილული ინდექსები მოსახლეობის ცხოვრების დონის დახასიათების მნიშვნელოვანი კრიტერიუმებია, სწორედ მათი მნიშვნელობიდან და აქტუალურობიდან გამომდინარე, მოცემულ მაჩვენებლებს უფრო დეტალურად განვიხილავთ ამავე თავის მომდევნო 2.2 და 2.3 პარაგრაფებში.

2.2 ადამიანის განვითარების ინდექსის დინამიკა საქართველოში

ადამიანის განვითარების ინდექსი (აგი) – მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნისთვის მისი განვითარების ინდიკატორს წარმოადგენს და აერთიანებს ამ განვითარების ისეთ საზომებს, როგორცაა: სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა ახალდაბადებულთათვის, განათლების დონე და მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე (ძველი მეთოდოლოგიით მშპ ერთ მოსახლეზე) გაანგარიშებით. ადამიანის განვითარების ინდექსი გაეროს მიერ აღიარებულია ადამიანის განვითარების განსაზღვრის სტანდარტულ საშუალებად. ეს ინდექსი ასევე ცნობილია, როგორც ჰუმანური განვითარების ინდექსი (Human Development Index). "Human" ქართულად ითარგმნება როგორც ადამიანი, აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილია მისი, ადამიანის განვითარების ინდექსის სახელწოდებით გამოყენება.

ინდექსის მთავარი დანიშნულებაა განსაზღვროს ქვეყნის ადამიანის განვითარების დონე, რომელიც ასევე იმ ჯგუფს განსაზღვრავს, რომელსაც ეს ქვეყანა განეკუთვნება – უმაღლესი განვითარების, მაღალი განვითარების, საშუალო განვითარებისა თუ დაბალგანვითარებულ ქვეყანათა ჯგუფს. ზოგადად, „ადამიანური განვითარება“ – ესაა კონცეფცია, „გაერთიანებული ერების განვითარების პროგრამის“ (UNDP) მიხედვით, ესება ადამიანთა შესაძლებლობების ზრდის პროცესს, შემოსავლების ზრდას, დასაქმებას, განათლების მიღებისთვის უკეთესი პირობების შექმნას, ჯანდაცვას და ა.შ.³³

საინტერესოა, რომ ეს ინდექსი 1980 წელს შეიმუშავეს პაკისტანელმა და ბრიტანელმა ეკონომისტებმა – მაჰბუბ ელ ჰაქმა და სერ რიჩარდ ჯოლიმ.

1998 წლიდან, „გაეროს განვითარების პროგრამა“ თავის ყოველწლიურ „ადამიანის განვითარების ანგარიშში“ იყენებს ამ ინდექსს.

2010 წლიდან ადამიანის განვითარების ინდექსის გაანგარიშების მეთოდოლოგიამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა. განვიხილოთ როგორც ძველი მეთოდოლოგიით, ისე ახალი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებული აგი.

³³ იხ. მაია მინდორაშვილი – ჰუმანური განვითარების ინდექსი: ისტორია და რეალობა. ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი №5, 2011, გვ. 69-91.

ადამიანის განვითარების ინდექსის ძველი მეთოდოლოგიით გასაანგარიშებლად გამოიყენებოდა 3 ძირითადი მაჩვენებელი.

- 1) დაბადებულთათვის სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობა;
- 2) მოსახლეობის განათლების დონე;
- 3) მშპ-ის ღირებულება ერთ მოსახლეზე.

თითოეული ამ მაჩვენებლის ინდექსის გამოთვლა ხდება შემდეგი ფორმულით:

$$I = \frac{x - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}$$

სადაც, x ფაქტობრივი მნიშვნელობის მაჩვენებელია, ხოლო $\max(x)$ და $\min(x)$ – შესაბამისი მაჩვენებლის მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობები.

1) დაბადებულთა სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობა გამოითვლება ფორმულით: $I_1 = \frac{X_1 - 25}{85 - 25}$,

სადაც, X_1 არის დაბადებულთა სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობის ფაქტიური სიდიდე. გაეროს ექსპერტების მიერ დაბადებისას მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მაქსიმალურ მნიშვნელობად მიჩნეული იყო 85 წელი, ხოლო მინიმალურ მნიშვნელობად 25 წელი.

2) მოსახლეობის განათლების დონე იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$I_2 = 2/3i_1 + 1/3i_2,$$

სადაც, i_1 – 15 წლისა და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წონაა, i_2 – 24 წლამდე ასაკის ახალგაზრდების ხვედრითი წონაა მთლიან მოსახლეობაში, რომელიც სწავლობს დაწყებით, საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში.

3) მშპ-ის ღირებულება ერთ მოსახლეზე, გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$I_3 = \frac{\lg(X_3) - \lg(100)}{\lg(40000) - \lg(100)},$$

სადაც, X_3 მშპ-ის ფაქტობრივი ღირებულებაა ერთ მოსახლეზე, ხოლო გაეროს ექსპერტების მიერ მშპ-ის მიმართ თვეში მინიმალურ მნიშვნელობად დადგენილი იყო 100 აშშ დოლარი, მაქსიმალურ მნიშვნელობად კი 40000 აშშ დოლარი.

ადამიანის განვითარების ინდექსი მოცემული სამი მაჩვენებლის ინდექსთა საშუალო არითმეტიკულის ტოლია.

$$I = \frac{I_1 + I_2 + I_3}{3}.$$

ადამიანის განვითარების ინდექსი ადგენს კრიტერიუმებს და გვიჩვენებს ამ კრიტერიუმების მიხედვით თუ რა საფეხურზეა ესა თუ ის ქვეყანა. ეს ყველაფერი გამოსახულია მაჩვენებლით 0-დან 1-მდე.

ადამიანის განვითარების ინდექსის ახალი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებაში ცვლილებები განიცადა ზოგიერთმა მაჩვენებელმა. კერძოდ, სწავლების საშუალო ხანგრძლივობა იზომება არა 15 წლიდან, არამედ – 25 და ზევით ასაკის პირთა მიმართ. მეორე მაჩვენებელი, სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა გაიზომება სკოლაში შესვლის ოფიციალურად დადგენილი ასაკიდან სიცოცხლის ბოლომდე, თუ ქვეყანაში შენარჩუნდება განათლების მიღების გავრცელებული ტენდენციები. ახალი მეთოდოლოგიით შემოსავლების დონე იზომება არა მშპ-ის, არამედ მეშ-ის საშუალებით ერთ მოსახლეზე. ცვლილებაა აგი-ის გამოთვლისას საშუალო არითმეტიკულის ნაცვლად საშუალო გეომეტრიულის გამოყენება. ადამიანის განვითარების ინდექსის ახალი მეთოდოლოგიით გაანგარიშება 2010 წლიდან დაინერგა და პერიოდულად მიდის მისი სუბინდექსების მნიშვნელობების განახლება, ბოლო ასეთი განახლება მოხდა 2013 წელს, რომელიც ასახულია ადამიანის განვითარების ამავე წლის ანგარიშში.

ახალი აგი თანაბარ წონებს ანიჭებს როგორც სამივე ინდიკატორს, ასევე განათლების ორივე სუბკომპონენტსაც, რაც ხაზს უსვამს სამივე კომპონენტის თანაბარ მნიშვნელობას ადამიანის განვითარებისათვის. საშუალო გეომეტრიულის გამოყენების დადებით მხარედ უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტორი, რომ ახალი აგი-ის ინდექსში ერთი მაჩვენებლის დაბალი მნიშვნელობა წრფივად აღარ კომპენსირდება დანარჩენი მაჩვენებლების მნიშვნელობებით.

უფრო კონკრეტულად, პრაქტიკული მაგალითის საფუძველზე ვახვეთ თუ რა განსხვავებაა საშუალო არითმეტიკულითა და საშუალო გეომეტრიულით გაანგარიშებებს შორის. განვიხილოთ ადამიანის განვითარების ინდექსის სამი შესაძლო ვარიანტი, რომელთა სუბინდექსებსაც განსხვავებული მნიშვნელობები აქვთ.³⁴

- ვარიანტი A = (0.1, 0.5, 0.9)
- ვარიანტი B = (0.2, 0.6, 0.7)
- ვარიანტი C = (0.5, 0.5, 0.5)

საშუალო არითმეტიკულით გაანგარიშებული თითოეული ვარიანტის მნიშვნელობები შეადგენს:

$$\text{ვარიანტი A} = (0.1 + 0.5 + 0.9) / 3 = 0.5$$

$$\text{ვარიანტი B} = (0.2 + 0.6 + 0.7) / 3 = 0.5$$

$$\text{ვარიანტი C} = (0.5 + 0.5 + 0.5) / 3 = 0.5$$

საშუალო გეომეტრიულით გაანგარიშებისას ვიღებთ შემდეგ მნიშვნელობებს:

$$\text{ვარიანტი A} = \sqrt[3]{0.1 \times 0.5 \times 0.9} = 0.36$$

$$\text{ვარიანტი B} = \sqrt[3]{0.2 \times 0.6 \times 0.7} = 0.44$$

$$\text{ვარიანტი C} = \sqrt[3]{0.5 \times 0.5 \times 0.5} = 0.5$$

შევნიშნავთ, რომ საშუალო არითმეტიკულით გაანგარიშების დროს ყველა ვარიანტი იღებს თანაბარ მნიშვნელობებს, მიუხედავად იმისა თუ როგორ იცვლება მათი შემადგენელი სამი ელემენტის მნიშვნელობები, ხოლო საშუალო გეომეტრიულით გაანგარიშებისას A ვარიანტში დაბალ მაჩვენებელზე იმოქმედა პირველი ელემენტის უმცირესმა მნიშვნელობამ, ხოლო C ვარიანტი ორივე შემთხვევაში თანაბარია, ვინაიდან სამივე ელემენტი თანაბარია.

³⁴ TRAINING MATERIAL FOR PRODUCING NATIONAL HUMAN DEVELOPMENT REPORTS, Final draft (October 2011), pg. 8.

2013 წლის ადამიანის განვითარების ანგარიშში დანერგილი ახალი მეთოდოლოგიით ადამიანის განვითარების ინდექსი ასევე იყენებს სამ ძირითად მაჩვენებელს.³⁵

1) სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი, რომელიც გამოითვლება ფორმულით: $I_1 = \frac{x_1 - 20}{83.6 - 20}$; სადაც, x_1 არის სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობა ახალშობილთათვის, თუ მათი სიცოცხლის განმავლობაში შენარჩუნებული იქნება დაბადებისას არსებული ასაკობრივი მოკვდაობის ტენდენციები. სიცოცხლის ხანგრძლივობის მინიმალური ზღვარი (20 წელი) ეფუძნება მედისონისა (2010) და რეილის (2005) გრძელვადიან ისტორიულ მტკიცებულებას, ხოლო მაქსიმალური ზღვარი შეესაბამება იაპონიის 2012 წლის მაჩვენებელს.

2) განათლების ინდექსი; $I_2 = \frac{\sqrt{i_1 \cdot i_2}}{0.971}$; სადაც, i_1 არის 25 წლის და ზევით ასაკის მოსახლეობის მიერ მთელი სიცოცხლის განმავლობაში მიღებული განათლების ხანგრძლივობა განათლების თითოეული საფეხურის ხანგრძლივობის გათვალისწინებით (წლებში). i_2 – სასკოლო ასაკის ბავშვის სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა, თუ მისი სიცოცხლის მანძილზე შენარჩუნდება განათლების მიღების მიმდინარე ტენდენციები. 0.971 წარმოადგენს ახალი ზელანდიის კომბინირებული განათლების ინდექსს, ხოლო i_1 და i_2 სუბინდექსების გაანგარიშება ხდება შემდეგნაირად;

$$i_1 = \frac{f_1 - 0}{13.3 - 0}; \quad i_2 = \frac{f_2 - 0}{18.0 - 0}$$

სადაც, 13.2 წელი არის სწავლის საშუალო ხანგრძლივობის მაქსიმალური მნიშვნელობა, 20.6 წელი – სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობის მაქსიმალური მნიშვნელობა, ხოლო მინიმალური ზღვარი ორივე შემთხვევაში არის 0. შესაბამისად f_1 და f_2 ფაქტობრივი მაჩვენებლებია.

³⁵ <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/100106.html> და <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-29a.pdf-2011.pdf?cda6c1>

3) შემოსავლების ინდექსი; $I_3 = \frac{\ln(x_2) - \ln(100)}{\ln(87478) - \ln(100)}$; სადაც, x_2 არის ქვეყნის

მთლიანი ეროვნული შემოსავლის ფაქტობრივი მაჩვენებელი ერთ მოსახლეზე (აშშ დოლარი). 87 478 აშშ დოლარი აღებულია შემოსავლების მაქსიმალურ მნიშვნელობად, ხოლო მინიმალურ მნიშვნელობად – 100 აშშ დოლარი, ამასთან შემოსავლების ეს მაჩვენებლები მოცემულია მყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით.

შემოსავლების ინდექსის გაანგარიშებისას ახალი მეთოდოლოგია იყენებს ნატურალურ ლოგარითმებს (ln), ნაცვლად ათის ფუძით ლოგარითმისა (lg). ლოგარითმების გამოყენების მეთოდი საშუალებას იძლევა შემოსავლების ინდექსი დანარჩენი ორი ინდექსის შესადარისი იყოს.

ადამიანის განვითარების ინდექსის საბოლოო სახე სამივე მაჩვენებლის საშუალო გეომეტრიულის ტოლია.

$$HDI = \sqrt[3]{I_1 \cdot I_2 \cdot I_3}$$

ცხრილი 2.1

³⁶

აგი-ს სუბინდექსების მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობები

მაჩვენებლები	მაქსიმალური მნიშვნელობა	მინიმალური მნიშვნელობა
სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა	83.6 (იაპონია, 2012)	20.0
სწავლის საშუალო ხანგრძლივობა	13.3 (აშშ, 2010)	0
სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა	18.0	0
კომბინირებული განათლების ინდექსი	0.971 (ახალი ზელანდია, 2010)	0
მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე (მყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით, აშშ დოლარი)	87 478 (ყატარი, 2012)	100

³⁶ <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/100106.html>

არსებობს მოსაზრებები, რომ აგი-ის მნიშვნელობა გადაჭარბებულია, ხოლო მისი კომპონენტების შეფასების შემოსაზღვრა 0-სა და 1-ს შორის არამართებული, რადგან მდიდარ ქვეყნებს აღარ ეძლევათ საშუალება რეიტინგი გაიუმჯობესონ, მიუხედავად იმისა, რომ მათ საამისო რესურსები გააჩნიათ. აგრეთვე ის აძნელებს დინამიკაში ქვეყნის რეალური პროგრესისა თუ რეგრესის დადგენას, ვინაიდან დამოკიდებულია სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობაზე. ინდექსის ნაკლოვანებად მიიჩნევა ის ფაქტიც, რომ ინდექსში მატერიალურის გარდა არ არის გათვალისწინებული სულიერი და მორალური ფასეულობები.³⁷

გავიანგარიშოთ ადამიანის განვითარების ინდექსი 2012 წელს საქართველოში. გაანგარიშებისათვის ფაქტობრივი მონაცემები ცხრილის სახით წარმოვადგინოთ შემდეგი სახით (ცხრილი 2.2).

ცხრილი 2.2

აგი-ს ფაქტობრივი მაჩვენებლები საქართველოსთვის, 2012 წელი³⁸

მაჩვენებლები	საქართველო
სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას (წელი)	73.9
სწავლის საშუალო ხანგრძლივობა (წელი)	12.1
სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა (წელი)	13.2
მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე (მყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით, აშშ დოლარი)	5 005

$$\text{სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი} \quad I_1 = \frac{73.9 - 20}{83.6 - 20} = 0.847$$

სადაც, 73.9 წელი არის სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობა ახალშობილთათვის საქართველოში, 83.6 – მაქსიმალური მნიშვნელობა, ხოლო 20 – მინიმალური.

³⁷ იხ. მაია მინდორაშვილი – ჰუმანური განვითარების ინდექსი: ისტორია და რეალობა. ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი №5, 2011, გვ. 81.

³⁸ Human Development Index and its components, Table 1.

$$\text{განათლების ინდექსი } I_2 = \frac{\sqrt{0.910 \times 0.733}}{0.971} = 0.841$$

$$i_1 = \frac{12.1 - 0}{13.3 - 0} = 0.910 \quad i_2 = \frac{13.2 - 0}{18.0 - 0} = 0.733$$

სადაც, განათლების ინდექსი არის 0.971, სწავლის საშუალო ხანგრძლივობამ საქართველოში შეადგინა 12.1 წელი, ხოლო მაქსიმალურმა მნიშვნელობამ – 13.3 წელი. სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა საქართველოში არის 13.2 წელი, ხოლო მაქსიმალური მნიშვნელობა – 18.0 წელი.

$$\text{შემოსავლების ინდექსი } I_3 = \frac{\ln(5005) - \ln(100)}{\ln(87478) - \ln(100)} = \frac{8.52 - 4.61}{11.38 - 4.61} = 0.578$$

სადაც, მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე საქართველოში შეადგენს 5005 აშშ დოლარს (მყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით), 87 478 აშშ დოლარი არის მაქსიმალური მნიშვნელობა, ხოლო მინიმალური – 100 აშშ დოლარი.

ადამიანის განვითარების ინდექსი.

$$HDI = \sqrt[3]{I_1 \cdot I_2 \cdot I_3}$$

$$HDI = \sqrt[3]{0.847 \times 0.841 \times 0.578} = 0.745$$

2012 წელს ადამიანის განვითარების ინდექსმა საქართველოში შეადგინა 0.745. ამ მაჩვენებლით საქართველო მსოფლიოს 187 ქვეყნის რეიტინგში 72-ე ადგილს იკავებს და მაღალგანვითარებული ქვეყნების ჯგუფშია.

შემოსავლების ინდექსი მნიშვნელოვნად დაბალია როგორც სიცოცხლის ხანგრძლივობის, ისე განათლების ინდექსთან შედარებით და განაპირობა კიდევ საერთო ინდექსის მნიშვნელობის შემცირება. თუ საერთო ინდექსის გაანგარიშებაში მეშ-ს გამოვიტოვებთ, მაშინ აგი-ის ინდექსის მნიშვნელობას მივიღებთ 0.845-ს, რაც იმას ნიშნავს რომ მეშ-ის დაბალმა მაჩვენებელმა პოტენციურად 37 სარეიტინგო ადგილით მაღლა ყოფნის შესაძლებლობა

დაგვაკარგინა. აქედან გამომდინარე, მეშ აგი-ს ზრდის მთავარი რესურსია, ხოლო მომავალში ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება და ეროვნული შემოსავლის ზრდა საწინდარი გახდება ადამიანის განვითარების ინდექსის რეიტინგში საქართველო უფრო მაღალ საფეხურზე ვიხილოთ, ვიდრე დღეს არის.

72-ე ადგილს საქართველო ღომინიკის, ლიბანისა და სენტ კიტსი და ნევისის ქვეყნებთან ერთად ინაწილებს. წინა წელთან შედარებით საქართველოს აგი-ს მაჩვენებელი გაიზარდა, თუმცა რეიტინგში 75-ე ადგილიდან, 3 საფეხურით წინ აწევა პირობითია, რადგანაც გაუთანაბრდა ამ სამი ქვეყნის მაჩვენებელს.

რაც შეეხება პირველ ადგილს მას ნორვეგია იკავებს, რომლის კოეფიციენტი არის 0.955. ხოლო რეიტინგის ათეულში ნორვეგიასთან ერთად მოხვდნენ ავსტრალია, აშშ, ჰოლანდია, გერმანია, ახალი ზელანდია, ირლანდია, შვედეთი, შვეიცარია და იაპონია.

ადამიანის განვითარების ინდექსის გეოგრაფიული ნიშნით განხილვისას უნდა აღინიშნოს, რომ ინდექსის მაღალი მაჩვენებლებით გამოირჩევა დასავლეთ ევროპისა და სკანდინავიის ქვეყნები, ხოლო მსოფლიოს ქვეყნების რეიტინგის ბოლო ადგილებზე ყველაზე უარესი მაჩვენებლებით, აფრიკის ქვეყნები გადიან. ბოლო 187-ე ადგილით რეიტინგს კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და ნიგერი ასრულებენ.

ადამიანის განვითარების ინდექსის მაჩვენებლები საქართველოში 2005-2012 წლებში შემდეგ მნიშვნელობებს იღებს (ცხრილი 2.3).

ცხრილი 2.3

ადამიანის განვითარების ინდექსი ამიერკავკასიაში³⁹

ქვეყანა \ წლები	1980	1990	2000	2005	2007	2010 ⁴⁰	2011	2012
საქართველო (72)	–	–	–	0.713	0.732	0.735	0.740	0.745
აზერბაიჯანი (82)	–	–	–	–	–	0.734	0.732	0.734
სომხეთი (87)	–	0.628	0.648	0.695	0.723	0.722	0.726	0.729

³⁹ Human Development Index trends, 1980–2012, table 2.

⁴⁰ ადამიანის განვითარების ინდექსის გაანგარიშება 2010 წლიდან მოცემულია ახალი მეთოდოლოგიით.

ადამიანის განვითარების ინდექსით საქართველო მის მეზობელ ქვეყნებს წინ უსწრებს, თუმცა სამივე ქვეყანა მაღალგანვითარებული ქვეყნების ჯგუფს მიეკუთვნება.

ადამიანის განვითარების ინდექსის კომპონენტების მიხედვით 2012 წელს შემდეგი სახის სურათს ვიღებთ:

1. სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას: სომხეთი (74.4), საქართველო (73.9), აზერბაიჯანი (70.9).

2. სწავლის საშუალო ხანგრძლივობა: საქართველო (12.1), აზერბაიჯანი (11.2). სომხეთი (10.8).

3. სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა: საქართველო (13.2), სომხეთი (12.2), აზერბაიჯანი (11.7).

4. მთლიანი ეროვნული შემოსავალი (მეშ) ერთ სულ მოსახლეზე: (მყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით, აშშ დოლარი): აზერბაიჯანი (8 153), სომხეთი (5 540), საქართველო (5 005).

როგორც ვხედავთ, მეშ-ის ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით ჩამოვრჩებით ჩვენს მეზობელ ქვეყნებს, ეს განსხვავება განსაკუთრებით თვალშისაცემია აზერბაიჯანის მაჩვენებელთან შედარებისას. რაც შეეხება დანარჩენ კომპონენტებს, სიცოცხლის ხანგრძლივობის მიხედვით საქართველო მეორე ადგილს იკავებს და მცირედით ჩამორჩება სომხეთს, განათლების ინდექსის მხრივ კი საქართველო მოწინავე ადგილზეა და სწორედ ეს ინდექსი განსაზღვრავს ჩვენს უკეთეს რეიტინგს დანარჩენ ქვეყნებთან შედარებით.

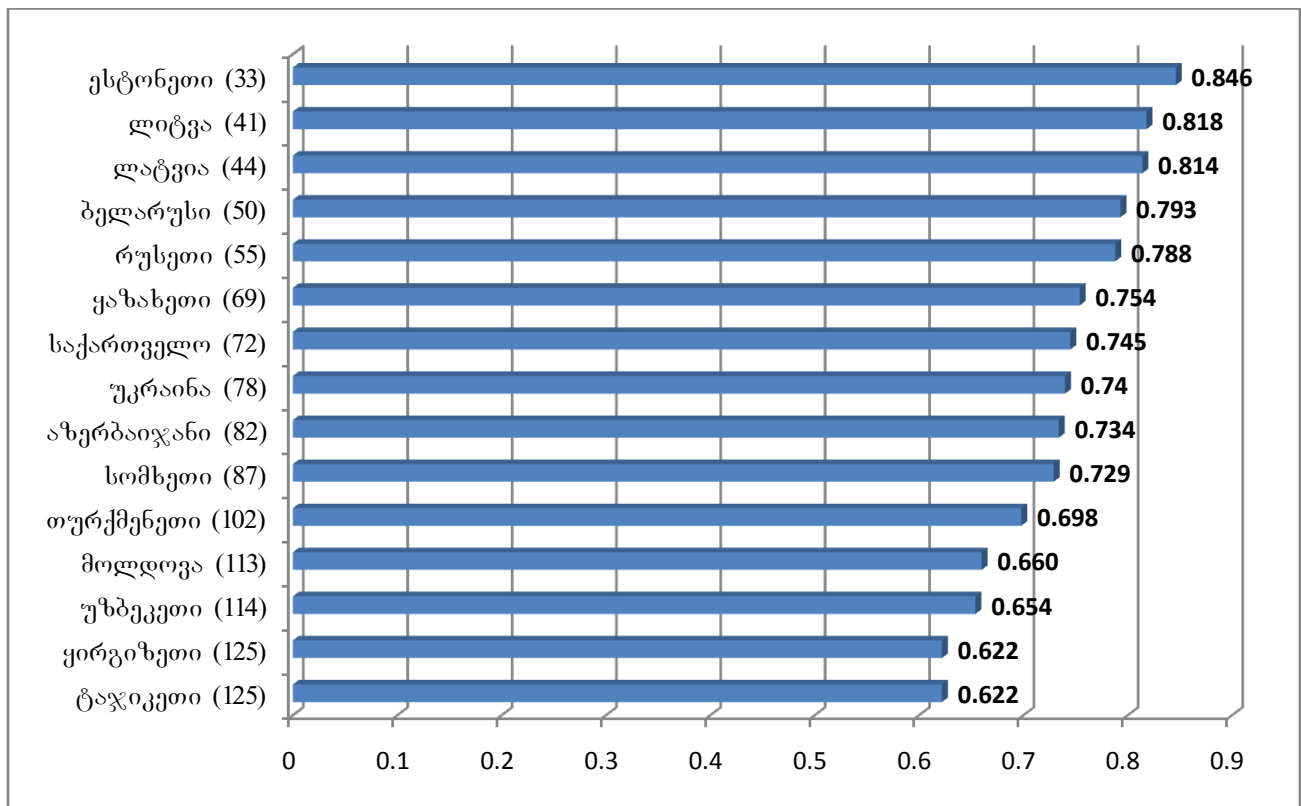
პოსტსაბჭოთა სივრცეში ქვეყნების აგი-ის რეიტინგები დიაგრამა 2.1-ში არის წარმოდგენილი.

მოცემულ რეიტინგში საქართველო მე-7 ადგილს იკავებს. პირველ ადგილზეა ესტონეთი, ხოლო ყირგიზეთი და ტაჯიკეთი ბოლო პოზიციებს ინაწილებენ.

რეიტინგში ლიდერობენ ბალტიისპირეთის ქვეყნები, ხოლო ცენტრალური აზიის ქვეყნებიდან მხოლოდ ყაზახეთი გამოირჩევა მაღალი მაჩვენებლით.

უმაღლეს განვითარებულ ჯგუფში, რომელიც პირველი სარეიტინგო ჯგუფია, მოხვდნენ: ესტონეთი, ლიტვა, ლატვია.

პოსტ-საბჭოთა ქვეყნების აგი-ის რეიტინგები, 2012 წელი

მაღალგანვითარებული ქვეყნების ჯგუფში შედიან: ბელარუსი, რუსეთი, ყაზახეთი, საქართველო, უკრაინა, სომხეთი, აზერბაიჯანი.

საშუალო განვითარებულ ქვეყნების ჯგუფში კი ერთიანდებიან: თურქმენეთი, მოლდოვა, უზბეკეთი, ყირგიზეთი და ტაჯიკეთი.

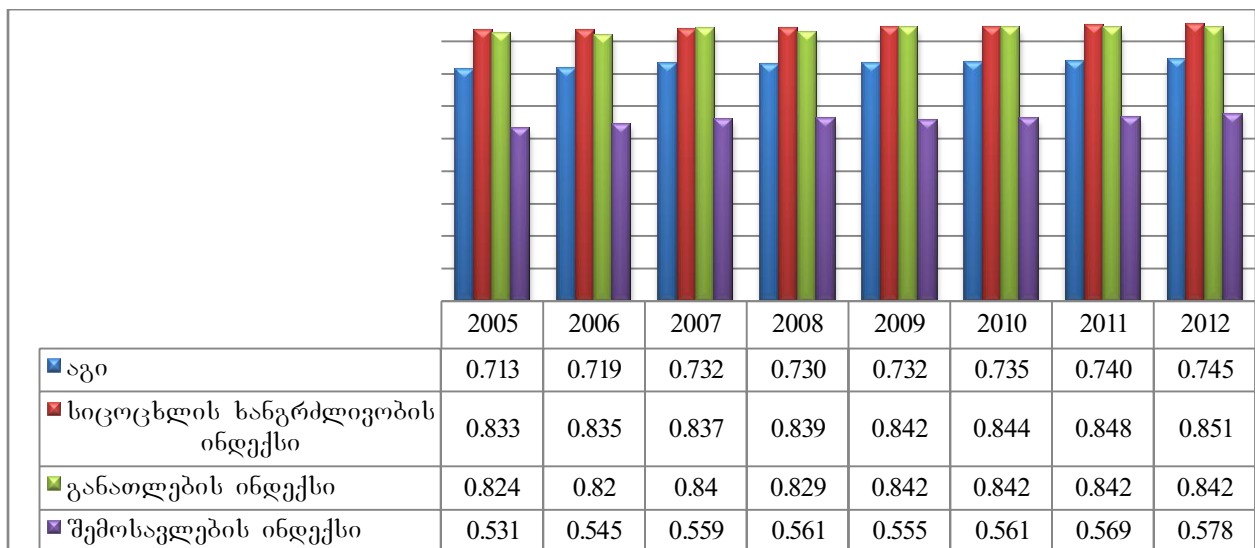
ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ადამიანის განვითარების ინდექსი (0.745) აღემატება მსოფლიოს საშუალო მაჩვენებელს, რომლის კოეფიციენტიც უდრის 0.694-ს, რაც ერთის მხრივ დადებით შედეგად უნდა ჩაითვალოს, თუმცა შესადარისად ვერ გამოდგება, რადგანაც საშუალო ინდექსის გამოყვანაში დაბალი განვითარების ქვეყნების მაჩვენებლებიც მონაწილეობენ და გავლენას ახდენენ საერთო ინდექსის მნიშვნელობაზე.

განვიხილოთ ადამიანის განვითარებისა და მისი სუბინდექსების მნიშვნელობები დინამიკაში (დიაგრამა 2.2). სადაც კარგად ჩანს, რომ

სიცოცხლის ხანგრძლივობისა და განათლების ინდექსები აჭარბებს სამი სუბინდექსის საშუალო მაჩვენებელს. აგი-ს მაჩვენებელი მხოლოდ შემოსავლების ინდექსს აღემატება. მოცემული დიაგრამიდანაც კარგად ჩანს, რომ მთლიანი ეროვნული შემოსავალი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს აგი-ს დაბალ მნიშვნელობაზე. ცხადია ადამიანის განვითარების ინდექსის ზრდა ბევრად იქნება დამოკიდებული შემოსავლების ინდექსის ზრდაზე, რაც მიღწეული უნდა იქნეს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებითა და მთლიანი ეროვნული შემოსავლის ზრდით.

დიაგრამა 2.2

ადამიანის განვითარების ინდექსისა და მისი სუბინდექსების დინამიკა საქართველოში, 2005-2012 წლები

მნიშვნელოვანი იქნება ვნახოთ თუ როგორ შეიცვლება ადამიანის განვითარების ინდექსი მომავალ წლებში, რასაც მოვახდენთ მისი სუბინდექსების მომავალში შესაძლო მნიშვნელობების განსაზღვრით ექსტრაპოლაციის მეთოდით (ცხრილი 2.4).

სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსის პროგნოზირებისას, ექსტრაპოლაციის ბაზად აღებული გვაქვს ბოლო 5 წლის მონაცემები (2008-2012 წლები). წრფივი განტოლება მიიღებს შემდეგ სახეს: $Y = 0.836 + 0.003X$.

განათლების ინდექსის სამომავლო მნიშვნელობები უცვლელად დავტოვეთ, ვინაიდან 2009-2012 წლებში არ შეცვლილა და 0.842-ს შეადგენდა. ხოლო ამ ინდექსის შესაძლო სამომავლო მატება, მნიშვნელოვან გავლენას არ მოახდენს საერთო მაჩვენებელზე.

შემოსავლების ინდექსის პროგნოზირებისას, ექსტრაპოლაციის ბაზად ვიღებთ 2005-2012 წლების მაჩვენებლებს, რის საფუძველზეც წრფივი განტოლება მიიღებს შემდეგ სახეს: $Y = 0.533 + 0.005X$.

ადამიანის განვითარების ინდექსის მნიშვნელობები თითოეული წლისათვის მიღებულია, ამ წლებში აგი-ს სუბინდექსების მნიშვნელობების საშუალო გეომეტრიულის გამოთვლით:

$$HDI_{2013} = \sqrt[3]{0.854 \cdot 0.842 \cdot 0.581} = 0.748;$$

$$HDI_{2014} = \sqrt[3]{0.857 \cdot 0.842 \cdot 0.587} = 0.751;$$

$$HDI_{2015} = \sqrt[3]{0.860 \cdot 0.842 \cdot 0.592} = 0.754;$$

$$HDI_{2016} = \sqrt[3]{0.863 \cdot 0.842 \cdot 0.597} = 0.757;$$

$$HDI_{2017} = \sqrt[3]{0.866 \cdot 0.842 \cdot 0.603} = 0.760.$$

ცხრილი 2.4

ადამიანის განვითარების ინდექსის საპროგნოზო ტრენდი საქართველოში,
2013-2017 წლები

მაჩვენებლები	2013	2014	2015	2016	2017
სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი	0.854	0.857	0.86	0.863	0.866
განათლების ინდექსი	0.842	0.842	0.842	0.842	0.842
შემოსავლების ინდექსი	0.581	0.587	0.592	0.597	0.603
ადამიანის განვითარების ინდექსი	0.748	0.751	0.754	0.757	0.760

მოცემული პროგნოზით საქართველო ადამიანის განვითარების ინდექსის რეიტინგში, მაღალ განვითარებულ ქვეყნების ჯგუფში დარჩება და შესაბამისად მომავალ 5 წლიან პერსპექტივაში უმაღლესი განვითარების ქვეყნების ჯგუფში

გადასვლას ვერ მოახერხებს. მიუხედავად ამისა, აგი-ს ზრდა დადებით ტენდენციად უნდა შეფასდეს.

„ადამიანის განვითარება“ ნიშნავს ქვეყნის პოტენციალს, შეუქმნას ადამიანებს ხანგრძლივი და ჯანმრთელი ცხოვრების პირობები, უზრუნველყოს ცოდნის მიღების შესაძლებლობითა და მატერიალური დოვლათით, რაც მისცემს მათ ფართო შესაძლებლობებს საზოგადოებაში ღირსეული ცხოვრებისათვის. აქედან გამომდინარე, ადამიანის განვითარების ინდექსი უნდა განვიხილოთ არა იმ მაჩვენებლად, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალს განსაზღვრავს, არამედ იმ მაჩვენებლად, რომელიც გვიჩვენებს თავისი პოტენციალის თუ რა ნაწილის რეალიზაცია შესძლო საზოგადოებამ და რა შესაძლებლობები აქვთ მოცემულ ქვეყანაში მცხოვრებ ადამიანებს განვითარებისათვის.

საქართველო მისი ეკონომიკური განვითარებით, განვითარებად ქვეყანათა ჯგუფს მიეკუთვნება, ადამიანის განვითარების ინდექსით კი მისი ადგილი მაღალგანვითარებულ ქვეყნების ჯგუფშია. საქართველოსთვის მთავარ ამოცანას იმ პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენება წარმოადგენს, რაც მას ადამიანური დოვლათის სახით აქვს და რაც საქართველოში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდისა და უკეთესი ცხოვრების პირობების საწინდარი გახდება.

2.3 საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებლების ანალიზი

ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებლებიდან ამ თავში განვიხილავთ მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობასა და ცხოვრების ღირებულების ინდექსს.

ფასების არსებობა განპირობებულია საქონლის ღირებულების ფულადი ფორმით გამოსახვის აუცილებლობით. საბაზრო ურთიერთობის პირობებში ფასებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება როგორც საბაზრო პროცესების ნორმალურად წარმართვაში, ასევე მისი განვითარების ორიენტირების განსაზღვრაში.

ფასების სტატისტიკის ერთ-ერთი საწყისი და უმნიშვნელოვანესი მოვალეობაა ის, რომ მან ფასებისა და ფასწარმოქმნის კანონზომიერებანი უნდა შეისწავლოს საბაზრო ურთიერთობებისათვის შესაფერისი ეკონომიკური თეორიების საფუძველზე. საქონლის ღირებულებისა და აქედან გამომდინარე ფასის განსაზღვრისათვის შექმნილია ისეთი თეორიები, როგორცაა: შრომითი ღირებულების თეორია, რომლის თანახმადაც ღირებულება იქმნება მასზე დახარჯული შრომით და იგი განისაზღვრება საზოგადოებრივად აუცილებელი სამუშაო დროით. ზღვრული სარგებლიანობის თეორია, რომლის მიხედვითაც ღირებულება რეგულირდება საბოლოო პროდუქტის ზღვრული სარგებლიანობით და სუბიექტურად ხდება მისი შეფასება მყიდველისა და გამყიდველის მიერ.

ინფლაცია არის ფასების საერთო დონის ზრდა. ის ასევე მოიაზრება, როგორც ფულის მყიდველობითუნარიანობის კლება.

ეკონომისტები გამოყოფენ 4 ტიპის ინფლაციას: **1) მოთხოვნით გამოწვეული ინფლაცია**, როდესაც მოთხოვნა აჭარბებს ეკონომიკაში არსებულ მთლიან მიწოდებას. მას ასევე უწოდებენ მონეტარულ ინფლაციას; **2) ხარჯებით გამოწვეული ინფლაცია**, როდესაც მზა პროდუქტებსა და მომსახურებაზე ფასები იმატებს ნედლ მასალებზე ფასების ზრდის გავლენით ან როცა ხელფასების მატება წარმოებული პროდუქციის ერთეულ ფასს ზრდის; **3) ფასწარმოქმნით გამოწვეული ინფლაცია (დაწესებული ფასის ინფლაცია)**, რაც ხდება მაშინ,

როცა რამდენიმე ბიზნესი გადაწყვეტს მოუმატოს ფასებს საკუთარი მოგების გაზრდის მიზნით, ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს **ოლიგოპოლიურ ინფლაციასთან**. ოლიგოპოლიებს შეუძლიათ კარტელური გარიგებებით დააწესონ საკუთარი ფასები და გაზარდონ სურვილისამებრ; **4) სექტორული ინფლაცია**, როდესაც ერთ სექტორში ფასების ზრდა იწვევს სხვა სექტორში ფასების ზრდას. მაგ; ნავთობზე ფასების ზრდა იწვევს საკვებისა და ნავთობპროდუქტებზე დამოკიდებულ სექტორებში ფასების ზრდას. ეკონომიკაში ასევე განასხვავებენ **იმპორტირებულ ინფლაციას**, რომელიც გვხვდება იმ ქვეყნებში, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან იმპორტზე. ამ დროს, იმპორტირებულ პროდუქციაზე ფასების ზრდა ქვეყანაში ინფლაციის დონის ზრდის ფაქტორად გვევლინება.⁴¹

ფასების სტატისტიკის შესწავლის ძირითადი მიმართულებებია: სამომხმარებლო ფასების ინდექსისა და მწარმოებელთა ფასების ინდექსის დათვლა, საერთაშორისო შედარებების პროგრამა ანუ ვალუტის მყიდველობითუნარიანობის პარიტეტა საერთაშორისო შედარებები.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (სფი) – არის ინფლაციის საზომი ინდექსი, რომელიც წარმოადგენს სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების ფიქსირებული კალათის ნომინალური ღირებულების ფარდობას ამავე კალათის საბაზისო წლის ფასებში გამოსახულ ღირებულებასთან. სამომხმარებლო ფასების ინდექსი ზომავს იმ ფასების საშუალო ცვლილებას, რომელსაც იხდის მოსახლეობა საქონლისა და მომსახურების ფიქსირებული კალათის შესაძენად.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსის გამოსათვლელად იყენებენ ლასპეირესის

$$\text{ფორმულას: } I = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}$$

სადაც, ფასების საშუალო ცვალებადობა გაიანგარიშება საბაზისო პერიოდის წონების მიხედვით.

სფი არის მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ინდიკატორი, როგორც ინფლაციის ყველაზე ფართო საზომი, ხოლო როგორც დეფლატორი, სფი გამოიყენება ეკონომიკური მაჩვენებლების მოსაწესრიგებლად ფასების ცვლილების მიხედვით.

⁴¹ იხ. EPRC – ინფლაცია საქართველოში – გამომწვევი მიზეზები და დაძლევის გზები, თბ., 2012, გვ. 14.

მწარმოებელთა ფასი – არის ფასი, რომლითაც მწარმოებელი ყიდის მის მიერ წარმოებულ პროდუქციას, ანუ ეს ადგილობრივი მწარმოებლის მიერ წარმოებული პროდუქციის ფასია „საწარმოს კარებთან“, აქციზის ჩათვლით, დღგ-სა და სატრანსპორტო ხარჯების გარეშე. მწარმოებელთა ფასი წარმოადგენს საფუძველს მწარმოებელთა ფასების ინდექსის გაანგარიშებისათვის.

შედარების ევროპული პროგრამა დაიწყო 1979 წელს. იგი შეიქმნა იმ მიზნით, რომ უზრუნველყოს ფასებისა და მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობების შედარებები. ევროპის ქვეყნებში მსგავსი შედარებები ყველა მონაწილე ქვეყნისაგან მოითხოვს კრებისთ საშუალო წლიურ ეროვნული ხარჯების დაყოფას. საერთაშორისო შედარებების პროგრამის მიზანია ფასებისა და მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობების შედარების შესაძლებლობა.

მყიდველობითუნარიანობა ეს არის ფულის რეალური ღირებულება, ანუ ფულის ის ფასი რომელიც გვიჩვენებს საბაზისო და საანგარიშო პერიოდებში ერთი და იმავე მოცულობის თანხებით რა რაოდენობის პროდუქციის შეძენა იქნებოდა შესაძლებელი.

მოსახლეობის მყიდველობითი უნარიანობის ინდექსი სამომხმარებლო ფასების ინდექსის შებრუნებული სიდიდეა.

ცხრილ 2.5-ში ნაჩვენებია: სამომხმარებლო ფასების ინდექსები მოცემული წლის წინა წელთან შედარებით (დეკემბერი წინა წლის დეკემბერთან), ინფლაცია და განხილულია ლარის მყიდველობითუნარიანობის ინდექსების ცვლილებები 2004-2012 წლებში.

მოცემულ პერიოდში ინფლაციის ყველაზე მაღალი დონე 2007 და 2010 წლებში დაფიქსირდა, ხოლო 2012 წელს კი დეფლაცია მივიდეთ. თუ საბაზისო პერიოდად 2003 წელს ავიღებთ, მაშინ ვნახავთ, რომ ლარის მყიდველობითუნარიანობა 2003 წელთან შედარებით ყოველ წელს მცირდება. ასე მაგალითად, 2004 წელს ლარის მყიდველობითი უნარი მხოლოდ 7%-ით შემცირდა, ხოლო 2012 წელს – 40%-ით. თუ კი მყიდველობითუნარიანობას მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზოგად მაჩვენებლად განვიხილავთ, მაშინ, საქართველოში ცხოვრების დონე დაეცა. მოსახლეობას გაძვირებული

პროდუქციის შექმნა უწევს და რა თანხადაც 2003 წელს შეიძენდნენ პროდუქციას, 10 წლის შემდეგ იგივე თანხად შეეძლოთ 40%-ით ნაკლები მოცულობის პროდუქციის ყიდვა.

ცხრილი 2.5

**სამომხმარებლო ფასების ინდექსის დინამიკა საქართველოში,
2004-2012 წლები**

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ინფლაცია (%)	7.5	6.2	8.8	11.0	5.5	3.0	11.2	2.0	-1.4
სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (დეკემბერი წინა წლის დეკემბერთან)	107.5	106.2	108.8	111.0	105.5	103.0	111.2	102.0	98.6
სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (საბაზისო მეთოდით 2003 წელთან)	107.5	114.2	124.2	137.9	145.5	149.8	166.6	169.9	167.6
მყიდველობითუნარიანობის ინდექსი									
ჯაჭვური მეთოდით (ყოველი მომდევნო წელი წინა წელთან)	0.93	0.94	0.92	0.90	0.95	0.97	0.90	0.98	1.01
საბაზისო მეთოდით (2003 წელთან)	0.93	0.876	0.805	0.725	0.687	0.667	0.600	0.588	0.597

„საქართველოს ეროვნული ბანკის პროგნოზით წლიური ინფლაციის მაჩვენებელი მიზნობრივ დონეს მიუახლოვდება 2014 წლის ბოლოს. არსებული პროგნოზის ძირითად რისკ ფაქტორს კვლავ მიწოდების მხარე წარმოადგენს, კერძოდ კი შესაძლოა 2014 წელს სურსათისა და იმპორტირებული ენერგომატარებლების ფასები საერთაშორისო და ადგილობრივ ბაზრებზე მოსალოდნელზე სწრაფად გაიზარდოს. ასევე მნიშვნელოვანია მოთხოვნის მხარე. კერძოდ კი სახელმწიფოს მიერ გაზრდილი სოციალური ხარჯები შესაძლოა პირველადი სამომხმარებლო პროდუქციის ფასებზე აისახოს. მეორე მხრივ, ინფლაციაზე საპირისპირო რისკებს ქმნის ბიზნესის და შიდა

ინვესტიციების დაბალი აქტივობა, რამაც შესაძლოა ადგილობრივი ფასების არასათანადო ზრდა განაპირობოს.”⁴²

ცხოვრების ღირებულების ინდექსი როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გამოიყენება ქვეყნებს შორის ფასების შესადარებლად.

საინტერესო სურათს იძლევა მოცემული მაჩვენებლის შედარება სხვა ქვეყნების ფასების ინდექსებზე (ცხრილი 2.4). სანამ უშუალოდ ცხრილის მაჩვენებლების განხილვაზე გადავალთ, განვმარტოთ თითოეული ინდექსის მნიშვნელობა.

ცხრილში მოცემული ინდექსები შედარებულია ქალაქ ნიუ-იორკის ფასებთან, რაც ნიშნავს, რომ ნიუ-იორკში თითოეული მაჩვენებელი უნდა იყოს 100(%), თუ მაგალითად სხვა ქვეყნის, სასურსათო ფასების ინდექსი შეადგენს 120-ს, ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ ქვეყანაში სასურსათო ფასები არის 20%-ით ძვირი ვიდრე ნიუ-იორკში, ხოლო თუ ინდექსი შეადგენს 70-ს, ეს იმას ნიშნავს, რომ მოცემულ ქვეყანაში სასურსათო ფასები ნიუ-იორკთან შედარებით 30%-ით იაფია.

სასურსათო ფასების ინდექსები მიღებულია თითოეული ქვეყნის სასურსათო პროდუქტების ფასების შედარებით ნიუ-იორკის ფასებთან, რესტორნების ფასების ინდექსი მიიღება რესტორნებსა და ბარებში საკვებისა და სასმელების ფასების შედარებით ნიუ-იორკის ფასებთან.

ადგილობრივი მყიდველობითი ინდექსი გვიჩვენებს, პროცენტულად რამდენით ნაკლები ან მეტი პროდუქციის შექმნა შეუძლია მოცემული ქვეყნის მოსახლეობას საშუალო ხელფასით ნიუ-იორკის მოსახლეობის საშუალო ხელფასთან შედარებით.

საქართველოს სამომხმარებლო ფასების ინდექსმა შეადგინა 56.07, ეს მაჩვენებელი გვიჩვენებს, რომ საქართველოში სამომხმარებლო საქონელზე ფასები 44%-ით იაფია ნიუ-იორკის ფასებთან შედარებით, სასურსათო საქონლის ფასები თითქმის 60%-ით, ხოლო რესტორნების ფასები 50%-ით იაფი. საქართველოში მოცემული ინდექსები მისი მეზობელი ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებლებზე ბევრად დაბალია, მხოლოდ სასურსათო ფასების მცირედით მაღალი დონე აქვს სომხეთთან შედარებით, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ

⁴² იხ. ინფლაციის მიმოხილვა (ნოემბერი) – საქართველოს ეროვნული ბანკი 2013, გვ. 5.

სამომხმარებლო საქონლის შესაძენად ცხოვრება საქართველოში უფრო იაფია ვიდრე მის მეზობელ და ცხადია განვითარებულ ქვეყნებში.

ცხრილი 2.6

ცხოვრების ღირებულების მაჩვენებლები,⁴³ 2012 წელი

ქვეყნები	სამომხმარებლო ფასების ინდექსი	სასურსათო ფასების ინდექსი	რესტორნების ფასების ინდექსი	ადგილობრივი მყიდველობითი ინდექსი
ნორვეგია	151.34	142.37	150.23	92.62
შვეიცარია	141.31	130.55	123.11	127.45
გერმანია	88.55	72.15	76.20	114.37
აშშ	83.06	77.65	68.74	116.48
აზერბაიჯანი	71.24	53.20	68.17	26.38
თურქეთი	65.26	47.31	48.21	52.57
რუსეთი	64.85	49.67	67.55	43.86
სომხეთი	62.75	38.38	53.15	20.71
საქართველო	56.07	40.93	49.09	29.38
ინდოეთი	33.39	33.82	21.10	60.11

ზემოთ მოცემული რეიტინგიდან რომელიც მსოფლიოს 90 ქვეყნის მონაცემებზე იქნა შედგენილი, ფასების ყველაზე მაღალი ინდექსი ნორვეგიაშია, ხოლო ყველაზე დაბალი ინდოეთში. რაც იმას ნიშნავს, რომ ცხოვრება ნორვეგიაში უფრო ძვირია, ვიდრე ინდოეთში. მიუხედავად ასეთი სხვაობისა, ნორვეგიაში ბევრად მაღალია ცხოვრების დონე, ვიდრე ინდოეთში და ამ უკანასკნელში ფასების ინდექსის დაბალი მნიშვნელობა, არ იძლევა ცხოვრების მაღალი დონის გარანტიას. ამასთან ტენდენცია ასეთია: რაც უფრო მაღალგანვითარებული და მაღალი ცხოვრების სტანდარტების მქონეა ქვეყანა, მით უფრო მაღალია იქ ცხოვრების ღირებულება. ასე, რომ მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში, ფასებიც შესაბამისად მაღალია. ცხოვრების ღირებულება ნორვეგიაში უფრო მაღალია ვიდრე ინდოეთში, მაგრამ ცხოვრების

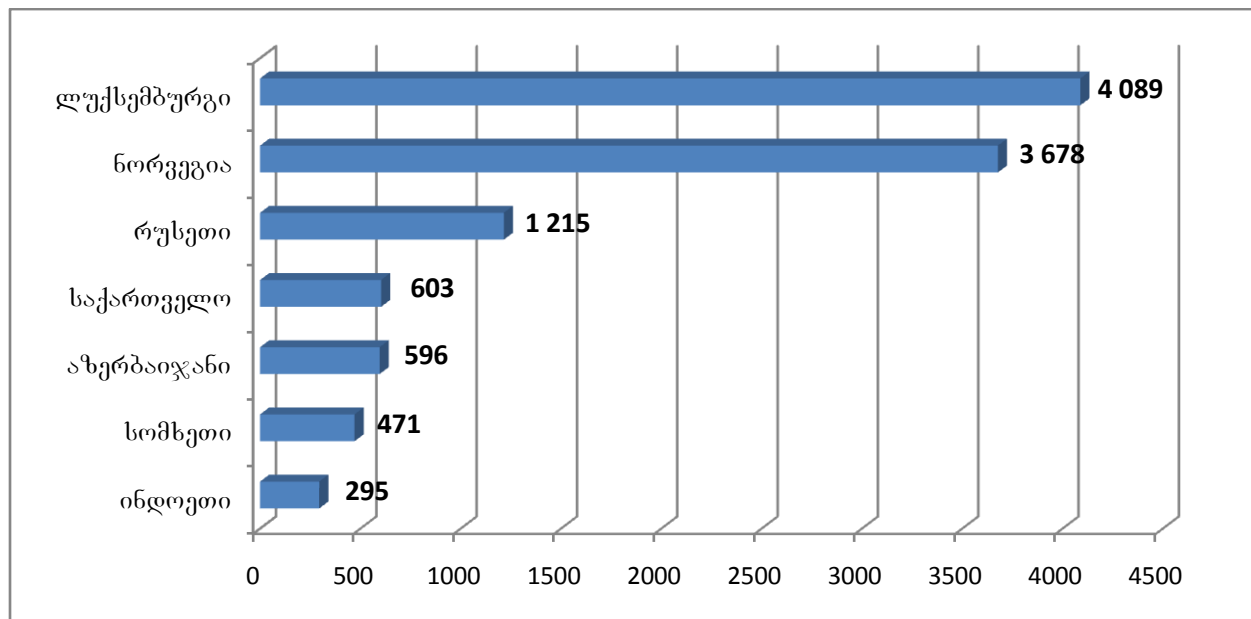
⁴³ http://www.numbeo.com/cost-of-living/rankings_by_country.jsp

მაღალი დონე ნორვეგიაში ვლინდება ბევრად მაღალი საშუალო რეალური ხელფასით ვიდრე ინდოეთში, სახელმწიფოს მიერ სოციალურ უზრუნველყოფაზე გაწეული მაღალი დანახარჯებით, ხოლო მაღალ სამომხმარებლო ფასების პირობებში მოსახლეობას ეკოლოგიურად სუფთა სურსათის, მაღალი დონის ჯანდაცვისა და განათლების ხელმისაწვდომობა გააჩნია.

საქართველოს ადგილობრივი მყიდველობითი ინდექსი 2012 წელს შეადგენდა 29.38-ს, რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში საშუალო რეალური ხელფასით 70%-ით ნაკლები პროდუქციის შეძენაა შესაძლებელი ვიდრე ქალაქ ნიუ-იორკში. ხოლო ნორვეგიაში, სადაც ცხოვრების ღირებულება გაცილებით მაღალია ვიდრე საქართველოში, საშუალო რეალურმა ხელფასმა შეადგინა 3 678 აშშ დოლარი, რაც 6-ჯერ მეტია საქართველოს ანალოგიურ მაჩვენებელზე (603 აშშ დოლარი).

დიაგრამა 2.3

საშუალო რეალური ხელფასი ქვეყნების მიხედვით (აშშ დოლარი), 2012 წელი⁴⁴

⁴⁴ <http://www.statista.com/statistics/226956/average-world-wages-in-purchasing-power-parity-dollars/>

საშუალო რეალური ხელფასით საქართველო უფრო მეტი მყიდველობითუნარიანობით გამოირჩევა ვიდრე აზერბაიჯანი და სომხეთი (დიაგრამა 2.3). საქართველოსთვის პრობლემას კი წარმოადგენს ის, რომ მოსახლეობის უმეტესობას დაქირავებით დასაქმების დაბალი დონის გამო ხელფასის მყიდველობითი შესაძლებლობა ეკარგება. ეს მაჩვენებელი დადებითად ჩაითვლებოდა, თუ საშუალო ხელფასის აზერბაიჯანთან და სომხეთთან შედარებით მაღალი მყიდველობითუნარიანობა შენარჩუნდებოდა დასაქმების მაღალი დონის პირობებშიც.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის, რაც შემდგომში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდის საწინდარი უნდა გახდეს, ინფლაციის დაბალ მაჩვენებელსა და სტაბილურ ფასებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება.

ინფლაციის მაღალი დონე განაპირობებს მაკროეკონომიკურ არასტაბილურობას, ასეთ სიტუაციაში კომპანიებს უძნელდებათ თავიანთი ეკონომიკური საქმიანობის დაგეგმვა, რის შედეგადაც არც მოცემული ქვეყნის ფირმებს და არც უცხოურ კომპანიებს აღარ უჩნდებათ სურვილი განახორციელონ გრძელვადიანი ინვესტიციები, რაც ნეგატიურად მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიან პერსპექტივებზე.

ინფლაციის მაჩვენებლის ზრდის პირობებში იკვეთება ადაპტური ინფლაციური მოლოდინის მექანიზმი,⁴⁵ რაც გამოიხატება შემდეგში: მომხმარებლები, რომლებსაც ფასების ზრდის ტენდენციის უცვლელობის მოლოდინი აქვთ, ამცირებენ დანაზოგს, ზეწოლას ახდენენ მიმდინარე მოთხოვნაზე და იწვევენ საქონლისა და მომსახურების მორიგი გაძვირების პროვოცირებას. ამასთან, დანაზოგის დეფიციტი აფერხებს კაპიტალდაბანდებების ზრდას, რადგან, რაც უფრო მაღალია ადაპტური მოლოდინი, მით უფრო დაბალია ინვესტირების დაფინანსება.

ფასების ზრდის მოლოდინში მწარმოებლები და ვაჭრები, იწყებენ გაყიდვების მოცულობის შემცირებას და საქონლის შენახვას იმ იმედით, რომ გარკვეული დროის შემდეგ, გაძვირებული პროდუქტის გაყიდვიდან მეტ მოგებას მიიღებენ, ხოლო მოთხოვნის ზრდის ფონზე მიწოდების შემცირება, ფასების

⁴⁵ იხ. ა.ი. ლიეშიცი – საბაზრო ეკონომიკის შესავალი, თბ., 1996, გვ-ები: 140-190.

უფრო მეტად ზრდის საფრთხეს ქმნის. ასევე, ამ მეთოდის რისკი მდგომარეობს იმაში, რომ ხანგრძლივი დროით საქონლის შენახვას მოსდევს გაკოტრება.

ღია ინფლაციის დროს ადგილი აქვს ხარჯების ინფლაციას, რაც შემდეგში მდგომარეობს: ეკონომიკაში ფასების საერთო დონის ზრდა იწვევს დასაქმებულთა რეალური შემოსავლების დაცემას და შესაბამისად მათი ცხოვრების დონის გაუარესებას, იმისათვის, რომ თუნდაც უცვლელად შევინარჩუნოთ დასაქმებულთა კეთილდღეობა, საჭიროა ფულადი შემოსავლების ზრდა, ამისათვის უნდა მოხდეს ნომინალური ხელფასის გადიდება, რაც იმავდროულად წარმოების ხარჯებსაც ზრდის და თავის მხრივ იწვევს პროდუქციაზე ფასების ზრდას. პროდუქციის გაძვირება და ფასების მატება აუცილებლად მოითხოვს ხელფასის განაკვეთების მორიგ გადახედვას და ა.შ. ყოველი ასეთი ახალი ციკლი კიდევ უფრო გაართულებს ინფლაციური პროცესების მართვას და სულ უფრო ძნელი გახდება მისი შეჩერება.

სახელმწიფოს მხრიდან ანტიინფლაციური ღონისძიებების განხორციელება ტოტალური ადმინისტრირების საშუალებით უპერსპექტივოა და შეიძლება ეკონომიკის ნგრევაც კი გამოიწვიოს, როგორც ამერიკელი თეორეტიკოსი და ნობელის პრემიის ლაურეატი მ. ფრიდმენი აღნიშნავდა: „გაცილებით მეტი ზიანი მოაქვს ინფლაციის შეჩერების ღონისძიებებს, ვიდრე თვით ინფლაციას.“⁴⁶

„ინფლაციასთან ბრძოლა არ შეიძლება დავეყნოთ რაიმე პროგრამის შესრულებამდე, რომლის დამთავრების შემდეგ შეგვეძლება ანგარიში ჩავაბაროთ წარმატებულად ჩატარებული სამუშაოს შესახებ, საჭიროა არა პროგრამა, არამედ, პოლიტიკა, რომელიც სახელმწიფოს მუდმივ ფუნქციას შეასრულებს.“⁴⁷

ანტიინფლაციური პროცესების მართვისას, სახელმწიფოს მხრიდან დასაშვებია ადმინისტრაციული კონტროლი და არა მასში რადიკალური ჩარევა, რამაც შეიძლება ქვეყნის ეკონომიკას დიდი ზიანი მიაყენოს.

სახელმწიფოს მხრიდან ინფლაციასთან ბრძოლა უნდა წარიმართოს ფასების მაქსიმალურად დასაშვები თავისუფლების მინიჭებით, მონოპოლიური ბაზრების დაშლითა და ჯანსაღი, თავისუფალი საბაზრო პირობების შექმნით, სადაც ფასებს აწესებენ არა მონოპოლისტი ფირმები, არამედ კონკურენტულ გარემოში

⁴⁶ Friedman M. Unemployment versus inflation? An evaluation to the Phillips curve. London, 1975, p. 32.

⁴⁷ იხ. ა.ი. ლივშიცი – საბაზრო ეკონომიკის შესავალი, თბ., 1996, გვ. 173.

ფასებს განსაზღვრავს თავად ბაზარი. ინფლაციის მაღალი დონის თავიდან ასაცილებლად და დასაქმებულთა ცხოვრების პირობების გასაუმჯობესებლად კი უნდა მოხდეს არა ნომინალური ხელფასის მეთოდოლოგიურად გაუმართლებელი ზრდა,⁴⁸ არამედ პროდუქტებზე ფასების კლება და მისი სტაბილურობის შენარჩუნება, რაც ავტომატურად გამოიწვევს რეალური ხელფასის ზრდას და თავიდან იქნება აცილებული ინფლაციის ნეგატიური გავლენები ქვეყნის ეკონომიკაზე.

⁴⁸ ამით ჩვენ არ ვგულისხმობთ, რომ არ უნდა მოხდეს ხელფასების ზრდა. ნომინალური ხელფასის ზრდა უნდა მოხდეს მხოლოდ მეთოდოლოგიურად გამართლებული ნორმების საფუძველზე.

თავი 3. საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის განმსაზღვრელი სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების სტატისტიკური კვლევა

3.1 მოსახლეობის ცხოვრების დონის დემოგრაფიული მახასიათებლების ანალიზი

„დემოგრაფია შეისწავლის მოსახლეობაში მიმდინარე დემოგრაფიულ პროცესებს (შობადობა, მოკვდაობა, ქორწინება, განქორწინება, მიგრაცია), მათზე მოქმედ ფაქტორებს და დემოგრაფიული პროცესების შედეგებს. დემოგრაფიული სტატისტიკა შეისწავლის დემოგრაფიულ პროცესებში მიმდინარე რაოდენობრივ კანონზომიერებებს.“⁴⁹

დემოგრაფიულ პროცესებზე მოქმედებს სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები, თავის მხრივ დემოგრაფიული მოვლენები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებზე. ამიტომაც მნიშვნელოვანია დემოგრაფიული საკითხების განხილვა და იმ მაჩვენებლების სტატისტიკური შესწავლა, რომლებიც მეტ წილად ახდენენ გავლენას სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესების განვითარებაზე.

საქართველოში მოსახლეობის ბოლო აღწერიდან დღემდე მოსახლეობის საშუალო წლიურმა რიცხოვნობამ მოიმატა 3.1%-ით (2002-2012 წლები), ხოლო 2013 წლის 1 იანვრისათვის 4 483.8 ათასი შეადგინა. მოსახლეობის 26.1% დედაქალაქში ცხოვრობს, შემდეგ მოდის იმერეთი (15.7%), ქვემო ქართლი (11.4%), სამეგრელო-ზემო სვანეთი (10.7%), კახეთი (9.0%), აჭარის არ (8.8%), შიდა ქართლი (7.0%), სამცხე ჯავახეთი (4.8%), გურია (3.1%), მცხეთა-მთიანეთი (2.4%), ხოლო ყველაზე მცირე რიცხოვნობით რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთია წარმოდგენილი (1.0%).⁵⁰

ბოლო წლებში საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდასთან ერთად იზრდება როგორც ქალაქის, ისე სოფლის მოსახლეობის რიცხოვნობა. ხოლო რაც შეეხება მათ პროცენტულ შემადგენლობას მთლიანი მოსახლეობის რიცხოვნობაში, 2012 წლისათვის ქალაქის მცხოვრებლები შეადგენდა 53%-ს,

⁴⁹ იხ. მერაბ ხმალაძე – კიდევ ერთხელ დემოგრაფიისა და დემოგრაფიული სტატისტიკის შესახებ. უკონ. ეკონომიკა და ბიზნესი №5, 2011, გვ. 57.

⁵⁰ http://geostat.ge/?action=page&p_id=472&lang=geo

ხოლო სოფლის – 47%-ს.⁵¹ ოფიციალური მონაცემებით საქართველოს მოსახლეობის თითქმის ნახევარი სოფლად ცხოვრობს, ამასთან ეს თანაფარდობა ბოლო 20 წლის მანძილზე მნიშვნელოვნად არც დარღვეულა, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რომ საქართველო ტრადიციულად აგრარულ ქვეყანათა ჯგუფს მიეკუთვნება და ამ დარგის განვითარების დიდი პოტენციალიც გააჩნია. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სოფელში მცხოვრებლად დარეგისტრირებულთაგან, შრომისუნარიანი მამაკაცების დიდი ნაწილი სამუშაოდ ან ქალაქშია წასული, ან უცხოეთში. ასევე მაღალია მთიდან ბარში გადმოსახლების მაჩვენებელი. სოფლის მეურნეობის ეფექტიანად განვითარების შემთხვევაში კი შესაძლებელია ეკონომიკის ამ დარგში სოფლიდან წასული იმ სამუშაო ძალის უკან დაბრუნება და დასაქმება, რომელიც სოფლის მეურნეობის განვითარებაში უმთავრეს როლს შეასრულებს.

საქართველოს მოსახლეობის საშუალო წლიური რიცხოვნობის სქესის მიხედვით განაწილებისას ვიღებთ შემდეგ სურათს: 2003 წელს მოსახლეობის 47%-ს მამაკაცები შეადგენდნენ, ხოლო ქალები 53%-ს. მოცემული თანაფარდობა თითქმის უცვლელია 2012 წლისათვის, მთლიან მოსახლეობაში მამაკაცების ხვედრითმა წონამ შეადგინა 48%, ხოლო ქალების წილმა 52%. ზოგადი სურათი დაბალანსებულ თანაფარდობას გვიჩვენებს, რაც ამ კუთხით დადებით დემოგრაფიულ ვითარებად უნდა შეფასდეს.

სოციალურ–ეკონომიკური მიზნებისათვის მოსახლეობის ასაკობრივი განაწილებისას მნიშვნელოვანია: ა) 15 წლამდე ასაკის მოზარდების რიცხოვნობის ჩვენება; ბ) 15 წელს და ზემოთ ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობის დადგენა; გ) 15 წელს და ზემოთ ასაკის მოსახლეობაში ეკონომიკურად აქტიური და ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობის გამოყოფა; დ) ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობიდან შეზღუდული შესაძლებლობების ადამიანთა რიცხოვნობის გამოთვლა, რომლებიც მათი ფიზიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე ვერ ახერხებენ ეკონომიკურ საქმიანობას, შესაბამისად მათზე ზრუნვა და სოციალური დახმარების გაწევა სახელმწიფოს ევალება; ე) საპენსიო ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობის

⁵¹ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, დემოგრაფიული ვითარება საქართველოში, სტატისტიკური კრებული, თბ., 2013, გვ. 6.

გამოთვლა. საპენსიო ფონდის დაგეგმვისას ასევე მნიშვნელოვანია, იმ ასაკობრივი მოსახლეობის რიცხოვნობის განსაზღვრა, რომლებიც მომდევნო წელს, ან მომდევნო რამდენიმე წელში გახდებიან საპენსიო ასაკის. მოსახლეობის მთლიანი და ცალკეული ასაკობრივი რიცხოვნობის დადგენა და პროგნოზირება აუცილებელია ქვეყანაში დემოგრაფიული მდგომარეობის შესასწავლად და მართებული სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის დასაგეგმად.

შრომითი რესურსები განსაზღვრავს ქვეყნის შრომის ბაზრის პოტენციალსა და სამუშაო ძალის მიწოდების შესაძლებლობებს. შრომითი რესურსების აბსოლუტური რიცხოვნობა შეიძლება გამოვთვალოთ შემდეგნაირად: შრომისუნარიანი ასაკის შრომის უნარის მქონე მოსახლეობა – I და II ჯგუფის უმუშევარი ინვალიდები – საპენსიო ასაკის პირები, რომლებიც არ მუშაობენ + მომუშავე მოზარდები + მომუშავე პენსიონერები.

ეფექტიანი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გასატარებლად მოსახლეობა შეიძლება დავაჯგუფოთ 2 ძირითად კატეგორიად: 1. შრომით რესურსებად, სადაც ძირითადად უნდა განხორციელდეს დასაქმების პოლიტიკა, 2. არაშრომითი კატეგორიად, სადაც მივიღებთ: ა) პენსიონერებსა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებს, რომელთა მიმართაც უნდა წარიმართოს საპენსიო პოლიტიკა და ბ) 15 წლამდე მოზარდებს, რომელთათვისაც პრიორიტეტს ზოგადი განათლების მიღება წარმოადგენს, რეფორმა განათლების სისტემის სრულყოფის კუთხით არის გასატარებელი.

მოსახლეობის დაბერება დღევანდელი მსოფლიოს აქტუალური საკითხია, ის განსაკუთრებით განვითარებულ ქვეყნებში იჩენს თავს, ყველაზე დაბერებულ ერად ევროპა სახელდება, ხოლო ყველაზე ახალგაზრდად – აფრიკა. შესაბამისად, რაც უფრო განვითარებულია ქვეყანა, მით უფრო შეიმჩნევა მასში მოსახლეობის ხანდაზმულობის დონე. განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც განვითარებულია სოციალური სფერო და ჯანდაცვის სისტემაც მაღალ დონეზე ფუნქციონირებს, მაღალ ასაკობრივ მოსახლეობაში დაბალია ჯანმრთელობის პრობლემების მიზეზით სიკვდილიანობის მაჩვენებელი. ასევე მაღალ განვითარებულ ქვეყნებში დაბალია შობადობა, რაც ძირითადად მეტი შვილის არყოლის მიზეზით არის გამოწვეული, ხოლო იმავე აფრიკის ქვეყნებში, სადაც

ახალგაზრდები მეტად ჭარბობენ ხანდაზმულ მოსახლეობას, ვიღებთ ახალგაზრდა ერის სურათს. აქედან გამომდინარე, ერის დაბერება პირდაპირ კავშირშია შობადობასა და ხანდაზმული მოსახლეობის რიცხოვნობის ახალგაზრდებთან თანაფარდობასთან. რაც უფრო მაღალია სიცოცხლის ხანგრძლივობა ქვეყანაში, მით მეტი ადამიანი აღწევს სიბერეს, ხოლო თუ ქვეყანაში შობადობის შემცირება ხდება ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე, ვიღებთ ერის დაბერებას.

სიბერეში ბიოლოგიური სიბერეს ვგულისხმობთ, თუმცა გამოყოფენ სიბერის სხვა სახეებს: ფიზიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, სოციალური და ქრონოლოგიური სიბერე.⁵²

ფიზიოლოგიურ სიბერეს ჯანმრთელობის დონე განაპირობებს და რადგანაც ის ინდივიდუალურია, მისი განსაზღვრა რთულია. ადამიანი ასაკით შეიძლება ახალგაზრდა იყოს, მაგრამ ბიოლოგიური ნიშნებით სიბერეს ამჟღავნებდეს. ფიზიოლოგიურ ასაკზე მოქმედებს მრავალი სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური ფაქტორი, რაც ხშირ შემთხვევაში განაპირობებს ადამიანის ნაადრევ სიბერეს. მაგ; დადგენილია, რომ უმუშევარი და დაბალკვალიფიციური პერსონალი უფრო მალე ბერდება, ვიდრე მომუშავე და მაღალკვალიფიციური პერსონალი.

ფსიქოლოგიური სიბერე განისაზღვრება ადამიანთა შეგრძნებებით, რაც დაკავშირებულია დეპრესიასთან, შიშთან, იპოქონდრიასთან და სხვა. მისი განსაზღვრის მთავარ კომპონენტს ადამიანის ინტელექტუალური შესაძლებლობები წარმოადგენს. ეს ყოველივე კი ინდივიდუალურია, ამიტომაც ფსიქოლოგიური სიბერის ასაკის კრიტერიუმები ბოლომდე არ არის განსაზღვრული.

სოციალური სიბერე განისაზღვრება ქვეყანაში მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობით.

ქრონოლოგიურ სიბერეს განსაზღვრავს ნაცხოვრებ წელთა რაოდენობა, ასაკი.

სიბერის კოეფიციენტი გამოითვლება ფორმულით:

⁵² იხ. შელია მ. – ხანდაზმული მოსახლეობა საქართველოში, თბ., 2013, გვ.ები: 10-13.

$$K_1 = \frac{P_{60+}}{P} \cdot 100 \quad \text{ან} \quad K_2 = \frac{P_{65+}}{P} \cdot 100$$

რაც შესაბამისად გვიჩვენებს 60 ან 65 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის ხვედრით წონას მთლიან მოსახლეობაში.

ჩვენი გამოთვლით 2003 წელს სიბერის კოეფიციენტი (K_1) შეადგინა 18.5%, ხოლო 2012 წელს კი 18.9%-მდე გაიზარდა. 65 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის ხვედრითი წონა მთლიან მოსახლეობაში (K_2) 2003 წელს შეადგენდა 13.5%-ს, 2012 წელს – 13.8%-ს. მოცემული ტენდენცია მოსახლეობის დაბერების მანიშნებელია.

გაეროს მონაცემებით საქართველოსა და მისი მეზობელი ქვეყნების დაბერების მაჩვენებლები 2012 წელს წარმოდგენილია ცხრილი 3.1-ის სახით. მოცემული მონაცემებით, რეგიონში ყველაზე დაბერებული ერი საქართველოა, სადაც ასევე მაღალია საპენსიო ასაკი.

ცხრილი 3.1

გაეროს მოსახლეობის დაბერების მაჩვენებლები (%), 2012 წელი⁵³

ქვეყნები	60 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობა	80 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობა ⁵⁴	საპენსიო ასაკი	
			კაცი	ქალი
აზერბაიჯანი	9.0	14.0	62.5	57.5
სომხეთი	15.0	19.0	63	63
რუსეთი	19.0	16.0	60	55
საქართველო	20.0	17.0	65	60

საპენსიო ასაკი შრომის ბაზრის რეგულირების ერთ-ერთი მექანიზმია, მისი ზრდა თუ შემცირება მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს სამუშაო ძალის მოძრაობას შრომის ბაზარზე. მსოფლიო პრაქტიკიდან გამომდინარე, თუ ქვეყანაში სამუშაო ადგილების დეფიციტია, მაშინ საპენსიო ასაკის ცვლილებისაგან თავს იკავებენ, რადგან ქვეყანაში არ შეიქმნას ახალი სოციალური დაძაბულობა.⁵⁵

⁵³ population ageing and development 2012, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, population division.

⁵⁴ 80 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის ხვედრითი წილი 60 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობაში.

⁵⁵ იხ. შელია მ. – ხანდაზმული მოსახლეობა საქართველოში, თბ., 2013, გვ. 176.

ამ ეტაპზე, საქართველოს შრომის ბაზრის მძიმე მდგომარეობის გათვალისწინებით, საპენსიო ასაკის ცვლილება არამიზანშეწონილია, ხოლო მთავრობის სოციალური კურსი, რომელიც მიმართულია საპენსიო ფონდის ზრდასა და დაგროვებითი სისტემის დანერგვაზე, დადებითი და მისაღებია.

გაეროს პროგნოზით, 2050 წლისათვის საქართველოში დაბერების მაჩვენებელი (K_1) 35.0%-მდე გაიზრდება, რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ტენდენცია მთელი მსოფლიოსთვის არის დამახასიათებელი და დაბერების კოეფიციენტი ზრდას მხოლოდ საქართველოში არ უნდა ველოდოთ. თუ საქართველოში ჯანდაცვის სისტემა გამართულად იმუშავებს, გაიზრდება სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა და ბუნებრივი მატება, ასეთ პირობებში დაბერების მაჩვენებლის ზრდის მოლოდინი არ იქნება დემოგრაფიული საფრთხის შემცველი. მთავარი გამოწვევა საქართველოსთვის სხვა პრობლემების გადაწყვეტაა, რაც მრავლად არსებობს ქვეყანაში, სოციალური თუ ეკონომიკური მიმართულებით.

მოსახლეობის დაბერებასთან ერთად, სამუშაო ძალის დაბერებაც ხდება, რისი გათვალისწინებაც უნდა მოხდეს ეკონომიკაში შრომითი რესურსების რეგულირებისას.

ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობაში 60 წლისა და უფროსი ასაკის ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა 18.7%-ს შეადგენს (ცხრილი 3.2), რაც თითქმის უთანაბრდება ჩვენს მიერ ზემოთ განხილულ დაბერების კოეფიციენტს და ამიტომ შრომითი რესურსების დაბერება მოსალოდნელ მოვლენად უნდა განვიხილოთ, რომელიც უარყოფით გავლენას ვერ მოახდენს ეკონომიკაში, ამასთან დადებით თანაფარდობად უნდა მივიჩნიოთ ქვედა ასაკობრივი ჯგუფების პროცენტული განაწილება, ეს განსაკუთრებით ეხება 30-44 და 45-59 ასაკობრივ ჯგუფებს, რომლებზედაც შრომის ბაზარზე უნდა მოდიოდეს ძირითადი სამუშაო ძალის მოთხოვნა. აღსანიშნავია, რომ ეს თანაფარდობა ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად არ დარღვეულა და მოცემული ტენდენციის მომავალში გაგრძელება, შრომის ბაზარზე სამუშაო ძალის დაბალანსებული მიწოდების შესაძლებლობას იძლევა.

საქართველოს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის განაწილება ასაკობრივ ჯგუფებში, 2008-2012 წლები⁵⁶
(% ჯამთან)

ასაკობრივი ჯგუფები	2008	2009	2010	2011	2012
15-29	20.0	19.8	20.0	20.4	20.1
30-44	29.7	29.0	29.5	30.1	29.5
45-59	31.2	32.0	32.1	31.0	31.7
60 +	19.1	19.2	18.5	18.5	18.7
სულ	100	100	100	100	100

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ასაკობრივი განაწილება ერთი შეხედვით სამუშაო ძალის დაბერების მაღალ კოეფიციენტს გვიჩვენებს, თუმცა ის საგანგაშო ციფრს არ წარმოადგენს, რადგანაც მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში დაბერების მაჩვენებლის ტენდენციას იმეორებს, ასევე ყველაზე დაბალი პროცენტული წილი უჭირავს დანარჩენ ასაკობრივ ჯგუფებთან შედარებით, ამის დასტურია შემდეგი მაჩვენებელი; ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობაში 65 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის ხვედრითი წონა 2012 წელს 2003 წელთან შედარებით, 13.2%-დან 11.9%-მდე შემცირდა, რაც დადებითი მაჩვენებელია.

ქვეყნის მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდა დაკავშირებულია ბუნებრივმატებასთან და მიგრაციის დადებით სალდოსთან, ამიტომაც არის მნიშვნელოვანი მათი განხილვა, ანალიზი და მართებული პოლიტიკის შემუშავება დემოგრაფიული პრობლემების გადასაჭრელად.

მიუხედავად იმისა, რომ შობადობის დონე 2012 წელს 2003 წელთან შედარებით გაზრდილია, ბოლო 5 წლის განმავლობაში ხასიათდება კლების ტენდენციით, საპირისპიროდ იზრდება მოკვდაობის დონე, რაც ქვეყნისთვის დემოგრაფიული საფრთხის შემცველია. ბოლო 10 წლიან პერიოდში, ბუნებრივი

⁵⁶ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

მატების ყველაზე მაღალი დონე 2009 წელს დაფიქსირდა, ხოლო ყველაზე დაბალი – 2003 წელს.

ცხრილი 3.3

ბუნებრივი მატების კოეფიციენტები საქართველოში, 2003-2012 წლები⁵⁷
(ათას კაცზე)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
შობადობა (ათას კაცზე)	10.7	11.5	10.7	10.9	11.2	12.9	14.4	14.1	12.9	11.7
მოკვდაობა (ათას კაცზე)	10.6	11.3	9.3	9.6	9.4	9.8	10.6	10.7	11.1	11.2
ბუნებრივი მატება (ათას კაცზე)	0.1	0.2	1.4	1.3	1.8	3.1	3.8	3.4	1.8	0.5

ბუნებრივი მატება მიიღწეულ უნდა იქნეს შობადობის მატებისა და მოკვდაობის დონის კლების შედეგად. ამიტომაც დემოგრაფიული პრობლემების გადაჭრა უნდა წარიმართოს ამ 2 მიმართულებით. ქვეყანაში მოკვდაობის დონის კლება შეიძლება მიღწეულ იქნეს ჯანდაცვის სისტემის მაღალი დონითა და მისი ხელმისაწვდომობით, ეს ასევე ეხება ახალშობილთა ჯანმრთელობის დაცვის ეფექტიანობის ამაღლებას. ქვეყანაში განვითარებული ეკონომიკა და შექმნილი მაღალი სტანდარტების სოციალური პირობები ხელს შეუწყობს ბუნებრივ მატებას, ხოლო შობადობის წახალისების სხვადასხვა მეთოდები, ეს იქნება რელიგიური მიმართვა თუ მატერიალური დახმარება, გახდება დამატებითი სტიმული. დემოგრაფიული პრობლემების მოგვარება ასევე უნდა მოხდეს მრავალშვილიანი ოჯახების დახმარებით, განსაკუთრებით ეს შეეხებათ სოციალურად დაუცველ და ღარიბ ოჯახებს.

შობადობის წახალისებისათვის მნიშვნელოვანია დეკრეტული შვებულებისა და მისი ანაზღაურების საკითხის მოგვარება, რაზეც ამახვილებენ კიდევ ექსპერტები ყურადღებას. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ამ მიმართულებით საქართველო ბევრად ჩამორჩება მის მეზობელ ქვეყნებს. საქართველოში დღეს დედას მხოლოდ ოთხ თვიანი დეკრეტული შვებულება აქვს, რაც აუცილებლად

⁵⁷ http://geostat.ge/?action=page&p_id=151&lang=geo

მოითხოვს გადახედვას, რის პირობებშიც გათვალისწინება უნდა მოხდეს იმისა, რომ დედამ შეძლოს ბავშვის გაზრდა და ამავე დროს არ დაკარგოს სამსახური.

მოსახლეობის ცხოვრების დონე აისახება 1 წლამდე ბავშვთა მოკვდაობის მაჩვენებელზე. ცხოვრების მაღალი სტანდარტები, განვითარებული ჯანდაცვის სისტემა, უზრუნველყოფს ბავშვთა მოკვდაობის შემცირებას ქვეყანაში.

ბავშვთა მოკვდაობის დონე 2000 წელს 22.6%-ს შეადგენდა, ხოლო 2003 წლიდან 2012 წლამდე 23.7%-დან 12.5%-მდე შემცირდა.⁵⁸ ჯანდაცვის სფეროში მოცემული პროგრესის მიუხედავად, კიდევ დიდი ძალისხმევაა საჭირო, რათა 2015 წლისთვის მიღწეული იქნეს „ათასწლეულის განვითარების მიზნებით“⁵⁹ განსაზღვრული სამიზნე მაჩვენებლები, ამისათვის საჭიროა მეტად განვითარდეს ბავშვთა ჯანმრთელობის ხელშემწყობი ღონისძიებები.

დემოგრაფიული პრობლემების მოგვარება ასევე უნდა წარიმართოს ქვეყანაში მიგრაციის დადებითი საღდოს შექმნით.

ცხრილი 3.4

საქართველოს მოსახლეობის მიგრაციული საღდო ასაკობრივ ჯგუფში, 2012 წელი (კაცი)⁶⁰

ასაკობრივი ჯგუფები	ემიგრანტი	იმიგრანტი	მიგრაციული საღდო
15-29	32,959	22,217	-10,742
30-44	27,226	20,461	-6,765
45-59	17,524	12,879	-4,645
60 +	5,570	6,862	1,292
სულ	83,279	62,419	-20,860

ახალ ათასწლეულში საქართველოში მიგრაციული საღდოს ყველაზე უარყოფითი მაჩვენებელი 2000 წელს დაფიქსირდა -35.2 ათასი კაცი, 2003 წელს – -27.5 ათასი, დადებითი საღდოს ყველაზე მაღალმა რიცხვმა 2005 წელს

⁵⁸ იხ. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადური 2005, გვ. 41 და გვ. 48.

http://geostat.ge/?action=page&p_id=1090&lang=geo

⁵⁹ იხ. ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასების ანგარიში, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, თბ., 2013, გვ. 9.

⁶⁰ http://geostat.ge/?action=page&p_id=172&lang=geo

შეადგინა 76.3 ათასი, ხოლო 2012 წელს ასევე უარყოფითი სალდო მივიღეთ -21.5 ათასი კაცი.⁶¹ მოსახლეობის ქვეყნიდან გადინება დემოგრაფიული საფრთხის შემცველია, ვინაიდან აქ ძირითადად ახალგაზრდა თაობა ჭარბობს, რაც სამუშაო ძალის სხვა ქვეყნებში გადინებასაც ნიშნავს.

მიგრაციული სალდოს ასაკობრივ ჭრილში განხილვისას, 2012 წლის მდგომარეობით (ცხრილი 3.4) გვაქვს შემდეგი სურათი: იმ ასაკობრივ ჯგუფებში, სადაც ყველაზე მაღალია შრომითი რესურსების ხვედრითი წონა, მივიღეთ უარყოფითი მიგრაციული სალდო, განსაკუთრებით კი 15-29 წლის მოსახლეობაში. მიგრაციის დადებითი სალდო მხოლოდ 60 და უფროსი ასაკის მოსახლეობაში მივიღეთ, რაც ქვეყნისთვის დადებითი ფაქტია, მაგრამ შრომითი რესურსების ფორმირებაში დიდ გავლენას ვერ მოახდენს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება, მაღალი დონის სოციალური პირობების შექმნა, შრომის ბაზარზე დასაქმების პრობლემების გადაჭრა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდა, შექმნის მისაღებ პირობებს, რომ ქართველი ემიგრანტები დაუბრუნდნენ სამშობლოს.

⁶¹ http://geostat.ge/?action=page&p_id=172&lang=geo

3.2 მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების მაჩვენებლების სტატისტიკა

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებასა და საზოგადოების კეთილდღეობის ამადლებაში დიდ როლს ასრულებს მოსახლეობის შემოსავლები და სამართლიანადაც წარმოადგენს მოსახლეობის ცხოვრების დონის მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს, ვინაიდან მოსახლეობის დაბალ და საშუალო ფენებში შემოსავლების ზრდა, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდის წინაპირობას წარმოადგენს.

მოსახლეობის შემოსავლები რაოდენობრივი თვალსაზრისით საკმაოდ უთანაბროა და განაპირობებს კიდევ სიმდიდრის არათანაბარ დაგროვებასა და მოსახლეობის ქონებრივ დიფერენციაციას, რომელიც მკვეთრად იგრძნობა გარდამავალ პერიოდში. სოციალური დიფერენციაციის პროცესი პრაქტიკულად საზოგადოების ყველა ფენას ეხება და იწვევს მათივე ინტერესების ბალანსის ცვლილებას.

„მიუხედავად იმისა, რომ შემოსავლების უთანაბრობა სხვა საზოგადოებრივ ფორმაციაშიც არსებობდა, ის გაცილებით უფრო გაღრმავდა საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში“⁶² და რეფორმის მთელი სიმძიმე მოსახლეობას დააწვა. მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის პირობებში, ხელფასისა და სარგებლის განაწილებას განსაზღვრავდა სახელმწიფო, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კი შემოსავალს არავინ არ ანაწილებს, ამ შემთხვევაში შემოსავლები წარმოიქმნება ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობის შედეგად.

სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკა მიზანმიმართულია მოსახლეობის ცხოვრების დონის ასამაღლებლად. მან უნდა უზრუნველყოს სოციალური სისტემის სტაბილურობა და მისი ეტაპობრივი გაუმჯობესება, რომლის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილიც არის მოსახლეობის შემოსავლები.

მოსახლეობის შემოსავლები ეს არის ფულად და ნატურალურ საშუალებათა ერთობლიობა, რომლებიც გამოიყენება: პირადი მოთხოვნილებების

⁶² იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ქუთ. 2003, გვ. 4.

დასაკმაყოფილებლად, დანაზოგებზე, გადასახადების, ნებაყოფლობითი გადახდებისა და სხვა ვალდებულებებისათვის. მისი დანიშნულებაა ადამიანთა ფიზიკური, მორალური, ეკონომიკური და ინტელექტუალური მდგომარეობის შენარჩუნება მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების განსაზღვრულ დონეზე, ხოლო მისი ფორმირება ადამიანის შრომისა და სხვა საშუალებების ხარჯზე ხორციელდება.

შემოსავლების მრავალი განმარტებიდან ყველაზე გავრცელებულია ბრიტანელი ეკონომისტის ჯ. ჰიქსის შემდეგი განმარტება: „მოსახლეობის შემოსავლები არის ის მაქსიმალური თანხები, რომელიც გარკვეულ პერიოდში შეიძლება დაიხარჯოს მოხმარებაზე და პერიოდის ბოლოსთვის შენარჩუნებულ იქნას პერიოდის დასაწყისში არსებული რაოდენობის კაპიტალი.“⁶³

მოსახლეობის შემოსავლები შეიძლება იყოს: **ფულადი, ნატურალური და ერთობლივი**. *ფულადი შემოსავლები* წარმოადგენს ფულად თანხას, რომელიც მიიღება: ხელფასის სახით, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან, ქონებიდან, ასევე ფულად შემოსავლებს მიეკუთვნება: პენსიები, სტიპენდიები, შემწეობები, პროცენტები, დივიდენდები, უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები, ახლობლებისაგან მიღებული ფულადი დახმარება, საკუთრებიდან მიღებული სხვა შემოსავლები. *ნატურალური შემოსავალი* ეს არის არაფულადი შემოსავლები, მიღებული ნატური ფორმით. მაგ; მთავრობის მიერ სოფლის მეურნეობის დასახმარებლად გამოყოფილი საწვავი, მანქანა-დანადგარები, სტიქიური უბედურებით დაზარალებული მოსახლეობისათვის გაწეული ჰუმანიტარული დახმარებები და სხვ. *ერთობლივი შემოსავალი* მოიცავს ფულადი და ნატურალური შემოსავლების ყველა სახეს.

ფულადი შემოსავლები მოიცავს შემოსავლების შემდეგ სახეებს: **დაქირავებული შრომიდან** – ხელფასი ან სხვა ანაზღაურება ფულით ან ნატურით, პრემიები, საჩუქრები, ერთჯერადი დახმარებები; **თვითდასაქმებიდან** – წმინდა შემოსავალი (თვითდასაქმება – მესაკუთრის საქმიანობა, რომლის შემოსავალი დამოკიდებულია მისი მუშაობის საბოლოო შედეგებზე, მოგებაზე); **სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან** – საკუთარ მამულში მოწეული

⁶³ იხ. გაბიძაშვილი ბ. – სტატისტიკა ეკონომიკაში, ბიზნესსა და მენეჯმენტში, თბ., 2011, გვ. 492.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვა; **ქონებიდან** (გაქირავებიდან, პროცენტი ანაბრიდან და სხვ.) – წილიდან, დივიდენდები აქციებიდან, პროცენტი ობლიგაციებიდან ან ანაბრებიდან, ქირა საკუთრების გაქირავებიდან; **უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები** - საზღვარგარეთიდან მიღებული ფული ან გზავნილების ღირებულება; **ქონების გაყიდვიდან** – ბინის, აგარაკის, სხვა ნაგებობის, საყოფაცხოვრებო ტექნიკის, ავეჯის, ტანსაცმლის, მიწის, პირუტყვის გაყიდვიდან მიღებული ამონაგები; **ახლობლებისაგან მიღებული ფული** – სხვა შინამეურნეობების წევრებისაგან საჩუქრის ან დახმარების სახით; **ფულის სესხება ან დანაზოგის გამოყენება** – ფულის სესხება სხვა შინამეურნეობებისაგან, ორგანიზაციებისაგან ან შინამეურნეობების დანაზოგის გამოყენება სამომხმარებლო ხარჯების გაწევის მიზნით; **არაფულადი შემოსავლები** – საკუთარი მოხმარებისათვის წარმოებული, ჰუმანიტარული დახმარებით ან ახლობლებისაგან უსასყიდლოდ მიღებული პროდუქციის ღირებულება, გამოთვლილი განსახილველი პერიოდის საშუალო ფასებით.⁶⁴

შემოსავლები თავის მხრივ იყოფა: საერთო შემოსავლებად ანუ შემოსავლები გადასახადის გადახდამდე (ბრუტო შემოსავალი) და განკარგვით შემოსავლებად ანუ გადასახადების გადახდის შემდეგ (ნეტო შემოსავალი). განკარგვითი შემოსავლები წარმოადგენს იმ ფულად საშუალებათა მაქსიმუმს, რომელიც ოჯახს შეუძლია დახარჯოს საბოლოო მოხმარების საქონელსა და მომსახურებაზე, თავიანთი დანაზოგებისა და სხვა წყაროების გამოყენებლად.

ეკონომიკაში განასხვავებენ შრომით და არაშრომით შემოსავლებს. შრომით შემოსავლებს მიეკუთვნება სამეწარმეო საქმიანობიდან და საკუთრებიდან, საქონლისა და მომსახურების სფეროში ფულადი საშუალებების ინვესტირებიდან, მოგების, დივიდენდებისა და პროცენტების სახით, პირად საკუთრებაში არსებული საწარმოებისა და ინდივიდუალური შრომითი საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლები და სხვ.

არაშრომით შემოსავლებს მიეკუთვნება ის შემოსავლები, რომლებიც მიღებულია საზოგადოებაში დამკვიდრებული სახელმწიფო და სამართლებრივი, მორალისა და ქცევის ნორმებიდან გადახვევით. მაგ; გადამყიდველების მიერ

⁶⁴ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2012, გვ. 49.

მიღებული შემოსავლები, აგრეთვე შემოსავლები რომლებიც მიღებულია ქრთამის სახით და გამოძალვის გზით, ამ საშუალებებით მიღებული შემოსავლები კი შემოსავლების არათანაბარი განაწილების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია. არაშრომით შემოსავალს შეიძლება მივაკუთვნოთ აგრეთვე მემკვიდრეობით მიღებული ქონება და აზარტული თამაშებიდან მიღებული ფულადი მოგება.

საერთაშორისო კლასიფიკაციის თანახმად სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების შესყიდვაზე გაწეული ხარჯები მოიცავს **სამომხმარებლო ფულად ხარჯებს, არასამომხმარებლო ფულად ხარჯებს და არაფულად ხარჯებს. სამომხმარებლო ფულადი ხარჯები** მოიცავს შემდეგ მუხლებს:

- ✓ სურსათი, სასმელები, თამბაქო;
- ✓ ტანსაცმელი და ფეხსაცმელი;
- ✓ საოჯახო მოხმარების საქონელი;
- ✓ ჯანმრთელობის დაცვა;
- ✓ სათბობი და ელექტროენერჯია;
- ✓ ტრანსპორტი;
- ✓ განათლება, კულტურა და დასვენება;
- ✓ სხვა სამომხმარებლო ხარჯები.

არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯები მოიცავს:

- ✓ სასოფლო-სამეურნეო ხარჯები;
- ✓ ტრანსფერტები;
- ✓ დაზოგვა ან გასესხება;
- ✓ ქონების შეძენა.

შინამეურნეობებზე ჩატარებული სტატისტიკური კვლევებით მიღებული მონაცემების მიხედვით შეგვიძლია გავიანგარიშოთ შემდეგი სახის მაჩვენებლები: მოსახლეობის საშუალოთვიური შემოსავლები და ხარჯები; ერთი შინამეურნეობის საშუალოთვიური შემოსავლები და ხარჯები; საშუალოთვიური შემოსავლები და ხარჯები ერთ მოსახლეზე, როგორც ქალაქ-სოფლის მიხედვით, ისე მთელი ქვეყნის მიხედვით. მოცემული მაჩვენებლები გაიანგარიშება აბსოლუტური და შეფარდებითი სიდიდეებით.

შემოსავლების დიფერენციაციის ეკონომიკურ-სტატისტიკური შესწავლა და მისი ობიექტური ანალიზი დაგეგმვარება დავადგინოთ ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა და შემოსავლების განაწილების კანონზომიერებანი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში.

განვიხილოთ საშუალო თვიური შემოსავლებისა და ხარჯების განაწილება ერთ მოსახლეზე წლების მიხედვით (ცხრილი 3.5). როგორც ცხრილიდან ჩანს, 2008 წლამდე, ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით, საშუალო თვიური ხარჯები აჭარბებდა საშუალო თვიურ შემოსავლებს, რაც ამ პერიოდში ჩრდილოვანი ეკონომიკის არსებობაზე მიანიშნებდა. მომდევნო წლიდან სურათი დადებითად იცვლება და ბოლო მონაცემებით შემოსავლებმა 6.2 ლარით გადააჭარბა ხარჯებს.

მოსახლეობის შემოსავლების აბსოლუტური მაჩვენებლების ზრდასთან ერთად, იზრდება რეალური შემოსავლები. ასე მაგალითად, 2003 წლის უცვლელ ფასებში გადაყვანით, 2004 წელს ერთ მოსახლეზე რეალური შემოსავლები შეადგენდა 79 ლარს, ხოლო 2012 წელს 130 ლარს (ცხრილი 2.3 და ცხრილი 3.5).

ცხრილი 3.5

საშუალო თვიური შემოსავლები და ხარჯები ერთ მოსახლეზე საქართველოში (ლარი), 2004-2012 წლები⁶⁵

წლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
მაჩვენებლები									
ფულადი და არაფულადი შემოსავლები, სულ	84.7	92.3	102.6	115.2	147.2	154.5	178.6	195.2	218.4
ხარჯები, სულ	100.2	101.8	113.5	123.9	150.3	150.7	170.0	190.3	212.2
ფულადი და არაფულადი შემოსავლებისა და ხარჯებს შორის სხვაობა	-15.5	-9.5	-10.9	-8.7	-3.1	3.8	8.6	4.9	6.2

⁶⁵ http://geostat.ge/?action=page&p_id=181&lang=geo

საქართველოში 2004-2012 წლებში იზრდება როგორც შემოსავლები, ისე ხარჯები ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით. ამასთან, შემოსავლები უფრო მაღალი ტემპით იზრდება ვიდრე ხარჯები. შემოსავლების საშუალოწლიური ზრდის ტემპი შეადგენს 113%-ს, ხოლო ხარჯების იგივე მაჩვენებელი 110%-ს. მოცემული ტენდენციის შენარჩუნების შემთხვევაში, მას შემდეგ რაც მოსახლეობა დაიკმაყოფილებს ძირითად სამომხმარებლო მოთხოვნილებებს, თავისუფალი ფულადი საშუალებებით შესაძლებლობა მიეცემათ განახორციელონ ინვესტირება, რაც მათთვის დამატებითი შემოსავლის წყარო და ცხოვრების დონის ზრდის საწინდარი გახდება, შესაბამისად ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზეც აისახება. შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის არსებობს სრული კორელაციური კავშირი, კორელაციის წრფივმა კოეფიციენტმა შეადგინა $R_{xy} = 0.992$. რომლის თანახმადაც, შემოსავლების ყოველი 1 ლარით გაზრდა გამოიწვევს ხარჯების მინიმუმ 0.90 ლარით მატებას.

განვიხილოთ მოსახლეობის საშუალო თვიური შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტები წლების მიხედვით (ცხრილი 3.6), რომელიც გვიჩვენებს რამდენჯერ აღემატება ყველაზე მაღალი შემოსავლების მქონე მოსახლეობის 10%-ის საშუალო თვიური შემოსავალი ყველაზე დაბალი შემოსავლების მქონე 10%-ის ანალოგიურ მაჩვენებელს. მოცემულ წლებში ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა 2004 წელს, ხოლო 2012 წელს ყველაზე დაბალი ფენა (I დეცილური ჯგუფი) მთლიანი შემოსავლების მხოლოდ 1.7%-ს იღებს, რაც 19.8-ჯერ ნაკლებია ყველაზე მდიდარი ფენის (X დეცილური ჯგუფი) საშუალო თვიურ შემოსავალზე. დინამიკაში კლების მიუხედავად, ის მაინც მაღალი მაჩვენებელია და მიუთითებს მდიდარი და დაბალი მოსახლეობის შემოსავლებს შორის დიფერენციაციის მაღალ დონეზე.

ცხრილი 3.6

მოსახლეობის საშუალო თვიური შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი, 2004-2012 წლები

წლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
მაჩვენებლები									
ფულადი და არაფულადი შემოსავლები, სულ	31.9	28.2	29.4	27.1	19.7	26.2	17.7	25.6	19.8

მოსახლეობის ცხოვრებისა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონეზე მეტყველებს საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით⁶⁶ (ცხრილი 3.7).

ა) დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში იზრდება წლების მიხედვით, (21.0%-დან გაიზარდა 31.4%-მდე) რაც შეეხება აბსოლუტურ მაჩვენებლებს 2004 წელს შეადგენდა 17.8 ლარს, ხოლო 2012 წელს გაიზარდა 68.5 ლარამდე. ასეთი ტენდენცია კი დამახასიათებელია განვითარებადი ქვეყნისთვის, რომელიც საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში იმყოფება. დადებით მოვლენას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ მოცემული მაჩვენებლები ყოველწლიურად იზრდება, მაგრამ ამ ეტაპზე მცირეა დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა არა მარტო მთლიან შემოსავლებში, არამედ ფულად შემოსავლებთან მიმართებითაც (2012 წელს შეადგინა 35.0%). შემოსავლები, მიღებული დაქირავებული შრომიდან, ვერც კი უტოლდება საარსებო მინიმუმს. სამომავლოდ სამუშაო ადგილების გაზრდა და შესაბამისად ხელფასების მომატება საწინდარია დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ზრდისა, როგორც აბსოლუტური ისე შეფარდებითი მნიშვნელობებით.

დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლები ქალაქში უფრო მეტია ვიდრე სოფელში, ხოლო ეს უთანაბრობა იზრდება წლების მიხედვით. მაგ; თუ 2004 წელს დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავალი ქალაქში შეადგენდა 28.1 ლარს, ხოლო სოფელში 7.9 ლარს, 2011 წელს იგივე მაჩვენებელმა ქალაქში შეადგინა 105.5 ლარი, სოფელში კი 34.5 ლარი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქალაქში დაქირავებული ადამიანი საშუალოდ უფრო მეტ შემოსავალს იღებს და დასაქმების უფრო მეტი პერსპექტივა აქვს ვიდრე სოფელში, სოფლად კი მოსახლეობა ძირითადად სოფლის მეურნეობაში არის დასაქმებული, სადაც დიდად არც ფერმერული მეურნეობა არის განვითარებული და არც სხვა ტიპის წარმოება, შესაბამისად დაქირავებულების ნაკლებ ეკონომიკურ აქტიურობას ვიღებთ.

⁶⁶ http://geostat.ge/?action=page&p_id=181&lang=geo

საშუალო თვიური შემოსავლების განაწილება ერთ მოსახლეზე საქართველოში,
2004-2012 წლები
(% ჯამთან)

წლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
შემოსავლები									
დაქირავებული შრომიდან	21.0	25.2	27.8	31.4	30.7	32.5	31.4	30.4	31.4
თვითდასაქმებიდან	11.4	11.4	10.5	10.0	9.8	9.7	8.6	7.7	8.5
სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან	10.7	9.3	8.4	6.4	5.6	5.1	5.9	6.7	6.1
ქონების გაქირავებიდან, პროცენტი ანაბრიდან	0.7	0.9	0.4	0.9	0.6	1.1	1.1	0.8	0.5
პენსიები, სტიპენდიები, დახმარებები	4.9	7.4	8.4	9.8	11.7	13.1	12.8	12.3	12.2
უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები	3.9	4.0	3.9	4.2	3.7	3.9	3.9	4.1	3.6
სახუქრად მიღებული ფული	6.7	6.5	7.3	7.8	8.0	8.8	10.4	10.5	11.7
ქონების გაყიდვიდან	2.9	1.5	1.8	1.4	1.9	1.2	1.7	2.3	2.7
ფულის სესხება ან დანაზოვის გამოყენება	10.4	10.9	10.3	10.6	11.5	10.1	11.7	12.0	11.9
ფულადი შემოსავლები, სულ	72.7	77.2	78.8	82.4	83.6	85.5	87.4	86.8	88.5
არაფულადი შემოსავლები, სულ	27.3	22.8	21.2	17.6	16.4	14.5	12.6	13.2	11.5
ფულადი და არაფულადი შემოსავლები, სულ	100	100	100	100	100	100	100	100	100

ბ) თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში ყოველ წელს მცირდება (2004 წელს შეადგენდა 11.4%-ს, 2012 წელს შემცირდა 8.5%-მდე). ხოლო ამავე სახის შემოსავლების აბსოლუტური მნიშვნელობები 2004 წელს შეადგენდა 9.7 ლარს, ხოლო 2012 წელს – 18.5 ლარს. აბსოლუტური მაჩვენებლების ზრდის ფონზე, შეფარდებითი მაჩვენებლების შემცირება გამოიწვია მთლიანი შემოსავლების სხვა სახის შემოსავლების გავლენით უფრო სწრაფი ტემპით ზრდამ, ვიდრე თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლების ზრდით. თვითდასაქმებულებს მიეკუთვნებიან საკუთარ ხარჯზე მომუშავე პირები, რომლებიც მუშაობენ დამოუკიდებლად ან კომპანიონთან და არ იყენებენ მუდმივ დაქირავებულ მუშებს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ, რომ ჩვენს ქვეყანაში ინდივიდუალური მეწარმეობა ვერ ვითარდება იმ დონემდე, რაც გარკვეული სახის მატერიალურ კეთილდღეობას მოუტანდა მეწარმეს.

გ) სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში 2004-2012 წლებში 10.7%-დან შემცირდა 6.1%-მდე. საქართველოს აგრარული პოტენციალიდან გამომდინარე, მცირეა მისი წილი მთლიან შემოსავლებში, ამასთან მოცემული ტენდენცია იმაზე მეტყველებს, რომ საქართველო რომელიც ტრადიციულად აგრარული ტიპის ქვეყანას წარმოადგენს და ხასიათდება ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობებით, ვერ ახერხებს მის სათანადოდ ათვისებასა და გამოყენებას.

თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლები ერთ სულზე გაანგარიშებით ქალაქში უფრო მეტია ვიდრე სოფელში, ხოლო საპირისპიროდ სოფლად თვითდასაქმებულთა რაოდენობა აჭარბებს ქალაქში თვითდასაქმებულებს.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლების 90%-ზე მეტი მოდის სოფლად, ეს ლოგიკურიცაა და იმის მაჩვენებელია, რომ სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობა სოფელში გაცილებით უკეთ არის განვითარებული ვიდრე ქალაქში, მთავარ პრობლემას კი სოფლად ამ სახის შემოსავლების შემცირება წარმოადგენს. 2004-2012 წლებში მისი ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში 19.0%-დან 12.6%-მდე შემცირებული (ცხრილი 3.8), მაშინ როცა პენსიებისა და დახმარებების ხვედრითმა წონამ სოფელში 15.1% შეადგინა.

გამოდის, რომ საშუალოდ სოფლის მოსახლეობა დახმარებებით უფრო მეტ შემოსავალს იღებს, ვიდრე სოფლის მეურნეობაში წამოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან.

დ) დადებით ტენდენციას წარმოადგენს პენსიების, სტიპენდიებისა და დახმარებების ხვედრითი წონის ზრდა. 2004 წელს მისი წილი მთლიან შემოსავლებში შეადგენდა 4.9%-ს, ხოლო 2012 წელს გაიზარდა 12.2%-მდე. ეს მონაცემები მთავრობის მიერ სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებაზე მიუთითებს, რაც უდავოდ დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. შესაბამისად, სახელმწიფომ უნდა გააგრძელოს მოქნილი საპენსიო სისტემის რეფორმის გატარება, იმ პირობით, რომ ის უთანაბრდებოდეს საარსებო მინიმუმს, თავის მხრივ საარსებო მინიმუმის გაანგარიშება უნდა მოხდეს მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმების საფუძველზე.

ქონების გაყიდვიდან და გაქირავებიდან მიღებულ შემოსავლებს მცირე ხვედრითი წონები აქვთ მთლიან შემოსავლებში და მნიშვნელოვნადაც არ იცვლებიან წლების განმავლობაში, ისევე როგორც მცირე ხვედრითი წონითაა წარმოდგენილი უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები. გაქირავებიდან და ანაბრიდან მიღებული სარგებელი ქალაქში უფრო მეტია ვიდრე სოფელში, გამოდის ეს საქმიანობა ქალაქში უფრო კარგად არის განვითარებული.

ზრდის ტენდენციით ხასიათდება საჩუქრად მიღებული ფულის წილი მთლიან შემოსავლებში. 2012 წელს, საშუალოდ ერთ მოსახლეზე ნასესხები ფულის წილი მის შემოსავლებში თითქმის 12.0%-ს შეადგენდა, ხოლო თვეში მიღებული შემოსავლის თითქმის 1/4 (218 ლარიდან 51 ლარი) ნასესხები და ნაჩუქარი ფულია, რაც ამ პერიოდის მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზოგად სურათს არც თუ სახარბიელოდ გვიხასიათებს.

საშუალო თვიური შემოსავლების განაწილება ქალაქ-სოფლის მიხედვით წარმოდგენილია ცხრილი 3.8-ის სახით.⁶⁷ გაანგარიშება ხდება შემდეგი წესით: მაგ; ქალაქში (ან სოფელში) დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მიიღება ქალაქში (ან სოფელში) ამ სახის შემოსავლების შეფარდებით ქალაქის (ან სოფლის) ნაერთი სახის შემოსავლებთან.

⁶⁷ იხ. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2006, გვ.61 და http://geostat.ge/?action=page&p_id=175&lang=geo

საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ მოსახლეზე ქალაქისა და სოფლის მიხედვით
(% ჯამთან)

წლები	2004		2011		2012	
	ქალაქი	სოფელი	ქალაქი	სოფელი	ქალაქი	სოფელი
შემოსავლები						
დაქირავებული შრომიდან	34.4	9.1	42.5	16.2	42.9	17.9
თვითდასაქმებიდან	16.6	6.7	9.8	5.3	11.5	4.9
სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან	1.4	19.0	0.8	13.6	0.6	12.6
ქონების გაქირავებიდან, პროცენტი ანაბრიდან	1.3	0.2	1.3	0.1	0.9	0.2
პენსიები, სტიპენდიები, დახმარებები	5.2	4.5	10.2	14.8	9.7	15.1
უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები	5.7	2.3	4.3	3.9	4.3	2.9
საჩუქრად მიღებული ფული	9.1	4.6	11.4	9.6	12.3	10.9
ქონების გაყიდვიდან	5.3	0.8	3.8	0.5	3.0	2.2
ფულის სესხება ან დანაზოვის გამოყენება	11.2	9.7	12.3	11.6	11.7	12.1
ფულადი შემოსავლები, სულ	90.3	57.0	96.3	75.5	96.8	78.7
არაფულადი შემოსავლები, სულ	9.7	43.0	3.7	24.5	3.2	21.3
ფულადი და არაფულადი შემოსავლები, სულ	100	100	100	100	100	100

დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლები, როგორც ქალაქში ისე სოფელში ჭარბობს სხვა სახის შემოსავლებს, თუმცა ქალაქში უფრო დიდი ხვედრითი წონითაა წარმოდგენილი. მაშინ, როცა სოფლად დასაქმებულებში თვითდასაქმებულთა წილი 80%-ზე მეტია, საგანგაშოა ის მაჩვენებელი, რომ თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლები სოფელში 2-ჯერ ჩამორჩება ქალაქში ანალოგიურ შემოსავლებს.

არაფულადი შემოსავლები სოფელში უფრო მეტია ვიდრე ქალაქში და ეს ლოგიკურიცაა, ხოლო საპირისპიროდ ქალაქში ფულადი შემოსავლები ჭარბობს, ამასთან ხასიათდება ზრდის ტემპით და ქალაქსა და სოფელს შორის ფულად შემოსავლებში თავს იჩენს მკვეთრი დიფერენციაცია. რაც შეეხება მთლიან ფულად და არაფულად შემოსავლებს, ქალაქში გაცილებით მეტია ვიდრე სოფელში, ე.ი. ქალაქში შედარებით უკეთესი ცხოვრების პირობებია ვიდრე სოფელში, რაც ძირითადად გამოწვეულია მსხვილი საწარმოო და სავაჭრო დაწესებულებების ქალაქში თავმოყრით.

ცხრილი 3.9

საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ მოსახლეზე საქართველოს რეგიონების მიხედვით (ლარი), 2011-2012 წლები⁶⁸

რეგიონი	2011	2012
თბილისი	230.0	269.9
სამცხე-ჯავახეთი	224.3	232.8
იმერეთი, რაჭა- ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	211.2	228.4
კახეთი	158.1	213.8
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	187.8	203.9
შიდა ქართლი	197.8	196.5
აჭარის ა.რ.	164.0	186.0
მცხეთა-მთიანეთი	184.7	180.4
გურია	172.6	172.8
ქვემო ქართლი	143.4	153.1
საქართველო	195.2	218.4

⁶⁸ http://geostat.ge/?action=page&p_id=1201&lang=geo

საშუალო თვიური შემოსავლების ერთ მოსახლეზე განაწილებისას საქართველოს რეგიონების მიხედვით შემდეგი სახის სურათს ვიღებთ (ცხრილი 3.9). შემოსავლების დონით, საქართველოში ცხოვრების ყველაზე მაღალი დონეა თბილისში, ხოლო ყველაზე დაბალი – ქვემო ქართლში. რეგიონების შემოსავლების დონით განაწილებისას კი ტენდენცია არ იცვლება წლების მიხედვით. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს შემოსავლების საშუალო მაჩვენებელს აჭარბებენ: თბილისი, სამცხე-ჯავახეთი და იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი.

განვიხილოთ საშუალო თვიური ხარჯები ერთ მოსახლეზე (ცხრილი 3.10), რომელიც ხასიათდება ზრდის ტენდენციით. არაფულადი ხარჯების ხვედრითი წონა მცირდება მთლიან ხარჯებში და საპირისპიროდ იზრდება ფულადი ხარჯების წილი.

სამომხმარებლო ფულად ხარჯებში აღსანიშნავია ჯანმრთელობის დაცვასა და განათლებაზე გაწეული ხარჯების ზრდა, რაც ძირითადად ამ სფეროებში მომსახურების გაძვირებით არის გამოწვეული. ასევე გაზრდილია ხარჯები ელექტროენერჯიასა და ტრანსპორტირებაზე.

არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯებიდან უნდა გამოვეყოთ სასოფლო-სამეურნეო ხარჯების დაბალი ხვედრითი წონა მთლიან ხარჯებში და ამასთან არც ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ მიანიშნებს სოფლის მეურნეობის განუვითარებლობაზე. გლეხი არ არის დაინტერესებული აწარმოოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, შესაბამისად ის არ ცდილობს გაზარდოს დანახარჯები იმ ტექნიკური თუ არატექნიკური საშუალებების შეძენაზე, რაც მას დაეხმარებოდა შრომის მწარმოებლურობის მატებაში.

გასესხებაზე გაწეული ხარჯების ზრდა პირდაპირ კავშირშია ფულის სესხებიდან მიღებული შემოსავლის ზრდასთან, ხოლო დადებითად უნდა განვიხილოთ ქონების შეძენაზე გაწეული ხარჯების წილის ზრდა მთლიან ხარჯებში. ეს ფაქტი ერთის მხრივ მოსახლეობის სიმდიდრის დაგროვებასა და მათი ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზე მიგვითითებს, მაგრამ აქ საინტერესოა რა ხვედრითი წონა უჭირავს აქამდე ისედაც არსებული მდიდარი ფენის წარმომადგენლების ხარჯებს მოცემულ მაჩვენებელში.

საშუალო თვიური ხარჯები ერთ მოსახლეზე საქართველოში, 2004-2012 წლები
(% ჯამთან)

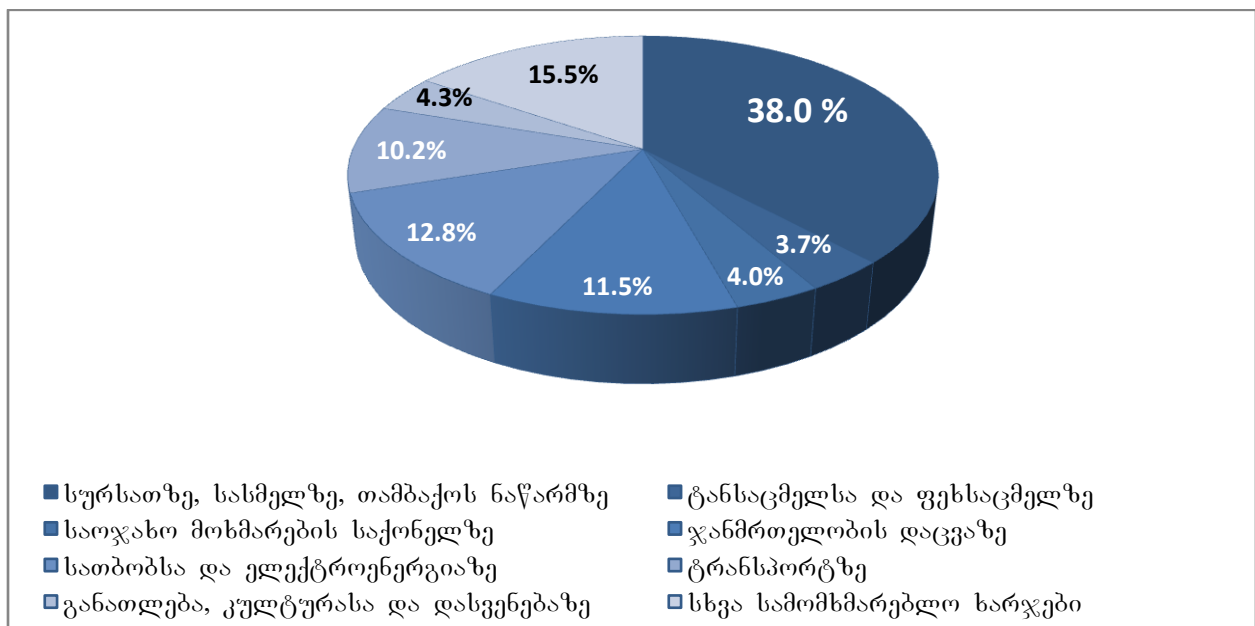
წლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ხარჯები									
სამომხმარებლო ფულადი ხარჯები									
სურსათზე, სასმელზე, თამბაქოს ნაწარმზე	34.7	35.0	34.2	33.9	32.1	30.1	27.3	28.0	25.4
ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე	3.8	3.9	3.6	3.4	3.2	3.0	2.8	2.5	2.5
საოჯახო მოხმარების საქონელზე	2.4	2.5	2.4	2.7	2.5	2.3	2.7	2.6	2.6
ჯანმრთელობის დაცვაზე	4.0	5.1	5.4	6.0	6.7	8.3	9.9	8.0	7.7
სათბობსა და ელექტროენერგიაზე	5.8	6.8	6.6	7.4	7.9	8.0	8.1	8.6	8.6
ტრანსპორტზე	6.2	7.1	5.6	6.1	6.1	6.0	6.9	6.6	6.8
განათლებაზე	1.7	2.1	2.1	2.7	2.4	2.9	2.9	2.5	2.9
სხვა სამომხმარებლო ხარჯები	6.1	6.9	9.4	10.0	9.9	11.0	10.9	10.2	10.4
არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯები									
სასოფლო-სამეურნეო ხარჯები	1.7	1.9	1.8	1.9	1.7	1.6	1.7	2.1	2.1
ტრანსფერტებზე	2.5	2.5	2.6	2.8	2.4	2.7	3.0	2.8	3.0
დაზოგვაზე ან გასესხებაზე	6.0	3.6	4.5	4.7	5.7	6.7	6.8	7.5	12.6
ქონების შეძენაზე	1.9	2.0	2.8	2.1	3.5	2.5	3.7	4.9	3.6
არაფულადი ხარჯები	23.1	20.7	19.2	16.3	16.1	14.8	13.3	13.6	11.8
ხარჯები, სულ	100	100	100	100	100	100	100	100	100

მოსახლეობის კეთილდღეობის ხარისხის კრიტერიუმია საოჯახო ბიუჯეტში სასურსათო საქონელზე დახარჯული საშუალებების წილი. ენგელის კანონის თანახმად⁶⁹, რაც უფრო მაღალია ეს წილი, მით უფრო დაბალია მოსახლეობის კეთილდღეობის დონე. ამასთან, თუ შინამეურნეობების შემოსავლების ზრდასთან ერთად მცირდება სურსათზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონა, დაახლოებით იმავე დონეზე რჩება ტანსაცმელზე, ფეხსაცმელზე, საოჯახო მოხმარების საქონელზე, სათბობსა და ელექტროენერგიაზე დანახარჯების ხვედრითი წონა და იზრდება მომსახურებასა და ფუფუნების საგნების შეძენაზე დანახარჯების წილი, ცხოვრების დონე უმაჯობესდება.

სურსათზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონა მთლიან ხარჯებში წლების მიხედვით მცირდება, ეს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდისკენ გადადგმულ ნაბიჯად უნდა მივიჩნიოთ, თუმცა მისი წილი განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით საკმაოდ მაღალია და მთლიანი ხარჯების 1/4-ს შეადგენს. ევროკავშირის განვითარებულ ქვეყნებში კვებაზე გაწეული ხარჯები მთლიან ხარჯებში 15.0%-მდე შეადგენს.

დიაგრამა 3.1

სამომხმარებლო ფულად ხარჯებში შემავალი ფულადი ხარჯების განაწილება ერთ შინამეურნეობაზე, 2012 წელი

⁶⁹ იხ. გაბიძაშვილი ბ. – სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში, თბ., 2006, გვ. 31.

ასევე მნიშვნელოვანია განვიხილოთ სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების შექმნაზე გაწეული ფულადი ხარჯებიდან, რა წილი მოდის სასურსათო საქონლის შექმნაზე (დიაგრამა 3.1).

ერთი შეხედვით დადებით ტენდენციას წარმოადგენს სამომხმარებლო ფულად ხარჯებში სურსათზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონის შემცირება, ამასთან ის ფაქტიც უნდა აღინიშნოს, რომ ჯერ კიდევ მაღალია მისი წილი ფულად ხარჯებში. დინამიკაში კი შემდეგი სახის სურათს ვიღებთ; 2004 წელს შეადგინა 53.6%; 2008 წელს – 45.4%; 2010 წელს – 41.4%; 2011 წელს – 40.4%, ხოლო 2012 წელს შემცირდა 38.0%-მდე.

შინამეურნეობებში კვების პროდუქტების შექმნაზე გაწეული ხარჯების აბსოლუტური მნიშვნელობები ყოველ წელს იზრდება, მაშინ როცა 2004-2009 წლებში ამავე შინამეურნეობებში მცირდება ისეთი კვების პროდუქტების მოხმარება, როგორებიცაა: პური და პურპროდუქტები, ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კვერცხი, ხილი, ყურძენი, ბოსტნეული, კარტოფილი, შაქარი, თაფლი, შოკოლადი და საკონდიტრო ნაწარმი. კვების პროდუქტების შექმნაზე გაწეული ხარჯების ზრდა კი მიღწეულია თითოეულ ამ პროდუქტზე ფასების ზრდით.⁷⁰ მოცემული მონაცემები 2009 წლის შემდეგ ოფიციალურად აღარ ქვეყნდება, მათი განხილვის შემდეგ კი უპრიანი იქნება თუ ვიტყვით, რომ სურსათის შექმნაზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონის შემცირებით მიღებული დადებითი ტენდენცია მხოლოდ ციფრებში ჰპოვებს ასახვას, ხოლო რეალური სურათი გაცილებით მძიმეა.

ცხრილი 3.11

საშუალო თვიური შემოსავლები და ხარჯები ერთ მოსახლეზე საქართველოში (ლარი)

მაჩვენებლები	2004	2012
საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ მოსახლეზე	84.7	218.4
სურსათის შექმნაზე გაწეული ხარჯები ერთ მოსახლეზე	34.8	54.0

⁷⁰ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2010, გვ. 50.

გავიანგარიშოთ შემოსავლებსა და სურსათზე გაწეულ ხარჯებს შორის

$$\text{ელასტიკურობის კოეფიციენტი (ცხრილი 3.11): } K = \frac{\frac{54.0}{34.8} \cdot 100 - 100}{\frac{218.4}{84.7} \cdot 100 - 100} = 0.35$$

რაც ნიშნავს, რომ შემოსავლების 1%-ით ზრდისას კვების პროდუქტებზე ხარჯები გაიზარდა 0.35%-ით. აქედან გამომდინარე, მოხმარება იზრდება უფრო ნელა ვიდრე შემოსავალი, რაც ნიშნავს იმას, რომ კვების პროდუქტების მოხმარებაზე გაწეული ხარჯების წილი მცირდება.

„საქართველოს საბაზრო ეკონომიკისაკენ სწრაფ და ფაქტიურად უსისტემო სვლამ მნიშვნელოვნად შეცვალა მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურა. მოსახლეობა, რომელიც წლების მანძილზე ცხოვრობდა გარკვეულ იდეოლოგიურ ჩარჩოებში, ერთბაშად აღმოჩნდა სიმდიდრის განაწილების სტიქიური ძალების წინაშე, რამაც გამოიწვია ქვეყნის მოსახლეობის მკვეთრი დიფერენციაცია შემოსავლებისა და დანახარჯების მიხედვით.“⁷¹

ნებისმიერ საზოგადოებაში ადამიანთა სხვადასხვა ფენების მიხედვით განსხვავებული ეკონომიკური მდგომარეობა ობიექტური ეკონომიკური მდგომარეობითაც აიხსნება. ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარი პრინციპის – რა ვაწარმოოთ, მთავარ საფუძველს წარმოადგენს საზოგადოებაში არსებული რესურსების შეზღუდულობა. არასაკმარისი რესურსები სოციალიზმამდე არსებულ ყველა ეკონომიკურ ფორმაციაში რომელიმე კერძო პირის ხელში იყო, ამიტომ ეს კერძო პირები ყოველთვის თავიანთ სასარგებლოდ აწარმოებდნენ ამა თუ იმ სახის მატერიალურ დოვლათსა და მომსახურებას. ეს ფაქტი წარმოშობდა საზოგადოებაში ადამიანთა ეკონომიკურ უთანასწორობას და დღესაც კი დიდია განსხვავება განვითარებული, სოციალურად ორიენტირებული ქვეყნების მდიდართა და ღარიბთა ეკონომიკურ მდგომარეობაში.⁷²

საზოგადოების განვითარების ყოველ საფეხურზე ადამიანები დაინტერესებულნი იყვნენ, რაც შეიძლება მეტი შემოსავალი ჰქონოდათ და მეტი

⁷¹ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ქუთ. 2003, გვ. 4.

⁷² იხ. გაბიძაშვილი ბ., კირვალიძე ზ. – სიღარიბე საქართველოში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2003, გვ. 15.

სიმდიდრე დაეგროვებინათ. საზოგადოებაში ადამიანთა ეკონომიკურ უთანასწორობას განაპირობებს მრავალი ფაქტორი, უმთავრესი კი შეზღუდული რესურსების არსებობაა.⁷³ საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში შეიძლება გამოვეყნოთ სპეციფიკური ფაქტორები, რომლებიც ხელს უწყობენ შემოსავლების უთანაბრობას, ეს ფაქტორებია: მემკვიდრეობითი საკუთრება, სამეწარმეო უნარი, განათლება, შრომითი ჩვევები და ა.შ. უდავოა, რომ საუკუნეების მანძილზე მოსახლეობის ერთ ნაწილში სიმდიდრე დაგროვდა მოძრავი და უძრავი ქონების სახით, რომელიც ათეული წლების მანძილზე მემკვიდრეობით, თაობიდან თაობას გადაეცემოდა და იზრდებოდა. სწორედ ქონების ფლობა, მემკვიდრეობით მიღებული საკუთრება ასრულებს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს შემოსავლების უთანაბრობაში. შემოსავლების ოდენობაზე უდიდეს გავლენას ახდენს განათლების დონე და ხარისხი, პროფესიული გამოცდილება, სტაჟი და ა.შ. შესაბამისად მაღალ შემოსავლებს იღებენ ის ადამიანები, რომელთა პროფესიაზე საბაზრო მოთხოვნა ყოველწლიურად იზრდება (ექიმები, ადვოკატები, ეკონომისტები). შემოსავლის უთანაბრობაზე გარკვეულ გავლენას ახდენს შემოსავლების ის სახეები (დივიდენდი, სარგებელი, მოგება), რომლებიც მიღებულია ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ფუნქციონირების შედეგად. შემოსავლების განაწილების სამართლიანობის პრობლემა მწვავედ დგას ჩვენს ქვეყანაში, არაშრომითი შემოსავლები, რომელიც მიიღება საზოგადოებაში დამკვიდრებული სამართლებრივი, მორალისა და ქცევის ნორმებიდან გადახვევით, შემოსავლების არათანაბარი განაწილების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია.

მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის პირობებში, ხელფასისა და სარგებლის განაწილებას განსაზღვრავდა სახელმწიფო. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კი შემოსავალს არავინ არ ანაწილებს, ამ შემთხვევაში შემოსავლები წარმოიქმნება კონკრეტული სამეურნეო მექანიზმის მოქმედების, ხარჯებისა და ფასების საბაზრო ცვალებადობის შედეგად. ბაზრის პირობებში შემოსავლის განაწილება მეტისმეტად უთანაბროდ ხდება. „საზოგადოების ერთი ნაწილი გარკვეული უპირატესობის გამო დიდ შემოსავალს იღებს, მეორე, საკმაოდ დიდი

⁷³ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ქუთ. 2003, გვ. 53.

ნაწილი კი, ვისაც ასეთი პრივილეგია არ გააჩნია – ღარიბია. მათ ემატებათ უმუშევრები, მოხუცები, ინვალიდები და ა.შ.”⁷⁴ თავის მხრივ სახელმწიფომ თავის თავზე უნდა აიღოს იმ კატეგორიის ადამიანების დახმარება, რომლებიც საარსებო მინიმუმს დაბლა იმყოფებიან.

მოსახლეობის დიფერენციაციას ცხოვრების დონის მიხედვით კარგად ახასიათებს ისეთი მაჩვენებლების გამოყენება, როგორცაა ლორენცის კონცენტრაციის, ჯინისა და სხვათა კოეფიციენტები. როგორც ცნობილია, თუ ჯინის კოეფიციენტი უახლოვდება ნულს, მაშინ მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების თანაბარი განაწილების ხარისხი იზრდება, ხოლო თუ უახლოვდება 1-ს, უთანაბრობა ღრმავდება.

ცხრილი 3.12

ჯინის კოეფიციენტები საქართველოში, 2006-2012 წლები⁷⁵

წლები	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
მაჩვენებლები							
მთლიანი შემოსავლების მიხედვით ⁷⁶	0.47	0.47	0.47	0.48	0.48	0.48	0.46
ფულადი შემოსავლების მიხედვით ⁷⁷	0.53	0.53	0.53	0.53	0.52	0.52	0.49
მთლიანი ხარჯების მიხედვით ⁷⁸	0.42	0.43	0.44	0.44	0.46	0.46	0.45
ფულადი ხარჯების მიხედვით ⁷⁹	0.47	0.48	0.49	0.49	0.50	0.50	0.49

საქართველოს მაგალითზე ჯინის კოეფიციენტი (ცხრილი 3.12) თითქმის არ იცვლება, როგორც ფულადი შემოსავლებისა და ფულადი ხარჯების მიხედვით, ისე მთლიანი შემოსავლებისა და მთლიანი ხარჯების მიმართ ქვეყანაში. ამასთან ამ კოეფიციენტების მაღალი პროცენტული მნიშვნელობები შემოსავლებისა და ხარჯების არათანაბარ განაწილებაზე მიუთითებს.

⁷⁴ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში. ქუთ. 2003, გვ. 54.

⁷⁵ http://geostat.ge/?action=page&p_id=187&lang=geo

⁷⁶ მოიცავს ფულად შემოსავლებსა და ტრანსფერტებს, სხვა ფულად სახსრებს და არაფულად შემოსავლებს.

⁷⁷ მოიცავს ფულად შემოსავლებსა და ტრანსფერტებს, სხვა ფულად სახსრებს.

⁷⁸ მოიცავს როგორც სამომხმარებლო ასევე არასამომხმარებლო ფულად ხარჯებს და არაფულად ხარჯებს.

⁷⁹ მოიცავს როგორც სამომხმარებლო ასევე არასამომხმარებლო ფულად ხარჯებს.

ჯინის კოეფიციენტი როგორც მთლიანი შემოსავლების, ისე მთლიანი ხარჯების მიხედვით 40%-ზე მაღალია, რაც შემოსავლების არათანაბარ განაწილებაზე მიუთითებს, მოცემული კოეფიციენტი კიდევ უფრო მაღალია ფულადი შემოსავლების მიხედვით, რომელიც წლების მანძილზე 50%-ს შეადგენს. როგორც ჩანს საქართველოში შემოსავლების განაწილებისას ფულადი შემოსავლები უფრო არათანაბრად ნაწილდება, ვიდრე მთლიანი შემოსავლები.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბევრი რამ არის დამოკიდებული პიროვნების შემოსავლებზე, რადგან სწორედ შემოსავალი განსაზღვრავს ვინ უნდა იყოს მდიდარი და ვინ ღარიბი. მართალია ბაზრის „უხილავი ხელი“ რესურსებს ეფექტიანად ანაწილებს, მაგრამ ის ვერ იძლევა მიღებული შედეგების სამართლიანობის გარანტიას და ხშირ შემთხვევაში შედეგად ვიდრე შემოსავლების არათანაბარ განაწილებას, რაც დაბალი ფენის წარმომადგენლებს არ აძლევს გარანტიას მიიღონ იმ მოცულობის შემოსავალი, რომელიც უზრუნველყოფს მათ საშუალო დონეზე ცხოვრების შესაძლებლობას.

განხილულ მონაცემებზე გაკეთებული ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველო, როგორც მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების განაწილების, ისე სტრუქტურის მიხედვით განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაა, რომელიც ხასიათდება მოსახლეობის მაღალი ქონებრივი დიფერენციაციით, ხარჯვით სტრუქტურაში კი აღსანიშნავია სასურსათო ხარჯების დიდი წილი, რაც საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების საშუალოზე დაბალ დონეზე მიუთითებს.

3.3 საქართველოს შრომის ბაზრის სტატისტიკური შესწავლა

შრომის ბაზარი საბაზრო ეკონომიკის რთული ელემენტი და საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების დინამიური სფეროა. მასზე უშუალოდ აისახება ეკონომიკური რეფორმების ძირითადი შედეგები და მისი წარმომქმნელი ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული მოვლენები. შრომის ბაზარი სამუშაო ძალის მყიდველებისა და გამყიდველების კონტაქტების სფეროა, სადაც ერთმანეთის პირისპირ წარსდგებიან ისინი, ვისაც სურთ მუშაობა (დასაქმებულები და უმუშევრები) და ისინი, ვინც ქირობენ მომუშავეებს საქონლისა და მომსახურების წარმოებისათვის.

ქვეყანაში უმუშევრობისა და დასაქმების დონის შესწავლა და ისეთი სტატისტიკური მაჩვენებლების გაანგარიშება, როგორცაა დასაქმებულთა განაწილება ეკონომიკური საქმიანობის სახეობების მიხედვით, უმუშევრების განაწილება ასაკისა და განათლების დონის მიხედვით და სხვ., საშუალებას იძლევა დეტალურად იქნას გამოკვლეული შრომის ბაზარი და მხოლოდ ამის შემდეგ, მოცემულ მონაცემებზე დაყრდნობით სახელმწიფომ საჭიროების შემთხვევაში უნდა გაატაროს დასაქმების პოლიტიკა.

შრომის ბაზარი საზოგადოებრივი ურთიერთობების, სოციალური ნორმებისა და ინსტიტუტების სისტემაა, რომელიც უზრუნველყოფს მოთხოვნა-მიწოდების კანონის საფუძველზე სამუშაო ძალის კვლავწარმოებას, განაწილებასა და გამოყენებას. შრომის ბაზრის შემადგენელი ელემენტებია:⁸⁰ შრომის ბაზრის სუბიექტები; შრომის ბაზრის სუბიექტების მიერ მიღებული ეკონომიკური პროგრამები, გადაწყვეტილებები და იურიდიული ნორმები; შრომის ბაზრის კონიუნქტურა; შრომის ბაზრის ინფრასტრუქტურა; სოციალური დაცვის სისტემა.

შრომის ბაზარზე დამქირავეებისა და სამუშაოს მაძიებლების ინტერესების შეთანხმებას უზრუნველყოფს შრომის ბაზრის მექანიზმი, რომლის ძირითადი ელემენტებია სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა, სამუშაო ძალის მიწოდება, შრომის ფასი და კონკურენცია.

⁸⁰ იხ. ლაცაბიძე ნ., შელია მ., ბადრიძე ვ., გურგენიძე ვ., ანთაძე ც., ყარაშვილი ჰ., გაგნიძე ი., კუსრაშვილი ე., ხარაძე ნ. – შრომის ეკონომიკა, თბ., 2004, გვ. 34-35

შრომის ბაზარს, სხვა ბაზრებისგან განსხვავებით, ახასიათებს რიგი თავისებურებები:⁸¹

- სამუშაო ძალა, როგორც შრომის უნარი, განუყოფელია მფლობელისაგან, ამიტომ შეუძლებელია გაცვლის მეშვეობით მისი სხვის საკუთრებაში გადასვლა. სამუშაო ძალის (მომუშავის) დაქირავებით დამქირავებელი იძენს მხოლოდ მისი შრომის უნარის გამოყენების უფლებას გარკვეულ პერიოდსა და პირობებში, გარკვეული გასამრჯელოს (ფულადი ან ნატურალური ფორმით) საფასურად;

- სამუშაო ძალის გაცვლის პროცესი განსხვავებულია ნივთობრივი სახის მქონე საქონლის გაცვლისაგან, გაცვლის პროცესი იწყება მიმოქცევის სფეროში, როცა სამუშაო ძალის გამოყენების უფლება გადადის დამქირავებელზე, შემდეგ იგი გრძელდება წარმოების პროცესში – დაქირავებული მომუშავეს უშუალო მონაწილეობით იქმნება საქონელი ან მომსახურება და მთავრდება ისევ მიმოქცევის სფეროში – მიღებული ხელფასით მომუშავე იძენს საარსებო საშუალებებს;

- ინსტიტუციონალური სტრუქტურების (დასაქმების სამსახურები, პროფკავშირები, მეწარმეთა გაერთიანებები და ა.შ.) არსებობა წარმოშობს თავისებურ ურთიერთობებს შრომის ბაზრის სუბიექტებს შორის. კერძოდ, შრომის ბაზარზე მიღწეული გარიგება სათავეს უდებს ხანგრძლივ ურთიერთობებს მის სუბიექტებს შორის;

- შრომის ბაზარზე დიდი მნიშვნელობა აქვს გარიგების არაფულად ასპექტებს (შრომის პირობები, სამუშაო ადგილის შენარჩუნების გარანტიები, სამსახურებრივი დაწინაურებისა და პროფესიული ზრდის შესაძლებლობები და ა.შ.).

შრომის ბაზრის სტატისტიკურ ანალიზამდე მეთოდოლოგიურად განვმარტოთ თუ როგორ ხდება მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური სტატუსის მიხედვით.

ეკონომიკური სტატუსი აღნიშნავს ადამიანის როლს, მდგომარეობას, შესრულებული საქმიანობის პროცესში მის ფუნქციას. მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური სტატუსის მიხედვით წარმოადგენს კლასიფიკაციას სტატუსის მიხედვით გაწეულ საქმიანობაში.

⁸¹ იხ. ლაცაბიძე ნ., შელია მ., ბადრიძე ვ., გურგენიძე ვ., ანთაძე ც., ყარაშვილი ჰ., გაგნიძე ი., კუსრაშვილი ე., ხარაძე ნ. – შრომის ეკონომიკა, თბ., 2004 წ., გვ. 32-33.

ეკონომიკური საქმიანობა, მოიცავს საბაზრო წარმოებას და არასაბაზრო წარმოებას. საბაზრო წარმოება მოიცავს საქმიანობას ქარხნებში, ფაბრიკებში, ფირმებში, ფერმებში, მაღაზიებში, საოჯახო საწარმოებში და ა.შ., სადაც იწარმოება საქონელი და მომსახურება შემდგომში ბაზარზე გასაყიდად. საბაზრო წარმოება მოიცავს აგრეთვე საქმიანობას სახელმწიფო და სხვა სოციალურ და კულტურულ დაწესებულებებში, რომელთა პროდუქციაც შეიძლება არ იყოს გაყიდული ბაზარზე.

არასაბაზრო წარმოება თავის მხრივ მოიცავს საქმიანობის ოთხ ჯგუფს:

1. საკუთარი მოხმარებისათვის პირველადი პროდუქციის წარმოებას;
2. საკუთარი მოხმარებისათვის პირველადი პროდუქციის გადამუშავებას თვით მეწარმეთა მიერ;
3. საკუთარი საჭიროებისათვის ძირითადი ფონდების წარმოებას;
4. საკუთარი საჭიროებისათვის არაპირველადი პროდუქტების წარმოებას, რომლებიც შეიძლება გატანილი იქნენ ბაზარზე გასაყიდად.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა – 15 და მეტი წლის ასაკის მოსახლეობა, რომელიც დასაქმებულია ეკონომიკური საქმიანობით და უმუშევრები (მკაცრი კრიტერიუმით), ანუ პიროვნება რომელიც მუშაობს ან შრომით ბაზარზე ახდენს თავის შრომის შეთავაზებას. ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობას უწოდებენ სამუშაო ძალას.

ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობა – სამუშაო ძალის გარეთ მყოფი მოსახლეობა. გამოითვლება 15 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობას გამოკლებული ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა.

დასაქმებული – 15 და მეტი წლის ასაკის პირი, რომელიც დაკავებულია ეკონომიკური საქმიანობით. უფრო კონკრეტულად, 15 წლისა და უფროსი ასაკის პიროვნება, რომელიც გამოკითხვის მომენტის წინა 7 დღის განმავლობაში მუშაობდა (სულ მცირე ერთი საათი მაინც) შემოსავლის (ხელფასის, ნატურალური შემოსავლის, მოგების და ა.შ.) მიღების მიზნით, ეხმარებოდა უსასყიდლოდ სხვა შინამეურნეობის წევრებს, ან რაიმე მიზეზით არ იმყოფებოდა სამუშაოზე, თუმცა ფორმალურად ირიცხებოდა მომუშავედ.

დაქირავებული – პირი, რომელიც საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში ასრულებდა განსაზღვრულ სამუშაოს ხელფასის ან სხვა სახის ანაზღაურების (ფულით ან ნატურით) მიღების მიზნით. აგრეთვე პირი, რომელსაც აქვს სამუშაო ადგილი, მაგრამ დროებით არ მუშაობს შევსებაში ყოფნის, ავადმყოფობის, სამუშაოდან დროებით დათხოვნის ან მსგავსი მიზეზების გამო.

თვითდასაქმებული – მესაკუთრე, რომლის საქმიანობის მიზანს საანგარიშო პერიოდში წარმოადგენს მოგების ან ოჯახური შემოსავლის (ფულით ან ნატურით) მიღება; ოჯახურ მეურნეობაში უსასყიდლოდ მომუშავე პირი.

თვითდასაქმებულთა კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ *ინდივიდუალურად მომუშავე, დამქირავებელი (სამუშაოს მიმცემი) და ოჯახურ საწარმოში უსასყიდლოდ მომუშავე პირი.*

არაიდენტიფიცირებადი (გაურკვეველი) პირები, ეს არის დასაქმებულთა ის კატეგორია რომელთათვისაც გაძნელებულია დასაქმების ამა თუ იმ სტატუსის მიკუთვნება.

უმუშევარი – 15 წლის და უფროსი ასაკის პირი, რომელიც არ მუშაობდა (ერთი საათითაც კი) გამოკითხვის მომენტის წინა 7 დღის განმავლობაში, ეძებდა სამუშაოს ბოლო 4 კვირაში და მზად იყო მუშაობის დასაწყებად მომავალი 2 კვირის განმავლობაში.

უმუშევარი შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მკაცრი კრიტერიუმით – 15 და მეტი წლის ასაკის პირი, რომელიც გამოსაკვლევ კვირის განმავლობაში არ ეწევა ეკონომიკურ საქმიანობას, ეძებს სამუშაოს და მზად არის დაიწყოს მუშაობა.

უმუშევარი შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის შერბილებული კრიტერიუმით – 15 და მეტი წლის ასაკის პირი, რომელიც გამოსაკვლევ კვირის განმავლობაში არ ეწევა ეკონომიკურ საქმიანობას, არ ეძებს სამუშაოს, რადგან გადაეწურა მისი შოვნის იმედი, მაგრამ შოვნის შემთხვევაში მზად არის შეუდგეს მუშაობას.

რეგისტრირებული უმუშევარი – დასაქმების სამსახურში რეგისტრირებული უმუშევრები.⁸²

⁸² იხ. ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული 2009, გვ. 41.

დასაქმებულთა რიცხოვნობის მონაცემების წყაროა შინამეურნეობების ინტეგრირებული გამოკვლევა.

პრაქტიკული მიზნებისათვის გამოითვლება მოსახლეობის ეკონომიკური აქტიურობის დონე – ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობის შეფარდებით 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობასთან. მოსახლეობის ეკონომიკური აქტიურობის დონის კლების ტენდენცია ცხადია უარყოფითად აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე.

საქართველოში მოცემული მაჩვენებელი მცირდება 2004-2008 წლებში, ხოლო მომდევნო წლიდან 2012 წლამდე ხასიათდება ზრდის ტენდენციით, რაც დადებით მოვლენას წარმოადგენს (ცხრილი 3.13).

ცხრილი 3.13

საქართველოს მოსახლეობის ეკონომიკური აქტიურობის დონე (%),⁸³
2004-2012 წლები

წლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ქალაქი	55.3	54.3	52.3	53.1	54.4	56.2	57.1	57.6	59.0
სოფელი	74.1	73.4	71.7	73.9	70.7	70.7	71.1	72.3	73.9
საქართველო	64.9	64.0	62.2	63.3	62.6	63.6	64.2	65.2	66.9

ეკონომიკური აქტიურობის დონე სოფელში უფრო მაღალია ვიდრე ქალაქში, ეს ნიშნავს რომ დასაქმების მხრივ სოფელს უფრო მეტი პოტენციალი გააჩნია, ხოლო სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარებით უნდა მოხდეს ამ პოტენციალის გამოყენება, რაც ერთის მხრივ უმუშევრობის პრობლემის მოგვარებისკენ გადადგმული ნაბიჯი იქნება, ხოლო მეორეს მხრივ მეტი დასაქმებული ადამიანი უფრო მეტ დოვლათს აწარმოებს ამ დარგში, რაც სამომავლოდ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზეც აისახება.

განვიხილოთ დასაქმებისა და უმუშევრობის დონის ცვლილება საქართველოში (ცხრილი 3.14). 2004-2009 წლებში დაფიქსირდა უმუშევრობის დონის ზრდა, ხოლო მომდევნო წლებში ეს მაჩვენებელი მცირდება. მიუხედავად იმისა, რომ უმუშევრობის დონე შემცირდა, ამ ტენდენციას დადებით მოვლენად

⁸³ იხ. ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2009, გვ. 18, გვ. 42 და http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

მაინც ვერ მივიჩნევთ, ვინაიდან ქვეყანაში შემცირებული უმუშევრობის დონე 2004 წლის მაჩვენებელზე მაღალია და ვერც იმის მტკიცებას შევუდგებით, რომ ქვეყანა მაღალი ტემპებით ვითარდება და მოსახლეობის ცხოვრების დონე უმჯობესდება.

ცალკე განხილვის თემაა დასაქმების დონე საქართველოში. ცხადია დასაქმების დონის ასეთი მაღალი მაჩვენებლები არ არის რეალური, რაც პირველ რიგში მიიღწევა დასაქმებულებში თვითდასაქმებულთა მაღალი ხვედრითი წილით.

ცხრილი 3.14

15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით (%), 2004-2012 წლები⁸⁴

წლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა									
დასაქმების დონე	87.3	86.2	86.4	86.7	83.5	83.1	83.7	84.9	85.0
მათ შორის:									
<i>დაქირავებულები</i>	33.7	34.4	34.6	36.7	35.7	36.0	38.0	38.0	38.4
<i>თვითდასაქმებულები</i>	66.2	65.5	65.3	63.3	64.2	63.9	61.9	61.6	61.2
<i>გაურკვეველი</i>	0.1	0.0	0.1	0.0	0.1	0.1	0.1	0.4	0.4
უმუშევრობის დონე	12.6	13.8	13.6	13.3	16.5	16.9	16.3	15.1	15.0
სულ – ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა	100	100	100	100	100	100	100	100	100

თვითდასაქმებულთა კატეგორიას მიეკუთვნებიან:⁸⁵ **ინდივიდუალურად მომუშავე**, რომელიც დამოუკიდებლად ახორციელებს შრომით შემოსავლის მომტან საქმიანობას, არ იყენებს დაქირავებულ მომუშავეებს ან იყენებს მათ მხოლოდ ხანმოკლე პერიოდის განმავლობაში; **დამქირავებელი**, რომელიც მუშაობს დამოუკიდებლად, ერთ ან რამდენიმე პარტნიორთან ერთად საკუთარ საწარმოში და მუდმივად ჰყავს დაქირავებული მომუშავეები; **ოჯახურ საწარმოში უსასყიდლოდ მომუშავე პირი**, რომელიც მუშაობს უსასყიდლოდ

⁸⁴ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2012, გვ. 42, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2011, გვ. 42 და http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

⁸⁵ დასაქმებულთა კატეგორიების მიხედვით განაწილების საილუსტრაციოდ იხ. ცხრილი 4.11

ოჯახურ საწარმოში ან მეურნეობაში და რომლის მფლობელიც მისი ნათესავია. სწორედ ეს უკანასკნელი კატეგორია იქცევა ჩვენს ყურადღებას. რადგან ამ კატეგორიის ადამიანები წარმოადგენენ თვითდასაქმებულთა ძირითად ნაწილს და მათი რაოდენობის ხარჯზე ხდება თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობის ზრდა. შედეგად ჯაჭვური სისტემით, ვიდრე შემდეგ სურათს: *ოჯახურ საწარმოში უსასყიდლოდ მომუშავეების ხელოვნურად გაზრდილი რიცხოვნობა განაპირობებს თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობის ზრდას, ხოლო თვითდასაქმებულთა გაზრდილი რაოდენობა იწვევს დასაქმების დონის ზრდას და შესაბამისად ამ კატეგორიაში მის მაღალ ხვედრით წონას.*

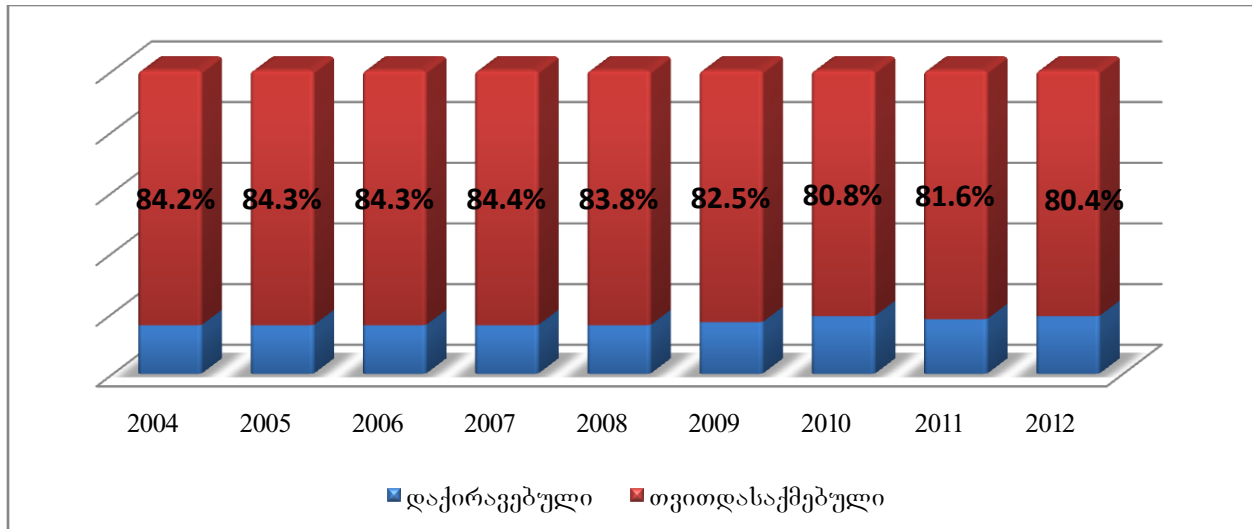
ოჯახურ მეურნეობაში უსასყიდლოდ მომუშავე წევრები, რომლებიც თვითდასაქმებულთა უმრავლესობას წარმოადგენენ, რეალურად არც არიან დასაქმებულები. ეს ნაწილი სამუშაოს უქონლობის გამო იძულებულია ძალიან დაბალი ანაზღაურებით, ან სულაც ანაზღაურების გარეშე ეწეოდეს არაკვალიფიციურ შრომას. აღნიშნული განსაკუთრებით შეეხებათ საქართველოს რეგიონებში მცხოვრებ მოსახლეობას, რომლის უმრავლესობასაც ძირითადად სოფლის მეურნეობაში საქმიანობის შესაძლებლობა აქვს. სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის უმეტესობა თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობაში ითვლება მხოლოდ იმის გამო, რომ მათ გააჩნიათ 1 ჰექტარი, ან მეტი ფართობის მიწის ნაკვეთი. ამდენად, თვითდასაქმებულთა ეს ნაწილი რეალურად დასაქმებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს და ამის გაუთვალისწინებლობა საქართველოში უმუშევრობისა და დასაქმების შესახებ მდგომარეობის შეფასებისას მცდარ სურათს იძლევა.

შედეგად მივიღეთ, რომ **2012 წელს უმუშევრობის დონემ სოფელში შეადგინა 7.0%, ხოლო ქალაქში – 26.2%.** სოფელში 1 119 800 სამუშაო ძალიდან დასაქმებულია 1 046 800 კაცი, მაგრამ მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს, რომ სოფელში დასაქმებულ ადამიანებში თვითდასაქმებულების წილი შეადგენს **80.4%-ს** (დიაგრამა 3.2), ანუ 885 100 თვითდასაქმებულიდან უმეტესობა ოჯახში უსასყიდლოდ მომუშავე წევრები არიან. მსგავსი ტენდენცია შეინიშნება წინა წლებშიც და არსებითად არ იცვლება, ხოლო საქართველოში დასაქმებულთა

საერთო რიცხვში თვითდასაქმებულთა მანვენებელი 60%-ს აჭარბებს (ცხრილი 3.14).

დიაგრამა 3.2

სოფლად დასაქმებულთა განაწილება დაქირავებულებისა და თვითდასაქმებულების მიხედვით (%), 2004-2012 წლები⁸⁶

სიღარიბისა და უმუშევრობის მაღალი დონის პირობებში, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა ცდილობს საკუთარი შესაძლებლობების მაქსიმუმის გამოყენებით, ეს იქნება ინდივიდუალურად მომუშავის, დაქირავებულისა თუ დამქირავებლის სტატუსით, მოახერხოს შემოსავლის მიღება. ბაზარზე დაქირავებით მომუშავეები ჭარბობენ დამქირავებლებს, ხოლო დასაქმებულთა ის მცირე კონტიგენტი, რომლებიც დამქირავებლებს წარმოადგენენ, ვერ ახერხებს შრომით ბაზარზე გამოსული „პოტენციური დაქირავებულების“ სრულ დასაქმებას. სახელმწიფომ, რომლის ეკონომიკურ გეგმებში შედის უმუშევრობასთან ბრძოლა, დახმარების ხელი უნდა გაუწოდოს დამქირავებლებს, რომლებსაც საკუთარი წარმოებისა თუ ბიზნესის გაფართოების შემდეგ, საშუალება ექნებათ უფრო მეტი ადამიანი დაასაქმონ, ვიდრე ამას დღეს ახერხებენ.

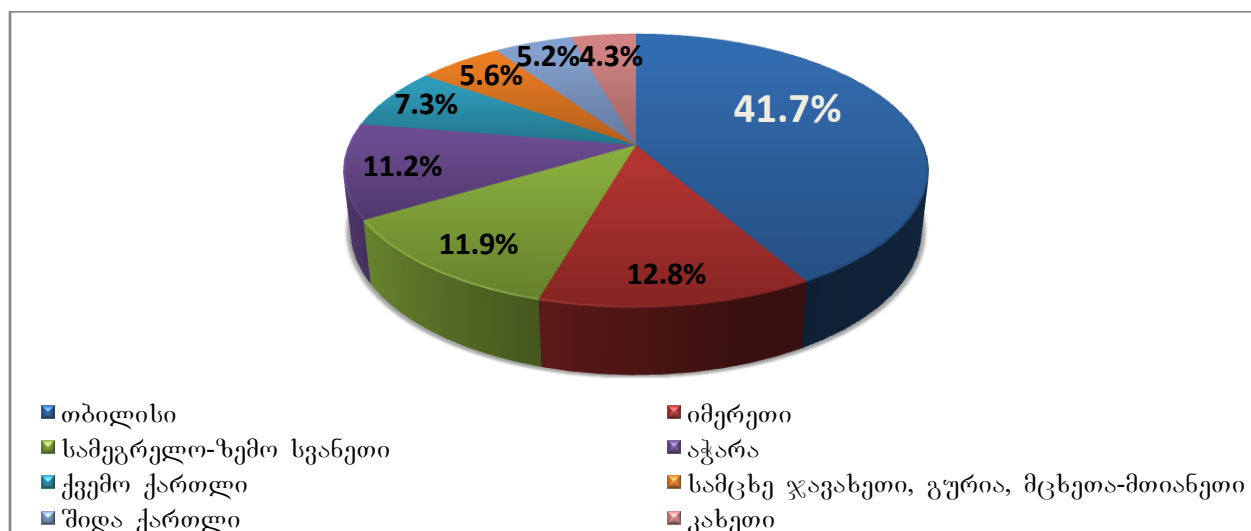
საქართველოს რეგიონების უმუშევართა წილი უმუშევართა მთლიან რიცხოვნობაში (თითოეული რეგიონის უმუშევართა რიცხოვნობის შეფარდებით

⁸⁶ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

უმუშევართა საერთო რიცხოვნობასთან ქვეყანაში) ასეთი სახის სურათს იძლევა: 2012 წლისათვის უმუშევრობის ყველაზე დაბალი დონე კახეთში დაფიქსირდა, სადაც ქვეყანაში უმუშევართა საერთო რაოდენობის 4.3% მოდის, ხოლო თბილისში უმუშევრობის ყველაზე მაღალი დონეა – 41.7% (დიაგრამა 3.3).

დიაგრამა 3.3

საქართველოს რეგიონების უმუშევართა წილი უმუშევართა მთლიან რიცხოვნობაში (%), 2012 წელი

განვიხილოთ თუ როგორ უზრუნველყოფს თითოეული რეგიონი მათი ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დასაქმებას. ამ კუთხით განხილული უმუშევრობის დონე რეგიონების მიხედვით კი შემდეგ სურათს იძლევა (ცხრილი 3.15).

ცხრილი 3.15

უმუშევრობის დონე საქართველოს რეგიონების მიხედვით (%), 2012 წელი

რეგიონი	თბილისი	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	აჭარა	ქვემო ქართლი	შიდა ქართლი	იმერეთი	დანარჩენი რეგიონები ⁸⁷	კახეთი
უმუშევრობის დონე (%)	29.1	16.8	16.4	11.0	10.6	10.0	7.5	6.5
თვით-დასაქმებული (%)	18.7	70.6	65.2	64.5	76.7	67.8	75.0	76.3

⁸⁷ სამცხე-ჯავახეთი, გურია, მცხეთა-მთიანეთი

დასაქმების დონე მაღალია იმ რეგიონებში, სადაც უფრო მეტად ჭარბობს სოფლის ტიპის დასახლებები და დიდია თვითდასაქმებულთა წილი დასაქმებულებში. ასე მაგალითად, თბილისში სადაც სხვა რეგიონებთან შედარებით უმუშევრობის ყველაზე მაღალი დონეა, თვითდასაქმებულთა წილი დანარჩენ რეგიონებთან შედარებით ყველაზე დაბალია და პირიქით, კახეთში სადაც უმუშევრობის ყველაზე დაბალი დონეა დაფიქსირებული, მაღალია თვითდასაქმებულთა ხვედრითი წონა დასაქმებულებში.

თბილისში, სადაც ქვეყნის მთლიანი მოახლეობის 1/4-ია თავმოყრილი, საქართველოს სხვა რეგიონებისაგან განსხვავებით, უფრო მეტად იგრძნობა უმუშევრობის პრობლემა.

ის მონაცემები რაც უმუშევრობის დონეს ასახავს, რეალური რომ გახდეს საჭიროა ამ რეგიონების ეკონომიკური განვითარება და თვითდასაქმებულთა რეალურად დასაქმება, ისე რომ მათი შემოსავალი არ იყოს პირობითი ხასიათის, მხოლოდ იმ მიზნით რომ ეს კატეგორია დასაქმებულებად ჩავთვალოთ, არამედ მათ მიერ მიღებული შემოსავალი უნდა უზრუნველყოფდეს ამ ადამიანების მოთხოვნილებების მინიმალურად დაკმაყოფილებას მაინც.

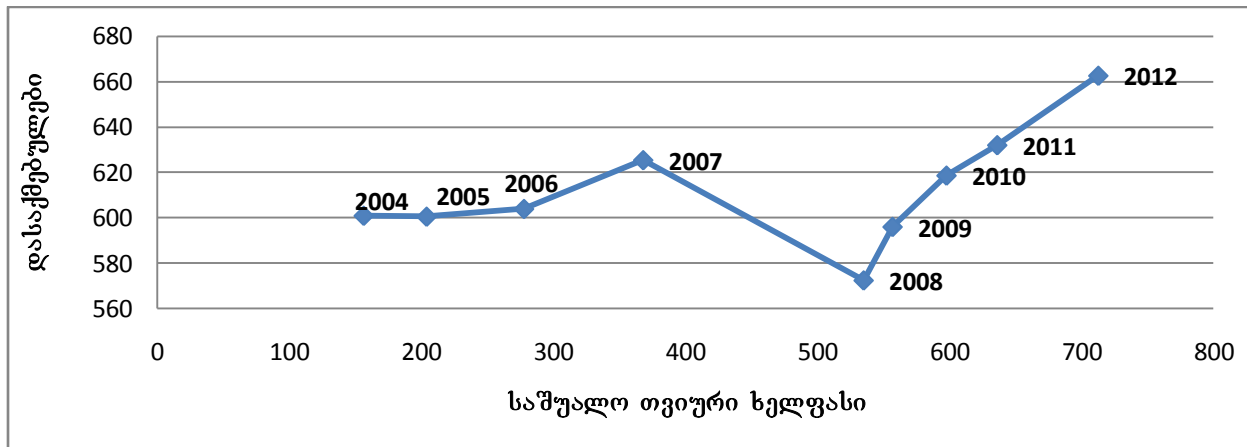
საინტერესო სურათს იძლევა ეკონომიკაში დაქირავებით დასაქმებულებისა და მათი საშუალოთვიური ნომინალური ხელფასის განაწილების დიაგრამა. სადაც; X ღერძი დასაქმებულთა საშუალოთვიურ ნომინალურ ხელფასს გვიჩვენებს, ხოლო Y ღერძი - მომუშავეთა რიცხოვნობას (დიაგრამა 3.4).

მოცემული გრაფიკიდან კარგად ჩანს, რომ იზრდება საშუალო თვიური ხელფასები. ასევე იზრდება დაქირავებით დასაქმებულთა რაოდენობა 2004-2007 წლებში. დასაქმებულთა რიცხოვნობის მკვეთრი ვარდნა დაფიქსირდა 2007-2008 წლებში, ხოლო მომდევნო წლიდან კვლავ განაგრძობს მატებას, ეს კი დადებით მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ, რადგან დასაქმების ზრდასთან ერთად იზრდება მათ მიერ მიღებული შემოსავლებიც. ამასთან გადასახედია მიღებული საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასების რეალური ღირებულება, რომ არ მივიღოთ ინფლაციის გავლენით ხელფასების აბსოლუტური ზრდა. ჩვენს შემთხვევაში 2000 წელთან შედარებით 2004 წელს შემოსავლების რეალური ღირებულება

შეადგენდა 125.3 ლარს (156.6/1.25), ხოლო 2012 წელს 365.4 ლარს (712.5/1.95), რეალური ზრდა სახეზეა, რაც დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს.

დიაგრამა 3.4

დასაქმებულები და დასაქმებულთა საშუალო თვიური ხელფასები საქართველოში, 2004-2012 წლები⁸⁸

შრომის ანაზღაურების მხრივ ყველაზე უკეთესი პირობებია საფინანსო საქმიანობაში, სადაც საშუალოთვიური ნომინალური ხელფასი 2012 წლისათვის შეადგენდა 1 402.3 ლარს⁸⁹, ამასთან მოცემული დარგი წლების განმავლობაში იკავებს მოწინავე პოზიციებს. შემდეგ მოდის სახელმწიფო მმართველობა (1 031.2 ლარი) და ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ 2004 წელთან შედარებით ნომინალური ხელფასის მოცულობა 5-ჯერ არის გაზრდილი. განათლების სფერო, რომელიც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საფუძველია და შესაბამისად სახელმწიფოს პრიორიტეტულ დარგს უნდა წარმოადგენდეს, მეთევზეობის შემდეგ ბოლო ადგილზეა საშუალოთვიური ხელფასის განაწილებით და შეადგენს 355.1 ლარს. ამ დარგში მაღალი ხელფასების აუცილებლობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ არ მოხდეს კვალიფიციური კადრების უცხოეთში გადინება და მათი ცოდნა გამოყენებულ იქნას მომდევნო თაობების აღსაზრდელად, ქვეყნის სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებაში მათი უშუალო მონაწილეობით. ასევე მაღალი ხელფასით მიღწეულ უნდა იქნას ინტელექტუალთა შრომის მწარმოებლურობის ამაღლება, რომ მათი ძირითადი

⁸⁸ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo და http://geostat.ge/?action=page&p_id=148&lang=geo

⁸⁹ http://geostat.ge/?action=page&p_id=148&lang=geo

ეკონომიკური საქმიანობის ინტერესთა სფერო განათლების დარგში მოღვაწეობით შემოიფარგლებოდა.

უმუშევრობის პროცენტული განაწილება უმუშევრების საერთო რიცხვში ასაკის მიხედვით მოცემულია შემდეგი ცხრილის სახით (ცხრილი 3.16).

ცხრილი 3.16

15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება უმუშევრობის დონის მიხედვით ასაკობრივ ჯგუფში (%), 2011-2012 წლები⁹⁰

ასაკობრივი ჯგუფები		წლები	2011	2012
1.	15-24		35.6	33.3
2.	25-29		25.0	25.0
	30-39		19.5	18.7
	40-49		11.3	13.5
3.	50-64		9.1	9.4
4.	65+		0.6	0.8

• პირველ ასაკობრივ ჯგუფში (15-24) უმუშევრობის არსებობა არ წარმოადგენს ტრაგედიას ქვეყნის ეკონომიკისათვის, რადგან ეს ასაკობრივი ჯგუფი ძირითადად აერთიანებს სკოლის მოსწავლეებსა და სტუდენტებს. სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკა ამ ჯგუფში უნდა განისაზღვრებოდეს განათლების სისტემის რეფორმირებით, რაც უპირველესად გულისხმობს განათლების მიღების ხელმისაწვდომობასა და ხარისხის უზრუნველყოფას, ასევე უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, სტუდენტებისათვის დასაქმების მეტი შესაძლებლობების მიცემით, რადგანაც მათი უმრავლესობა განათლების მიღებას არჩევს სწავლის დასრულებამდე სამუშაოს ძებნას. უმაღლესი სასწავლებლის დასრულების შემდეგ კი ამ კონტიგენტისაგან მივიღებთ მაღალკვალიფიციურ კადრებს, რაც აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს დღევანდელ საქართველოში.

⁹⁰ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

- მეორე ასაკობრივი ჯგუფი (25-49) გამოირჩევა ყველაზე მაღალი შრომის მწარმოებლურობით, რადგან ის წარმოადგენს შრომისუნარიანი მოსახლეობის მთავარ ბირთვს. დასაქმების პოლიტიკა კი მიმართული უნდა იყოს ძირითადად ამ ჯგუფის წევრების დასასაქმებლად.

მეორე ასაკობრივი ჯგუფი პირობითად სამ ჯგუფად განვიხილოთ. 25-29 წლის ასაკის მოსახლეობაში უმუშევრობის დონე შეადგენს 25.0%-ს, ასეთი მაღალი მაჩვენებელი განპირობებულია ამ ასაკობრივ ჯგუფში ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მაღალი წილით, რომელთა უმეტესი ნაწილის დასაქმებაც ვერ ხდება. ამ ასაკში ხშირია ფრიქციული უმუშევრობა,⁹¹ რაც ძირითადად გამოწვეულია უკეთესი სამუშაო ადგილის ძიებით, ამასთან ამ ასაკობრივი კატეგორიიდან უნდა მოხდეს დარგების სპეციალისტების ჩამოყალიბება, რაც სამომავლოდ დადებითად უნდა აისახოს ცალკეული ეკონომიკური დარგის განვითარებაზე. მომდევნო 30-39 ასაკობრივი კატეგორიის დასაქმებულთათვის მნიშვნელოვანია პერსპექტიული სამუშაო გარემოს შექმნა, რაც საშუალებას მისცემს დასაქმებულებს მოხდეს მათთვის ადეკვატური სამუშაო ადგილით უზრუნველყოფა. ხოლო 40-49 ასაკის სამუშაო ძალის სტაბილური სამუშაოთი უზრუნველყოფა უნდა მოხდეს, რადგანაც აქ ისეთი სიხშირით არ გვხვდება ფრიქციული უმუშევრობა, როგორც წინა ასაკობრივ ჯგუფში.

- მესამე ასაკობრივ ჯგუფში (50-64) უმუშევართა 9.4% მოდის. აქ მტკივნეულ პრობლემას წარმოადგენს სტრუქტურული უმუშევრობა, რომლის მოგვარებაც ხშირ შემთხვევაში შეუძლებელი ხდება⁹². ამ ასაკობრივი ჯგუფის ადამიანების დასაქმების საკითხის გადაჭრა მნიშვნელოვანია, ეს კატეგორია მომდევნო ჯგუფთან (65+) ერთად უნდა წარმოადგენდეს პირველი ასაკობრივი ჯგუფის (15-24) „მასწავლებელს“ და ახდენდეს მათ მომზადებას დარგის სპეციალისტებად. ამასთან პირველი ჯგუფისთვის მაღალი ხარისხის

⁹¹ ფრიქციული უმუშევრობა წარმოიშობა მომუშავეთა გადანაცვლების პერიოდში ერთი საწარმოდან მეორეში.

⁹² სტრუქტურული უმუშევრობა წარმოიშობა ეკონომიკაში ხანგრძლივი სტრუქტურული ცვლილებების შედეგად. მომუშავეების მომზადებისა და გადამზადებას ახალი სპეციალობების მიხედვით გარკვეული დრო ჭირდება, რის გამოც წარმოიშობა სამუშაო ძალაზე მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის შეუსაბამობა.

განათლების მიცემა და მომზადება აუცილებელია, ვინაიდან როცა ისინი ზედა ასაკობრივ ჯგუფში გადაინაცვლებენ, არ დადგნენ მწვავე უმუშევრობის პრობლემების წინაშე და ამასთან ჯაჭვური მეთოდით გახდნენ უკვე ახალი თაობის „მასწავლებლები“. ცხადია ეს ყველა პირობა ვერ შესრულდება თუ ქვეყანაში ეკონომიკურ განვითარებასთან ერთად არ შეიქმნა სამუშაო ადგილები და შესაბამისად არ გაიზარდა სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა.

- მეოთხე ასაკობრივი ჯგუფისათვის (65 და მეტი) პრიორიტეტს წარმოადგენს მოქნილი საპენსიო სისტემის შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს საპენსიო ასაკის პირების ნორმალურ ცხოვრების პირობებს, ამასთან პენსია გათანაბრებული უნდა იქნას ამ კატეგორიისათვის გაანგარიშებულ საარსებო მინიმუმთან. აღნიშნულ ასაკობრივ ჯგუფში დაბალი უმუშევრობის დონე კი განპირობებულია ამ ასაკში ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მცირე ხვედრითი წონის არსებობით.

უმუშევრობის მაღალი დონე ნიშნავს რესურსების ნაწილობრივ გამოყენებას და მოსახლეობის დაბალ შემოსავლებს, რაც ამწვავებს მრავალ სოციალურ პრობლემას და ზრდის ემოციურ დაძაბულობას საზოგადოებაში. საბაზრო ეკონომიკის განვითარების მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს, რომ უმუშევრობას სერიოზული უარყოფითი ეკონომიკური და სოციალური შედეგები მოაქვს, როგორც უმუშევრებისა და მათი ოჯახის წევრებისათვის, ისე მთელი საზოგადოებისათვის.

სამუშაო ძალის გარკვეული ზომით გამოუყენებლობა გამოიხატება ეკონომიკური დანაკარგებით – საქონლისა და მომსახურების წარმოების მოცულობის შემცირებით. კერძოდ, მცირდება ფაქტობრივად წარმოებული მთლიანი ეროვნული პროდუქტი (მეპ). რაოდენობრივად მეპ-ის დანაკარგი არის სხვაობა პოტენციურ მეპ-სა (რომელიც შეიძლება წარმოებული ყოფილიყო სრული დასაქმების პირობებში) და მის ფაქტობრივ სიდიდეს შორის, რაც წარმოებულია უმუშევრობის მოცემული დონის პირობებში. ოუკენის ცნობილი თეორიის თანახმად, თუ უმუშევრობის ფაქტობრივი დონე აღემატება ბუნებრივს 1%-ით, მეპ-ის წარმოების მოცულობა მცირდება 2.5%-ით.⁹³

⁹³ Дашинская Н.П. Международная статистика, Минск., 2007. стр. 203.

აღნიშნული თავის მხრივ განაპირობებს ბიუჯეტში გადასარიცხი გადასახადების შემცირებას, რადგან წარმოებული პროდუქციის შემცირების შედეგად მცირდება იურიდიული პირების საგადასახადო ბაზა, ხოლო, მეორეს მხრივ, აუღებელი ხელფასები ამცირებს ფიზიკური პირებიდან შემოსულ საშემოსავლო გადასახადებს. ამავე დროს იზრდება სახელმწიფოს ხარჯები, რადგან უმუშევრებზე შემწეობის გაცემა ხორციელდება უმთავრესად სპეციალური მიზნობრივი ფონდიდან, რომლის შევსების ძირითადი წყაროა სოციალური გადასახადები და ხელფასების ანარიცხები.

უმუშევრობის შედეგად ძლიერდება მოსახლეობის ქონებრივი დიფერენციაცია, უარესდება სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი საზოგადოებაში, იზრდება სოციალური დაძაბულობა და თუკი იგი მიაღწევს კრიტიკულ ზღვარს, საკვებით დასაშვებია სოციალური აფეთქებაც.

შრომის ბაზრის კონიუნქტურა შრომის ბაზარზე სამუშაო ძალაზე მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის თანაფარდობაა. აღნიშნული თანაფარდობიდან გამომდინარე, შრომის ბაზრის კონიუნქტურა შეიძლება ხასიათდებოდეს: სამუშაო ძალის დეფიციტით – როცა შრომის ბაზარზე მოთხოვნა ჭარბობს სამუშაო ძალის მიწოდებას. წონასწორობით – როცა სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა შეესაბამება მის მიწოდებას. სამუშაო ძალის სიჭარბით – როცა შრომის ბაზარზე სამუშაო ძალის მიწოდება ჭარბობს მოთხოვნას. სწორედ ეს უკანასკნელი თანაფარდობაა დამახასიათებელი ჩვენი ქვეყნის შრომის ბაზარზე.

უმუშევრობის მაღალი დონე ამძაფრებს კონკურენციას შრომის ბაზარზე და სამუშაო ძალის ნაწილი იძულებულია დათანხმდეს დაბალანაზღაურებად, არაპრესტიჟულ სამუშაოებზე, ასეთი “იძულებითი” შრომა კი შეუძლებელია ეფექტიანი იყოს. მაგალითისთვის, საქართველოში **2006 წელს ერთ ვაკანსიაზე 336 უმუშევარი მოდიოდა.**⁹⁴

ერთ-ერთი ნაბიჯი, რომელიც საქართველოს მთავრობამ უმუშევრობის დონის შესამცირებლად გადადგა იყო 2006 წელს ინიცირებული პროგრამა, რომელიც

⁹⁴ იხ. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2008, გვ. 49.

50 000 სტაჟიორის კერძო სექტორში სამთვიანი სტაჟირების სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსებას ითვალისწინებდა.

აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში ოფიციალური მონაცემებით მეწარმეთა მხრიდან ყველაზე დიდი მოთხოვნა შემდეგ ათ პროფესიაზე იყო: (1) დამლაგებელი, (2) დასუფთავების სამსახურის მუშაკი, (3) სადაზღვევო აგენტი, (4) სარეკლამო აგენტი, (5) დისტრიბუტორი, (6) დაცვის თანამშრომელი, (7) მაღაზიის გამყიდველი, (8) მიმტანი, (9) გადამზიდველი და (10) პრესის დისტრიბუტორი.⁹⁵ იმის გამო, რომ ყველა ეს სამუშაო შედარებით დაბალი კვალიფიკაციის პერსონალს მოითხოვს, საზოგადოების ნაწილმა ეჭვქვეშ დააყენა პროგრამის ეფექტურობა. გაიზარდა ეჭვი იმის შესახებაც, რომ პროგრამა რეალურად პოლიტიკურად აქტიურ წინასაარჩევნო პერიოდში უმუშევართა მოკლევადიან დასაქმებას და ამით ხმების მოზიდვას უფრო ემსახურებოდა, ვიდრე პროფესიული გადამზადების ხელშეწყობასა და გრძელვადიანი პერსპექტივის უზრუნველყოფას.

მთავრობის მიერ 2006 წლიდან დაწყებული დასაქმების ახალი პროგრამა, სახელმწიფოს დაახლოებით 22.5 მილონი ლარი დაუჯდებოდა. სხვადასხვა კომპანიებში დასაქმებულმა მოქალაქეებმა სამი თვის განმავლობაში, 2006 წელს ყოველთვიურად მიიღეს 150 ლარი, ხოლო 2007-2008 წლებში ყოველთვიურად 200 ლარი.

ის თანხა, რომელიც სახელმწიფომ ამ ადამიანების ხელფასების დასაფინანსებლად გამოყო, ისე გავიდა ბაზარზე, რომ შესაბამისი მოცულობის პროდუქცია და მომსახურება არ შეუქმნია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ხელფასს წარმოებული პროდუქციის ღირებულებაში მისი 20% უჭირავს, მაშინ, 22.5 მლნ ლარის ხელფასიდან უნდა წარმოებულიყო 112.5 მლნ ლარის ღირებულების პროდუქცია, რაც არ მოხდა და გახდა კიდევ ინფლაციის ზრდის ერთ-ერთი გამომწვევი მიზეზი (ცხრილი 2.5 (გვ.68)) მონაცემების საფუძველზე, სადაც ნათლად ჩანს 2006-2007 წლებში ინფლაციის ზრდა. რაც შეეხება პროექტის მიზანს, შეემცირებინა უმუშევრობის დონე ქვეყანაში, ეს მაჩვენებელი

⁹⁵იხ. საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველო – უმუშევრობასთან ბრძოლა საქართველოში, გვ. 3.

2006-2007 წლებში 13.6%-დან შემცირდა 13.3%-მდე, ხოლო 2008 წლისათვის კი 16.5%-მდე გაიზარდა. შედეგად ვერც დასაქმების დონის ზრდა ვერ მივიღეთ.

შრომის ბაზრის სიღრმისეული შესწავლის, ანალიზისა და მის წინაშე მდგარი პრობლემების ეფექტიანად გადაჭრისათვის უნდა მოხდეს კონკრეტულად უმუშევრობის დაყოფა კატეგორიებად, მათი მთავარი მახასიათებლების მიხედვით. თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში უმუშევართა მთლიანი რაოდენობიდან არ გამოიყოფა სამუშაო ძალის ის რაოდენობა, რომელიც კვალიფიკაციის ამაღლებას საჭიროებს ან ისეთი პროფესიის მქონე უმუშევრები, ვისზეც არსებული დასაქმების ბაზრის მხრიდან მოთხოვნა დაბალია, შესაბამისად, რთულია განსაზღვრო, თუ რა პროფესიები, კვალიფიკაცია ან უნარებია მოთხოვნადი დღეს შრომის ბაზარზე. აქედან გამომდინარე კი ძნელია საუბარი ამ სოციალური პრობლემის მიმართ მართებული სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებაზე.

ექსპერტთა აზრით, განათლების შესახებ კანონპროექტზე მუშაობის და შემდგომში კანონის აღსრულების პროცესში ხელისუფლებამ უნდა გაითვალისწინოს, რომ პროფესიული განათლების ხარისხი დამოკიდებული იქნება მეწარმეებთან ურთიერთობის და ბაზრის მოთხოვნების გათვალისწინების ხარისხზე. ამისათვის უნდა ჩატარდეს შრომის ბაზრის საფუძვლიანი კვლევა, საწყის ეტაპზევე გაირკვეს, თუ რა ტიპის უნარ-ჩვევებზე და რა პროფესიებზეა ყველაზე დიდი მოთხოვნა და ამის შესაბამისად განისაზღვროს პროფესიული განათლების პროგრამები, რათა არ მოხდეს ისეთი პროგრამების სწავლება, რომლებიც პრაქტიკაში გამოუსადეგარია და დასაქმების პერსპექტივის ზრდაზე ვერ იმოქმედებს.

შრომის ბაზრის ფორმირებისა და ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია მთელი რიგი ელემენტების არსებობა:

შრომის ბაზრის სუბიექტები, რომლებსაც შეადგენენ: დამქირავებლები, დაქირავებული მომუშავეები, დაქირავებით მუშაობის მსურველი უმუშევრები, დასაქმებულები; სახელმწიფო, რომელიც წარმოდგენილია ხელისუფლების ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოების სახით და ასრულებს სოციალურ-ეკონომიკურ, საკანონმდებლო და მარეგულირებელ ფუნქციებს; **შრომის ბაზრის**

კონსტიტუტურა, რომელიც ზემოთ განვიხილეთ; საკანონმდებლო აქტები, წესები, ნორმები, რომლებიც აუცილებელია შრომის ბაზრის ნორმალურად ფუნქციონირებისათვის და არეგულირებენ შრომის ბაზრის სუბიექტებს შორის ურთიერთობებს, ზუსტად განსაზღვრავენ მათ უფლებებს, ხელს უწყობენ ხელსაყრელი ეკონომიკური პირობების შექმნას, დასაქმების აქტიური პოლიტიკის გატარებას; **შრომის ბაზრის ინფრასტრუქტურა** დასაქმების სამსახურების, კადრების პროფესიული მომზადებისა და გადამზადების ცენტრების, სარეკლამო ფირმების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და ფონდების, ფირმების საკადრო სამსახურების სისტემაა, რომელიც უზრუნველყოფს შრომის ბაზრის ნორმალურ ფუნქციონირებას; **სოციალური დაცვის სისტემა** თანამედროვე შრომის ბაზრის მნიშვნელოვანი ელემენტია. საბაზრო პირობებში ჩვეულებრივი მოვლენაა მომუშავეთა გარკვეული ნაწილის გამოთავისუფლება და უმუშევრობის არსებობა. გამოთავისუფლებულ პერსონალს უმუშევრობის პერიოდში სჭირდება ფინანსური დახმარება, გადამზადება, რათა შეძლონ შრომით საქმიანობაში ხელახალი ჩაბმა. ამიტომ, შრომის ბაზრის ფუნქციონირება სრულყოფილი ვერ იქნება დახმარებების (შემწეობების), განთავისუფლების შემთხვევაში კომპენსაციებისა და სწავლის პერიოდში სტიპენდიების გაცემის გარეშე.

სახელმწიფომ შრომის ბაზარზე უნდა გაატაროს **დასაქმების პასიური და აქტიური პოლიტიკა**. დასაქმების პასიური პოლიტიკა ითვალისწინებს შესაბამის სამსახურებში რეგისტრირებული უმუშევრებისათვის დახმარების (შემწეობის) გაცემას. დასაქმების აქტიური პოლიტიკა არის ეკონომიკური, ორგანიზაციული და სამართლებრივი ღონისძიებების ერთობლიობა, რომელიც მიმართულია უმუშევრობის შემცირებისაკენ. სახელმწიფოს უპირველესი ამოცანა უნდა გახდეს მასობრივი უმუშევრობის აღმოფხვრა, მისი შენარჩუნება უმუშევრობის ბუნებრივ დონემდე, დასაქმების პროგრამების შემუშავება, სამუშაო ძალის მომზადებისა და გადამზადების უზრუნველყოფა.

უმუშევართა სოციალური დაცვა სახელმწიფოს დასაქმების პოლიტიკის ერთ-ერთი შემაღენელი ნაწილია. უმუშევრად უნდა ჩაითვალოს შრომისუნარიანი პირი, რომელსაც არ აქვს ანაზღაურებადი სამუშაო.

საერთაშორისო სტანდარტების გადმოღებას შეიძლება თან ახლდეს პრობლემა, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ ის ვერ რეალიზდება საქართველოს რეალობაში. ამის დასტურად, დასაქმებულის სტატუსის განსაზღვრისას არამართებულად მივიჩნევთ, რომ დასაქმებულად აღირიცხება პიროვნება, რომელიც გამოკითხვის მომენტის წინა 7 დღის განმავლობაში მუშაობდა ერთი საათი მაინც. განვიხილოთ პირობითი მაგალითი, საშუალოდ თუ რა ანაზღაურებას მიიღებდა 1 საათის მუშაობით რიგითი მოქალაქე, რომელიც ყველაზე მაღალ ანაზღაურებად სამსახურში მუშაობს (ასეთი კი საფინანსო სექტორია). თუ საშუალო ხელფასს ავიღებთ 1 402.3 ლარს, მაშინ დღიური შემოსავალი შეადგენს $1\ 402.3/30 = 46.7$ (ლარს), ხოლო 1 საათის ანაზღაურება $46.7/8 = 5.8$ (ლარს). ამ თეორიული დაშვებით გამოდის, რომ ამ პიროვნებამ 1 კვირის განმავლობაში სამომხმარებლო ხარჯებისთვის უნდა იმყოფინოს 6 ლარამდე. მიღებული შედეგი ცხადყოფს, რომ საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, ამგვარი მეთოდით დასაქმებულის სტატუსის მინიჭება, რეალურად არ ასახავს პიროვნების ეკონომიკურ მდგომარეობას ქვეყანაში. ამიტომ მართებული იქნება, თუ დასაქმებულად ჩავთვლით ადამიანს, რომელსაც მის მიერ მიღებული შემოსავლით შეეძლება მინიმუმ საკუთარი შრომისუნარიანობის აღდგენა, ანუ დასაქმებულად უნდა ჩავთვალოთ პიროვნება, რომლის შემოსავალი არ იქნება საარსებო მინიმუმზე ნაკლები. ამასთან მოცემული ნიშნით დასაქმებულების განაწილება, განაპირობებს საქართველოს შრომის ბაზრის კიდევ ერთი პრობლემატური საკითხის, თვითდასაქმებულთა კატეგორიიდან რეალურად დასაქმებული მოსახლეობის გამოყოფასა და თვითდასაქმებულთა რეალური რიცხოვნობის დადგენას.

2012 წელს კავკასიის რეგიონში უმუშევრობის⁹⁶ დონემ საქართველოში 15.0% შეადგინა, სომხეთში – 17.3%; რუსეთში – 5.5%, ხოლო აზერბაიჯანში – 5.2%.

ევროსტატის მონაცემებით, 2012 წელს უმუშევრობის საშუალო დონემ ევროკავშირში (ამ ორგანიზაციაში შემავალი ევროკავშირის 27 ქვეყნის მონაცემების საფუძველზე) შეადგინა 10.5%. ქვეყნების მიხედვით უმუშევრობის

⁹⁶ <http://www.armstat.am/en/?nid=126&thid=labr&submit=Search>
http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/labour/
<http://www.stat.gov.az/source/labour/indexen.php>

ყველაზე დაბალი დონე დაფიქსირდა ნორვეგიაში 3.2%. ნორვეგიასთან ერთად რეიტინგის ხუთეული ასე გამოიყურება: ავსტრია 4.3%, ლუქსემბურგი 5.1%, ჰოლანდია 5.3% და გერმანია 5.5%. ხოლო უმუშევრობის ყველაზე მაღალმა დონემ შეადგინა ესპანეთში 25.0%. შემდეგ მოდიან: საბერძნეთი 24.3%, პორტუგალია და ხორვატია ორივე ქვეყანაში 15.9%. აშშ-ში უმუშევრობის დონემ 8.1% შეადგინა, იაპონიაში – 4.3%, ხოლო თურქეთში – 8.1%.⁹⁷

ევროკავშირის ქვეყნებში უმუშევრობის დეფინიცირება განისაზღვრება შემდეგნაირად: უმუშევრობის დონე წარმოადგენს უმუშევართა წილს სამუშაო ძალაში. სამუშაო ძალა არის დასაქმებულთა და უმუშევართა საერთო რაოდენობა. უმუშევარი წარმოადგენს 15-დან 74 წლამდე პირს, რომელიც: ა) უმუშევარია საანგარიშო კვირაში, ბ) მზად არის მუშაობის დასაწყებად ორი კვირის მანძილზე, გ) აქტიურად ეძებს სამუშაოს საკვლევი 4 კვირის განმავლობაში, ან იშონა სამსახური, მაგრამ მუშაობას იწყებს მაქსიმუმ სამი თვის ვადაში.

საქართველოს სამუშაო ძალის სტატისტიკის მეთოდოლოგია თითქმის იმეორებს ევროკავშირის ქვეყნებში უმუშევრობის დონის გამოთვლის მეთოდოლოგიას იმ განსხვავებით, რომ ევროკავშირის უმუშევრობის ზედა ზღვრად 74 წელი აქვს დაწესებული.⁹⁸ რაც შეეხება საქართველოში ოფიციალური მონაცემებით ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის, დასაქმებისა და უმუშევრობის შეფასებას, მას საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (საქსტატი) შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (შსო) მეთოდოლოგიის მიხედვით ახორციელებს.⁹⁹

საბოლოოდ კი, საქართველოს მიერ დასაქმების პრობლემის გადასაჭრელად აუცილებელია შრომის ბაზრის კვლევა, მისი სტატისტიკური შესწავლა და მიღებული შედეგების ანალიზის საფუძველზე ქმედითი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება.

⁹⁷ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1>

⁹⁸ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1>

⁹⁹ http://geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/methodology/Labour%20Force%20Statistics.pdf

3.4 მოსახლეობის განათლების დონისა და ჯანდაცვის სტატისტიკა საქართველოში

განათლება, ჯანდაცვა და სოციალური დახმარება წარმოადგენენ იმ ფაქტორთა ჯგუფს, რომელთა ურთიერთკავშირიც არის ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური განვითარების საფუძველი. ქვეყანაში ადამიანის სრულფასოვნად განვითარებისათვის განათლების მაღალ დონესა და ჯანდაცვის გამართულ სისტემას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. შეუძლებელია ადამიანმა ჯანმრთელობის გარეშე მიიღოს განათლების მაღალი დონე, ხოლო თუ ქვეყანაში არ იქნა განათლება შესაბამის დონეზე აყვანილი, მაშინ ჯანდაცვის სფეროც გაუმართავი იქნება, რაც მძიმე შედეგების მომტანი გახდება როგორც ცალკეული პიროვნებებისთვის და ისე ზოგადად ქვეყნის სოციალური სფეროსთვის.

მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის 1986 წლის წესდებაში ვკითხულობთ შემდეგს: . . . ჯანმრთელობა არის სრული ფიზიკური, გონებრივი და სოციალური კეთილდღეობის მდგომარეობა და არა მხოლოდ დაავადებისა და უძლეურობის არარსებობა.”

ჯანმრთელობა ხელს უწყობს პიროვნების ფიზიკურ, ხოლო განათლება კი მის სულიერ განვითარებას. ადამიანის სრულფასოვნებისთვის კი აუცილებელია როგორც ფიზიკური ისე სულიერი განვითარება, რაც გავლენას ახდენს შრომის ბაზარზე კვალიფიციური სამუშაო ძალის კვლავწარმოებაზე, მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესზე, დემოგრაფიულ პროცესებზე: შობადობა, სიცოცხლის ხანგრძლივობა, მიგრაცია.

განათლება პიროვნების განვითარების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია და სხვა დანარჩენი სოციალური ფაქტორების არსებობის შემთხვევაში უმთავრესი ფაქტორიც კი საზოგადოებაში ადგილის დასამკვიდრებლად და სრულფასოვანი განვითარების მისაღწევად.

განათლება მთავარი ფაქტორია, რომელიც მოსახლეობას ჰყოფს განსხვავებულ სოციალურ შემადგენლობებად და განაპირობებს მათში სიღარიბის არსებობას, ის ასევე მნიშვნელოვანი შესაძლებლობაა მომავალი

თაობებისთვის სიღარიბის დასაძლევად. ნაკლებად განათლებულ ადამიანს შემოსავლების მიღების შეზღუდული შესაძლებლობა აქვს და მით უფრო მეტადაა დაუცველი სიღარიბისგან. ამავე დროს, ღარიბ ბავშვებში დაბალია სკოლაში განათლების მიღების ხელმისაწვდომობა და მათი ოჯახები მძიმე სოციალური მდგომარეობიდან გამომდინარე იძულებულნი არიან ნაკლები ხარჯი გაიღონ არასრულწლოვანთა განათლებაში. მთელ მსოფლიოში სიღარიბის ყველაზე მაღალი მაჩვენებლები არის იმ შინამეურნეობების წევრებში, რომლის ოჯახის უფროსსაც არ აქვს მიღებული განათლება და სიღარიბე განათლების დონის ზრდის საშუალებას უკარგავს. მაგალითად ნიგერიაში (2003-2004) შინამეურნეობებში სიღარიბის დონე შეადგენდა 69%-ს როცა ოჯახის უფროსს არ ჰქონდა მიღებული განათლება, 49%-ს როცა ოჯახის უფროსს მიღებული ჰქონდა დაწყებითი საშუალო სკოლის განათლება, ხოლო 26% თუ მიღებული ჰქონდა საშუალო სკოლის შემდგომი განათლება.¹⁰⁰

მსოფლიოს ქვეყნების გამოცდილებით, ქვეყანაში სიღარიბის დაძლევის პოლიტიკა იწყება განათლების დონის გაუმჯობესებით და ამ სფეროში ინვესტიციების ჩადებით. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა დონეზე განათლება მნიშვნელოვანია, საბაზო განათლებას პრიორიტეტად მიიჩნევენ. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ ხელმისაწვდომი გახდეს საბაზო განათლება ყველა ადამიანისთვის და განსაკუთრებით სოფლად, სადაც ეს პრობლემა უფრო მკაფიოდ იჩენს თავს.

საქართველოში უმაღლესი განათლების სისტემის რეგულირება ძირითადად ხორციელდება „უმაღლესი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონისა და მის საფუძველზე საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის მიერ დადგენილი წესებით.

კანონით, დადგენილია უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების 3 სახეობა: 1. უნივერსიტეტი; 2. სასწავლო უნივერსიტეტი; 3. კოლეჯი. ამასთან, თითოეული მათგანი შეიძლება არსებობდეს საჯარო ან კერძო სამართლის იურიდიული პირის ფორმით. დღეს საქართველოში რაოდენობრივად ყველაზე გავრცელებულია საჯარო სამართლის იურიდიული პირის (სსიპ) ფორმით

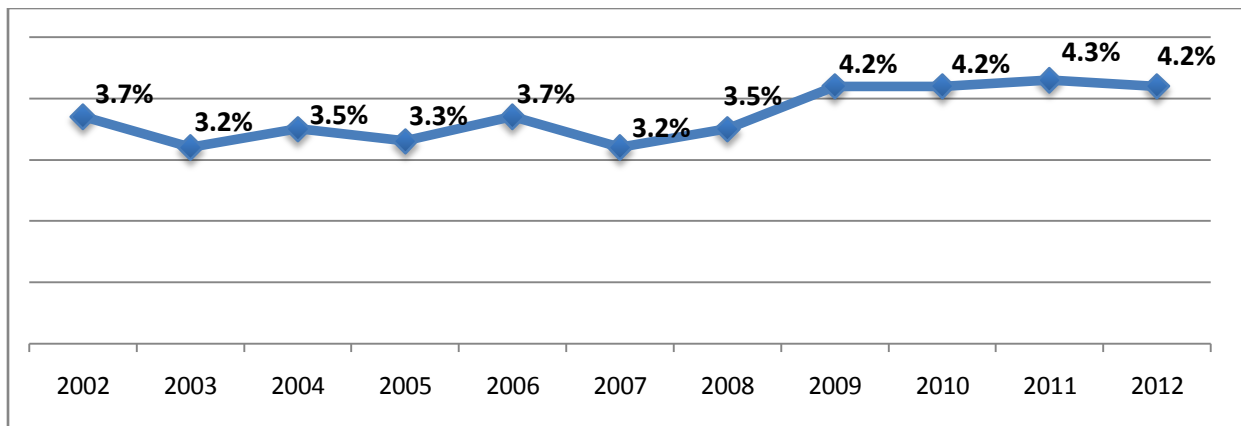
¹⁰⁰ ECOWAS Poverty Profile _ Prepared by the Economic Community of West African States Commission (ECOWAS) and the United Nations Statistics Division, Department of Economic and Social Affairs, 2007, pg. 34.

შექმნილი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები. შემდეგ მოდის შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების (შპს) ფორმით შექმნილი, ხოლო ყველაზე მცირეა არასამეწარმე იურიდიული პირის ფორმით (აიპ) შექმნილი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები.

საქართველოში განათლების წილი მთლიან შიდა პროდუქტში ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, თუმცა ბოლო მონაცემებით ეს მაჩვენებელი მცირე წილს, 4.2%-ს შეადგენდა და თან 10 წლიან პერიოდშიც 1%-იან ზრდაზე ნაკლები დაფიქსირდა (დიაგრამა 3.5).

დიაგრამა 3.5

განათლების წილი მშპ-ში (%), 2002-2012 წლები¹⁰¹

ძირითად კაპიტალში განხორციელებული ინვესტიციების სტრუქტურიდან (ცხრილი 3.17) ნათლად ჩანს მოცემულ დარგებს შორის არსებული დიფერენციაცია. სახელმწიფო მმართველობაში განხორციელებული ინვესტიციების წილი თითქმის 15-ჯერ აღემატება განათლების სფეროში განხორციელებულ ინვესტიციებს. ამ უკანასკნელის წილი კი მინიმალურია მთლიან სტრუქტურაში, მიუხედავად იმისა, რომ 5 წლიან პერიოდში მოცემული მაჩვენებელი თითქმის 2-ჯერ გაიზარდა. განათლების სფეროს განვითარებისათვის კი აუცილებელია მასში ინვესტიციების განხორციელება, ამ სფეროში ჩადებული კაპიტალი მომავალში კვლავ ქვეყანას დაუბრუნდება

¹⁰¹ http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

ინტელექტუალური დოვლათის სახით, რაც მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდასა და სახელმწიფოებრივ განვითარებაში თავის როლს შეასრულებს.

ცხრილი 3.17

ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების სტრუქტურა საქართველოში (%),
2007-2011 წლები¹⁰²

	2007	2008	2009	2010	2011
სახელმწიფო მმართველობა ¹⁰³	12.4	20.2	37.8	32.9	23.7
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური დახმარება	2.3	1.4	2.7	2.0	2.2
განათლება	0.9	0.8	1.2	1.5	1.6

მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია ის, თუ რამდენს ხარჯავს მთავრობა განათლებაზე. განათლებაზე გაწეული ხარჯები მშპ-თან მიმართებაში საქართველოში შეადგენს 3.2%-ს, რაც აზერბაიჯანისა და სომხეთის მაჩვენებლების ანალოგიურია, რუსეთში კი განათლებაზე იხარჯება 4.1% მშპ-თან მიმართებაში. 4–დან 6%-მდე დანახარჯები წარმოადგენენ ყველაზე მეტად გავრცელებულ მაჩვენებლებს მთელ მსოფლიოში და თითქმის მთელ ევროპაში. ნორვეგიაში, შვედეთში, ფინეთსა და ისლანდიაში კი მოცემული მაჩვენებელი 6%-ზე მეტს შეადგენს.¹⁰⁴

განათლების დონის შესწავლისას მნიშვნელოვანია განვიხილოთ მოსწავლეთა და სტუდენტთა რიცხოვნობის სტატისტიკა დინამიკაში (ცხრილი 3.18). 5 წლის პერიოდში კლების ტენდენციით ხასიათდება მოსწავლეთა რიცხოვნობა. ასევე აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მოსწავლეთა რიცხოვნობა იზრდება კერძო სკოლებში და პარალელურად მცირდება საჯარო სკოლებში. ეს ფაქტი იმითაც აიხსნება, რომ მშობლები და მოსწავლეები განათლების უფრო

¹⁰² იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს ეროვნული ანგარიშები 2011, თბ., 2013, გვ. 36.

¹⁰³ სახელმწიფო მმართველობა და საერთო სარგებლობის აქტივები (გზები, საინჟინრო ნაგებობები, სახელმწიფო მართვის ორგანოები)

¹⁰⁴ <http://childrenschances.org/global-maps/beyond-basic-education/how-much-do-governments-spend-on-education/>

მაღალი დონის მისაღებად უპირატესობას კერძო სკოლებს ანიჭებენ და არ აკმაყოფილებთ საჯარო სკოლების სწავლების დონე. ეს ფაქტი გასათვალისწინებელია იმ მხრივ, რომ საჯარო სკოლებში გაიზარდოს განათლების მიღების ხარისხი და გაუთანაბრდეს მაღალ საგანმანათლებლო სტანდარტებს. აღსანიშნავია, რომ კერძო სკოლებში მოსწავლეთა რიცხოვნობა 10 წლის მანძილზე 3-ჯერ გაიზარდა.

ზრდის ტენდენციით ხასიათდება სტუდენტთა რიცხოვნობა, ამასთან ბოლო მონაცემებით სახელმწიფო უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მათი წილი 73%-ს შეადგენს, შესაბამისად 27% კერძო უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლობს, მაშინ როცა კერძო სასწავლებლების რაოდენობა (38) 2-ჯერ აღემატება სახელმწიფო დაწესებულებების რაოდენობას (19), ეს კი ძირითადად გამოწვეულია უმაღლესი სახელმწიფო უნივერსიტეტების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის უკეთ მოწყობით.

ცხრილი 3.18

მოსწავლეთა და სტუდენტთა რიცხოვნობა საქართველოში¹⁰⁵
(სასწავლო წლის დასაწყისისათვის)

	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
მოსწავლეთა რიცხოვნობა, ათასი	643.3	624.5	595.4	568.5	559.4
მასწავლებელთა რიცხოვნობა	76 887	79 891	63 512	69 955	68 670
მასწავლებელთა რიცხოვნობა 1000 მოსწავლეზე	120	128	107	123	123
სტუდენტთა რიცხოვნობა	93 637	102 710	–	95 110	109 533
პროფესორ-მასწავლებელთა რიცხოვნობა	5 452	6 606	–	6 997	6 287
პროფესორ-მასწავლებელთა რიცხოვნობა 1000 სტუდენტზე	58	64	–	74	57

¹⁰⁵ http://geostat.ge/?action=page&p_id=205&lang=geo

სტუდენტთა რაოდენობის ზრდასთან ერთად იზრდება პროფესორ-მასწავლებელთა რიცხოვნობაც. ბოლო წლის მონაცემებით 1000 სტუდენტზე მოდის 57 პროფესორ-მასწავლებელი, ხოლო 1000 მოსწავლეზე – 123 მასწავლებელი. მოცემული თანაფარდობა თითქმის უცვლელია ბოლო 5 წლის განმავლობაში.

განათლება ადამიანის განვითარების ინდექსის სამიდან ერთ-ერთ სუბინდექსს წარმოადგენს, რაც მიანიშნებს კიდევ საერთაშორისო დონეზე განათლების მთავარ როლს ადამიანის განვითარებაში. საქართველოს განათლების ინდექსი 0.8-ს შეადგენს, რაც მაღალი მაჩვენებელია და აგი-ს რეიტინგში გვამკვიდრებს მაღალ განვითარებულ ქვეყნების ჯგუფში. სწავლის საშუალო ხანგრძლივობა საქართველოში არის 12.1 წელი, ხოლო სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა – 13.2 წელი. ნორვეგიაში, რომელიც რეიტინგს ლიდერობს სწავლის საშუალო ხანგრძლივობა შეადგენს 12.6 წელს, ხოლო სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა 17.5 წელს. მოცემული მაჩვენებლების მაქსიმალური მნიშვნელობებია: აშშ-ში სწავლის საშუალო ხანგრძლივობა 13.3 წელი, ახალ ზელანდიაში სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა 19.7 წელი, ხოლო ავსტრალიაში მოცემული მაჩვენებელი 19.6 წლით განისაზღვრა.

განვიხილოთ უმუშევართა განაწილება განათლების დონის მიხედვით (ცხრილი 3.19). როგორც ცხრილიდან ჩანს, უმუშევართა შორის ყველაზე მაღალი ხვედრითი წონითაა წარმოდგენილი უმაღლესი განათლების მქონე ადამიანები, ხოლო შემდეგ მოდიან საშუალო ზოგადი განათლების მქონე უმუშევრები. ის ფაქტი, რომ უმუშევართა შორის ჭარბობს ის ადამიანები, რომელთაც უმაღლესი განათლება აქვთ მიღებული, გამოწვეულია განათლების სისტემის არასრულყოფილებით. უმაღლესი სასწავლებლები ვერ უზრუნველყოფენ მაღალი კვალიფიკაციის მქონე კადრების გამოშვებას, რომლებიც უპასუხებენ საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელ სტანდარტებს. ამასთან კერძო და სახელმწიფო უნივერსიტეტებში ჩამბარებულ სტუდენტთა რიცხვი ყოველ წელს იზრდება, შესაბამისად დიდია უნივერსიტეტების მიერ გამოშვებულ სპეციალისტთა რიცხვი, ხოლო მათი უმეტესობა ვერ ახერხებს დასაქმებას შრომის ბაზარზე სამუშაო ძალისადმი ჩამოყალიბებული დაბალი მოთხოვნისა

და მათ მიერ მიღებული საბაზრო ეკონომიკისათვის არაღამაკმაყოფილებელი განათლების დონის გამო.

ცხრილი 3.19

**უმუშევართა განაწილება განათლების დონის მიხედვით საქართველოში,
2005-2008 წლები¹⁰⁶
(% ჯამთან)**

	2008	2009	2010	2011	2012	საშუალოდ
დაწყებითი ან საბაზო განათლება	4.7	4.1	4.5	3.8	3.4	4.1
საშუალო ზოგადი	35.5	37.3	35.2	35.2	36.2	35.8
დაწყებითი პროფესიული, სახელობო	2.8	2.9	3.3	2.6	3.0	2.9
საშუალო პროფესიული	17.9	17.8	17.0	16.4	17.7	17.4
უმაღლესი	39.1	37.9	40.1	41.9	39.5	39.7
განათლების გარეშე/ არაიდენტიფიცირებული	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	0.1
სულ	100	100	100	100	100	100

განათლების დონის მიხედვით უმუშევართა განაწილებაში ასევე მაღალი ხვედრითი წონით არის წარმოდგენილი საშუალო ზოგადი განათლების მქონე უმუშევარი ადამიანები. შრომის ბაზარზე ამ კატეგორიის ადამიანებში დიდია კონკურენციის დონე და სწორედ ისინი წარმოადგენენ დამქირავებლებისათვის სამუშაო ძალის ყველაზე იაფ მიმწოდებლებს, ხოლო დასაქმების შემთხვევაში უმეტესწილად არაპრესტიჟულ, დაბალანაზღაურებად და მძიმე ფიზიკური სახის სამუშაოს თანხმდებიან.

საქართველოში სამუშაო ადგილების შექმნა სამრეწველო, სამშენებლო, სოფლის მეურნეობის და სხვა ეკონომიკური დარგების განვითარების შედეგად, გამოიწვევს ზემოთ აღნიშნული კატეგორიის მუშა-ხელის მნიშვნელოვანი ნაწილის დასაქმებას, შედეგად სამუშაო ძალის მიმწოდებლებში კონკურენციის დონის შემცირება გამოიწვევს შრომის ფასის ზრდას.

¹⁰⁶ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – ქალი და კაცი საქართველოში, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბ., 2013, გვ. 37; ქალი და კაცი საქართველოში, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბ., 2011, გვ. 48.

განათლების დონის მიხედვით დასაქმებულთა განაწილებისას ვიღებთ, რომ დასაქმებულთა 40.0% საშუალო ზოგადი განათლების მქონე ადამიანები არიან, რომლებიც ძირითადად დაბალანაზღაურებად სამუშაოებს ასრულებენ, ხოლო შემდგომი პროფესიული ზრდის შესაძლებლობებიც არ ეძლევათ. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონიდან გამომდინარე კი შრომის ბაზარზეც ძირითადი მოთხოვნა დაბალანაზღაურებად და დაბალი კვალიფიკაციის მქონე მუშა ხელზეა.

დასაქმებულთა 28.8%-ს უმაღლესი განათლების მქონე ადამიანები წარმოადგენენ, ხოლო შემდეგ მოდიან საშუალო პროფესიული განათლების მუშები. დასაქმებულებში უმცირეს წილს შეადგენენ დაწყებითი ან საბაზო განათლების მქონე ადამიანები, რომელთა ხვედრითი წონა 6.8%-ს შეადგენს. რაც შეეხება განათლების გარეშე მყოფ ადამიანთა კატეგორიას, ოფიციალური მონაცემებით, როგორც დასაქმებულებში, ისე უმუშევრებში 2.0%-საც არ შეადგენს, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში ძალიან მცირეა ისეთი ადამიანების რიცხვი, რომელთაც თუნდაც არ უვლიათ სკოლაში.

ქვეყანაში ჯანდაცვის სისტემის გამართულად ფუნქციონირება, მისი ხელმისაწვდომობა და მოსახლეობის სოციალური უზრუნველყოფა აუცილებელია ქვეყნის განვითარებისა და მისი თითოეული მოქალაქის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებისათვის.

ცხრილი 3.20

ექიმთა უზრუნველყოფის მაჩვენებელი საქართველოში, 2008-2012 წლები¹⁰⁷

	2008	2009	2010	2011	2012
ექიმების რიცხოვნობა (ათასი)	20.3	20.6	21.2	21.8	19.4
ექიმების რიცხოვნობა 100 000 მოსახლეზე	463	467	476	486	432

ადამიანური რესურსების კუთხით, საქართველოში ექიმთა უზრუნველყოფის მაჩვენებელები საკმაოდ მაღალია ევროპის რეგიონში (2012 წ. 432 – 100 000 მოსახლეზე), მაშინ როდესაც ექთნების რაოდენობა ერთ-ერთი დაბალია და

¹⁰⁷ http://geostat.ge/?action=page&p_id=196&lang=geo

აგრძელებს კლებას (2010 წ. 300 – 100 000 მოსახლეზე). ექიმებისა და ექთნების არაბალანსირებულ თანაფარდობასთან ერთად (1 ექიმზე - 0,7 ექთანი) ქვეყანაში აღინიშნება სამედიცინო კადრების არათანაბარი გეოგრაფიული განაწილება. რაც შეეხება ადამიანური რესურსების სტრუქტურას, სპეციალისტების პროცენტული წილი (2011 წ. – 76%) მნიშვნელოვნად ჭარბობს ფართო პროფილის ექიმების წილს. „ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ ქვეყანაში მოქმედი ადამიანური რესურსების განვითარების სისტემა (დიპლომამდელი განათლება, რეზიდენტურა, უწყვეტი სამედიცინო განათლება და პროფესიული განვითარება) საჭიროებს რეფორმირებას, რათა მოხდეს ჯანდაცვის სექტორში ქვეყნის საჭიროებებიდან გამომდინარე, ექიმების ახალი ნაკადის დაბალანსება და ექთნების როლის, ფუნქციების განსაზღვრა და რაოდენობის გაზრდა“.¹⁰⁸

ჯანდაცვის სფეროს კვლევაში სისტემის ეფექტურობის შეფასებისას, კვლევის ავტორები აღნიშნავენ სამედიცინო პერსონალის დაბალ პროდუქტიულობას, ერთი ექიმი წელიწადში საშუალოდ 42 ჰოსპიტალიზებულ პაციენტს უწევს მომსახურებას, პირველადი ჯანდაცვის ექიმებს დღეში უწევთ საშუალოდ 3 პაციენტის მიღება, ნაცვლად ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ რეკომენდებული 15 პაციენტისა. რეკომენდაციად კი გვთავაზობენ ექიმთა წახალისების სხვადასხვა მექანიზმების დაწესებას და ექიმთა მუშაობის შეფასების ინსტრუმენტების დახვეწა განვითარებას, რაც თავისთავად მისაღებია ჯანდაცვის სისტემის ეფექტიანობის ამაღლებისთვის.¹⁰⁹

საავადმყოფოების რაოდენობის კლებასთან ერთად მცირდება საწოლთა უზრუნველყოფის მაჩვენებელიც, თუ 2003 წელს 100 000 მცხოვრებზე 420 საწოლი მოდიოდა, 10 წლიან პერიოდში თითქმის 2-ჯერ შემცირდა (2012 წ.– 252 საწოლი 100 000 მცხოვრებზე). მოცემული მაჩვენებლით საქართველო ჩამორჩება როგორც ევროპის საშუალო მაჩვენებელს, ისე მის მეზობელ ქვეყნებს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს.¹¹⁰

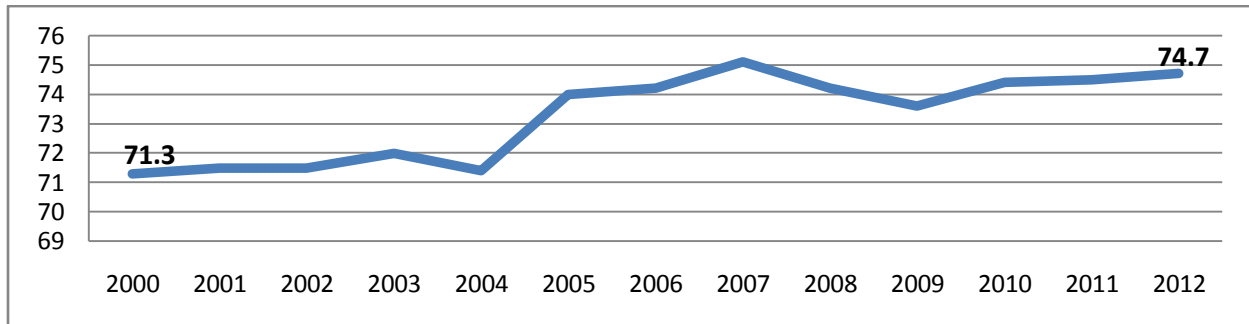
¹⁰⁸ ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასების ანგარიში, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, თბ., 2013, გვ. 9-53.

¹⁰⁹ იქვე გვ. 9-53.

¹¹⁰ იქვე გვ. 37 და საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული 2006, გვ. 104.

დიაგრამა 3.6

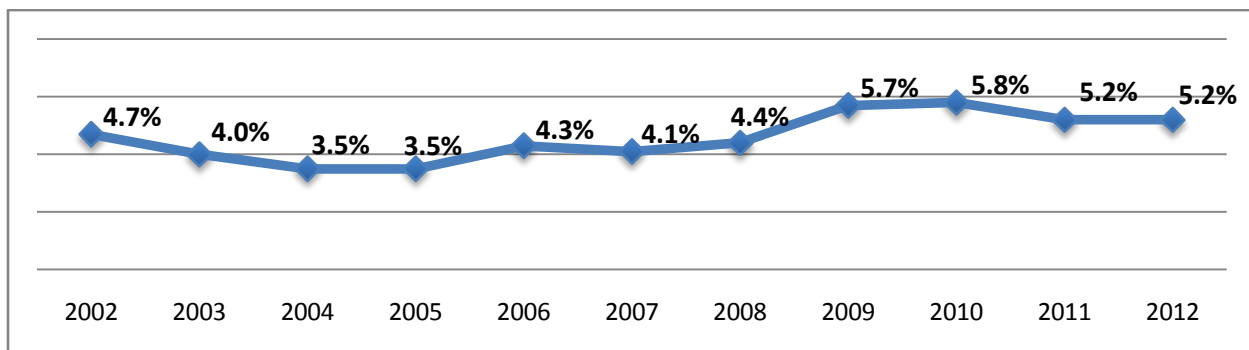
სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას საქართველოში, 2000-2012 წლები¹¹¹

მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია დაბადებისას სიცოცხლის საშუალო მოსალოდნელი ხანგრძლივობა (დიაგრამა 3.6). მოცემული მაჩვენებელი 80-იანი წლებიდან მოყოლებული მხოლოდ 1993 წელს დაეცა 70 წელზე დაბლა და შეადგინა 68.9 წელი, ვითარება უმჯობესდება 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, ხოლო 2000 წლიდან 2012 წლამდე პერიოდში 71.3-დან 74.7-მდე მოიმატა, რაც დადებით ტენდენციას წარმოადგენს.

დიაგრამა 3.7

ჯანდაცვის წილი მშპ-ში (%), 2002-2012 წლები¹¹²

ჯანდაცვის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში 2002-2005 წლებში მცირდება, ხოლო მიუხედავად მომდევნო წლიდან დაწყებული ზრდისა, ბოლო 10 წელში ჯანდაცვის წილი მხოლოდ 1.2%-ით გაიზარდა (დიაგრამა 3.7).

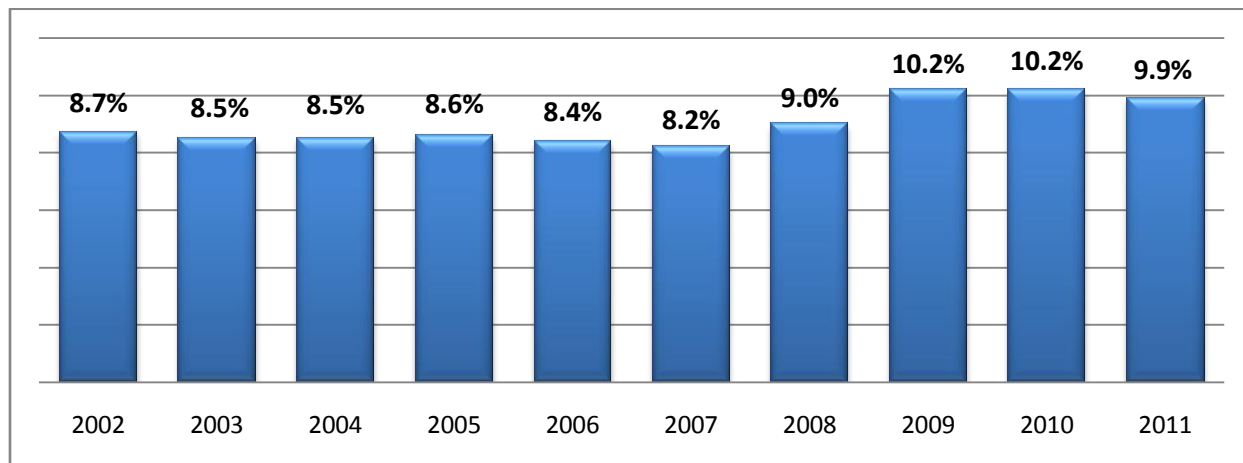
¹¹¹ იხ. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული 2005, გვ.49 და

¹¹² http://geostat.ge/?action=page&p_id=151&lang=geo
http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

ჯანდაცვაზე მთლიანი დანახარჯების ხვედრითი წონა მშპ-ში 2002-2011 წლებში (დიაგრამა 3.8) იზრდება, ამასთან ეს წილი მაღალია ევროპის ქვეყნებს შორისაც. როგორც ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასების ანგარიშში არის ნათქვამი, მშპ-დან ჯანდაცვაზე გაწეული ხარჯები შესაძლოა განპირობებული იყოს ახალი ტექნოლოგიებისა და მედიკამენტების მაღალი ფასებით, შესაბამისად მაღალი სამედიცინო ინფლაციით, ასევე ხანდაზმული მოსახლეობის რიცხოვნობის მატების ხარჯზე ფართოდ გავრცელებული ქრონიკული დაავადებების სწრაფი ზრდის ფონზე სამედიცინო მომსახურების მოთხოვნის ზრდა და სხვა.

აბსოლუტურ ციფრებში ჯანდაცვაზე სახელმწიფო ხარჯების მნიშვნელოვანი მატების მიუხედავად, მისი წილი როგორც მშპ-თან (2011 წ. – 2.2%), ისე სახელმწიფო ბიუჯეტთან მიმართებაში (2011 წ. – 6.9%) საკმაოდ დაბალია და ჩამორჩება ევროპის ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებლებს, თუმცა კი უფრო მაღალია ვიდრე სომხეთსა (5.8%) (1.6%) და აზერბაიჯანში (3.7%) (1.1%).¹¹³

დიაგრამა 3.8
ჯანდაცვაზე მთლიანი დანახარჯების ხვედრითი წონა მშპ-ში (%), 2002-2011 წლები¹¹⁴

ჯანდაცვის სისტემის დაფინანსებაში სახელმწიფო და კერძო სექტორის წილი დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე, რომელთა შორის მთავარია – ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონე და საზოგადოებაში არსებული

¹¹³[http://search.worldbank.org/data?qterm=health%20expenditure%20on%20government%20expenditure&_topic_exact\[\]=](http://search.worldbank.org/data?qterm=health%20expenditure%20on%20government%20expenditure&_topic_exact[]=)
¹¹⁴<http://search.worldbank.org/data?qterm=governmant+social+expenditures+%25+in+GDP&language=EN&format=&os=30>

ფასეულობები. ჩვეულებრივ, რაც ბევრს ხარჯავს სახელმწიფო ჯანმრთელობის დაცვაზე, მით ნაკლებს იხდის პაციენტი საკუთარი ჯიბიდან გამოყენებული სამედიცინო მომსახურებისთვის. ჯანდაცვაზე დანახარჯების ტვირთი ჯერ კიდევ მოსახლეობას აწევს და ჯიბიდან გადახდილი თანხების წილი ჯანდაცვაზე მთლიან ხარჯებში 70%-ს აჭარბებს, თუმცა მისი წილი ჯანდაცვაზე მთლიან დანახარჯებში ათ წლიან დინამიკაში ნელ-ნელა იკლებს. რაც, სახელმწიფოს მიერ ჯანდაცვის სექტორში გატარებული რეფორმების, აბსოლუტურ რიცხვებში ჯანდაცვაზე სახელმწიფო დანახარჯებისა და კერძო წინასაწარი გადახდის სქემებით (დაზღვევით) გადახდილი თანხების ზრდით (2001 წ. - 1% ჯანდაცვაზე მთლიან დანახარჯებში და 2010 წ. კი - 3%) აიხსნება.¹¹⁵

ჯანდაცვის სისტემის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა ხარისხიან მედიკამენტებზე, ვაკცინებსა და ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა, ასევე მკურნალობის პროცესში გამოყენებული სამკურნალო საშუალებების უსაფრთხოება და ეფექტიანობა.

მოსახლეობას მძიმე ტვირთად აწევს სამკურნალო მედიკამენტებზე დანახარჯები, რომელიც უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში განუხრელად იზრდება და მათ მიერ ჯანდაცვაზე დახარჯული სახსრების თითქმის ნახევარს შეადგენს. მედიკამენტებზე დანახარჯების მაღალი წილის გამო საქართველოში დაბალია სამკურნალო და სარეაბილიტაციო მომსახურებაზე გაწეული ხარჯების წილიც ევროპის სხვა ქვეყნებთან შედარებით.

საქართველოში როგორც სოფლად, ისე ქალაქად მცხოვრები ადამიანების მნიშვნელოვან რაოდენობას არ შეუძლია თავს უფლება მისცეს, შეიძინოს დანიშნული მედიკამენტები მათი სიძვირის გამო. ასე მაგალითად, 2010 წლის მონაცემებით, უღარიბეს კვინტილში მოსახლეობის წილი, ვისაც დაენიშნა მედიკამენტები და ვერ მოახერხა მათი შეძენა, შეადგენდა 21.7%-ს, ხოლო უმდიდრეს კვინტილში – 10.3%-ს. ამასთან მოცემული მაჩვენებლები კიდევ უფრო გაზრდილია 2007 წელთან შედარებით.¹¹⁶

¹¹⁵ იხ. ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასების ანგარიში, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, თბ., 2013, გვ. 31.

¹¹⁶ იხ. ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასების ანგარიში, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, თბ., 2013, გვ. 64.

ჯანდაცვის სისტემის განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მყარი სადაზღვევო სისტემის ჩამოყალიბება ქვეყანაში, რის შედეგადაც ჯანდაცვაზე გაწეული ხარჯები არა სახელმწიფოს, არამედ მოსახლეობის მხრიდან დაფინანსდება, ეს იქნება მოსახლეობის მიერ სამომავლოდ გადადებული ფული მათივე ჯანმრთელობის საჭიროებისათვის.

ჯანდაცვის სფეროში განათლების როლის მნიშვნელობიდან გამომდინარე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში ყოველწლიურად დაახლოებით 2000 სტუდენტი ამთავრებს სამედიცინო სკოლების დიპლომირებული მედიკოსის პროგრამას. ახალკურსდამთავრებულ ექიმთა რაოდენობა 100 000 მოსახლეზე 2-ჯერ აღემატება ევროპისა და დსთ-ის ქვეყნების და 4-ჯერ აშშ-ის ანალოგიურ მაჩვენებელს.¹¹⁷ ამ შემთხვევაში ჯანდაცვის სფეროს პოტენციალის შეფასებისას უნდა გამოვიდეთ არა რაოდენობის, არამედ ხარისხობრივი მაჩვენებლიდან, თუ რამდენად შეესაბამება მათ მიერ მიღებული ცოდნა იმ პრაქტიკულ მოთხოვნებს, რომელსაც ეს სფერო სთვავს.

განათლების სისტემა დინამიური ხასიათისაა, მუდმივად ხდება მისი სრულყოფა საბაზრო მოთხოვნების გათვალისწინებით, შესაბამისად საქართველოს განათლების სისტემაც უნდა იქნას საბაზრო მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოყვანილი და მაღალ კვალიფიციური კადრებით უზრუნველყოს როგორც ჯანდაცვის სფერო, ასევე ის დარგები, რომელთა განვითარება და მაღალ სტანდარტებამდე მიყვანა საწინდარი გახდება ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებისათვის.

¹¹⁷ იხ. ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასების ანგარიში, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, თბ., 2013, გვ. 53.

3.5 მოსახლეობის ცხოვრების დონის ინდექსის აგება ადამიანის განვითარების ინდექსის გაანგარიშების მეთოდის საფუძველზე

მოსახლეობის ცხოვრების დონე უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა, ხოლო მისი მახასიათებელი ფაქტორების ფართო არეალი ცხოვრების დონის გაანგარიშების ერთიანი მაჩვენებლის განსაზღვრას ართულებს, შესაბამისად ეკონომიკურ ლიტერატურაშიც არ არის მოცემული ერთი მაჩვენებელი, რომლითაც ცხოვრების დონე გაიზომებოდა. ამიტომ მოსახლეობის ცხოვრების დონეს მასზე მოქმედი სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების კვლევებით ახასიათებენ.

პრობლემა, რაც ართულებს ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებლის გაანგარიშებას, არის ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სიმრავლე და ამ მაჩვენებელთა ხარისხის განსაზღვრა. მაჩვენებელთა სიმრავლეს განაპირობებს ცხოვრების დონის განმსაზღვრელი სოციალური თუ ეკონომიკური ფაქტორების ფართო არეალი, რომლებიც ახასიათებენ მოსახლეობის ცხოვრების დონეს, ხოლო რაოდენობრივი მაჩვენებლების ხარისხის დონით შეფასება კიდევ უფრო ართულებს ცხოვრების დონის საერთო მაჩვენებლის გაანგარიშებას.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებლის გაანგარიშებას ასევე ართულებს ტექნოლოგიური პროგრესის პირობებში ადამიანებში გაჩენილი მზარდი მოთხოვნილებები, რაც გამოიხატება არამარტო ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა გაანგარიშებაში, არამედ თავად ამ მაჩვენებელთა განსაზღვრაშიც.

მოცემულ პარაგრაფში გავიანგარიშებთ ჩვენს მიერ შემოთავაზებულ მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელს, რომელიც ცხოვრების დონის ზოგად სურათს წარმოგვიდგენს.

ცხოვრების დონის ერთიანი მაჩვენებლის მისაღებად უნდა მოვახდინოთ ცხოვრების დონეზე მოქმედი თითოეული ფაქტორის ერთ მაჩვენებელზე დაყვანა. რისთვისაც ეს ფაქტორები შეიძლება დავაჯგუფოთ 3 ბლოკად (დიაგრამა 3.9), თითოეულ ბლოკში შემავალი მაჩვენებლების მიხედვით გავიანგარიშებთ მოსახლეობის ცხოვრების ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური მდგომარეობის დონეს. მოცემული სამი ბლოკიდან მიღებული მაჩვენებლების

საშუალო გეომეტრიულით კი მივიღებთ ცხოვრების დონის ზოგად მაჩვენებელს, რაც შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგი ფორმულით: $LI = \sqrt[3]{I_{ECON} \cdot I_{SOC} \cdot I_{ECOL}}$

დიაგრამა 3.9

მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა ჯგუფები

მოსახლეობის ცხოვრების დონის ჩვენი მეთოდით გაანგარიშებისას სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური მაჩვენებლები დავიყვანეთ 10 ძირითად მაჩვენებელზე, ხოლო მათგან მიღებული საშუალო მაჩვენებელი ცხოვრების დონის ინდექსს გვიჩვენებს.

1. შემოსავლების ინდექსი;
2. შემოსავლების უთანაბრობის ინდექსი;
3. უმუშევრობის ინდექსი;
4. განათლების ინდექსი;
5. სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი (ჯანდაცვისა და დემოგრაფიული ვითარების მაჩვენებელი);
6. სურსათის შექენაზე გაწეული ხარჯების ინდექსი;
7. სოციალური უზრუნველყოფის ინდექსი;
8. უსაფრთხოების ინდექსი;
9. ეკოლოგიური მდგომარეობის ინდექსი;
10. ადამიანის უფლებათა ინდექსი.

თითოეული ამ მაჩვენებლის ინდექსის გამოთვლას ვახდენთ შემდეგი ფორმულით:

$$I = \frac{x - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}$$

1. შემოსავლების ინდექსი.

მთლიანი ეროვნული შემოსავალი განსაზღვრავს ქვეყნის ეროვნულ სიმდიდრეს, ამიტომ ცხოვრების დონის ინდექსის გაანგარიშებაში ვიღებთ ამ მაჩვენებელს. შემოსავლების ინდექსის გასაანგარიშებლად ვიყენებთ მთლიანი ეროვნული შემოსავლის ფაქტობრივ, მინიმალურ და მაქსიმალურ მაჩვენებლებს ერთ სულ მოსახლეზე (აშშ დოლარი), რაც უკვე გაანგარიშებული გვაქვს¹¹⁸ და მოცემული ინდექსი საქართველოსთვის შეადგენს: $I_1 = \frac{\ln(5005) - \ln(100)}{\ln(87478) - \ln(100)} = 0.580$

2. შემოსავლების უთანაბრობის ინდექსი.

შემოსავლები ერთ სულზე გვიჩვენებს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს საშუალოდ, მაგრამ არ ხდება მდიდრებისა და ღარიბებს შორის არსებული შემოსავლების დიფერენციაციის გათვალისწინება, ამიტომ მეორე ინდექსის გამოსათვლელად ვიყენებთ ჯინის კოეფიციენტს:¹¹⁹ $I_2 = \frac{0.460 - 0.707}{0.230 - 0.707} = 0.518$
სადაც, $\max(x) = 23.0\%$ (შვედეთი 2005), $\min(x) = 70.7\%$ (ნამიბია 2003), $x = 46.0\%$ (საქართველო 2012).

3. უმუშევრობის ინდექსი.

მოსახლეობის შემოსავლების დონეს განსაზღვრავს დასაქმება, ქვეყანაში უმუშევრობის მაღალი დონე ნიშნავს მოსახლეობის შემოსავლებით უზრუნველყოფის დაბალ მაჩვენებელს. ინდექსის გაანგარიშება მიიღებს შემდეგ

¹¹⁸ იხ. ამავე თემაში გვ.49

¹¹⁹ <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

<http://www.mongabay.com/reference/stats/rankings/2172.html>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2172rank.html>

სახეს: $I_3 = \frac{0.15 - 0.95}{0.004 - 0.95} = 0.846$. სადაც, $\max(x) = 0.4\%$ (ყატარი 2011), $\min(x) = 95.0\%$ (ზიმბაბვე 2009), $x = 15.0\%$ (საქართველო 2012).¹²⁰

4. განათლების ინდექსი.

ადამიანის განვითარებისა და მისი ცხოვრების დონის ზრდისათვის განათლებას ენიჭება გადამწყვეტი მნიშვნელობა, შესაბამისად მომდევნო ინდექსად ვიღებთ განათლების ინდექსს, რომელსაც ექნება შემდეგი სახე:¹²¹

$$I_4 = \frac{\sqrt{0.910 \times 0.733}}{0.971} = 0.841$$

5. სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი.

სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი გვიჩვენებს ერთის მხრივ დემოგრაფიულ მდგომარეობას ქვეყანაში, ხოლო მეორე მხრივ ზოგადად გვიჩვენებს ჯანდაცვის დონეს ქვეყანაში, ვინაიდან მაღალ განვითარებულ ქვეყნებში მაღალია სიცოცხლის ხანგრძლივობა და შესაბამისად ისეთ დაბალ განვითარებულ ქვეყნებში, როგორცაა აფრიკის ქვეყნები, სიცოცხლის ხანგრძლივობაც დაბალია. სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი იღებს შემდეგ

სახეს:¹²² $I_5 = \frac{73.9 - 20}{83.6 - 20} = 0.847$

6. სურსათის შექენაზე გაწეული ხარჯების ინდექსი.

ამ მაჩვენებლის გაანგარიშება შეიძლება მომხდარიყო სურსათის მოხმარების ინდექსით, რაც იანგარიშება სურსათის მედიანური მოხმარების საფუძველზე. ამ მხრივ ქვეყნების შედარება არ შეიძლება მოხდეს, რადგან ყველა ქვეყანაში სურსათის მოხმარება ინდივიდუალურია და დამოკიდებულია ქვეყნის გეოგრაფიულ მდებარეობაზე, ეთნიკურ და სოციალურ შემადგენლობაზე. ამ

¹²⁰ http://www.photius.com/rankings/economy/unemployment_rate_2012_0.html

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2129rank.html>

¹²¹ იხ. ამავე თემაში გვ. 49.

¹²² იხ. ამავე თემაში გვ. 48.

შემთხვევაში შედარება უნდა მოხდეს ქვეყნისთვის განსაზღვრული კვების პროდუქტების ენერგეტიკული ღირებულებიდან მედიანურ მოხმარების გადახრით. რადგან საქართველოში საარსებო მინიმუმის არ არის რეალური ღირებულების ამსახველი, ამიტომ რეალური სურათის მისაღებად შემოგვაქვს, სურსათის შექენაზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონა მთლიან ხარჯებში და ვახდენთ სხვა ქვეყნებთან შედარებას. სურსათზე გაწეული ხარჯების წილი მოსახლეობის მთლიან ხარჯებში მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს. რაც უფრო მცირეა ეს წილი მით უფრო მაღალია მოსახლეობის ცხოვრების დონე ქვეყანაში.¹²³ ინდექსი გამოითვლება შემდეგი სახით:

$$I_6 = \frac{32 - 45.5}{7 - 45.5} = 0.351$$

სადაც, $\max(x) = 7.0\%$ (აშშ 2009), $\min(x) = 45.5\%$ (პაკისტანი 2009), $x = 32.0\%$ (საქართველო 2012).

7. სოციალური უზრუნველყოფის ინდექსი.¹²⁴

ქვეყნის განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მოსახლეობის სოციალურ დახმარებას. მოცემული ინდექსის გასაანგარიშებლად ვიყენებთ მშპ-თან სოციალური დანახარჯების ხვედრითი წონის მაქსიმალურ და მინიმალურ მნიშვნელობებს.

$$I_7 = \frac{7.1 - 0.1}{32.1 - 0.1} = 0.219$$

სადაც, $\max(x) = 32.1\%$ (საფრანგეთი 2012), $\min(x) = 0.1\%$ (პაპუა ახალი გვინეა), $x = 7.1\%$ (საქართველო).

8. უსაფრთხოების ინდექსი.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებასთან ერთად ასევე მნიშვნელოვანია, რომ მოსახლეობამ უსაფრთხოდ იგრძნოს თავი მის ქვეყანაში, ამიტომ მომდევნო მაჩვენებლად ვიღებთ უსაფრთხოების დონის ინდექსს¹²⁵ (უსაფრთხოების დონე ტოლია 100% - დანაშაულის დონე).

¹²³ <http://civileats.com/2011/03/29/mapping-global-food-spending-infographic/>

¹²⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Social_protection

<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=5&t=14223>

¹²⁵ <http://www.numbeo.com/crime/>

$$I_8 = \frac{68.67 - 15.26}{94.25 - 15.26} = 0.676$$

სადაც, $\max(x) = 94.25\%$ (იაპონია 2012), $\min(x) = 15.26\%$ (ვენესუელა 2012), $x = 68.67\%$ (საქართველო).

9. ეკოლოგიური მდგომარეობის ინდექსი.

ადამიანის განვითარებისა და კეთილდღეობისათვის ეკოლოგიურად სუფთა გარემოს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება, ყოველგვარი მატერიალური კეთილდღეობა ფუჭი იქნება, თუ არ იქნა საცხოვრებელ პირობებში სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმებისა და ქვეყნის ეკოლოგიური სისტემის დაცვა.¹²⁶ ეკოლოგიური მდგომარეობის ინდექსს კი გავიანგარიშებთ შემდეგნაირად.

$$I_9 = \frac{56.84 - 25.32}{76.69 - 25.32} = 0.614$$

სადაც, $\max(x) = 76.69\%$ (შვეიცარია 2012), $\min(x) = 25.32\%$ (ერაყი 2012), $x = 56.84\%$ (საქართველო 2012).

10. ადამიანის უფლებათა ინდექსი.

ადამიანის უფლებათა ინდექსი ზომავს ადამიანის უფლებათა დაცვის ხარისხს, ინდექსის მნიშვნელობები, რომლებიც კვლევის ავტორების მიერ ჩატარებულია მსოფლიოს 195 ქვეყანაში, შედგება 22 ინდიკატორისგან, რომლებიც დაყოფილია 3 განზომილებად: ა) საერთაშორისო სამართლის არასამთავრობო რატიფიცირების ძირითად ინსტრუმენტებს, ბ) ადამიანის საერთაშორისო სამართლის უფლებათა დარღვევებს და გ) საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევებს.¹²⁷

$$I_{10} = \frac{1.806 - 8.097}{0.181 - 8.097} = 0.795$$

სადაც, $\max(x) = 0.181$ (ახ. ზელანდია), $\min(x) = 8.097$ (კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა), $x = 1.806$ (საქართველო).

¹²⁶ <http://epi.yale.edu/epi2012/rankings>

¹²⁷ http://escolapau.uab.es/index.php?option=com_content&view=article&id=77&Itemid=97&lang=en

საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ინდექსი იქნება მოცემული ინდექსების საშუალო გეომეტრიული.

$$GLI = \sqrt[10]{I_1 \cdot I_2 \cdot I_3 \cdot I_4 \cdot I_5 \cdot I_6 \cdot I_7 \cdot I_8 \cdot I_9 \cdot I_{10}}$$

$$GLI = \sqrt[10]{0.580 \cdot 0.518 \cdot 0.846 \cdot 0.841 \cdot 0.847 \cdot 0.351 \cdot 0.219 \cdot 0.676 \cdot 0.614 \cdot 0.795} = 0.584$$

მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და ადამიანის განვითარების ინდექსის გამოთვლისას მიღებული შედეგების ანალიზით ინდექსის მიხედვით ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონის განვითარების საზღვრები შეიძლება განვიხილოთ ცხრილი 3.20-ის სახით.

ცხრილი 3.20

ცხოვრების დონის ინდექსის საზღვრები

დაბალ განვითარებული	საშუალო განვითარებული	მაღალ განვითარებული	უმაღლეს განვითარებული
0 - 0.50	0.51 – 0.70	0.71 – 0.80	0.81 – 1.0

მოცემული ცხრილის მიხედვით საქართველო მოსახლეობის ცხოვრების დონით (0.584) საშუალო განვითარების ქვეყნების ჯგუფში ხვდება.

იმის მიხედვით, თუ რომელი ორგანიზაცია ახდენს მოსახლეობის ცხოვრების დონის საერთო მაჩვენებლის გამოთვლას, კვლევის ორგანიზატორების მიერ იცვლება სუბინდექსებიც, ეს კი გამოწვეულია ცხოვრების დონის კვლევის მაჩვენებლების ფართო არეალით.

ჩვენს მიერ გაანგარიშებულ ინდექსს არ განვიხილავთ უნიკალურ მაჩვენებლად, რომელიც სრულად ასახავს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს, თუმცა, მისაღებია ცხოვრების დონის საერთო ინდექსის ამ სახით წარმოდგენა, რომელიც ახალი მაჩვენებლების დამატებით, მაჩვენებელთა ბლოკების შექმნითა და სრულყოფით მიიღებს ინდექსის სახეს, რომელიც კიდევ უფრო უკეთ წარმოგვიჩენს ქვეყნის მოსახლეობის ცხოვრების დონის სურათს.

თავი 4. სიღარიბე, როგორც ცხოვრების დონის მნიშვნელოვანი კატეგორია და მისი სტატისტიკური ანალიზი

4.1 საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების მეთოდოლოგიური საკითხები

ცხოვრების თანამედროვე ეტაპზე, შემოსავლების უთანაბრობა, უმუშევრობა და სიღარიბე საზოგადოების წინაშე მდგარი უმძიმესი პრობლემებია. ღარიბ ოჯახებს სხვებზე მეტად ემუქრებათ უსახლკარობა, ნარკომანია, ოჯახის წევრებს შორის ძალადობა, ჯანმრთელობის პრობლემები და განათლების დაბალი დონე. აქედან გამომდინარე, სიღარიბე მრავალ ეკონომიკურ თუ სოციალურ უბედურებასთანაა დაკავშირებული.¹²⁸

სიღარიბე რთული სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა და შესაბამისად არ წარმოადგენს ცალკე განყენებულ ცნებას, ხოლო ის რიცხობრივი მაჩვენებლები, რომლებიც დროის გარკვეული მომენტისათვის გვიჩვენებენ სიღარიბის დონეს ამა თუ იმ ქვეყანაში ან რეგიონში, საკმარისი არ არის, რადგან სიღარიბე თავისთავად ვერ წარმოიშვება და ამ შემთხვევაში აუცილებელია განვიხილოთ ის ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებენ სიღარიბის არსებობას. მათგან ამოსავალ პრობლემას წარმოადგენს შემოსავლების უკმარისობა, რადგან შემოსავლები განსაზღვრავს სიღარიბის ზღვარს ზემოთ და სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფ ადამიანთა კატეგორიას. მოსახლეობის შემოსავლები განსაზღვრავს მათ განაწილებას სოციალური სტატუსის მიხედვით. ყველაზე მაღალი შემოსავლის მქონე ადამიანები მიეკუთვნებიან მდიდართა ფენას, ყველაზე დაბალი შემოსავლის მქონე ადამიანები კი – ღატაკთა ფენას.

ქვეყანაში, სადაც უმუშევრობა მწვავე პრობლემას წარმოადგენს, იქ მაღალია სიღარიბის დონეც, ვინაიდან დაუსაქმებელი, უმუშევარი ადამიანი სტაბილური შემოსავლის გარეშე რჩება და დამოკიდებული ხდება სახელმწიფოს მიერ გამოყოფილ შემწეობებზე, რაც უკვე მოსახლეობის გარკვეული მასის

¹²⁸ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, ქუთ. 2003, გვ. 103.

გადატაკებასაც ნიშნავს. სიღარიბის შემცირების მთავარ გზას კი დასაქმების პრობლემის მოგვარება წარმოადგენს. ფაქტია, რომ საქართველოს რეალობაში ბევრია ისეთი დასაქმებული ადამიანი, რომლის შემოსავალიც არ აღემატება საარსებო მინიმუმს (სიღარიბის ზღვარს).

საქართველოში შექმნილი სოციალური პირობების გათვალისწინებით, ცხოვრების დონის ანალიზისას უპრიანია შევჩერდეთ მისი ერთ-ერთი აქტუალური სახის, სიღარიბის განხილვაზე.

როგორც პირველ თავში აღვნიშნეთ პრაქტიკაში გამოიყენება მოსახლეობის ცხოვრების დონის ოთხი გაგება:

- 1) უზრუნველყოფილი დონე (კეთილდღეობა);
- 2) ცხოვრების ნორმალური დონე;
- 3) სიღარიბე;
- 4) სიღატაკე.

სიღარიბის ცნებისა და ძირითადი ნიშნების შესახებ მრავალი მოსაზრება განიხილება მსოფლიო ეკონომიკურ-სტატისტიკურ და სოციოლოგიურ მეცნიერებებში. აქედან სიღარიბის შესახებ სამი განსხვავებული მიდგომა გამოირჩევა: პირველი მიდგომით სიღარიბის ცნებაში იგულისხმება უსახსრობა და მატერიალური ფასეულობების ნაკლებობა. ეს განმარტება დაფუძნებულია ობიექტურ ფაქტორებზე და უგულებელყოფს სუბიექტური ფაქტორების გავლენას სიღარიბეზე. ამიტომ, მეორე მიდგომის მომხრეები სიღარიბედ მიიჩნევენ მხოლოდ ადამიანის სუბიექტურ განწყობას, მიაჩნია თუ არა თავი ღარიბად. ეს მიდგომაც ცალმხრივი და არასრულყოფილია იმდენად, რამდენადაც მაღალი შემოსავლის მქონე ადამიანსაც შეიძლება გააჩნდეს უკმარისობის გრძნობა და თავს ღარიბად თვლიდეს. უფრო სრულყოფილია მესამე მიდგომა, რომლის მიხედვითაც სიღარიბეში იგულისხმება არა მარტო მატერიალური, არამედ სულიერი ფაქტორების ერთობლიობა. მატერიალურს ცხადია სასურსათო და არასასურსათო სამომხმარებლო ღირებულებანი განსაზღვრავენ, ხოლო სულიერს – კულტურულ-საგანმანათლებლო, დასვენებისა და გართობაზე გაწეული მომსახურების ღირებულებანი. სულიერი ფაქტორები აგრეთვე აერთიანებენ: ადამიანის მდგომარეობას საზოგადოებაში, კერძოდ მის ადგილსა

და როლს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მიუხედავად იმისა, რომ ამ მიდგომას არა მარტო მეცნიერ-მკვლევარნი, არამედ გაეროს ექსპერტებიც ემხრობიან, იგი ხასიათდება ხარვეზებით. ეს მიდგომა ვერ პასუხობს კითხვებზე: 1. რისი უკმარისობაა სიღარიბე? 2. ვისთვისაა არასაკმარისი ანუ დეფიციტი? ამ კითხვებს შეიძლება გაეცეს შემდეგი სახის პასუხი, სიღარიბე არის შემოსავლების (ფულადი და არა ფულადი) უკმარისობა, რაც განსაზღვრავს ადამიანის როგორც მატერიალური ისე სულიერი დოვლათის მოხმარების დონესა და სტრუქტურას, აგრეთვე ადამიანის მორალურ მდგომარეობას საზოგადოებაში. საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ *სიღარიბე არის შემოსავლების (ფულადი და არაფულადი) უკმარისობა ადამიანის ფიზიოლოგიური და სულიერი არსებობა-განვითარებისათვის საჭირო მინიმალურად აუცილებელ მატერიალურ და სულიერ ღირებულებათა მოხმარებისათვის.*¹²⁹

ამ განმარტებაში ასახულია ადამიანის როგორც ფიზიოლოგიური (სურსათი, ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, საცხოვრებელი და სხვ.), ისე ფსიქოლოგიური (იმედი, თანადგომა, სიყვარული, შიში და სხვ.) და სოციალური (უსაფრთხოება, პატივისცემა, წესრიგი და სხვ.) მოთხოვნილებანი. აქედან ცხადია, თუ ქვეყანაში სუფევს უსამართლობა, უკანონობა, შიშის სინდრომი, ადამიანები ვერ იგრძნობენ თავს დაცულად და ყოველგვარი მატერიალური ქონება უსარგებლო და არაეფექტიანი ხდება ადამიანის სულიერი განვითარებისათვის.¹³⁰

მსოფლიო ბანკის დებულებით ღარიბად ითვლება პიროვნება, რომელსაც დღეში შემოსავალი 2 აშშ დოლარზე, ხოლო ღატაკად – თუ 1.25 აშშ დოლარზე ნაკლები აქვს.

სიღარიბე რთულ და ამავე დროს მეტად აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს, როგორც განვითარებადი, ისე განვითარებული ქვეყნებისათვის. ეს კი აუცილებლად მოითხოვს სიღარიბის ფენომენის არსში, წარმოშობის, განვითარების მიზეზებში და დაძლევის საშუალებებში არსებით გარკვევას.

სიღარიბის სტატისტიკური მაჩვენებლებია: სიღარიბის დონე, სიღრმე და სიმწვავე.

¹²⁹ იხ. გაბიაშვილი ბ. – სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში, თბ., 2006, გვ. 8.

¹³⁰ იქვე, გვ. 8.

სიღარიბის დონე ეწოდება ღარიბი მოსახლეობის წილს მოსახლეობის მთელ რიცხოვნობაში და გამოითვლება ფორმულით: $k = \frac{q}{n}$; სადაც, q – ღარიბების რიცხოვნობაა, n - მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა.

სიღარიბის აბსოლუტურ ზღვრად მიჩნეულია საარსებო მინიმუმი. ამ უკანასკნელში კი გულისხმობენ შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმს. სიღარიბის მაჩვენებლების გასაანგარიშებლად გამოკვლევებში გამოყენებულია, აგრეთვე მედიანური მოხმარების 60% და მედიანური მოხმარების 40%, რომლებსაც უწოდებენ სიღარიბის ფარდობით ზღვრებს. მედიანური მოხმარება კი მოხმარების ის სიდიდეა, რომლის ქვემოთ ანუ მოსახლეობის ქვემო ნახევარი (50%) მასზედ უფრო ნაკლებს მოიხმარს, ხოლო მეორე ნახევარი ანუ ზემო ნახევარი (50%) მასზედ მეტს.

სიღარიბის დონე ზოგადი მაჩვენებელია და ვერ ახასიათებს საარსებო მინიმუმიდან ღარიბთა დაშორების მანძილს, ამიტომ სტატისტიკა ანგარიშობს მეორე მაჩვენებელს, რომელსაც ეწოდება სიღარიბის სიღრმე.

სიღარიბის სიღრმე ახასიათებს საარსებო მინიმუმიდან ღარიბი მოსახლეობის საშუალო შემოსავლის დაშორების მანძილს და გამოითვლება ფორმულით:

$$P = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i)}{nz} ; \text{ სადაც, } Z - \text{ საარსებო მინიმუმია მოცემულ პერიოდში,}$$

y – ღარიბი მოსახლეობის i -ური წევრის შემოსავლის სიდიდე, n – მოსახლეობის რიცხოვნობა მოცემულ ქვეყანაში.

სიღარიბის სიღრმის მაჩვენებელიც ვერ იძლევა სიღარიბის სრულყოფილ სარკეს, რადგან გამოკვლევის მიღმა რჩება თვით ღარიბთა შორის ცხოვრების დონის განსხვავებული სურათი, იმდენად რამდენადაც ღარიბების ერთი ნაწილი ახლოსაა საარსებო მინიმუმთან და უახლოეს პერიოდში ქვეყნის ეკონომიკის წინსვლასთან დაკავშირებით შეიძლება გადასცილდეს ამ ზღვარს და საშუალო მცხოვრებთა ზონაში მოხვდეს, ამავდროულად ღარიბების მეორე ნაწილი შეიძლება ახლოს იყოს დატაკებისა და საერთოდ არაფრის მქონე მაცხოვრებელთა ზონასთან. ამ ზონასთან დაახლოების მანძილის გასაზომად,

მსოფლიო სტატისტიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში შემოღებულია მესამე მაჩვენებელი, რომელსაც სიღარიბის სიმწვავე ეწოდება.¹³¹

სიღარიბის სიმწვავე ახასიათებს ღარიბი მოსახლეობის კონტიგენტში ამ ადამიანთა საშუალო შემოსავლების დაშორებას ღარიბი მოსახლეობის საშუალო შემოსავლისაგან და გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$P = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^2.$$

სიღარიბის დონის განმარტებები ქვეყნებს შორის მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან, რაც მათი ეკონომიკური განვითარების დონით გამოიხატება. ეკონომიკურად განვითარებულ და მდიდარ ქვეყნებში დასაქმებისა და სიღარიბის დეფინიციები უფრო მეტად არის მიხლოებული მაღალ სტანდარტებს ვიდრე ღარიბ ქვეყნებში.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში განასხვავებენ **აბსოლუტურ** და **შეფარდებით სიღარიბეს**.

აბსოლუტური მიდგომის საფუძველზე ღარიბად ითვლება შინამეურნეობა და ის მოქალაქეები, რომელთაც ობიექტურად განსაზღვრულ აბსოლუტურ მინიმუმზე ნაკლები რესურსები გააჩნიათ. ე.ი. ამ შემთხვევაში სიღარიბის ზღვარს წარმოადგენს საარსებო მინიმუმი, ხოლო მოსახლეობის ის კატეგორია მიეკუთვნება ღარიბებს, რომელთა შემოსავლებიც არ აღემატება საარსებო მინიმუმს.

შეფარდებითი მიდგომით კი ღარიბია მოსახლეობის ის კატეგორია, რომელთაც გააჩნიათ უფრო ნაკლები მატერიალური უზრუნველყოფის დონე, ვიდრე მოცემულ ქვეყანაში მცხოვრებ უმდიდრეს ფენას. ამ შემთხვევაში შედარება უნდა მოხდეს უღარიბესი ფენის საშუალო შემოსავლებსა და უმდიდრესი ფენის წარმომადგენელთა საშუალო შემოსავლებს შორის ურთიერთთანაფარდობის საფუძველზე.

ასევე განასხვავებენ **სოციალურ** და **ეკონომიკურ სიღარიბეს**.

სოციალური სიღარიბე მოიცავს მოსახლეობის „ტრადიციულად“ ღარიბ კატეგორიას – მრავალშვილიან ოჯახებს, მარტოხელა პენსიონერებს,

¹³¹ იხ. გაბიძაშვილი ბ. – სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში, თბ., 2006, გვ. 45-47.

ინვალიდებს. ე.ი. მოსახლეობის იმ კატეგორიას, რომელსაც გააჩნია ოჯახში კმაყოფაზე მეოფთა დიდი რიცხვი, აქვს არადამაკმაყოფილებელი ჯანმრთელობა, მარტოხელება, ხანდაზმულება და როგორც წესი, ნაკლებად არიან დასაქმებულები.

ეკონომიკურ სიღარიბესთან გვაქვს საქმე, როცა შრომისუნარიან მოსახლეობას სხვადასხვა მიზეზის გამო არ შეუძლია შეიქმნას სოციალურად მისაღები ცხოვრების დონე. ეს აიხსნება დასაქმებასთან დაკავშირებული სხვადასხვა მიზეზებით – უმუშევრობით, არასტაბილური დასაქმებით, შრომის დაბალი ანაზღაურებით, ხელფასის თავისდროულად გაუცემლობით და სხვა.

სიღარიბეს განასხვავებენ **თვისებრივი** და **რაოდენობრივი ნიშნის მიხედვითაც**. თვისებრივი ნიშნით სიღარიბე ნიშნავს იმას, რომ შინამეურნეობას არ გააჩნია იმ მოცულობის რესურსები, რაც აუცილებელია ძირითად მოთხოვნილებათა მინიმალურ დონეზე დასაკმაყოფილებლად. სიღატაკე კი ასეთი რესურსების აბსოლუტური უკმარისობაა, რაც საბოლოო ჯამში იწვევს ინდივიდის სოციალურ და ზოგჯერ ფიზიკურ დეგრადაციას.

რაოდენობრივი თვალსაზრისით სიღარიბის ზღვარი გაიანგარიშება აბსოლუტური მნიშვნელობით, ხოლო სიღარიბის ზღვარს საარსებო მინიმუმი წარმოადგენს.

ღარიბ მოსახლეობას მიეკუთვნებიან ის ადამიანები, რომელთაც საარსებო მინიმუმზე დაბალი შემოსავალი აქვთ. სიღარიბის დონე კი არის ღარიბი მოსახლეობის ხვედრითი წონა მოსახლეობის მთელ რიცხოვნობაში და გამოითვლება ღარიბი მოსახლეობის რაოდენობის შეფარდებით მოსახლეობის მთლიან რიცხოვნობასთან.

საარსებო მინიმუმი გამოითვლება მინიმალური სამომხმარებლო კალათის დამატებით გადასახადებსა და შესატანებზე.

მინიმალური სამომხმარებლო კალათა = სასურსათო კალათა (მინიმუმი) + არასასურსათო მოხმარება (კალათა) + გაწეული მომსახურების ღირებულება.

2014 წელს განახლებული სამომხმარებლო კალათა შედგება 295 დასახელების სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურებისაგან. რომელთაც

მინიჭებული აქვთ შესაბამისი ხვედრითი წონა, მთლიანი მოხმარების პროპორციულად.

მინიმალური სასურსათო კალათა მოიცავს შემდეგი სახის პროდუქციას: ხორბლის პური, ხორბლის და სიმინდის ფქვილი, ლობიო, ბრინჯი, ხორცი, თევზი, ძეხვეული, რძე და რძის ნაწარმი, კვერცხი, ზეთი და სხვა.

არასასურსათო კალათა მოიცავს: ტანსაცმელს, ფეხსაცმელს, ბინის დაქირავების ღირებულებას, სხვადასხვა სახის საოჯახო ნივთებსა და სხვა.

მომსახურების ღირებულება აერთიანებს ისეთი სახის მომსახურებებს, როგორცაა: ექიმ-თერაპევტის კონსულტაცია, ექიმ-სტომატოლოგის მომსახურება, სასტუმროს მომსახურება, ყველა სახის მგზავრობის ღირებულება და სხვა.

გადასახადები და შენატანები მოიცავს კომუნალურ გადასახდელებს: წყლის, ელექტროენერჯის, გაზის, დასუფთავების, ტელეფონის გადასახადი.

მინიმალური სასურსათო კალათა ეწოდება კვების პროდუქტების იმ ნაკრებს, რაც ფიზიოლოგიური ნორმების, მათი კალორიულობისა და საბაზრო ფასების მიხედვით, მინიმალურად მაინც საჭიროა ადამიანის ფიზიკური არსებობა განვითარებისა და სიცოცხლისუნარიანობის შესანარჩუნებლად. თითოეული ქვეყნისთვის მოხმარების ფიზიოლოგიურ ნორმებს ანგარიშობს შესაბამისი სამედიცინო, შრომისა და სხვა სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, მოცემულ ქვეყანაში ადამიანთა ასაკობრივი, სქესობრივი, ცხოვრების ბუნებრივ-კლიმატური პირობების, ისტორიული ტრადიციების, კულტურისა და სხვათა გათვალისწინებით.

დღეისათვის საქართველოში მინიმალური სასურსათო კალათის რეკომენდებული შემადგენლობა შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის შეადგენს 2300,0 კკალორიას დღიური მოხმარებისათვის და შედგება 40 დასახელების პროდუქციისაგან.

2012 წელს საქართველოში საარსებო მინიმუმმა შეადგინა 151.1 ლარი. ქვეყანაში საარსებო მინიმუმის მიმართ მწვავე საზოგადოებრივი კრიტიკა არსებობს, რაც უკავშირდება მის გაანგარიშების მეთოდოლოგიას და ამის შედეგად მიღებულ საარსებო მინიმუმის ფულად ღირებულებას, რომელიც არ ასახავს საქართველოში სიღარიბის ზღვარის რეალურ სურათს. ასევე

ნაკლოვანებებით ხასიათდება საარსებო მინიმუმის იდენტობა სიღარიბის ზღვართან, რაც შემდეგში მდგომარეობს; თუ დღეს საარსებო მინიმუმი არის 151 ლარი და პიროვნების შემოსავალი შეადგენს 150 ლარს, ის ჩაითვლება ღარიბად, მაგრამ თუ პიროვნების შემოსავალი განისაზღვრება 152 ლარით, ეს იმას არ უნდა ნიშნავდეს, რომ მან დაძლია სიღარიბე. ის კვლავ სიღარიბის რისკის ქვეშ იმყოფება.

„სიღარიბის ზღვარი გინდა ზევით ასწიო, გინდა ქვევით დასწიო, ამით ქვეყანაში მდგომარეობა არც გაუმჯობესდება, არც გაუარესდება.“¹³² ამისათვის სწორად უნდა განვსაზღვროთ „რეალური“ საარსებო მინიმუმის დათვლის მიზანი და საჭიროება. საარსებო მინიმუმი საზომი საშუალებაა, რომლის მიხედვითაც უნდა მოხდეს სიღარიბის დაძლევის პოლიტიკის წარმართვა, საარსებო მინიმუმის დათვლა კი ზუსტი პოლიტიკის გატარებაში წარმატების პირველი საფეხურია. საარსებო მინიმუმის სოციალური ორიენტირი მიმართული უნდა იყოს: მოსახლეობის ცხოვრების დონის ცვლილებათა ასახვისათვის; მოსახლეობის სოციალურად დაუცველი კატეგორიის განსაზღვრისა და მიზნობრივი სოციალური პოლიტიკის გატარებისათვის; ხელფასების, პენსიების, სტიპენდიებისა და სხვა სოციალური დახმარებების მინიმალური ოდენობის განსაზღვრისათვის.

განვიხილოთ საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების მეთოდოლოგია.

საარსებო მინიმუმი დგინდება მინიმალური სასურსათო კალათის საფუძველზე. პირველ რიგში ხდება მინიმალური სასურსათო კალათის საკვები პროდუქტების მთლიანი შემადგენლობის ღირებულების დათვლა საქართველოს 5 ქალაქის (თბილისი, ქუთაისი, ბათუმი, გორი და თელავი) გასაშუალოებული ფასების შეწონილი საშუალოს დათვლით.¹³³ მიღებული ფასები წარმოადგენს თითოეული პროდუქტის საშუალო ფასს ქვეყანაში.

შემდეგ ანგარიშობენ შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის სასურსათო კალათის საშუალო თვიურ ღირებულებას, რომელიც მიიღება კალათაში შემავალი პროდუქტების თვიური ნორმისა და თითოეული ამ პროდუქტის საშუალო ფასის ნამრავლით.

¹³² იხ. გაზეთი რეზონანსი, 2009 წლის 7 ივლისი, სამშაბათი, გვ. 10.

¹³³ წონებად გამოიყენება აღნიშნული 5 ქალაქის მოსახლეობის რიცხოვნობა.

ბოლოს კი მინიმალური სასურსათო კალათის თვიური შუალედური ღირებულება მრავლდება შევაჭრების კოეფიციენტზე, აღნიშნული კოეფიციენტი შეადგენს 0.865-ს.

საარსებო მინიმუმის ღირებულებაში სასურსათო ხარჯების წილი განისაზღვრება 70%-ით, შესაბამისად, არასასურსათო ხარჯების წილი განისაზღვრება 30%-ით. არასასურსათო კალათის ღირებულება გამოითვლება შემდეგი პროპორციიდან.

0.7 – მიღებული სასურსათო კალათის ღირებულება.

0.3 – X ლარი.

საარსებო მინიმუმი = სასურსათო კალათის ღირებულება + არასასურსათო კალათის ღირებულება.

საარსებო მინიმუმის გაანგარიშება საჭიროებს თავიდან გადაიხედოს მისი გამოთვლის შემდეგი საკითხები:

1. პირველ რიგში უნდა მოხდეს შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის განსაზღვრული კვების პროდუქტების კკალორიულობის დღიური ნორმის დადგენა. დღეს ის 2300.0 კკალორიას შეადგენს და გამოსარკვევია, რამდენად უზრუნველყოფს ადამიანის შრომისუნარიანობის შენარჩუნებას, ვინაიდან თუ ამ მოცულობით საკვების მიღება მხოლოდ სიცოცხლისუნარიანობას უნარჩუნებს ადამიანს, ის იქნება არა სიღარიბის, არამედ სიღატაკის ზღვარი. მოცემული სამუშაო კი ცხადია ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს მხრიდან არის ჩასატარებელი და მოიცავს:

ა) მინიმალური სასურსათო კალათის შემადგენელი კვების პროდუქტების ჩამონათვალის დაზუსტებას;

ბ) თითოეული ჩამონათვალი პროდუქტის ენერგეტიკული ღირებულების განსაზღვრასა და საკვები პროდუქტების კკალორიების საერთო რაოდენობის დადგენას შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცისათვის.

2. საქართველოს დანარჩენი რეგიონების ჩართვის მიზნით, პროდუქტების ფასების დათვლა სასურველია მოხდეს 5-ის ნაცვლად 8 ქალაქში რეგიონული ცენტრების მიხედვით. კახეთი – თელავი, შიდა ქართლი – გორი, იმერეთი – ქუთაისი, აჭარა – ბათუმი, ქვემო ქართლი – მარნეული, სამცხე-ჯავახეთი –

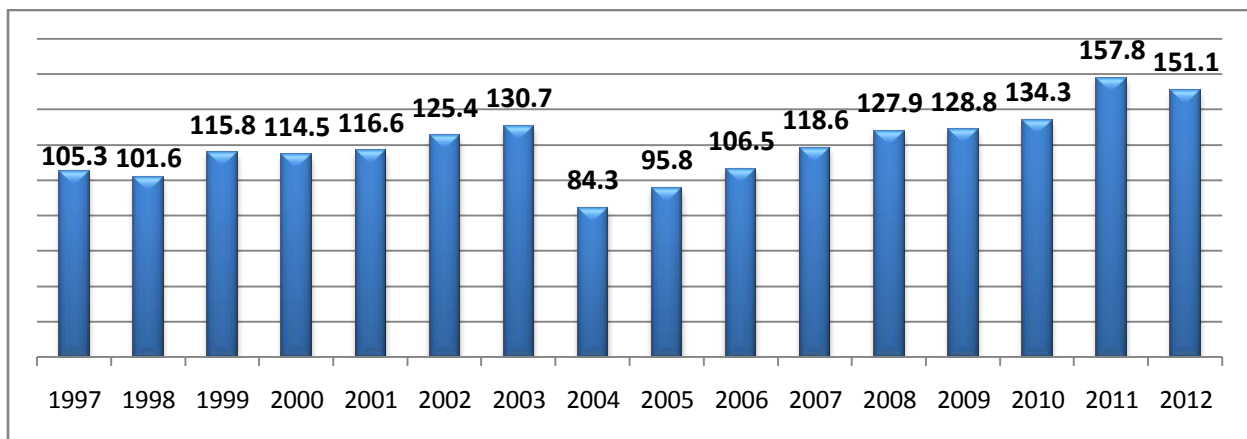
ახალციხე, სამეგრელო – ზუგდიდი და თბილისი. ასეთი მიდგომა გამომდინარეობს იქიდან, რომ შემოთავაზებულ სამივე რეგიონს მოსახლეობის რიცხოვნობით მაღალი ხვედრითი წონები უჭირავთ, იმაზე მეტიც, რაც დღეს არსებულ კვლევაში მონაწილე რეგიონებს.

3. შესაბამისი კვლევების საფუძველზე გადასასინჯია სასურსათო და არასასურსათო ხარჯების წილები საარსებო მინიმუმში.

განვიხილოთ საარსებო მინიმუმის ცვლილებები წლების მანძილზე (დიაგრამა 4.1). 1997 წლიდან 2003 წლამდე საარსებო მინიმუმი იზრდება და მაქსიმალურ მნიშვნელობას 2003 წელს მიაღწია – 130.7 ლარი. მომდევნო წელს საარსებო მინიმუმი 1.6-ჯერ შემცირდა, რაც გამოწვეული იყო სასურსათო კალათაში შემავალი საკვები პროდუქტების ენერგეტიკული ღირებულების შემცირებით, ხოლო სასურსათო კალათის ფულადი ღირებულების შემცირებამ განაპირობა შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმის ღირებულების შემცირება. ცხადია, საარსებო მინიმუმის ამ დონით შემცირება მნიშვნელოვნად განაპირობებდა სიღარიბის დონის კლებას, რაც მიღწეულ იქნა არა მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესების შედეგად, არამედ სიღარიბის ზღვარის ხელოვნურად დაწვევის საშუალებით. მოცემულ საკითხს, სტატისტიკური მონაცემების ანალიზით მომდევნო პარაგრაფში გავიხილავთ.

დიაგრამა 4.1

შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი საქართველოში, 1997-2012¹³⁴
(ლარი)

¹³⁴ საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი – 1999, გვ. 73; 2000, გვ. 80; 2002, გვ. 80; 2004, გვ. 85; 2007, გვ. 69; 2010, გვ. 51 და http://geostat.ge/?action=page&p_id=178&lang=geo

2005 წლიდან საარსებო მინიმუმი კვლავ განაგრძობს მატებას და 2010 წლისათვის უთანაბრდება 7 წლის წინანდელ მაჩვენებელს, ხოლო 2011 წელს მის მაქსიმალურ მნიშვნელობას მიაღწია. 2012 წელს საარსებო მინიმუმმა შეადგინა 151.1 ლარი, რაც 2003 წლის ნომინალურ მაჩვენებელზე მეტია, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ ლარის მყიდველობითუნარიანობა 2012 წელს 2000 წელთან შედარებით შემცირდა 51%-ით (1/1.954), ხოლო 2003 წელს 2000 წელთან შედარებით მყიდველობითუნარიანობა¹³⁵ შემცირებული იყო მხოლოდ 14%-ით (1/1.166). შესაბამისად, საარსებო მინიმუმის რეალურმა ღირებულებამ 2003 წელს შეადგინა 112.1 ლარი, ხოლო 2012 წელს 77.3 ლარი. აქედან გამომდინარე, ძნელია ამტკიცო, რომ ამ პერიოდში, საარსებო მინიმუმის ზრდა დადებითი მოვლენაა და ის რეალურად ასახავს სიღარიბის ზღვარს.

საქართველოსა და მისი მეზობელი ქვეყნების საარსებო მინიმუმის შედარება ლარებში გვიჩვენებს, რომ საქართველო სამივე მათგანს ჩამორჩება. ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებით სომხეთში 2012 წელს სიღარიბის ზედა ზღვარმა შეადგინა 153.2 ლარი (37 044 დრამი),¹³⁶ რუსეთში – 346.3 ლარი (6510 რუბლი),¹³⁷ ხოლო აზერბაიჯანში – 251.7 ლარი (119.3 მანათი).¹³⁸

შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის საკვები პროდუქტების ენერგეტიკული ღირებულების შესადარებლად საქართველოს მეზობელი ქვეყნებიდან, გეოგრაფიული და რელიგიური ფაქტორების გათვალისწინებით, სომხეთი ყველაზე მეტად შესადარისია. სადაც, მინიმალურ სასურსათო კალათაში შედის:¹³⁹ საკონდიტრო ნაწარმი, ხორცი, თევზი, რძე და რძის პროდუქტები, კვერცხი, ზეთი, შაქარი, ბოსტნეული, ხილი, უაღკოჰოლო სასმელი და სხვა საკვები პროდუქტები, რომელთა დღიური ენერგეტიკული ღირებულება 2 232.0 კკალორიას შეადგენს. მოცემული მაჩვენებელი მიახლოებულია საქართველოს ანალოგიური მაჩვენებლის მნიშვნელობასთან, თუმცა განსხვავება მაინც არსებობს. მიუხედავად იმისა რომ საქართველოში საკვები პროდუქტების

¹³⁵ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2010, გვ. 230.

¹³⁶ <http://www.armstat.am/file/doc/99478608.pdf>

¹³⁷ http://www.gks.ru/bgd/regl/b13_12/IssWWW.exe/stg/d01/7-11.htm

¹³⁸ http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/indexen.php

¹³⁹ http://www.armstat.am/file/article/poverty_2012e_2.pdf

ენერგეტიკული ღირებულებებთანაა ჯამი მეტია ვიდრე სომხეთში, ეს იმას არ ამტკიცებს, რომ ქვეყანაში საკვები პროდუქტების (კაკლორიულობის გათვალისწინებით) იმ რაოდენობით მიღება, რაც დადგენილია, უზრუნველყოფს ზრდასრული ადამიანის შრომისუნარიანობის შენარჩუნებასა და მის გონებრივ განვითარებას. ამიტომაც მნიშვნელოვანია, რომ დღეს, ცხოვრების სტანდარტების მატებისა და არასასურსათო პროდუქტებზე არსებული მაღალი მოთხოვნილებების ფონზე, მოხდეს სასურსათო კალათის გადასინჯვაც და საჭიროების შემთხვევაში მისი განახლება.

ცხრილი 4.1

შინამეურნეობათა შემოსავლები ერთ მოსახლეზე და საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი საქართველოში (ლარი), 2004-2012 წლები¹⁴⁰

მაჩვენებლები წლები	შინამეურნეობათა შემოსავლები მოსახლეობის ერთ მოსახლეზე	საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი
2004	84.7	74.7
2005	92.3	84.9
2006	102.6	94.4
2007	115.2	105.0
2008	147.2	113.3
2009	154.5	114.1
2010	178.6	119.0
2011	195.2	139.7
2012	218.4	133.8

შევიდართ საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი შინამეურნეობათა შემოსავლებს ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით (ცხრილი 4.1). შინამეურნეობების შემოსავლები (ფულადი და არაფულადი) ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით აჭარბებს საარსებო მინიმუმს, მაგრამ ვნახოთ რას წარმოადგენს ეს თანხები 2003 წლის უცვლელი ფასებით, დეფლატორის გამოყენებით, რაც უდრის

¹⁴⁰http://geostat.ge/?action=page&p_id=181&lang=geo

1.676-ს.¹⁴¹ 2012 წელს შინამეურნეობათა საშუალო შემოსავლები მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით შეადგენდა 218.4:1.676=130.3 ლარს, ხოლო საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი 133.8:1.676=79.8 ლარს. თუ გავითვალისწინებთ 2012 წლის ლარის დოლარზე გაცვლის საშუალო კურსს¹⁴², მაშინ საქართველოში შინამეურნეობათა საშუალო სულადობრივი შემოსავალი შეადგენს 130.3:1.651=78.9 დოლარს, ხოლო საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი – 79.8:1.651=48.3 დოლარს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მსოფლიო ბანკის დებულებით ღარიბად ითვლება პიროვნება, რომელსაც დღეში შემოსავალი 2 დოლარზე ნაკლები აქვს, მაშინ საქართველოში ყველა შინამეურნეობა საარსებო მინიმუმით სიღარიბეშია, ხოლო საშუალო შემოსავლების მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით გამოვიდა სიღარიბიდან, რაც წინა წლების ტენდენციებიდან გამომდინარე დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს.

ცხრილი 4.2

შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი საქართველოში (ლარი)

წლები	2011	2012	2013 (მაისი)
სტატისტიკის ეროვნული სამსახური	157.8	151.1	149.9
ჩვენი გაანგარიშებით <i>მათ შორის:</i>	162.8	153.3	151.4
<i>სასურსათო კალათის ღირებულება</i>	<i>114.0</i>	<i>107.3</i>	<i>106.0</i>
<i>არასასურსათო კალათის ღირებულება</i>	<i>48.8</i>	<i>46.0</i>	<i>45.4</i>

ჩვენს მიერ დათვლილი საარსებო მინიმუმის (ცხრილი 4.2) გაანგარიშება იმავე მეთოდოლოგიას ეფუძნება, რითაც ხდება მისი ოფიციალური წარდგენა. მოცემული ცხრილის მიხედვით, 2012 წელს მინიმალური სასურსათო კალათის საშუალო თვიურმა ღირებულებამ 107.3 ლარი შეადგინა, ხოლო დღიური მოხმარების ფასი განისაზღვრება 4 ლარით (იხ. დანართი 1 და დანართი 2). ეს

¹⁴¹ ამავე თემაში გვ. 68.

¹⁴² http://geostat.ge/?action=page&p_id=316&lang=geo

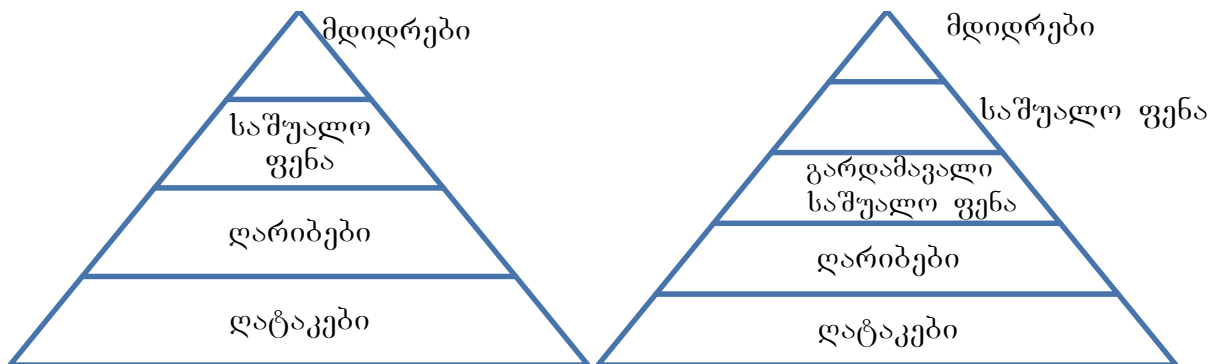
ნიშნავს, რომ თუ დღეში პიროვნება კვების პროდუქტებზე ხარჯავს 4 ლარზე მეტს, მაშინ ის არ უნდა ჩაითვალოს ღარიბად, რაც საკამათო საკითხია იმის ფონზეც, რომ 1 კილოგრამი პური 1.5 ლარი ღირს.

ზემოთ განხილული ცხოვრების ოთხი დონე შეიძლება წარმოვადგინოთ სამკუთხედის ფორმის ნახაზით (ნახ. 4.1). სადაც, ლატაკებისა და ღარიბების ფენა დაიკავებს სამკუთხედის ფუძეს, რადგანაც ის ყველაზე მრავალრიცხოვანია, ხოლო მწვერვალს – მდიდართა ფენა. მოცემულ ნახაზს კარგად ახასიათებს შემდეგი ციტატა: „მწვერვალზე ყოველთვის მოინახება ადგილი, მაგრამ იქ მოხვედრა ძალიან ძნელია.“¹⁴³

საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, მოსახლეობა 4 ფენად დაყოფის ნაცვლად შესაძლებელია დაიყოს 5 ფენად. ახალი კატეგორია ემატება ღარიბებსა და საშუალო ფენას შორის, რაც იმით აიხსნება, რომ საარსებო მინიმუმი არ წარმოადგენს სიღარიბის იმ ზღვარს, რომლის გადალახვის შემდეგ ადამიანი პირდაპირ გახდება საშუალო ფენის წარმომადგენელი, ამიტომაც შემოგვაქვს სიღარიბიდან საშუალო ფენამდე გარდამავალი სოციალური ფენის კატეგორია, რომლებიც ცხოვრების დონის ზრდის შემდეგ გადავლენ საშუალო ფენაში.

ნახ. 4.1

მოსახლეობის ცხოვრების დონის პირამიდა

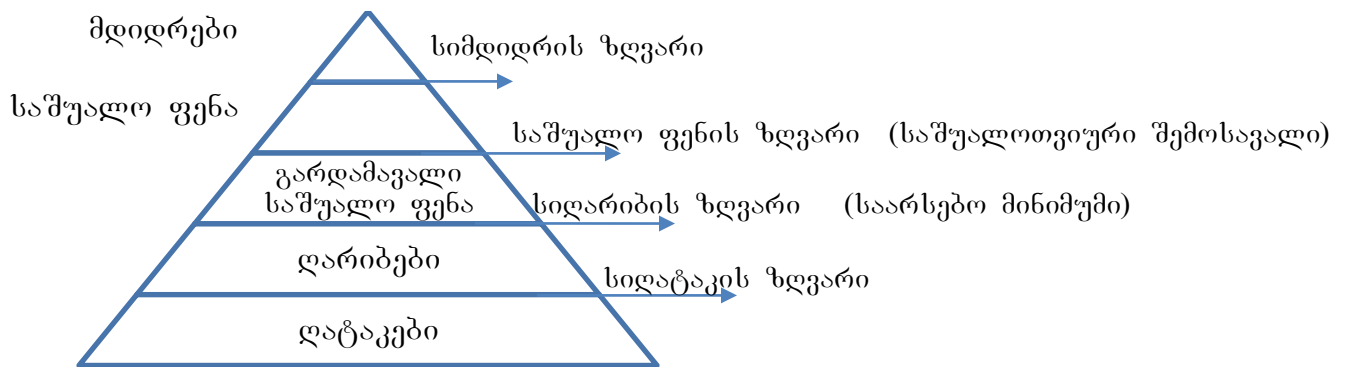
¹⁴³ იხ. ადვიშვილი გ., ასათიანი რ. – ეკონომიკური თეორია, თბ., 1998, გვ. 457.

ფენებს შორის ზღვარი მხოლოდ საარსებო მინიმუმით არის გავლებული, ამიტომ საინტერესო იქნება თითოეული კატეგორიისთვის ზღვარის დაწესება (ნახ. 4.2).

1. სილატაკის ზღვარი. გაანგარიშება შესაძლებელია მოხდეს საარსებო მინიმუმის მსგავსად, მინიმალური სასურსათო კალათის მოხმარების შესაბამისად. შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის განსაზღვრული კვების პროდუქტების კ.კალორიულობის დღიურმა ნორმამ უნდა უზრუნველყოს ადამიანის სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნება, ხოლო მის საფუძველზე გაანგარიშებული მინიმალური სამომხმარებლო კალათის ღირებულება შეიძლება წარმოვადგინოთ როგორც სილატაკის ზღვარი. მოსახლეობის ცხოვრების დონის კატეგორიებისადმი ზღვარის დაწესებისას საინტერესო იქნება სომხეთის მაგალითის მოყვანა, სადაც სიღარიბის ზღვარის საჩვენებლად გამოიყენება როგორც ზოგადი სიღარიბის ზღვარი, ისე სურსათის ანუ ექსტრემალური სიღარიბის ზღვარი. საქართველოში მსგავსი მეთოდის გამოყენება საშუალებას მოგვცემს დაინერგოს სილატაკის ზღვარი.

ნახ. 4.2

ცხოვრების დონის კატეგორიების ზღვარი

2. სიღარიბის ზღვარი. მის მნიშვნელობას საარსებო მინიმუმი ასრულებს, აქ მთავარ საკითხს მისი მართებულად გაანგარიშება წარმოადგენს. მოხმარების დონემ, რომელიც იქნება დათვლილი საარსებო მინიმუმის სახით, უნდა უზრუნველყოს პიროვნების შრომისუნარიანობის აღდგენა.

3. გარდამავალი საშუალო ფენა და საშუალო ფენა. საშუალო ფენის ქვედა ზღვარს ქვეყანაში საშუალო თვიური შემოსავლის დონე განსაზღვრავს, მათ ვისაც დაფიქსირებულ საშუალო თვიურ შემოსავალზე არანაკლები შემოსავალი ექნებათ საშუალო ფენის კატეგორიას მივაკუთვნებთ. საშუალო თვიურ შემოსავალსა და საარსებო მინიმუმს შორის არსებული გარდამავალი საშუალო ფენა ეს ის კატეგორიაა, რომელმაც გადალახა სიღარიბის ზღვარი და საშუალო ფენაში გადაინაცვლა, თუმცა უმეტესი მათგანი თავისი შემოსავლებით სიღარიბესთან მაინც ახლოს არის, ამიტომ ისინი გარდამავალ სოციალურ საფეხურზე დგანან, ცხოვრების დონის გაუმჯობესების შედეგად კი რეალური გახდება მათთვის საშუალო ფენის კატეგორიის მინიჭება.

4. სიმდიდრის ზღვარი პირობითი კატეგორიაა და არც იმდენი სოციალური დატვირთვა არ გააჩნია, როგორც მის ქვემოთ არსებულ ფენებს. ცხადია სიმდიდრის ზედა ზღვარი განუსაზღვრელია, რაც შეეხება ქვედა ზღვარს, მის დადგენას ტექნიკურ მხარესთან ერთად ართულებს სუბიექტური ფაქტორები, რაც გამოიხატება ადამიანთა ინდივიდუალური დამოკიდებულებით ამ კატეგორიისადმი და მისი გაანგარიშების შემთხვევაში მიღებული ზღვარი ყველასთვის მისაღები არც აღმოჩნდება.

4.2 სიღარიბის რეალური მდგომარეობის სტატისტიკური ანალიზი საქართველოში

სიღარიბე და ეკონომიკური უთანასწორობა თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად რჩება. მიუხედავად მსოფლიო გლობალიზაციის მაღალი ტემპებისა, ცხოვრების დონის მიხედვით მსოფლიოს რეგიონები ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან. პროცენტულად, სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონეა საჰარის სამხრეთ და სამხრეთ აზიის ქვეყნებში. სიღარიბის მაღალი დონეა ასევე აღმოსავლეთ აზიის, ლათინური ამერიკისა და კარიბის ზღვის აუზის ქვეყნებში. ევროპის კონტინენტზე სიღარიბის შედარებით მაღალი დონით წარმოდგენილი არიან აღმოსავლეთ და სამხრეთ ევროპის ქვეყნები. სიღარიბის შედარებით დაბალი მაჩვენებლებით გამოირჩევიან ევროპის, კერძოდ, ჩრდილოეთ და დასავლეთ ევროპის, ცენტრალური აზიისა და ჩრდილოეთ ამერიკის ქვეყნები. რაც შეეხება სიღარიბის დონის მიხედვით კონტინენტების განაწილებას, სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონე აფრიკის, ხოლო ყველაზე დაბალი დონე ევროპის კონტინენტზეა. ამასთან, ღარიბი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ცხოვრობს განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში.

მოსახლეობის ცხოვრების დონე განსხვავებულია როგორც ქვეყნებს შორის, ასევე ცალკეული ქვეყნის შიგნითაც, ვინაიდან შემოსავლებისა და ცხოვრების დონის სხვა მაჩვენებლებით საზოგადოების ფენები მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ჯინის კოეფიციენტის მაღალი დონე ძირითადად დაბალგანვითარებულ ქვეყნებში არსებობს, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ შემოსავლების დიფერენციაცია უმეტეს შემთხვევაში ეკონომიკური განვითარების დონესთან არის დაკავშირებული, ამასთან მას ქვეყანაში ჩამოყალიბებული ტრადიციები და ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება განსაზღვრავს.

განვიხილოთ სიღარიბის დონე საქართველოში (საარსებო მინიმუმის მიმართ) 1997 წლიდან 2003 წლამდე. 1997 წელს მოცემულმა მაჩვენებელმა შეადგინა 44.2%; 1998 წელს – 45.9%; 1999 წელს – 51.3%; 2000 წელს – 51.8%;

2001 წელს – 51.2%; 2002 წელს – 52.1%; 2003 წელს – 54.5%.¹⁴⁴ მოცემულ წლებში სიღარიბის დონე ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, ხოლო ყველაზე მაღალი დონე 2003 წელს დაფიქსირდა. მოცემულ წლებში, ოფიციალური სტატისტიკით საქართველოს მოსახლეობის ნახევარი სიღარიბეში ცხოვრობდა, რაც ნათელ სურათს გვიქმნის იმ პერიოდის საქართველოს ცხოვრების დონეზე.

2005 წლის სტატისტიკური წელიწადულის მიხედვით, 2004 წელს სიღარიბის დონე შემცირდა 2.5%-ით და შეადგინა 52.0%. 2006 წელს გამოცემულ სტატისტიკურ წელიწადულში კი სიღარიბის დონის შესახებ გაჩნდა ახალი რიცხვები, რომლის მიხედვითაც 2004 წლის პირველივე კვარტალში ამ მაჩვენებელმა შეადგინა 32.8%, ხოლო საშუალოდ 2004 წლისათვის სიღარიბის დონე შეადგენდა 35.7%-ს, რაც 1.5-ჯერ ნაკლებია, ვიდრე ეს ნაჩვენებია იყო 2005 წლის სტატისტიკურ წელიწადულში.

შევადართ 2005 წლისა და 2006 წლის სტატისტიკურ წელიწადულებში გაანგარიშებული საარსებო მინიმუმის აბსოლუტური მნიშვნელობები. 2004 წელს სიღარიბის აბსოლუტური ზღვარი (საარსებო მინიმუმი) ერთ შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცზე გაანგარიშებით 137.1 ლარიდან 84.3 ლარამდე შემცირდა, ხოლო 52 ლარით შემცირებულ საარსებო მინიმუმთან მოსახლეობის ფაქტობრივი შემოსავლების შედარებამ კი გამოიწვია საქართველოში სიღარიბის დონის 1.5-ჯერ შემცირება (ცხრილი 4.3).

ცხრილი 4.3

შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი (ლარი), 2002-2005 წლებში¹⁴⁵

წლები	2002	2003	2004	2005
მაჩვენებლები				
საარსებო მინიმუმი (2005 წლის სტატისტიკური წელიწადულის მონაცემებით)	125.4	130.7	<u>137.1</u>	–
საარსებო მინიმუმი (2006 წლის სტატისტიკური წელიწადულის მონაცემებით)	–	–	<u>84.3</u>	92.6

¹⁴⁴ იხ. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადული – 1999, გვ. 76; 2000, გვ. 81; 2002, გვ. 81; 2004, გვ. 87.

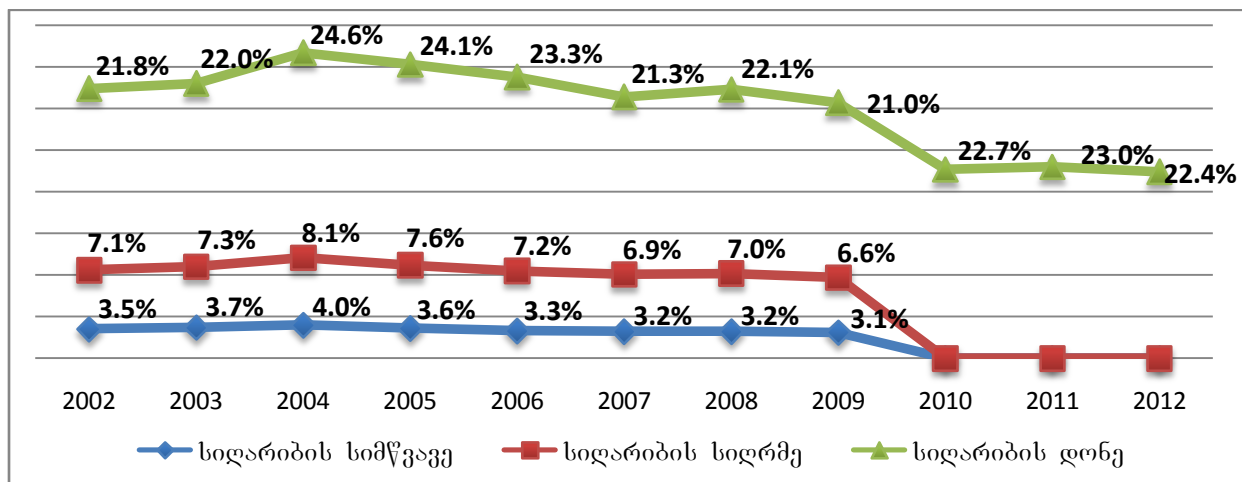
¹⁴⁵ იხ. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადული – 2005, გვ. 88; 2006, გვ. 69.

ამ მაგალითიდანაც კარგად ჩანს, რომ უნდა მოხდეს საარსებო მინიმუმის გაანგარიშება როგორც სასურსათო, ისე არასასურსათო საქონლისა და მომსახურების, აგრეთვე გადასახადებისა და ინფლაციის გათვალისწინებით, მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმების საფუძველზე. საარსებო მინიმუმი რეალურად უნდა ასახავდეს იმ ზღვარს, რომელიც გამოყოფს ღარიბთა კონტიგენტს საშუალო ფენისაგან და არა ისე, რომ მას მხოლოდ სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდეს, ხოლო ამ ზღვარის ქვემოთ დაწვეის შედეგად შემცირებული სიღარიბის დონით არ მოხდეს მანიპულირება მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზე.

2004 წლიდან კი სიღარიბის მაჩვენებლები გამოითვლება მხოლოდ მედიანური მოხმარების 60%-ისა და მედიანური მოხმარების 40%-ის მიმართ და არც ერთი მაჩვენებელი არ გაიანგარიშება საარსებო მინიმუმის მიმართ, რაც თავის მხრივ იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში რეალურად არ გვაქვს ღარიბი მოსახლეობის რაოდენობისა და სიღარიბის დონის ამსახველი ოფიციალური სტატისტიკური მაჩვენებლები.

დიაგრამა 4.2

სიღარიბის მაჩვენებლები მედიანური მოხმარების 60%-ის მიმართ, 2002-2012 წლები¹⁴⁶
(% ჯამთან)

2004-2012 წლებში სიღარიბის დონე მედიანური მოხმარების 60%-ის მიმართ მცირდება (დიაგრამა 4.2). რაც, ერთი შეხედვით დადებითი ტენდენციის

¹⁴⁶http://geostat.ge/?action=page&p_id=187&lang=geo

მანიშნებელია, მაგრამ თუ მოცემული მაჩვენებლების განვითარების დინამიკას მივადევნებთ თვალს, დავინახავთ, რომ 2012 წელს 2004 წელთან შედარებით, სიღარიბის დონე მხოლოდ 2.2%-ით არის შემცირებული, თუმცა უფრო მაღალია, ვიდრე 2002-2003 წლების მაჩვენებლები.

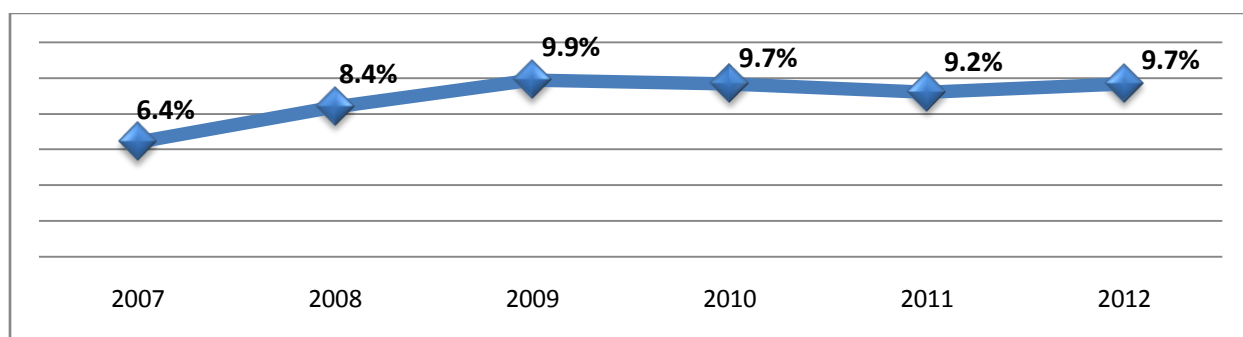
სიღარიბის დონე მედიანური მოხმარების 40%-ის მიმართ 2004-2012 წლებში 10.9%-დან 9.3%-მდე შემცირდა, კლება წინა მაჩვენებლის მსგავსი განვითარების ტენდენციით ხასიათდება და ქვეყნის დაბალი ფენის მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზეც არ მიუთითებს.

სიღარიბის სიმწვავისა და სიღრმის მაჩვენებლების ამსახველი ოფიციალური მონაცემები კი 2009 წლის შემდეგ აღარ ქვეყნდება, რაც გვიძნელებს დარიბი მოსახლეობის ქვედა ფენებში არსებულ სიღარიბის მაჩვენებლებზე ანალიზს.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური სოციალური მომსახურების სააგენტოს წყაროზე დაყრდნობით გვთავაზობს სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის ხვედრით წონას საშუალო წლიური მოსახლეობის რიცხოვნობაში, რასაც 2007-2012 წლებში შემდეგი სახე აქვს (დიაგრამა 4.3).

დიაგრამა 4.3

სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის წილი საქართველოში, 2007-2012 წლები¹⁴⁷
(% ჯამთან)

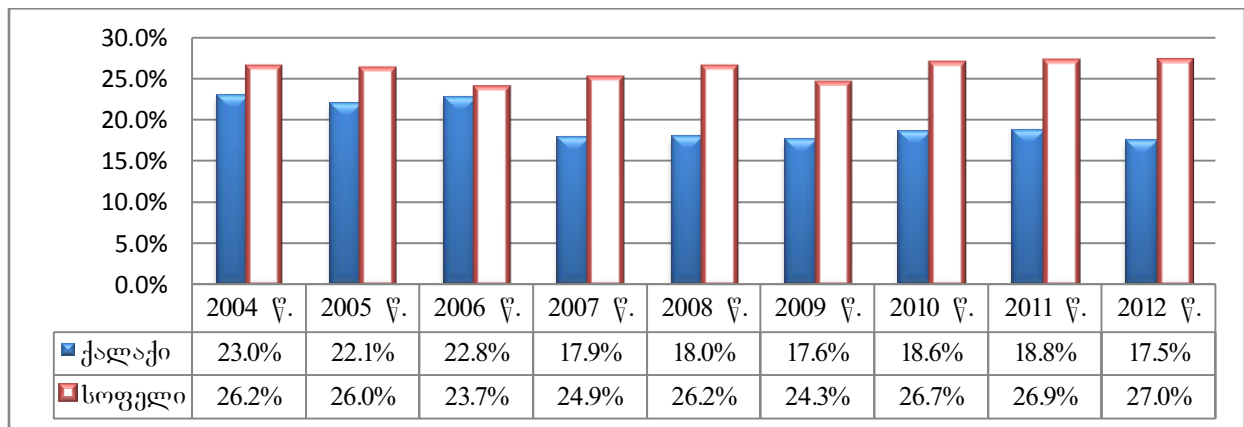
სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი მაჩვენებლები 2012 წელს 2007 წელთან შედარებით გაზრდილია. მიუხედავად მატებისა, უნდა აღინიშნოს, რომ სიღარიბის

¹⁴⁷http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

მოცემული მაჩვენებელი საკმაოდ დაბალია, მაგრამ აქ გასარკვევია ის, თუ რამდენად რეალურად ასახავს შეფასების ქულათა სისტემა ღარიბი ადამიანების მდგომარეობას და მათ წინაშე მდგარ პრობლემებს, რადგან არსებობენ ღარიბი ოჯახები რომლებიც ვერ სარგებლობენ საარსებო შემწეობითა და სამედიცინო დაზღვევით, ამის მიზეზი კი ის გახლავთ, რომ სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო ტექნიკის ქონის გამო, რომლებიც დღევანდელ დღეს ფუფუნების საგანს აღარ წარმოადგენენ, მონაცემთა ერთიან ბაზაში მაღალი სარეიტინგო ქულები ერიცხებათ.

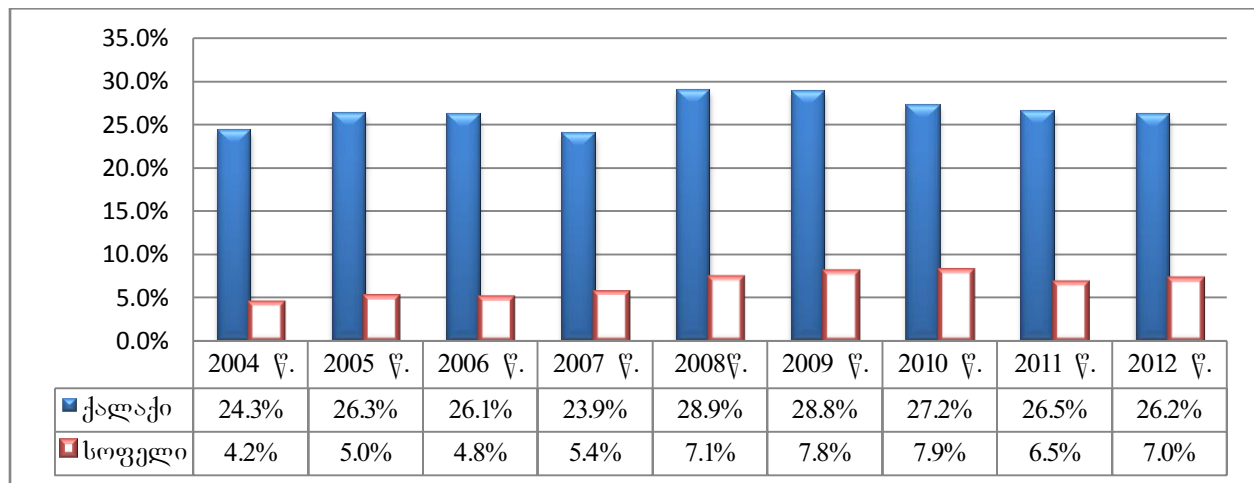
დიაგრამა 4.4

სიღარიბის დონე ქალაქისა და სოფლის ჭრილში, 2004-2012 წლები¹⁴⁸
(მედიანური მოხმარების 60%-ის მიმართ)

დიაგრამა 4.5

უმუშევრობის დონე ქალაქ-სოფლის ჭრილში (%), 2004-2012 წლები¹⁴⁹

¹⁴⁸ http://geostat.ge/?action=page&p_id=187&lang=geo

¹⁴⁹ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

განვიხილოთ სიღარიბის დონე ქალაქ-სოფლის ჭრილში (დიაგრამა 4.4). მოცემული მაჩვენებელი ქალაქში შემცირდა, ხოლო სოფელში თითქმის უცვლელი დარჩა.

2012 წელს სიღარიბის დონე სოფელში (27.0%) უფრო მაღალი იყო, ვიდრე ქალაქში (17.5%), სანაცვლოდ უმუშევრობის დონემ სოფელში შეადგინა 7.0%, ხოლო ქალაქში – 26.2%¹⁵⁰ (დიაგრამა 4.3). ცხადია, ეს ორი ფაქტი შეუსაბამობას ქმნის, ვინაიდან იმ რეგიონში, სადაც მაღალია უმუშევრობის დონე, ასევე მაღალი უნდა იყოს სიღარიბის მაჩვენებელი. ჩვენს შემთხვევაში კი მონაცემები საპირისპიროს აჩვენებენ. რეალურად, დასაქმების მაღალი დონე სოფელში მიღწეულია დასაქმებულთა შორის თვითდასაქმებულთა მაღალი ხვედრითი წონის არსებობით, რომელთა უმეტესობაც რეალურად არც არის დასაქმებული და ოჯახში უსასყიდლოდ მომუშავე წევრებს წარმოადგენენ.

მოცემული მონაცემების დიაგრამების (დიაგრამა 4.4 და დიაგრამა 4.5) ასეთი სახით წარმოდგენაც ქალაქ-სოფლის მიხედვით სიღარიბისა და უმუშევრობის მაჩვენებლების შეუსაბამობის ილუსტრირების მიზნით მოვახდინეთ.

საქართველოს მეზობელ ქვეყნებში სიღარიბის დონე (საარსებო მინიმუმის მიმართ) 2012 წელს შემდეგ სურათს იძლევა: აზერბაიჯანში სიღარიბის დონემ 6.0% შეადგინა, სომხეთში – 32.4%, ხოლო რუსეთში სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მოსახლეობის 11.0% იმყოფებოდა.¹⁵¹

პოსტსაბჭოთა სივრცეში სიღარიბის ყველაზე დაბალი დონე ბალტიისპირეთის ქვეყნებშია, შემდეგ მოდიან აღმოსავლეთ ევროპისა და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები, ხოლო სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონე ცენტრალური აზიის ქვეყნებშია დაფიქსირებული.

მსოფლიოში არც ერთი ქვეყანა არ არსებობს სიღარიბის გარეშე, თვით აშშ-ში სიღარიბის მიღმა მოსახლეობის 15.0% ცხოვრობს.¹⁵² ევროსტატის მონაცემების მიხედვით¹⁵³ 2012 წელს სიღარიბის რისკის ზონაში ბელგიაში ცხოვრობდა მოსახლეობის 14.8%, გერმანიაში 16.1%, ნორვეგიაში 10.1%, ფინეთში

¹⁵⁰ http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

¹⁵¹ http://www.stat.gov.az/source/millennium/source/MDG_en.pdf ; <http://www.armstat.am/en/?nid=126&id=15005>
http://www.gks.ru/bgd/regl/b13_12/IssWWW.exe/Stg/d01/7-01.htm

¹⁵² <http://www.census.gov/hhes/www/poverty/data/historical/people.html>

¹⁵³ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tessi012&plugin=0>

13.2%, შვედეთში 14.2%, ლიტვაში 18.6%, ლატვიაში 19.4%, ესტონეთში 17.5%. ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში სიღარიბის პროცენტულმა მაჩვენებელმა 20.0%-ს გადააჭარბა: ხორვატიაში, ბულგარეთში, რუმინეთში, ესპანეთსა და საბერძნეთში. ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი კი ჩეხეთში დაფიქსირდა და შეადგინა 9.6%.

ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში სიღარიბის რისკის ზღვარს მედიანური შემოსავლების 60% წარმოადგენს, ხოლო ჩვენს მეზობელ ქვეყნებში: აზერბაიჯანში, სომხეთსა და რუსეთში, სიღარიბის ოფიციალური დონე საარსებო მინიმუმის მიმართ გამოითვლება.

განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკის გადმოღება, რომლებიც სიღარიბის დონეს არ ითვლიან საარსებო მინიმუმის მიმართ, საქართველოს, როგორც გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყანას, რომლის მოსახლეობის ცხოვრების დონეც მნიშვნელოვნად ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებში არსებულ ცხოვრების დონეს, როგორც სოციალური და ისე ეკონომიკური მაჩვენებლებით, ჩვენი აზრით არ გამოდგება. გამართლებული იქნება მხოლოდ სიღარიბის მეთოდოლოგიურად მართებული ზღვარის დადგენა და ამ ზღვარის მიმართ სიღარიბის დონის გამოთვლა.

4.3 ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება და სიღარიბის დაძლევის გზები საქართველოში

საქართველოში სიღარიბის დაძლევის მრავალი სამთავრობო დოკუმენტი შეიქმნა, რომლებზედაც დიდძალი თანხები იხარჯებოდა, თუმცა სიღარიბის საერთო სურათი, როგორც დონის, ისე სიღრმისა და სიმწვაავის მიხედვით რეალურად არც შეცვლილა.

2003-2004 წლებში სიღარიბის დონის 2.5% შემცირება ერთი შეხედვით სიღარიბის დაძლევის გეგმის ეფექტიანად ამოქმედებაზე მიანიშნებდა, მაგრამ შემდეგ სიღარიბის დონე საარსებო მინიმუმის ხელოვნურად შემცირების გზით ჯერ გაანახევრეს, ხოლო შემდეგ მისი გაანგარიშება საარსებო მინიმუმის მიმართ შეწყვიტეს, ამის შედეგად კი დღეს რეალურად არ ვიცით თუ რამდენია იმ ღარიბი მოსახლეობის რიცხოვნობა, რომლებიც სიღარიბის ზღვარს მიღმა იმყოფებიან.

2008 წლის ბოლოს პარლამენტმა დაამტკიცა პროგრამა „ერთიანი საქართველო სიღარიბის გარეშე!“¹⁵⁴ პრეამბულაში მოცემულია 2008-2012 წლებში სიღარიბის პრობლემის დასაძლევად მიმართული ძირითადი მიზნები:

1. სიღარიბის წინააღმდეგ მიმართული პოლიტიკა მიმართული იქნება სოციალური ბიუჯეტის მიზანმიმართული ხარჯვით, ბენეფიციართა შერჩევის ეფექტური მექანიზმებით, ჰოსპიტალური სისტემის განვითარების პროგრამით, სოფლის ექიმის ფართოდ განვითარებული ქსელით, ხელმოკლეთათვის სახელმწიფოს მიერ უზრუნველყოფილი სადაზღვევო სისტემით, სოციალური საპენსიო პაკეტით, პროგრამით „ღირსეული დასაწყისი.“
2. სწრაფი ეკონომიკური ზრდა და სიღარიბის შემცირება საჭიროებს საგზაო ინფრასტრუქტურის განვითარებას, კერძო ინვესტიციებს საპორტო და სარკინიგზო ინფრასტრუქტურაში, „ღია ცის“ პოლიტიკის განხორციელებას, საგზაო გადაზიდვების ლიბერალურ რეჟიმს, ჰიდროენერგეტიკული რესურსების ათვისების გაზრდას, ენერგომომარაგების დივერსიფიკაციას და რეგიონული

¹⁵⁴ <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=17412> და https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=45874

დისბალანსის შემცირებას. ასევე საუბარია სამუშაო ადგილების შექმნაზე, ისე რომ შეიქმნებოდა 200-ზე მეტი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გადამამუშავებელი საწარმო, სადაც დასაქმდებოდა 10 000-მდე ადამიანი, ხოლო ფოთის თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის სრულფასოვნად ამოქმედება დაასაქმებდა 20 000-მდე ადამიანს. კონკრეტულად სიღარიბის შემცირების გეგმა ნახსენებია ერთხელ – „საგრძობლად შემცირდება სიღარიბე – 5 წელიწადში. სოციალური პროგრამების ბენეფიციართა 50% მათი კეთილდღეობის გაუმჯობესების გამო გამოვა ბენეფიციართა სიებიდან.” ეს მხოლოდ იმას გულისხმობდა, რომ სახელმწიფოს დახმარების ქვეშ მყოფი გაჭირვებულთა რაოდენობა უნდა შემცირებულიყო 50 პროცენტით.

მოცემულ პრეამბულაში წარმოდგენილი იყო ქვეყნის სიღარიბესთან ბრძოლის გეგმა, რომლის გაანალიზებაც გვიჩვენებს, რომ ის რეალურად არ არის სიღარიბის შემცირების გეგმა, რაც იქიდანაც გამომდინარეობს, რომ მთავრობის მხრიდან ჯეროვნად არც მომხდარა გააზრება, თუ რა არის სიღარიბე.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებელია მთლიანი შიდა პროდუქტი და მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით. მიუხედავად იმისა, რომ თავისი ეკონომიკური შინაარსით მშპ-ს ცხოვრების დონის განმსაზღვრელ პარამეტრადაც იყენებენ, ის მაინც ზოგად მაჩვენებლად უნდა მივიჩნიოთ, რადგანაც არ არის საკმარისი მხოლოდ მშპ-ის მიხედვით განსაზღვრო ცხოვრების დონე ქვეყანაში. მშპ გვიჩვენებს ეკონომიკურ განვითარების დონეს ქვეყანაში, ხოლო ეკონომიკური ზრდა მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაში, იმ პირობით, რომ ეკონომიკური კეთილდღეობა თანაბრად აისახოს ყველა სოციალური ფენის წარმომადგენელზე. ეკონომიკური ზრდის სტრუქტურასა და ხარისხს დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან იგი ადამიანებს ფართო არჩევანის შექმნის მნიშვნელოვან საშუალებას აძლევს. ამიტომაც დღეს, საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრების გზაზე ეკონომიკური ზრდა და კეთილდღეობა საქართველოსთვის განსაკუთრებით აქტუალურია.

„საქართველოს ჰუმანური განვითარების ანგარიში“-ს ავტორები განიხილავენ ეკონომიკური ზრდის ნებისმიერ ფასად მიღწევით გამოწვეულ სავარაუდო შედეგებს:¹⁵⁵

- *სამუშაო ადგილების გარეშე* ეკონომიკური ზრდა, როდესაც არ შეიქმნება დასაქმების მეტი შესაძლებლობა;
- *შეუბრალებელი* ეკონომიკური ზრდა, როდესაც ზრდის შედეგებით, ძირითადად, მდიდრები სარგებლობენ და ამით კიდევ უფრო იზრდება უმდიდრესა და უღარიბეს ფენებს შორის მანძილი;
- *დაუნდობელი* ეკონომიკური ზრდა, რომელსაც შეუძლია კულტურული მრავალფეროვნების და იდენტიფიკაციის ჩახშობა;
- *უმომავლო* ეკონომიკური ზრდა, რის შედეგად ამოიწურება არაგანახლებადი ბუნებრივი რესურსები;
- *ხმის უფლების გარეშე* ეკონომიკური ზრდა, როდესაც დემოკრატია, ან უფლებამოსილების მინიჭება და მონაწილეობა არ ძლიერდება.

ასევე, ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვან უარყოფით ფაქტორს წარმოადგენს მისი ზემოქმედება გარემოს ეკოლოგიურ მდგომარეობაზე.

ეკონომიკური ზრდის დადებით ეფექტად სიღარიბის შემცირება და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდა სახელდება, ამასთან სიღარიბის მაღალი დონე იქ ფიქსირდება, სადაც დაბალია ეკონომიკური განვითარება, ასეთი ქვეყნების მაგალითები კი უმეტესად აფრიკაში გვხვდება.

ეკონომიკური ზრდის მომხრეების მტკიცებით კი ტექნოლოგიური განვითარება ქვეყნის ეკონომიკის ეფექტიანობისკენ იქნება მიმართული, ხოლო ალტერნატიული რესურსების მიღების შედეგად არ გახდება საშიშროება უკვე არსებული ბუნებრივი რესურსების ამოწურვით საფრთხის შექმნისა. თუმცა კი ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ახალი რესურსების კვლავწარმოებამდე არ მოხდეს ძველი რესურსების ამოწურვა.

თუ ეკონომიკური ზრდა შენარჩუნდა, სიმდიდრის ზრდა მომავალ თაობებს ბევრად უზრუნველყოფილს გახდის, ვიდრე დღევანდელს. აქ კი შეიძლება

¹⁵⁵ იხ. საქართველოს ჰუმანური განვითარების ანგარიში 2008 – რეფორმები და რეფორმებს მიღმა, თბ., 2008, გვ. 82.

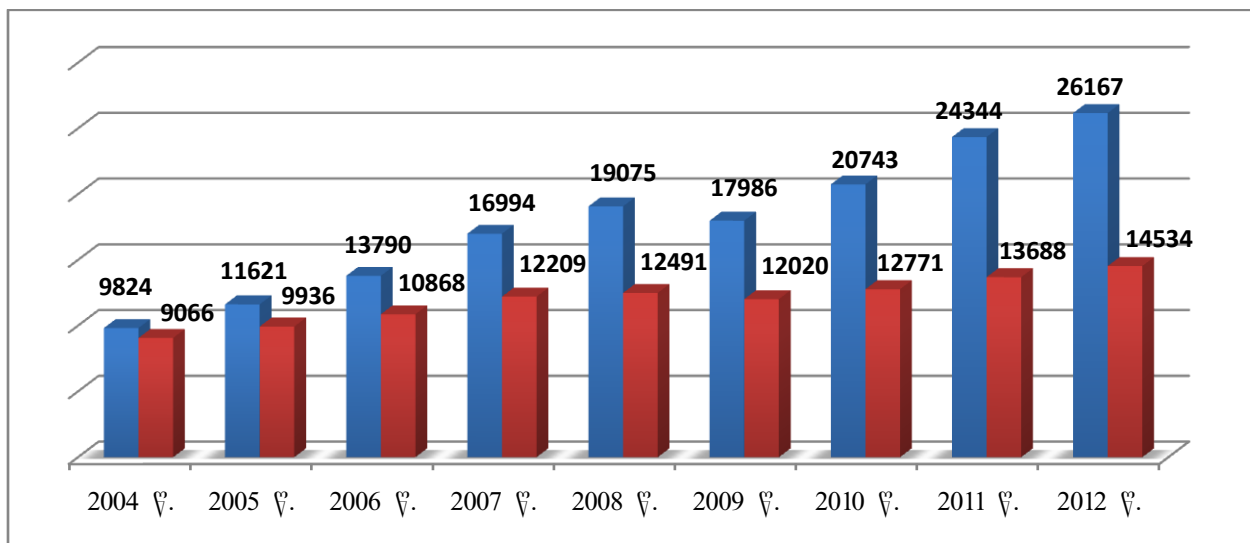
დავსვათ შეკითხვა, რის ხარჯზე მოხდება მათი გამდიდრება და რამდენად არის ის მისაღები ჩვენთვის და მომავალი თაობებისთვის.

ეკონომიკური განვითარება უნდა გახდეს მართვადი, კონტროლი უნდა გაეწიოს მის განვითარების ტემპებსა და მოსალოდნელ შედეგებს, თუ კი ეკონომიკური განვითარებით მიღებული სარგებელი ადამიანთა მხოლოდ მცირე კონტიგენტის კეთილდღეობის საწინდარი გახდება და იმ დონემდე ვერ მივაღარიბ მოსახლეობასთან, რაც შედეგად მათი სიღარიბიდან ამოსვლას მოგვცემს, მაშინ აჯობებს ამ ხალხს ეკოლოგიური გარემო მაინც არ დაუბინძუროთ და ასევე არ გახდნენ მათ ხარჯზე შემცირებული ბუნებრივი რესურსების ბრძოლისთვის განწირულნი. აქედან გამომდინარე საკითხი გლობალურ აზროვნებას მოითხოვს, რომლის გადაჭრაც უმრავლესობის საკეთილდღეოდ უნდა მოხდეს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებელი მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკა დიაგრამის სახითაა მოცემული (დიაგრამა 4.6).

დიაგრამა 4.6

მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა და დინამიკა საქართველოში¹⁵⁶
(მიმდინარე ფასებში და მუდმივ 2003 წლის ფასებში, მლნ ლარი)

¹⁵⁶ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2010, გვ. 112; საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2009, გვ. 120 და http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

მშპ 2003-2012 წლებში პერიოდულად იზრდება, კლება მხოლოდ ერთხელ 2008-2009 წლებში დაფიქსირდა, ხოლო მის მაქსიმალურ მაჩვენებელს 2012 წელს მიაღწია, შეადგინა რა 26 167 მლნ ლარი. მშპ იზრდება როგორც პროდუქციისა და მომსახურების ფიზიკური მოცულობის, ასევე ფასების ზრდის საშუალებით. თუ მშპ-ს შევაფასებთ 2003 წლის მუდმივ ფასებში, ამით გამოვრიცხავთ მის ზრდაზე ფასების ზრდის გავლენას. სხვაობა ნომინალურ და რეალურ მშპ-ს შორის წარმოადგენს ფასების ზრდის და არა პროდუქციისა და მომსახურების მოცულობის ზრდის შედეგს. ამ მეთოდის გამოყენებით ვიღებთ, რომ 2004 წელს ფასების ზრდის შედეგად ნომინალური მშპ გაიზარდა 7.7%-ით, ხოლო 2012 წელს – 44.5%-ით, რაც მოცემულ პერიოდში ფასების მნიშვნელოვან ზრდაზე მიუთითებს, ამასთან 2012 წელს ნომინალური მშპ 1.8-ჯერ აღემატება რეალურ მშპ-ს.

მშპ-ის კლება მხოლოდ ერთხელ 2009 წელს დაფიქსირდა, რაც ერთის მხრივ გამოწვეული იყო აგვისტოს ომით მიყენებული ზიანითა და მეორეს მხრივ მოცემული პერიოდი ემთხვევა მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისს.

საქართველოში ეკონომიკური კრიზისის ერთ-ერთი ხელშემწყობი ფაქტორი იყო პრივატიზების პროცესის შეჩერება, საპრივატიზაციოდ გამოტანილი ობიექტების უმეტესობა არ იყიდებოდა ან დაგეგმილზე გაცილებით მცირე ფასად. პრობლემები შეიქმნა საინვესტიციო კუთხითაც, რადგან ინვესტორების უმეტესობა პოლიტიკურად არასტაბილურ ქვეყანაში ინვესტიციების განხორციელებას ერიდებოდა. ეკონომიკური კრიზისი აისახა პროდუქტების ფასებზე, ფასებმა მოიმატა სურსათზე და ყოველდღიური მოხმარების ნივთებზე.

საქართველოში მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შედეგად, უმუშევრობის პრობლემები ძირითადად სამშენებლო ბიზნესსა და საბანკო სისტემას შეეხო, რადგანაც კრიზისამდე მხოლოდ ეს ორი დარგი იყო უკეთ განვითარებული და მეტწილად დაკავშირებული საბაზრო ეკონომიკაზე. ამ პერიოდში, მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა უმსხვილესი ქართული ბანკების მიერ 2008 წლის ბოლოს თანამშრომელთა მასშტაბური დათხოვნა.

XX საუკუნის 30-იანი წლების დიდი დეპრესიის შემდეგ, როდესაც გლობალური ეკონომიკური ვარდნის შედეგად გაკოტრდა უამრავი ბანკი და

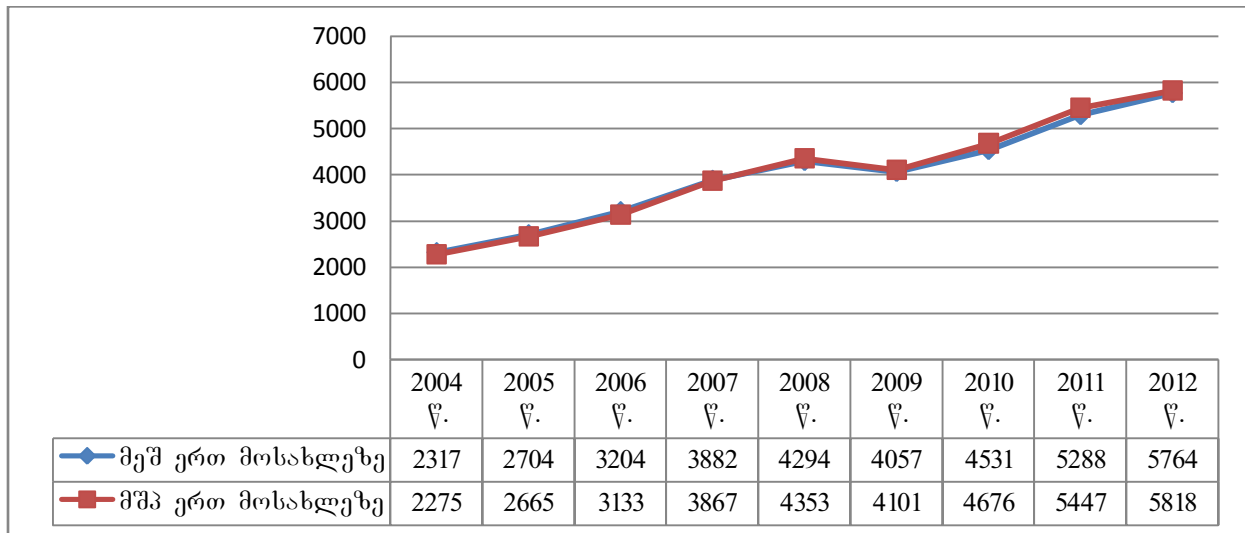
უმუშევრობამ რეკორდულ მაჩვენებლებს მიაღწია, მიმდინარე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი თავისი ჩართულობით ყველაზე დრმაა, ხოლო ღირებულებით ყველაზე დიდი ფინანსური ზიანის მომტანი.

2009 წელს რეალური მშპ-ის კლება ასევე დაფიქსირდა ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში, რაც გამომწვეული იყო მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისით. რეალური მშპ-ის კლებამ შეადგინა: აშშ-ში -3.5%; იაპონიაში – -6.3%; ნორვეგიაში – -1.7; შვედეთში – -5.2%; ფინეთში – -8.2%; ლუქსემბურგში – -5.3%; გერმანიაში – -5.1%; რეალური მშპ-ის კლების ყველაზე მაღალი მაჩვენებლი კი ესტონეთში, ლიტვასა და ლატვიაში დაფიქსირდა, შესაბამისად -14.3%; -14.8% და -17.7%. ევროკავშირის ქვეყნებიდან ერთადერთ ქვეყანას წარმოადგენს პოლონეთი, სადაც რეალური მშპ-ის 1.6%-იანი ზრდა დაფიქსირდა.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზოგად მაჩვენებლებს; მთლიან შიდა პროდუქტსა და მთლიან ეროვნულ შემოსავალს (მეშ) ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაში განვიხილავთ (დიაგრამა 4.7).

დიაგრამა 4.7

ნომინალური მშპ და მეშ ერთ მოსახლეზე საქართველოში (ლარი), 2004-2012 წლები¹⁵⁷

¹⁵⁷ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2008, გვ. 132 და გვ. 143; http://geostat.ge/?action=page&p_id=472&lang=geo

2004-2012 წლებში ნომინალური მშპ და მეშ ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით იზრდება, ასევე ისიც აღსანიშნავია, რომ 2008 წლამდე მეშ აჭარბებდა მშპ-ს, ხოლო 2008 წლიდან მშპ-მა გადააჭარბა მეშ-ს.

მეშ = მშპ + პირველადი შემოსავლების მიღება დანარჩენი მსოფლიოდან – პირველადი შემოსავლების გადახდა დანარჩენი მსოფლიოსათვის. 2008 წელს პირველადი შემოსავლების გადახდის მაჩვენებელმა გადააჭარბა პირველადი შემოსავლების მიღების მაჩვენებელს დანარჩენი მსოფლიოდან, ხოლო მომდევნო წლიდან უფრო მაღალი ზრდის ტემპითაც ხასიათდება, რაც განაპირობებს კიდევ მეშ-თან შედარებით უფრო მაღალ მშპ-ს. ცხადია ამ ტენდენციის დადებითად, ან უარყოფითად შეფასება შეუძლებელია. მეშ ეროვნული ეკონომიკის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია, რომლის მზარდი და მაღალი მოცულობა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდის საწინდარია, ხოლო მშპ-ის ზრდა და მისი ეროვნულ შემოსავალზე მეტობა ქვეყნის ეკონომიკის გარდამავალ ეტაპზე გარდაუვალი და ამასთან მისაღები ტენდენციაა. უცხოური ინვესტიციების მატება ძირითად კაპიტალში (საქართველოში უცხოური ინვესტიციები მიუხედავად 2011-2012 წლების კლებისა, 2003-2012 წლებში გაზრდილია 2.7-ჯერ)¹⁵⁸ აძლიერებს და ასევე საქართველოს შემთხვევაშიც გააძლიერებს მშპ-სა და მეშ-ს შორის დიფერენციაციას, ამ დროს კი უნდა მოხდეს სახელმწიფოს მხრიდან მისი გონივრული მართვა და დაბალანსება. მართალია ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა საჭიროა, მაგრამ უცხოურ კაპიტალს დიდი რიცხოვნობით არ უნდა შემოყვეს უცხოელთა სამუშაო ძალა და მომუშავეთა ძირითადი მიწოდება ადგილობრივმა შრომის ბაზარმა უზრუნველყოს. უდავოდ, უცხოური კომპანიების მიერ სახელმწიფოსთვის გადახდილი გადასახადები, ადგილობრივ მომუშავეებზე გაცემული ანაზღაურება თუ მორიგი ახალი ინვესტიციები საქართველოში, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის აუცილებელია, ციფრებში ნაჩვენები მშპ-ისა თუ მეშ-ის ზრდა კი უნდა აისახოს მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობასა და მათ ეკონომიკურ დოვლათზე.

¹⁵⁸ http://www.economy.ge/uploads/meniu_publicaciebi/foreign/Economic_Outlook_GEO_2012.pdf და http://geostat.ge/?action=page&p_id=139&lang=geo

2011 წელს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების წილი მშპ-ში შეადგენდა 7.7%-ს, ხოლო 2012 წელს შემცირდა 5.8%-მდე.¹⁵⁹ როგორც მშპ-სა და უცხოურ ინვესტიციებს შორის კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზი გვიჩვენებს, უცხოური ინვესტიციები ვერ ახდენენ მშპ-ის მოცულობის ეფექტიანად ზრდას. ამიტომაც აუცილებელია უცხოური კომპანიების მეტი ჩართულობა ადგილობრივ ბაზარზე, იმ პირობით, რომ მეტი ეკონომიკური სარგებელი მოუტანონ ქვეყანას.

მშპ-ის ზრდა საქართველოს ეკონომიკის ზრდას ნიშნავს და დადებით მოვლენად უნდა შეფასდეს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მოცემული ეკონომიკური მაჩვენებელი იზრდება, იზრდება სხვა ქვეყნების მაჩვენებლებიც, აქ კი მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, თუ რამდენად მიჰყვება საქართველო სხვა ქვეყნების განვითარებას. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემების მიხედვით 2012 წლისათვის საქართველოში ერთ მოსახლეზე მშპ-ის მოცულობამ (მყიდველობით უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით) 5930 აშშ დოლარი შეადგინა¹⁶⁰ და ამ მაჩვენებლით მსოფლიოს ქვეყნებში 117 ადგილზეა, ხოლო ბოლო 5 წლიან (2008-2012) პერიოდში რეიტინგში 1 ადგილით წინ წაიწია, (ამ შემთხვევაში რეიტინგის განხილვისას კოსოვოს მაჩვენებლის ცვლილებას არ ვითვალისწინებთ).

მშპ-ის ერთ მოსახლეზე მოცულობით საქართველო უმდიდრეს ქვეყანა ყატარს 17-ჯერ ჩამორჩება, ლუქსემბურგს 13-ჯერ, სინგაპურს 10-ჯერ, ნორვეგიას 9-ჯერ, აშშ-ს 8-ჯერ, გერმანიას 7-ჯერ, ესტონეთს 4-ჯერ, თურქეთს 3-ჯერ. საქართველო ასევე ჩამორჩება გვინეას, ნამიბიას, ტონგას, კოსოვოს, სამოას...

მშპ-ის ერთ მოსახლეზე განაწილებით პოსტსაბჭოთა სივრცეში (დიაგრამა 4.8) საქართველო მე-10 ადგილზეა, ხოლო მეზობელი ქვეყნებიდან მხოლოდ სომხეთს უსწრებს. რეიტინგში ლიდერობენ ბალტიის ქვეყნები, ისევე როგორც თავიანთი სოციალური და ეკონომიკური განვითარების დონით ლიდერობენ პოსტსაბჭოთა სივრცეში სხვა რეიტინგებსაც. ჩვენი მეზობელი ქვეყნებიდან, რუსეთის უდიდესი ბუნებრივი რესურსების შესაძლებლობების, ხოლო აზერბაიჯანის გაზისა და ნავთობის მარაგების გათვალისწინებით, რეალურად

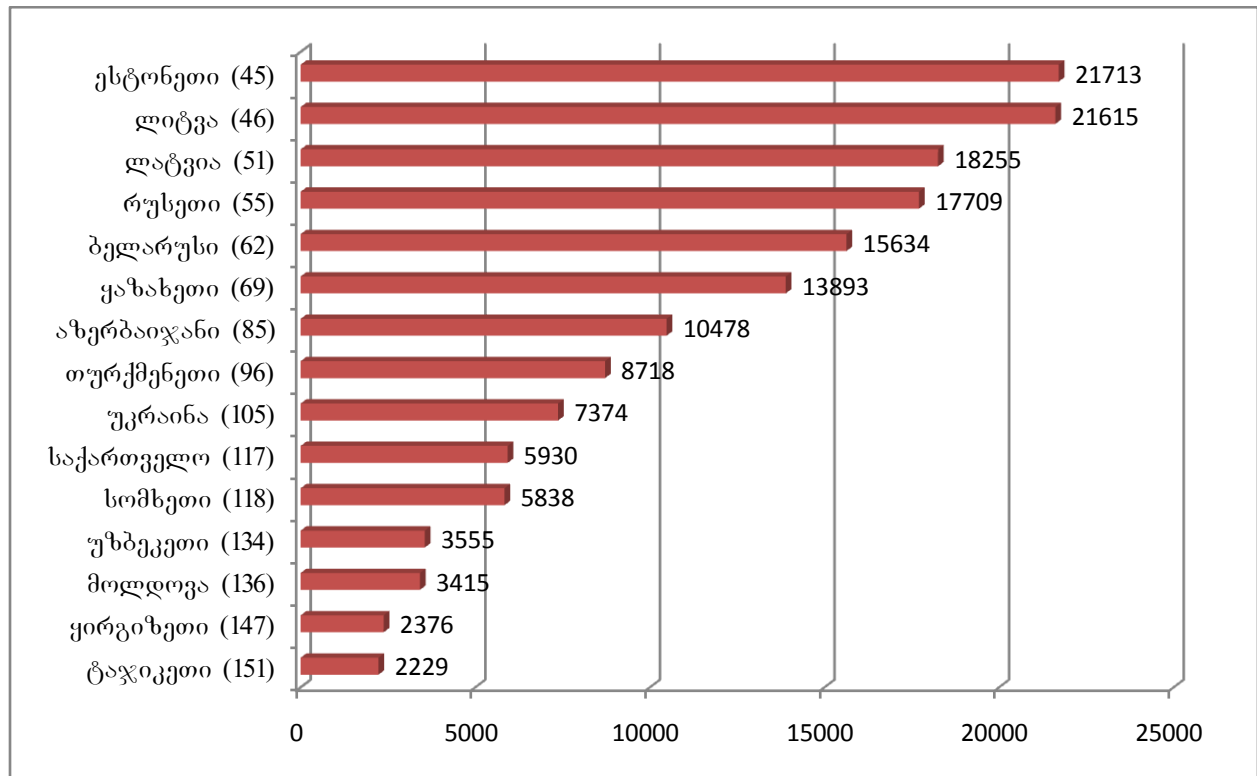
¹⁵⁹ იხ. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 2012, გვ. 8.

¹⁶⁰ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx> და <http://knoema.com/atlas/ranks/GDP-per-capita-PPP-based>

მხოლოდ სომხეთი წარმოადგენს ქვეყანას, რომელთანაც შესაძლებელია რეიტინგში კონკურენციის გაწევა და მიუხედავად მასთან მცირე სხვაობისა, უპირატესობა მიღწეულია.

დიაგრამა 4.8

პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მშპ-ის რეიტინგები, 2012 წელი
(მყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით)

მსოფლიო ბანკის მეთოდოლოგიით ერთ მოსახლეზე მეშ-ის მიხედვით მსოფლიოს ქვეყნები 4 დიდ ჯგუფად იყოფა:¹⁶¹

1) უღარიბესი ქვეყნები (დაბალ შემოსავლიანი), სადაც მშპ/ერთ მოსახლეზე ნაკლებია 1 035 დოლარზე;

2) განვითარებადი ქვეყნები (საშუალოზე დაბალ შემოსავლიანი) – მშპ/ერთ მოსახლეზე შეადგენს 1 036 – 4 085 დოლარს;

3) საშუალო განვითარების ქვეყნები (საშუალოზე მაღალ შემოსავლიანი) – მშპ/ერთ მოსახლეზე შეადგენს 4 086 – 12 615 დოლარს;

¹⁶¹ <http://data.worldbank.org/news/new-country-classifications>

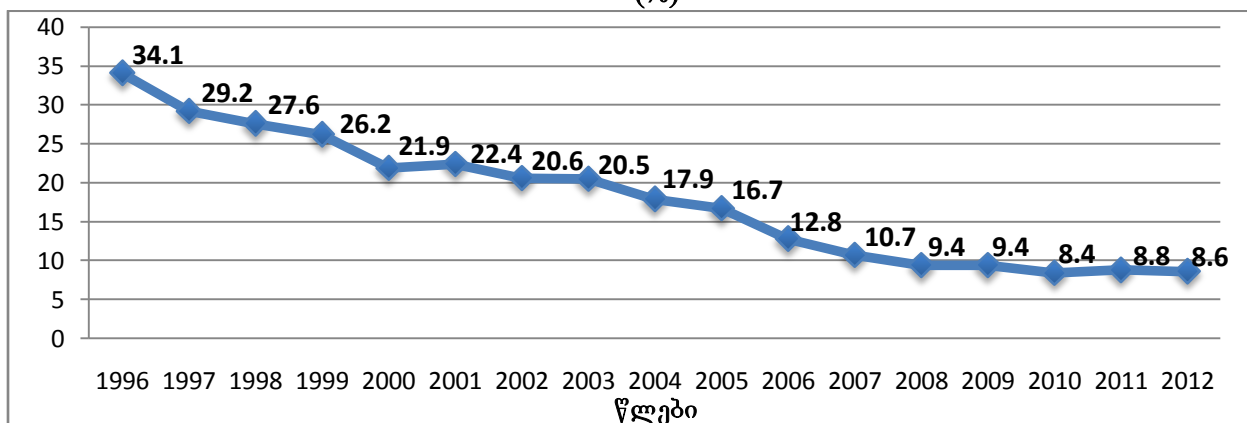
4) განვითარებული ქვეყნები (მაღალ შემოსავლიანი), სადაც მშპ/ერთ მოსახლეზე 12 616 დოლარზე მეტია.

მიუხედავად იმისა, რომ მოცემული კლასიფიკაცია პირობითია, ის კარგად ასახავს ქვეყნების ძირითად ჯგუფებს ეკონომიკური განვითარების მიხედვით. 2012 წელს საქართველოში მეშ ერთ მოსახლეზე შეადგენდა 3 280 აშშ დოლარს, ამ მაჩვენებლით საქართველო საშუალოზე დაბალშემოსავლიან ქვეყნების ჯგუფს მიეკუთვნება. მსოფლიოს 180 ქვეყნის რეიტინგში 104-ე პოზიციაზეა, მეზობელი ქვეყნებიდან კი ბოლო ადგილზე. პოსტსაბჭოთა სივრცეში საქართველო მხოლოდ უზბეკეთს, მოლდოვას, ყირგიზეთსა და ტაჯიკეთს უსწრებს.

საქართველოს მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი სოფლად ცხოვრობს (53.2%), ასევე სოფლად მოდის სამუშაო ძალის (ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა) 58%, რაც იმის საფუძველს იძლევა, რომ მშპ-ში სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წონა მაღალი იყოს, თუმცა საპირისპირო სურათს ვიღებთ. მშპ-ის სტრუქტურაში სოფლის მეურნეობას მცირე პროცენტული წილი უჭირავს და ამასთან წლების განმავლობაში ხასიათდება კლების ტენდენციით, რაც რა თქმა უნდა უარყოფითი მოვლენაა ქართულ ეკონომიკაში. სოფლის მეურნეობაში არ იწარმოება იმ ღირებულების პროდუქცია, რომელიც მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი გახდებოდა მშპ-ის ფორმირებაში. ბოლო 10 წელში სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში 2-ჯერ არის შემცირებული (დიაგრამა 4.9).

დიაგრამა 4.9

სოფლის მეურნეობის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში, 1996-2012 წლები (%)

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისა და სიმდიდრის დაგროვებაში სოფლის მეურნეობის პრიორიტეტად აღიარების საკითხი დაისვა XVII საუკუნის მეორე ნახევარში, ფიზიოკრატული სკოლის მიერ. ფ. კენე სიმდიდრის წყაროდ მხოლოდ სოფლის მეურნეობაში გამოყენებულ შრომას თვლიდა. ფრანსუა კენე სტატიაში „ხორბალი“ (1757) აღნიშნავდა, რომ მუდმივად კვლავწარმოებული სოფლის მეურნეობის სიმდიდრე წარმოადგენს სიმდიდრის ყველა სხვა ფორმის საფუძველს, უზრუნველყოფს დასაქმებას, ხელს უწყობს როგორც მრეწველობის, ისე ვაჭრობის განვითარებას, განაპირობებს ერის აყვავებასა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდას.¹⁶²

კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის სკოლის წარმომადგენელმა უილიამ პეტიმ ყურადღება მიაქცია სიმდიდრის ორ ფაქტორს – შრომასა და მიწას. ის აღნიშნავდა: „ვაჭრობა მეტად მნიშვნელოვანია, მაგრამ მას არ შეუძლია სიმდიდრის გამრავლება, ერის გამდიდრება მხოლოდ წარმოების გზით შეიძლება მოხდეს.“¹⁶³

საქართველოს ეკონომიკის პერსპექტიული განვითარების ასპექტით სოფლის მეურნეობას, როგორც ეკონომიკის ერთ-ერთი მაპროფილებელი დარგის განვითარებას, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს საქართველოს ეკონომიკის იმ პრიორიტეტულ დარგს, რომლის აღორძინებაც საშუალებას იძლევა ჩვენი ქვეყნისთვის ეკონომიკური დოვლათის მომტანი გახდეს.

საქართველოს უდიდესი აგრარული პოტენციალი გააჩნია, რომლის სათანადოდ გამოყენება ვერ ხერხდება. ქვეყანას რეალურად აქვს იმის შესაძლებლობა, რომ მნიშვნელოვნად გაზარდოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოება, მთავარია მოხდეს იმ პოტენციალის რეალიზაცია, რომელიც შემდგომში სოფლის მეურნეობის განვითარებას გამოიწვევს.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გამოშვებაში (მიმდინარე ფასებში) მეცხოველეობას წლების განმავლობაში უფრო მაღალი ხვედრითი წონა

¹⁶² ის. თეთრუაშვილი ზ., თეთრუაშვილი-ქარდავა მ. – საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ფინანსურ-ეკონომიკური ფაქტორები და მისი რეგულირების მექანიზმები საბაზრო ურთიერთობის ფორმირების პირობებში, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო შიდა ქართლის საერო უნივერსიტეტი, თბ., 2006, გვ. 22.

¹⁶³ ის. აღეიშვილი გ., ასათიანი რ. – ეკონომიკური თეორია, თბ., 1998, გვ. 17.

უჭირავს ვიდრე მემცენარეობას მაგ., 2012 წლის მონაცემებით, მემცენარეობამ მთლიან გამოშვებაში შეადგინა 37%, ხოლო მეცხოველეობამ 59%. მიუხედავად მეცხოველეობიდან უფრო მაღალი შემოსავლიანობისა, ქვეყნის მთავრობამ სოფლის მეურნეობის განვითარებისაკენ მიმართული ეკონომიკური პოლიტიკა თანაბრად უნდა გაატაროს, როგორც მემცენარეობის, ასევე მეცხოველეობის დარგის ასაღორძინებლად, რადგანაც ეს დარგები ურთიერთდამოკიდებულნი არიან.¹⁶⁴

განვიხილოთ საქართველოს სოფლის მეურნეობის მემცენარეობისა და მეცხოველეობის დარგებში არსებული ვითარება.

სოფლის მეურნეობის კულტურების მთლიანი ნათესი ფართობების შემცირება 1998 წლიდან დაიწყო და დღემდე გრძელდება. 1998-2012 წლების პერიოდში, ნათესი ფართობები 616.1 ათასი ჰა-დან 259.6 ათას ჰა-მდე შემცირდა.¹⁶⁵ რაც შეეხება 2003-2012 წლების პერიოდს, სოფლის მეურნეობის მემცენარეობის დარგის განვითარებისაკენ კონკრეტული ნაბიჯები არ გადამდგარა. შედეგად ნათესი ფართობები 2-ჯერ და უფრო მეტად არის შემცირებული, შესაბამისად შემცირებულია მემცენარეობის პროდუქტების წარმოებაც.

2003-2012 წლებში **ხორბლის ნათესი ფართობი** მცირდება 117.3 ათ. ჰა-დან 50.0 ათ. ჰა-მდე, ხოლო მისი წარმოება 225.4 ათ. ტონიდან 80.7 ათ. ტონამდე. **სიმინდის ნათესი ფართობი** – 197.6 ათ. ჰა-დან 114.8 ათ. ჰა-მდე, მისი წარმოება კი – 461,9 ათ. ტონიდან 267.0 ათ. ტონამდე. **ლობიოს ნათესი ფართობი** – 10.7 ათ. ჰა-დან 6.4 ათ. ჰა-მდე, წარმოება კი 12.1 ათ. ტონიდან 9.6 ათ. ტონამდე. **კარტოფილის ნათესი ფართობი** – 37.6 ათ. ჰა-დან 25.8 ათ. ჰა-მდე, წარმოება 425.2 ათ. ტონიდან 252.0 ტონამდე. **ბოსტნეული ნათესი ფართობი** – 40.4 ათ. ჰა-დან 23.8 ათ. ჰა-მდე, ხოლო მისი წარმოება 430.1 ათ. ტონიდან 198.5 ათ. ტონამდე.¹⁶⁶

მსგავსად მემცენარეობისა, არასახარბიელო სურათია მეცხოველეობაშიც. 2003-2012 წლებში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის რაოდენობა 1 242 500

¹⁶⁴ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2012, გვ. 15.

¹⁶⁵ იქვე გვ. 26.

¹⁶⁶ იქვე გვ-ები: 30-35.

სულიდან 1 128 800 სულამდე შემცირდა, ღორის – 473 800 სულიდან 204 300 სულამდე, მაგრამ გაიზარდა ცხვრისა და თხის სულადობა – 722 200 სულიდან 742 200 სულამდე. შესაბამისად ამ პერიოდში ხორცის წარმოება შემცირდა 2.6-ჯერ, ხოლო რძის – 1,3-ჯერ. მოცემულ წლებში შემცირებულია მატყლის, ხოლო გაზრდილია კვერცხის წარმოება.

მიუხედავად ბოლო 10 წლიანი პერიოდში დაფიქსირებული კლებისა, 2011-2012 წლებში სოფლის მეურნეობაში შეინიშნება დადებითი ძვრები: იმატებს ერთწლიანი კულტურების ნათესი ფართობები, პირუტყვის სულადობა, რძისა და კვერცხის წარმოება, რაც სახელმწიფოს მხრიდან სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის განხორციელებული ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგია.

წლიური ინფლაციის დონის დინამიკაში განხილვისას, საინტერესო სურათს იძლევა სასურსათო საქონლის ფასებისა და სამომხმარებლო ფასების ინდექსებს შორის კორელაციური კავშირი. ჩვენ არ განვიხილავთ ინფლაციის ოფიციალური მაჩვენებლების სანდოობას, მხოლოდ ინფლაციისა და სასურსათო საქონელზე ფასების ზრდას შორის არსებული კორელაციური კავშირის ტენდენციებს ვაჩვენებთ. მაგ., თუ 2011 წელს სასურსათო საქონელზე ფასები გაიზარდა 0.9%-ით, ინფლაციის დონე შეადგენდა 2.4%-ს. საპირისპიროდ 2012 წელს სასურსათო საქონელზე ფასები 3.6%-ით შემცირდა, ხოლო ინფლაციის დონემ შეადგინა -1.4% (დეფლაცია),¹⁶⁷ 2005-2012 წლების ანალიზის საფუძველზე, ამ ორ მოვლენას შორის არსებობს მაღალი კორელაციური კავშირი (0.925), რომლის მიხედვითაც, სასურსათო საქონელზე ფასების 1%-ით ზრდა გამოიწვევს ინფლაციის 0.5%-ით ზრდას (დანართი 3). შესაბამისად სასურსათო საქონელზე დაბალანსებული ფასები ინფლაციაზე ბრძოლის ერთ-ერთ მექანიზმს წარმოადგენს.

იმისათვის, რომ მოხდეს სასურსათო საქონელზე ფასების კლება, საჭიროა განვითარდეს ადგილობრივი სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოება. სამამულო წარმოებით მიღებული პროდუქციის დაბალი ფასები იმპორტირებულ საქონელთან შედარებით მიღწეულ უნდა იქნას ამ პროდუქციაზე დაბალი თვითღირებულებით. აქ უკვე უნდა მოხდეს სახელმწიფოს ჩარევა, რომ მთელი

¹⁶⁷ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2012, გვ. 228 და http://geostat.ge/?action=page&p_id=127&lang=geo

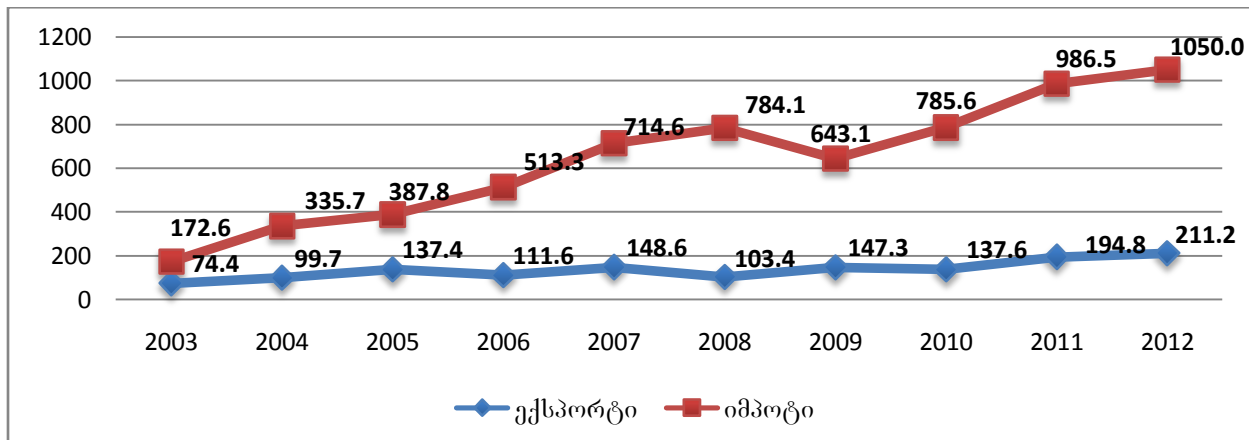
რიგი საშუალებებით უზრუნველყოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის შედარებით დაბალი თვითღირებულება.

განვიხილოთ სურსათის ექსპორტი და იმპორტი საქართველოში (დიაგრამა 4.10). როგორც დიაგრამიდან ჩანს, სურსათის იმპორტი საქართველოში იზრდება წლების განმავლობაში, 2012 წელს კი სურსათის იმპორტმა 5-ჯერ გადააჭარბა ექსპორტს. ამასთან ისიც აღსანიშნავია, რომ მოცემულ წელს წინა წელთან შედარებით სურსათის იმპორტი ქვეყნის მთლიან იმპორტში 14.3%-დან შემცირდა 13.4%-მდე, ხოლო სურსათის ექსპორტის წილი ქვეყნის მთლიან ექსპორტში 8.6%-დან გაიზარდა 9.0%-მდე,¹⁶⁸ რაც დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს საქართველოს სოფლის მეურნეობის ეკონომიკის განვითარებისათვის.

2003-2011 წლებში ხორბლის იმპორტი 192.6 ათ. ტონიდან გაიზარდა 897.6 ათ. ტონამდე, კარტოფილის იმპორტი კი 5.4 ათ. ტონიდან 30.2 ათ. ტონამდე. თავის მხრივ ხორცის იმპორტი გაზრდილია 2.5-ჯერ, ბოსტნეულის კი – 4.5-ჯერ.

დიაგრამა 4.10

სურსათის ექსპორტი და იმპორტი საქართველოში (მლნ აშშ დოლარი), 2003-2012 წლები

სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულებისათვის ბანკების მიერ შეთავაზებული დაბალ საპროცენტო განაკვეთიანი სესხები, ამ ადამიანებს საშუალებას მისცემს გაზარდონ სოფლის მეურნეობაში განხორციელებული ხარჯები, ამასთან ერთად ამ დარგში დასაქმებულთათვის შეღავათების მიცემა (სათესლე მასალის გლეხებისთვის უფასოდ დარიგება ან შეღავათიან ფასებში მიყიდვა,

¹⁶⁸ http://geostat.ge/?action=page&p_id=751&lang=geo

მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებებით მომსახურების ხელმისაწვდომობა და სხვ.) წარმოადგენს დასაქმებულთა სტიმულს აწარმოონ მეტი პროდუქცია ვიდრე ამას დღეს აკეთებენ და შესაბამისად სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მეტი შემოსავალი მიიღონ, რაც მომავალში სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა რიცხოვნობის ზრდასაც გამოიწვევს. ზემოთ აღნიშნული ეკონომიკური ღონისძიებების გატარება წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის თვითღირებულებასაც შეამცირებს და გლეხს შესაძლებლობა მიეცემა მის მიერ წარმოებული პროდუქცია ქართულ ბაზარზე გაიტანოს და იმპორტირებულ პროდუქტს კონკურენციაც გაუწიოს, ხოლო ეროვნული წარმოების პროდუქციის ბაზარზე ჭარბი რაოდენობით გამოსვლა კი გამოიწვევს საზღვარგარეთიდან შემოტანილი ანალოგიური პროდუქციის ჩანაცვლებას და მისი ექსპორტირების შესაძლებლობას. უცხოეთიდან სოფლის მეურნეობის პროდუქციის იმპორტის შემცირება დამატებითი სტიმული გახდება ადგილობრივი მწარმოებლებისათვის. ცხადია თავისუფალ საბაზრო პირობებში ამის მიღწევა ძნელია, მაგრამ ეს ნაბიჯი უნდა გადაიდგას იმპორტირებულ საქონელზე ხარისხის კონტროლის გამკაცრებით, რაც ერთის მხრივ მომხმარებელს დაიცავს უხარისხო პროდუქციისგან, ხოლო მეორეს მხრივ ადგილობრივ მწარმოებელს ქართულ ბაზარზე გასვლის მეტ შესაძლებლობას მისცემს.

დღეისათვის საქართველოს ბუნებრივ-კლიმატური პირობების სათანადოდ გამოყენება და სოფლის მეურნეობის აღორძინება, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების წინაპირობას წარმოადგენს, უნდა მოხდეს ჩვენი ქვეყნის მდიდარი ბუნებრივი რესურსების ეფექტიანად გამოყენება, რაც მომავალში ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებასა და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას.

მსოფლიოს ბანკის მიერ შემოთავაზებულია რეალური პროგრესის მაჩვენებელთა (GPI)¹⁶⁹ სისტემა, რომელიც ქვეყნის ეროვნულ სიმდიდრესა და მოსახლეობის საერთო კეთილდღეობის განმსაზღვრელ ფაქტორებს წარმოადგენს და შესაბამისად დაკავშირებულია ცხოვრების მაღალ ხარისხთან.

¹⁶⁹ *Genuine Progress Indicators (GPI)*

რეალური პროგრესის მაჩვენებლები

ეკონომიკური კეთილდღეობის მაჩვენებლები	სოციალური კეთილდღეობის მაჩვენებლები	გარემო კეთილდღეობის მაჩვენებლები
<p>ეკონომიკური ზრდა</p> <p>ეროვნული შემოსავალი</p> <p>საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ მოსახლეზე</p> <p>საშუალო თვიური ხარჯები ერთ მოსახლეზე</p> <p>სურსათის შექმნაზე გაწეული ხარჯები</p> <p>ცხოვრების ღირებულება და ინფლაცია</p> <p>გადასახადები</p> <p>მოსახლეობის დანაზოგები</p> <p>სატრანსპორტო უზრუნველყოფა</p> <p>საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურა</p>	<p>სიღარიბე</p> <p>შემოსავლებისა და ხარჯების განაწილება</p> <p>უმუშევრობა</p> <p>დასაქმება</p> <p>შრომის პირობები</p> <p>ანაზღაურებადი სამუშაო დრო</p> <p>განათლება და კულტურა</p> <p>ჯანდაცვა</p> <p>საბინაო პირობები</p> <p>სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა</p> <p>თავისუფალი დრო</p> <p>საზოგადოებრივ ტრანსპორტში მგზავრობის დრო</p> <p>ნაადრევი სიკვდილიანობა</p> <p>ჩვილ ბავშვთა მოკვდაობა</p> <p>თვითმკვლელობა</p> <p>დანაშაულის დონე</p> <p>ნარკოტიკების მოხმარება</p> <p>აზარტული თამაშები</p> <p>ავტო კატასტროფა</p> <p>განქორწინება</p> <p>ადამიანის უფლებები</p>	<p>ნავთობისა და გაზის მარაგები</p> <p>ენერგეტიკის გამოყენება</p> <p>სოფლის მეურნეობა</p> <p>თევზჭერა</p> <p>სატყეო მდგრადი განვითარება</p> <p>პარკები და სარეკრეაციო ზონები</p> <p>სასმელი წყლის ხარისხი</p> <p>ჰაერის ხარისხი</p> <p>სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები</p> <p>ნაგავსაყრელის ნარჩენები</p> <p>სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის სხვა სახიფათო ნარჩენები</p>

რეალური პროგრესის მაჩვენებლებს აჯგუფებენ 3 ბლოკად. 1. ეკონომიკური კეთილდღეობის მაჩვენებლები; 2. სოციალური კეთილდღეობის მაჩვენებლები; 3. გარემო კეთილდღეობის მაჩვენებლები.¹⁷⁰

მოცემული მაჩვენებლების საფუძველზე, ჩვენი შეხედულებისამებრ შევიტანეთ ცვლილებები მაჩვენებელთა ჩამონათვალში, რასაც ზემოთ მოცემული ცხრილის სახით წარმოვადგენთ (ცხრილი 4.4).

ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებისკენ მიმართული პოლიტიკა უნდა წარიმართოს მოცემული 3 ძირითადი ბლოკის, ეკონომიკური, სოციალური და გარემო კეთილდღეობის მაჩვენებელი ფაქტორების თანმიმდევრული განვითარებით. ცხადია პირველ რიგში უნდა მოხდეს პრობლემატური საკითხების გადაჭრა, ის რაც აქტუალურია ქვეყანაში თანამედროვე ეტაპზე და მოიცავს ეკონომიკურ და სოციალურ მაჩვენებლებს. ამ საკითხების წარმატებით გადაჭრის შემდეგ, ქვეყანა, როგორც თავისი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დონით, ასევე მოსახლეობაში გაჩენილი ცხოვრების მაღალი ხარისხის მოთხოვნილებებით, მზად იქნება გააგრძელოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება და ამასთან გარემო კეთილდღეობის მაჩვენებლების სრულყოფით შეუქმნას ეკოლოგიურად სუფთა გარემო მის მოსახლეობას და ქვეყანაში არსებული ბუნებრივი რესურსების ეფექტიანად გამოყენებით აწარმოოს მეტი ეკონომიკური დოვლათი.

საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, სახელმწიფომ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება პირველ რიგში ქვეყანაში არსებული სიღარიბის მწვავე პრობლემის გადაჭრით უნდა დაიწყოს, რაც თავის მხრივ გულისხმობს სიღარიბის განმსაზღვრელი ფაქტორების დეტალურ შესწავლასა და მათ აღმოსაფხვრელად ქმედითი ნაბიჯების გადადგმას.

ადამიანის სოციალური მდგომარეობა და როლი საზოგადოებაში, მისი შემოსავალი და მატერიალური კეთილდღეობა, დამოკიდებულია გარე და პიროვნულ ფაქტორებზე. პიროვნული ფაქტორები აერთიანებს: პიროვნების განათლების დონეს, პროფესიულ უნარს, ნებისყოფას, პირად მიზნებს და ა.შ. გარე ფაქტორები კი განპირობებულია ქვეყნის სამართლებრივი მოწყობითა და

¹⁷⁰ The Fourth Biennial Conference of the Canadian Society for Ecological Economics: Ecological Sustainability of the Global Market Place, Montreal, Quebec. pg. 17.

აქ დამკვიდრებული ტრადიციებით. სიღარიბე პირველ რიგში მოქმედებს ადამიანის ჯანმრთელობაზე, აუარესებს მის ფიზიკურ და სულიერ მდგომარეობას. არასრულფასოვანი კვება, ცუდი სანიტარული პირობები, ჯანდაცვის სფეროს, წყლის მომარაგების სისტემებისა და გზების განვითარებლობა, განათლებისა და კულტურის დაბალი დონე, ქანცგამომცლელი შრომა, განუწყვეტელი დარდი თანდათან ცვეთს ადამიანს როგორც ფიზიკურად, ისე მორალურად, რაც კიდევ უფრო ცუდ მდგომარეობაში აგდებს მას. სიღარიბის გაძლიერების ერთ-ერთი მიზეზია უიმედობა, რაც თან ახლავს ცხოვრების რთულ პირობებს. უიმედობა ადამიანს აკარგვინებს რწმენას, რომ იგი ოდესმე თავს დაადწევს სიღარიბეს. რწმენის დაკარგვა იწვევს უმოქმედობას, რაც აძლიერებს სიღარიბეს ქვეყანაში.¹⁷¹

„სიღარიბე ხელს უშლის მაღალი ხარისხის სოციალური მომსახურების მიღებას. ღარიბი ოჯახები უფრო მეტ სირთულეს განიცდიან ხარისხიანი ჯანდაცვის მომსახურების მისაღებად, ხოლო ჯანდაცვის მომსახურების საფასურის ჯიბიდან გადახდა უფრო დიდ დარტყმას აყენებს მათ. ღარიბი ოჯახის ბავშვს უფრო ნაკლები შანსი აქვს იაროს სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებაში, ხშირად გვიან იწყებს პირველადი განათლების მიღებას და განიცდის სასკოლო განათლების ნაადრევად დასრულების უფრო მაღალ რისკს. უთანაბრობები ჯანდაცვის და განათლების სფეროში ზეგავლენას ახდენს ბავშვთა კეთილდღეობაზე, მათ დღევანდელ განვითარებაზე და მათ შანსებზე მომავალ ცხოვრებაში, ასევე აძლიერებს თაობიდან თაობაზე გარდამავალი სიღარიბის რისკს.“¹⁷²

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ეკონომიკურ ლიტერატურაში განასხვავებენ აბსოლუტურ და შეფარდებით სიღარიბეს. ცხადია ქვეყანაში სიღარიბის დონის შემცირება აბსოლუტური მიდგომით უნდა მოხდეს. საარსებო მინიმუმის, როგორც სიღარიბის ზღვარის გადალახვით, ადამიანებმა თავი უნდა დაადწონონ სიღარიბეს, ამით მივიღებთ უკეთეს ცხოვრების დონეს ქვეყანაში. შეფარდებითი

¹⁷¹ იხ. აბესაძე რ.– მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და სიღარიბის ზოგიერთი სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული III, თბ., 2010, გვ. 11.

¹⁷² იხ. ბავშვთა სიღარიბე საქართველოში, დასკვნითი ანგარიში, თბ., 2008, გვ. 2.

მაჩვენებლებით კი გაგზომავთ უმდიდრეს და ყველაზე დაბალი შემოსავლების მქონე ფენებს შორის დიფერენციაციას.

სიღარიბის დაძლევა უნდა წარიმართოს 2 მიმართულებით, სოციალური და ეკონომიკური სიღარიბის დაძლევით.

სოციალური სიღარიბის დასაძლევად სახელმწიფომ უნდა გაატაროს მოქნილი საპენსიო სისტემა, ისე რომ ის აღემატებოდეს საარსებო მინიმუმს, ამასთან საარსებო მინიმუმის გაანგარიშება უნდა მოხდეს მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმების საფუძველზე. დათვლილი უნდა იქნეს უმწეო ოჯახების ზუსტი რიცხვი იმ პირობით, რომ არასწორი მეთოდოლოგიით გამოყვანილმა ქულებმა არ დატოვოს ასეთი ოჯახების მნიშვნელოვანი ნაწილი დახმარების გარეშე.

„რაც უფრო მძიმეა ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა, მით უფრო ხშირად გაისმის მოწოდება მოსახლეობის სოციალურ დაცვაზე. ასეთ პირობებში მდგომარეობა კიდევ უფრო რთულდება იმის გამო, რომ თუ ქვეყანაში შეინიშნება ეკონომიკური დაცემა, მცირდება წარმოების მოცულობა და წარმოებული ეროვნული პროდუქტი, ამ დროს სახელმწიფოს შესაძლებლობები, გამოყოს დამატებითი სახსრები მოსახლეობის სოციალურ დაცვაზე, ძალზედ შეზღუდულია. იზრდება ზეწოლა სახელმწიფო ბიუჯეტზე. სახელმწიფო იძულებულია გაზარდოს გადასახადები, რის გამოც მცირდება წარმოების და მუშების შემოსავლები, რაც ახალ სოციალურ დაძაბულობას იწვევს.“¹⁷³

ეკონომიკის ზრდა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესება, ქვეყნის უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს, ეკონომიკის აღმავლობის დაწყებამდე კი აუცილებელია უმწეო ოჯახებისა და სიღატაკის ზღვარზე მყოფი მოსახლეობის დახმარება. დახმარების ერთ-ერთი გზაა ამ კატეგორიის ადამიანთათვის ფულადი დახმარება, რასაც მთავრობა ძირითადად სოციალური დაზღვევის სისტემის მეშვეობით ახორციელებს. სოციალური დაცვის სისტემა უშუალოდ დაკავშირებულია: ხელფასის მინიმალურ დონესთან, უფრო მეტად დაუცველი ფენების საკვებით, ტანსაცმლითა და საცხოვრებელი ბინით უზრუნველყოფასთან. ამ მიზნით ეკონომისტთა ერთი ნაწილი ასაბუთებს

¹⁷³ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, ქუთ. 2003, გვ. 104.

უარყოფით გადასახადზე გადასვლის აუცილებლობას. ამ პოლიტიკის მიხედვით თითოეულმა ოჯახმა მთავრობას სრული ანგარიში უნდა წარუდგინოს თავის შემოსავლებთან დაკავშირებით. მაღალშემოსავლიანმა ოჯახებმა გადასახადი უნდა გადაიხადონ თავიანთი შემოსავლებიდან გამომდინარე, დაბალშემოსავლიანმა ოჯახებმა კი სუბსიდიები მიიღონ, ანუ ღარიბებმა „უარყოფითი გადასახადი უნდა გადაიხადონ.“¹⁷⁴

საპენსიო და სოციალური პაკეტის მიმდებთა რიცხოვნობამ 2012 წელს სულ 857 ათასი ადამიანი შეადგინა, რომლის 80%-საც ასაკით პენსიონერთა რიცხოვნობა განსაზღვრავს. სოციალური პაკეტის მიმდებთა კატეგორიაში კი შედის: შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები, მარჩენალდაკარგული ოჯახის წევრები, სახელმწიფო კომპენსაციის მიმდებები და სხვა.¹⁷⁵

სახელმწიფოს ფუნქციაა იზრუნოს საზოგადოების იმ ნაწილის სოციალურ დაცვაზე, რომელიც სხვადასხვა მიზეზებით ჩართული არაა აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობაში და სახელმწიფოს დახმარებას საჭიროებს, სწორედ მათ მიეკუთვნება ზემოთ ჩამოთვლილი მოსახლეობის კატეგორია.

მოქნილი საპენსიო სისტემის გატარებასთან ერთად, მთავრობა სამედიცინო დაზღვევის პროგრამის მეშვეობით ზრუნავს ღარიბი ადამიანების ჯანმრთელობაზე, ასევე საჭიროების შემთხვევაში მათთვის თავშესაფრის მიცემას. მთავრობის მხრიდან ასევე ხდება საქველმოქმედო ღონისძიებებიც ღატაკი ფენის დასახმარებლად, რაც გამოიხატება მათთვის საკვებისა თუ სასურსათო ბარათების დარიგებით

ღარიბების ცხოვრების დონის ამაღლების ერთ-ერთ გზად განიხილავენ მათ დახმარებას ნატურალური ფორმით, ანუ მათ უზრუნველყოფას იმ საქონლითა და მომსახურებით, რაც ყველაზე მეტად სჭირდებათ.

ფულადი დახმარების მომხრეების აზრით კი ნატურალური დახმარება არაეფექტიანია და დამამცირებელი. მთავრობამ არ იცის, რა საქონელი და მომსახურება სჭირდება ღარიბებს ყველაზე მეტად. საქონლისა და მომსახურების სანაცვლოდ, რომელიც მას შესაძლოა სულ არ სჭირდება, უმჯობესია ფულით

¹⁷⁴ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, ქუთ. 2003, გვ. 104-107.

¹⁷⁵ http://geostat.ge/?action=page&p_id=199&lang=geo

დავეხმაროთ და მივცეთ იმის ყიდვის საშუალება, რაც მას ყველაზე მეტად სჭირდება. ნატურალური დახმარების მომხრეები ამტკიცებენ, რომ ასეთი დახმარებით, ღარიბები იღებენ სწორედ იმას, რაც ყველაზე მეტად სჭირდებათ. ღარიბებისათვის საკვებისა და თავშესაფრის მიცემის შემთხვევაში, მთავრობას შეუძლია დარწმუნებული იყოს, რომ ისეთ მავნე ჩვევებს, როგორცაა ნარკომანია და ალკოჰოლიზმი, არ უწყობს ხელს. სწორედ ესაა მიზეზი, რომ ნატურით დახმარება უფრო ეფექტიანია, ვიდრე ფულადი დახმარება.¹⁷⁶

ეკონომიკურ სიღარიბეში ძირითადად ერთიანდებიან უმუშევრები. ამ კატეგორიის სიღარიბის დასაძლევად კი უნდა შეიქმნას სამუშაო ადგილები და მოხდეს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დასაქმება. სოფლის მეურნეობის, ეროვნული წარმოების, მრეწველობის, ვაჭრობის, მშენებლობის, საფინანსო საქმიანობისა და სხვა დარგების განვითარების შედეგად შეიქმნება ახალი სამუშაო ადგილები, რაც უზრუნველყოფს მოსახლეობის ეკონომიკურად აქტიური ნაწილის დასაქმებას. პირველ რიგში კი უნდა მოხდეს ქვეყანაში სამეწარმეო გარემოს გაუმჯობესება ბაზარზე სამართლიანობის დამკვიდრებითა და მონოპოლიური სისტემის გარდაქმნით კონკურენტულ ბაზრად. ასევე მნიშვნელოვანია ეფექტიანი საგადასახადო პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმზიდველი იქნება ეკონომიკური საქმიანობის დასაწყებად, როგორც ქვეყნის რეზიდენტი, ისე არარეზიდენტი პირებისათვის. ამ ყველაფერს კი თან უნდა ერთვოდეს მშვიდი და სტაბილური პოლიტიკური მდგომარეობა ქვეყანაში, რაც გამორიცხავს ამ მიმართულებით ბიზნეს რისკებს.

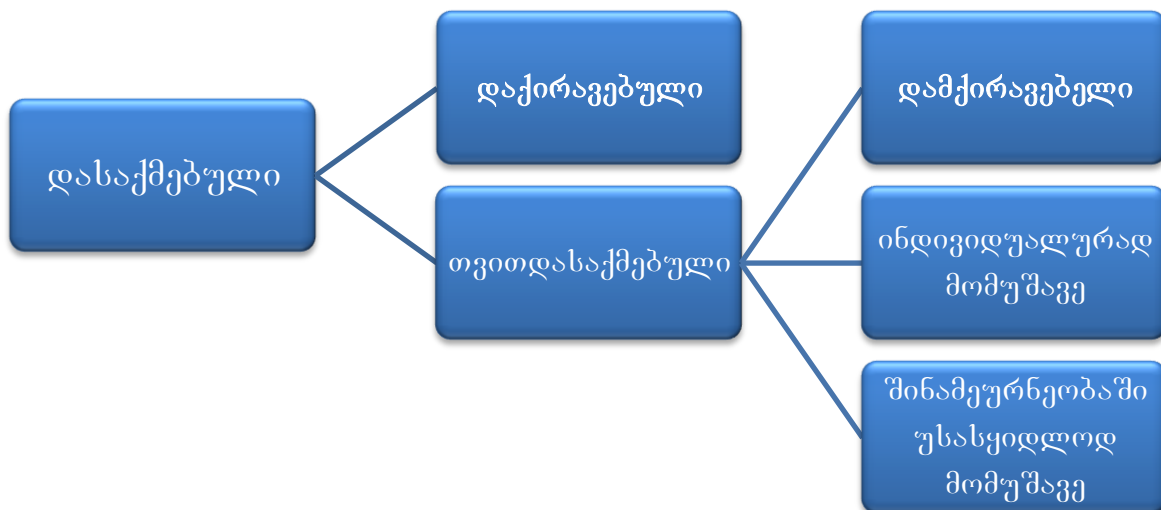
დასაქმებულთა კატეგორია იყოფა დაქირავებულებად და თვითდასაქმებულებად (დიაგრამა 4.11). დასაქმების ზრდა უნდა მოხდეს ძირითადად დაქირავებულთა რიცხოვნობის ზრდის ხარჯზე, რომლებიც დღეს მთლიან დასაქმებულთა 38.4%-ს შეადგენს. ცხადია სახელმწიფოს მხრიდან პირდაპირი გზით ვერ მოხდება დაქირავებულთა ზრდა, ეს უნდა მოხდეს დამქირავებელთა ზრდის ხარჯზე, რომლებმაც შემდგომ უნდა დაასაქმონ დაქირავებულთა კატეგორია. დამქირავებელთა და ინდივიდუალურად მომუშავეთა რიცხოვნობის ზრდა მიიღწევა სწორედ სამეწარმეო გარემოს

¹⁷⁶ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, ქუთ. 2003, გვ. 104-107.

გაუმჯობესებით, ხოლო კონკურენტულ პირობებში დაქირავებული ადამიანების დახმარება სახელმწიფოს მხრიდან გამოიხატება შრომის კოდექსით დაქირავებულთათვის ღირსეული შრომის პირობების შეთავაზებით. შინამეურნეობაში უსასყიდლოდ მომუშავე პირთა კატეგორია არ გამორიცხავს ადამიანთა აუნაზღაურებელ დასაქმებას, ამიტომ ამ კატეგორიის შინამეურნეობებში დასაქმებულებად უნდა განიხილებოდნენ ის ადამიანები, რომლებიც ეკონომიკური საქმიანობის შედეგად იღებენ შემოსავალს.

დიაგრამა 4.11

დასაქმებულთა განაწილება კატეგორიების მიხედვით

„ქვეყანაში მდგომარეობის გამოსასწორებლად მარტო ხალხის სურვილი და სახელმწიფოს დაპირებები არ კმარა, პრობლემის გადასაჭრელად უნდა დაიწყოს ეკონომიკური აღმავლობა და შეიქმნას კეთილდღეობის ის მინიმუმი, რომელიც აუცილებელია ხალხისათვის.“¹⁷⁷

ადამიანის განვითარებისა და მისი კეთილდღეობისათვის უმთავრეს ამოცანებს წარმოადგენს ქვეყანაში განვითარებული და ხელმისაწვდომი ჯანდაცვისა და განათლების სისტემის მოწყობა; სამუშაო ადგილების ზრდა და

¹⁷⁷ იხ. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, ქუთ. 2003, გვ. 104.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობისათვის ღირსეული სამუშაო პირობების შეთავაზება; საპენსიო სისტემის განვითარებით ადამიანებისთვის უზრუნველი სიბერის მიცემა.

საქართველო არ წარმოადგენს ნავთობმომპოვებელ ქვეყანას, მაგრამ მთავრობის მხრიდან გონივრული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების შემთხვევაში უნდა მოხდეს ჩვენი ქვეყნის მდიდარი ბუნებრივი რესურსების, მიწის სავარგულებების, ხელსაყრელი კლიმატური პირობების ეფექტიანად გამოყენება, რაც მომავალში ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას და დასაქმების დონის ზრდას.

ცხრილი 4.5

ადამიანის კეთილდღეობის აუცილებელი მინიმალური მოთხოვნები ასაკობრივი ნიშნით

-15	15-64	65+
განვითარებული ჯანდაცვის სისტემა დაწყებითი და საშუალო განათლების ხარისხი და ხელმისაწვდომობა	განვითარებული ჯანდაცვის სისტემა ტექნიკური და უმაღლესი განათლების ხარისხი და ხელმისაწვდომობა დასაქმება და ღირსეული შრომის პირობები	განვითარებული ჯანდაცვის სისტემა მოქნილი საპენსიო ფონდი

ქვეყნის განვითარების დემოკრატიულ გზას ალტერნატივა არ გააჩნია, ასეთი წყობა ადამიანებისთვის განვითარების ფართო შესაძლებლობას იძლევა. ამასთან სოციალური თანასწორობა პოლიტიკური თანასწორობის პირობად უნდა იქცეს.¹⁷⁸ ხელისუფლება ხალხს ეკუთვნის, შესაბამისად მთავრობა მოწოდებული უნდა იქნეს ქვეყნის დემოკრატიული განვითარებისკენ, რაც უზრუნველყოფს ყველა მოქალაქის თანასწორობას კანონის წინაშე, შეკრებების, მიტინგების, დემონსტრაციებისა და ინფორმაციის თავისუფლად გაერცელების საშუალებას.

ქვეყანაში აუცილებელია სამართლიანობის დამკვიდრება და მის წინაშე ყველა მოქალაქის თანაბარი უფლებებით წარდგენა. სახელმწიფოს

¹⁷⁸ ვეთანხმებით რა ახალგაზრდა სოციალისტების პოლიტიკური დოკუმენტის შინაარსს, თემის ამ ნაწილში ვიყენებთ მათ ხედვებს. იხ. დოკ. „ახალგაზრდა სოციალისტების პოლიტიკური დოკუმენტი“.

განვითარებისა და მისი ეფექტიანად ფუნქციონირებისათვის სამართლიანობა აუცილებელი წინაპირობაა. „სახელმწიფო უნდა ეფუძნებოდეს კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების დაცვის პრონციპებს, ზნეობრივ და მორალურ ნორმებს.“ შეიძლება ითქვას, რომ კანონის სამართლიანობა მორალიდან უნდა გამომდინარეობდეს. სამართლიანობის პირობებში ადამიანები უნდა იყვნენ თანასწორუფლებიანები მიუხედავად მათი ეთნიკური წარმომავლობისა თუ სოციალური კუთვნილებისა და ყველა ადამიანს უნდა ჰქონდეს განვითარების ერთნაირი შესაძლებლობა. საზოგადოების არც ერთი წევრი არ უნდა იყოს დამამცირებელ მდგომარეობაში მხოლოდ იმიტომ, რომ ის ღარიბია. სოლიდარობის პრინციპით გაერთიანებული საზოგადოება უფრო მეტად მიაღწევს უკეთეს სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მდგომარეობას როგორც საზოგადოების ცალკეულ ფენებში, ისე მთლიანად ქვეყანაში.

პიროვნება შეძლებს იყოს სრულფასოვანი მოქალაქე, თუ მისი მატერიალური და სულიერი მოთხოვნები დაკმაყოფილებული იქნება გარკვეულ დონემდე. ამისათვის მნიშვნელოვანია სახელმწიფომ ეფექტიანად გაატაროს სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკა ქვეყანაში. ქვეყნის სოციალური პოლიტიკა მიმართულია მისი თითოეული მოქალაქისთვის ღირსეული ცხოვრების პირობების შესაქმნელად. პიროვნების სრულფასოვანი განვითარებისათვის სოციალური პოლიტიკის წარმართვა უნდა განხორციელდეს შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით: განათლება, ჯანდაცვა და სოციალური უზრუნველყოფა. ამასთან უნდა მოხდეს დასაქმების ეფექტიანი პოლიტიკის გატარება და დასაქმებულთათვის ღირსეული შრომითი პირობების შეთავაზება.

განათლება უნდა წარმოადგენდეს სახელმწიფოს პრიორიტეტულ დარგს. განათლება პიროვნების განვითარების საწყისი და მისი შესაძლებლობა დაიკავოს საზოგადოებაში ღირსეული ადგილი. ამის მისაღწევად კი აუცილებელია განათლების მიღება იყოს ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი.

ქვეყნის სოციალური განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია გამართული ჯანდაცვის სისტემა, ხოლო მოქალაქეებისათვის შეთავაზებულმა საყოველთაო

დაზღვევამ უნდა უზრუნველყოს მოსახლეობის მაღალ ხარისხიანი სამედიცინო მომსახურება.

შრომის უფლება ადამიანის ერთ-ერთი უფლებაა, ხოლო სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს შეუქმნას ადამიანებს შესაბამისი დასაქმების პირობები, დასაქმებულის მიერ შრომით მიღებული შემოსავალი კი არ უნდა იყოს საარსებო მინიმუმზე ნაკლები.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება დამოკიდებულია სახელმწიფოს მიერ სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებაზე. ეფექტიანი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებისთვის აუცილებელია ბაზარზე კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბება და მკაცრი ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის გატარება.

ქვეყანაში აუცილებელია გამართული საგადასახადო სისტემა, რაც არ იქნება ეკონომიკური საქმიანობისათვის ხელის შემშლელი და შექმნის მეწარმეობისა და ბიზნესისათვის მიმზიდველ გარემოს. აუცილებელია ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გაუმჯობესება, ბაზარზე ფულის მოძრაობის სიჩქარის დარეგულირება და ინფლაციის მინიმალური დონით შენარჩუნების ამოცანის გადაწყვეტა.

მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკური ზრდისათვის კერძო საკუთრების განვითარება აუცილებელია, არ უნდა მოხდეს სახელმწიფო საკუთრების უგულვებელყოფა, განსაკუთრებით ქვეყნისთვის სტრატეგიული მნიშვნელობის ობიექტებზე.

ქვეყანაში არსებული ბუნებრივი რესურსების გამოყენება უნდა მოხდეს მკაცრი რეგულაციებით, მათი ეკონომიკური მიზნებისათვის გამოყენებამ კი ხელი არ უნდა შეუშალოს ბუნებაში არსებული რესურსების კვლავწარმოებას. ეს თავის მხრივ თავიდან აგვაცილებს გარემოს დაბინძურებასა და მასთან დაკავშირებულ პრობლემებს. სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებასთან ერთად საქართველო უნდა ჩამოყალიბდეს ისეთ სახელმწიფოდ, რომელიც არამხოლოდ არ ანადგურებს, არამედ აძლიერებს საკუთარი ქვეყნის ბუნებას, რითაც თავის წვლილს შეიტანს გლობალურ ეკოლოგიურ პოლიტიკაში.¹⁷⁹

¹⁷⁹ იხ. დოკ. „ახალგაზრდა სოციალისტების პოლიტიკური დოკუმენტი“.

დასკვნები და წინადადებები

საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის კვლევისა და მეთოდოლოგიური საკითხების შესწავლის შედეგად ჩამოვყალიბეთ შემდეგი სახის დასკვნები და სარეკომენდაციო ხასიათის წინადადებები:

✓ მოსახლეობის ცხოვრების დონის სოციალურ-ეკონომიკურ მაჩვენებელთა სტატისტიკური შესწავლა, მათი სტრუქტურული ანალიზი და დინამიკაში განხილვა გვიჩვენებს ცხოვრების დონის სურათს საქართველოში. ცხოვრების დონის შესახებ მიღებული შედეგები რეალურია იმდენად, რამდენადაც რეალურია ცხოვრების დონის განმსაზღვრელი მაჩვენებლები, ამიტომ მნიშვნელოვანია სწორედ ეს მაჩვენებლები ასახავდნენ რეალობას, იმისათვის რომ მივიღოთ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზუსტი შეფასება. ამ კუთხით კი გასატარებელია მეთოდოლოგიური სამუშაოები და საერთაშორისო შესადარისობის მიღწევა.

✓ სადისერტაციო ნაშრომში განხილულია გაეროს ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემა და მისი შემუშავების ეტაპები. ასევე განვიხილავთ ევროპის სტატისტიკის სისტემის კომიტეტის მიერ ევროკავშირისათვის შემუშავებულ ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებლებს, რომელთა მეთოდოლოგიური გათვალისწინება და ქართულ პრაქტიკაში დანერგვა მნიშვნელოვანი იქნება საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესაფასებლად.

✓ ცხოვრების დონის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია გაეროს მიერ შემუშავებული ადამიანის განვითარების ინდექსი, რომლის მთავარი დანიშნულებაა განსაზღვროს ქვეყნის ადამიანური განვითარების დონე. ჩვენი გამოთვლით, 2012 წელს საქართველოს აგი-ს განმსაზღვრელი სუბინდექსების მნიშვნელობები შემდეგია: სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსმა შეადგინა 0.847, განათლების ინდექსმა – 0.841, ხოლო შემოსავლების ინდექსმა – 0.580. ადამიანის განვითარების ინდექსი კი 0.745-ით განისაზღვრა. ამ მაჩვენებლით საქართველო მსოფლიოს 187 ქვეყნის რეიტინგში 72-ე ადგილს იკავებს და მაღალგანვითარებული ქვეყნების ჯგუფშია (განვითარების 4 დონიდან რიგით მე-2 დონე). მოცემული მაჩვენებლით მეზობელი ქვეყნებიდან

საქართველო უსწრებს აზერბაიჯანსა და სომხეთს, ხოლო ჩამორჩება რუსეთს. ჩვენი პროგნოზით, აგი-ს მნიშვნელობა 2017 წელს მიაღწევს 0.760-ს. მიუხედავად პროგრესისა, აგი-ს რეიტინგით, საქართველო კვლავ მაღალგანვითარებული ქვეყნების ჯგუფში დარჩება. ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა, განათლების დონის ამაღლება და ჯანდაცვის სისტემის მომსახურების მაღალი ხარისხის მიღწევა საქართველოს ადამიანის განვითარების ინდექსით დაუმკვიდრებს უფრო მაღალ სარეიტინგო ადგილს ვიდრე დღეს არის, რაც თავის მხრივ აისახება მოსახლეობის ცხოვრების უკეთეს პირობებში და ცხოვრების დონის ამაღლებაში.

✓ საქართველოში 2012 წელს 2003 წელთან შედარებით მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობა შემცირდა 40%-ით, რაც ნიშნავს, რომ მოსახლეობას გაძვირებული პროდუქციის შექენა უწევს და რა თანხადაც 2003 წელს შეიძენდნენ პროდუქციას, 10 წლის შემდეგ იგივე თანხად შეეძლოთ 40%-ით ნაკლები მოცულობის პროდუქციის ყიდვა. რაც შეეხება ცხოვრების ღირებულების მაჩვენებლებს, სამომხმარებლო საქონლის შესაძენად ცხოვრება საქართველოში უფრო იაფია ვიდრე მის მეზობელ და ცხადია განვითარებულ ქვეყნებში, თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ საქართველოში ცხოვრების დონე უფრო მაღალია ვიდრე ამ ქვეყნებში. ტენდენცია კი ასეთია: რაც უფრო მაღალგანვითარებული და მაღალი ცხოვრების სტანდარტების მქონეა ქვეყანა, მით უფრო მაღალია იქ ცხოვრების ღირებულება. საშუალო რეალური ხელფასით საქართველო უფრო მეტი მყიდველობითუნარიანობით გამოირჩევა ვიდრე აზერბაიჯანი და სომხეთი, ეს მაჩვენებელი დადებითად ჩაითვლება, თუ საშუალო ხელფასის აზერბაიჯანთან და სომხეთთან შედარებით მაღალი მყიდველობითუნარიანობა შენარჩუნებული იქნება დასაქმების მაღალი დონის პირობებშიც. საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისათვის, რაც შემდგომში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდის საწინდარი უნდა გახდეს, ინფლაციის დაბალ მაჩვენებელსა და სტაბილურ ფასებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება.

✓ დემოგრაფიული მოვლენები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებზე, აქედან გამომდინარე ნაშრომში განხილულია დემოგრაფიული მაჩვენებლები დინამიკაში და გაკეთებულია შესაბამისი

დასკვნები. მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივ განაწილებასთან ერთად მოვახდინეთ შრომითი რესურსების განსაზღვრა, რაც მნიშვნელოვანია ქვეყანაში სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისათვის. საქართველოში ბოლო 5 წლის განმავლობაში შობადობის მაჩვენებელი (ათას კაცზე) 12.9-დან 11.7-მდე, ხოლო ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი 3.1-დან 0.5-მდე შემცირდა. ჩვენი გამოთვლით 65 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის ხვედრითი წონა მთლიან მოსახლეობაში 2003-2012 წლებში 13.5%-დან 13.8%-მდე გაიზარდა, რაც მოსახლეობის დაბერების მაჩვენებელია. ხოლო შრომითი რესურსების დაბერების თვალსაზრისით, 2012 წელს ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობაში 60 წლისა და უფროსი ასაკის ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა 18.7%-ს შეადგენდა. ამასთან შრომითი რესურსების უარყოფითი მიგრაციული საღლო უარყოფითად აისახება შრომის ბაზრის ეფექტიანად ფუნქციონირებაში. საქართველოში დემოგრაფიული პრობლემების გადაჭრა უნდა წარიმართოს 2 გზით, რაც უკავშირდება ბუნებრივი მატებისა და მიგრაციის დადებით საღლოს მიღწევას. ამიტომაც არის მნიშვნელოვანი მათი განხილვა, ანალიზი, რის საფუძველზეც მოხდება სახელმწიფოს მხრიდან მართებული პოლიტიკის შემუშავება.

✓ აბსოლუტური სიღარიბის განხილვისას მნიშვნელოვანია გავიანგარიშოთ შინამეურნეობათა აბსოლუტური შემოსავლები ერთ მოსახლეზე, რის შედეგადაც ვიღებთ შემდეგი სახის სურათს: დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში 2004-2012 წლებში იზრდება, თუმცა ჯერ კიდევ მცირეა მისი წილი მთლიან შემოსავლებში (31.4%). თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში მცირდება (11.4%-დან 8.5%-მდე). რაც იმას გვიჩვენებს, რომ ჩვენს ქვეყანაში ინდივიდუალური მეწარმეობა ვერ ვითარდება იმ დონემდე, რაც გარკვეული სახის მატერიალურ კეთილდღეობას მოუტანდა მეწარმეს. დადებით ტენდენციად უნდა ჩაითვალოს პენსიების, სტიპენდიებისა და დახმარებების ზრდა. საქართველო რომელიც ტრადიციულად აგრარულ ქვეყანათა რიცხვს მიეკუთვნება, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში მცირდება (2004-2012

წლებში 10.7%-დან შემცირდა 6.1%-მდე), რაც გამომდინარეობს იქიდან, რომ საქართველო ვერ ახერხებს აქ არსებული ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობების სათანადოდ ათვისებასა და გამოყენებას. 2004-2012 წლებში სოფელში, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში 19.0%-დან 12.6%-მდე შემცირებული, მაშინ როცა პენსიებისა და დახმარებების ხვედრითმა წონამ სოფელში 15.1% შეადგინა. გამოდის, რომ საშუალოდ სოფლის მოსახლეობა დახმარებებით უფრო მეტ შემოსავალს იღებს, ვიდრე სოფლის მეურნეობაში წამოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან. სურსათზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონა მთლიან ხარჯებში წლების მიხედვით მცირდება, ეს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდისკენ გადადგმულ ნაბიჯად უნდა მივიჩნიოთ, თუმცა მისი წილი განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით საკმაოდ მაღალია და მთლიანი ხარჯების 1/4-ს შეადგენს. ევროკავშირის განვითარებულ ქვეყნებში კვებაზე გაწეული ხარჯები მთლიან ხარჯებში 15.0%-მდე შეადგენს. რაც შეეხება სამომხმარებლო ფულად ხარჯებში სურსათის შეძენაზე გაწეული ხარჯებს, ეს მაჩვენებელი 2012 წელს 38.0%-ს შეადგენდა.

განხილულ მონაცემებზე გაკეთებული ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველო, როგორც მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების განაწილების, ისე სტრუქტურის მიხედვით განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაა, რომელიც ხასიათდება მოსახლეობის მაღალი ქონებრივი დიფერენციაციით, ხარჯვით სტრუქტურაში კი აღსანიშნავია სასურსათო ხარჯების დიდი წილი, რაც საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების საშუალოზე დაბალ დონეზე მიუთითებს.

მიუხედავად, ბოლო 5 წლიან პერიოდში, საქართველოში უმუშევრობის დონის კლებისა, 2004-2012 წლებში 12.6%-დან გაიზარდა 15.0%-მდე, რაც ამ პერიოდისათვის უარყოფითად უნდა შეფასდეს. თვითდასაქმებულთა ნაწილი, რომელიც სამუშაოს უქონლობის გამო იძულებულია ძალიან დაბალი ანაზღაურებით, ან სულაც ანაზღაურების გარეშე ეწეოდეს არაკვალიფიციურ შრომას, ასევე საქართველოს რეგიონებში მცხოვრები მოსახლეობა, რომლებიც თვითდასაქმებულად ითვლებიან მხოლოდ იმის გამო, რომ მათ გააჩნიათ 1

ჰექტარი, ან მეტი ფართობის მიწის ნაკვეთი, რეალურად დასაქმებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს და ამის გაუთვალისწინებლობა საქართველოში უმუშევრობისა და დასაქმების შესახებ მდგომარეობის შეფასებისას მცდარ სურათს იძლევა. საქართველოში თვითდასაქმებულთა წილი დასაქმებულებში 60.0%-ზე მეტს შეადგენს, ხოლო სოფლად ეს მაჩვენებელი 80.0%-ზე მეტია.

თვითდასაქმებულთა კატეგორიას მიეკუთვნებიან: *ინდივიდუალურად მომუშავე, დამქირავებელი და ოჯახურ საწარმოში უსასყიდლოდ მომუშავე პირი*, რომელიც მუშაობს უსასყიდლოდ ოჯახურ საწარმოში ან მეურნეობაში და რომლის მფლობელიც მისი ნათესავია. სწორედ ეს უკანასკნელი კატეგორია იქცევა ჩვენს ყურადღებას. რადგან ამ კატეგორიის ადამიანები წარმოადგენენ თვითდასაქმებულთა ძირითად ნაწილს და მათი რაოდენობის ხარჯზე ხდება თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობის ზრდა. შედეგად ჯაჭვური სისტემით, ვიღებთ შემდეგ სურათს: *ოჯახურ საწარმოში უსასყიდლოდ მომუშავეების ხელოვნურად გაზრდილი რიცხოვნობა განაპირობებს თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობის ზრდას, ხოლო თვითდასაქმებულთა გაზრდილი რაოდენობა იწვევს დასაქმების დონის ზრდას და შესაბამისად ამ კატეგორიაში მის მაღალ ხვედრით წონას.*

2012 წელს სიღარიბის დონე სოფელში (27.0%) უფრო მაღალი იყო, ვიდრე ქალაქში (17.5%), სანაცვლოდ უმუშევრობის დონემ სოფელში შეადგინა 7.0%, ხოლო ქალაქში – 26.2%. ცხადია, ეს ორი ფაქტი შეუსაბამობას ქმნის, ვინაიდან იმ რეგიონში, სადაც მაღალია უმუშევრობის დონე, ასევე მაღალი უნდა იყოს სიღარიბის მაჩვენებელი. ჩვენს შემთხვევაში კი მონაცემები საპირისპიროს აჩვენებენ. რეალურად, დასაქმების მაღალი დონე სოფელში მიღწეულია დასაქმებულთა შორის თვითდასაქმებულთა მაღალი ხვედრითი წონის არსებობით, რომელთა უმეტესობაც რეალურად არც არის დასაქმებული და ოჯახში უსასყიდლოდ მომუშავე წევრებს წარმოადგენენ.

✓ ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური განვითარების საფუძველს განათლება, ჯანდაცვა და სოციალური დახმარება წარმოადგენენ. განათლებაზე გაწეული ხარჯები მშპ-თან მიმართებაში საქართველოში შეადგენს 3.2%-ს, რაც აზერბაიჯანისა და სომხეთის მაჩვენებლების ანალოგიურია, ჯანდაცვაზე მთლიანი დანახარჯების ხვედრითი წონა მშპ-ში შეადგენს 9.9%-ს, ამასთან ეს

წილი მაღალია ევროპის ქვეყნებს შორისაც. საქართველოში ყოველწლიურად დაახლოებით 2000 სტუდენტი ამთავრებს სამედიცინო სკოლების დიპლომირებული მედიკოსის პროგრამას. ჯანდაცვის სფეროს პოტენციალის შეფასებისას კი უნდა გამოვიდეთ არა რაოდენობის, არამედ ხარისხობრივი მაჩვენებლიდან, თუ რამდენად შეესაბამება მათ მიერ მიღებული ცოდნა იმ პრაქტიკულ მოთხოვნებს, რომელსაც ეს სფერო სთვავობს. შესაბამისად საქართველოს განათლების სისტემაც უნდა იქნას საბაზრო მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოყვანილი და მაღალ კვალიფიციური კადრებით უზრუნველყოს როგორც ჯანდაცვის სფერო, ასევე ის დარგები, რომელთა განვითარება და მაღალ სტანდარტებამდე მიყვანა საწინდარი გახდება ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებისათვის.

✓ სადისერტაციო ნაშრომში ადამიანის განვითარების ინდექსის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის საფუძველზე ავაგეთ საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ინდექსი, რომლის გამოსათვლელად ვიყენებთ შემდეგ მაჩვენებლებს: 1. შემოსავლების ინდექსი; 2. შემოსავლების უთანაბრობის ინდექსი; 3. უმუშევრობის ინდექსი; 4. განათლების ინდექსი; 5. სიცოცხლის ხანგრძლივობის ინდექსი; 6. სურსათის შექენაზე გაწეული ხარჯების ინდექსი; 7. სოციალური უზრუნველყოფის ინდექსი; 8. უსაფრთხოების ინდექსი; 9. ეკოლოგიური მდგომარეობის ინდექსი; 10. ადამიანის უფლებათა ინდექსი. ჩამოთვლილი მაჩვენებლების საფუძველზე გაანგარიშებულმა მოსახლეობის ცხოვრების დონის ინდექსმა შეადგინა 0.584. მოცემული მაჩვენებლის მიხედვით საქართველო მოსახლეობის ცხოვრების დონით საშუალო განვითარების ქვეყნების ჯგუფშია (4 ჯგუფიდან რიგით მე-3 ჯგუფში).

✓ 2012 წელს საარსებო მინიმუმმა საქართველოში შეადგინა 151.1 ლარი, რაც 2003 წლის ნომინალურ მაჩვენებელზე მეტია, მაგრამ ლარის მყიდველობითუნარიანობის შემცირებით მივიღეთ, რომ 2000 წლის მუდმივ ფასებში გადაყვანით, საარსებო მინიმუმის რეალურმა ღირებულებამ 2003 წელს შეადგინა 112.1 ლარი, ხოლო 2012 წელს 77.3 ლარი. აქედან გამომდინარე, რეალური საარსებო მინიმუმის ზრდის ნაცვლად კლება მივიღეთ.

შინამეურნეობების შემოსავლები ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით აჭარბებს საარსებო მინიმუმს, ხოლო ამ თანხების 2003 წლის უცვლელ ფასებში გადაყვანით ვიღებთ შემდეგს: 2012 წელს შინამეურნეობათა საშუალო შემოსავლები ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით შეადგენდა 78.9 დოლარს (130.3:1.651), ხოლო საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი – 48.3 დოლარს (79.8:1.651). თუ გავითვალისწინებთ, რომ მსოფლიო ბანკის დებულებით ღარიბად ითვლება პიროვნება, რომელსაც დღეში შემოსავალი 2 დოლარზე ნაკლები აქვს, მაშინ საქართველოში ყველა შინამეურნეობა საარსებო მინიმუმით სიღარიბეშია, ხოლო საშუალო შემოსავლების მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით გამოვიდა სიღარიბიდან, რაც წინა წლების ტენდენციებიდან გამომდინარე დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. ჩვენს მიერ გაანგარიშებულმა მინიმალური სასურსათო კალათის დღიურმა ღირებულებამ 2012 წელს 4 ლარი შეადგინა, რაც იმას ნიშნავს, რომ თუ დღეში პიროვნება კვების პროდუქტებზე ხარჯავს 4 ლარზე მეტს, მაშინ ის არ უნდა ჩაითვალოს ღარიბად, რაც საკმაოდ დაბალი ფასია და არ ასახავს საქართველოში სიღარიბის ზღვარის რეალურ სურათს. ამიტომაც არის მნიშვნელოვანი საარსებო მინიმუმის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის სრულყოფა.

საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, მოსახლეობა 4 ფენად დაყოფის ნაცვლად შესაძლებელია დაიყოს 5 ფენად. ახალი კატეგორია ემატება ღარიბებსა და საშუალო ფენას შორის, რაც იმით აიხსნება, რომ საარსებო მინიმუმი არ წარმოადგენს სიღარიბის იმ ზღვარს, რომლის გადალახვის შემდეგ ადამიანი პირდაპირ გახდება საშუალო ფენის წარმომადგენელი, ამიტომაც შემოგვაქვს სიღარიბიდან საშუალო ფენამდე გარდამავალი სოციალური ფენის კატეგორია, რომლებიც ცხოვრების დონის ზრდის შემდეგ გადავლენ საშუალო ფენაში. ფენებს შორის ზღვარი მხოლოდ საარსებო მინიმუმით არის გავლენიანი, ამიტომ საინტერესო იქნება თითოეული ფენისთვის ზღვარის დაწესება. *სიღატაკის ზღვარი*. გაანგარიშება შესაძლებელია მოხდეს საარსებო მინიმუმის მსგავსად, მინიმალური სასურსათო კალათის მოხმარების შესაბამისად, სადაც შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის განსაზღვრული კვების პროდუქტების კკალორიულობის დღიურმა ნორმამ უნდა უზრუნველყოს

ადამიანის სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნება. *სიღარიბის ზღვარი*, რომლის მნიშვნელობას საარსებო მინიმუმი ასრულებს. *გარდამავალი საშუალო ფენა და საშუალო ფენა*. საშუალო ფენის ქვედა ზღვარი ქვეყანაში საშუალო თვიური შემოსავლის დონემ უნდა განსაზღვროს, საშუალო თვიურ შემოსავალსა და საარსებო მინიმუმს შორის კი მოექცევა გარდამავალი საშუალო ფენა. *სიმდიდრის ზღვარი* პირობითი კატეგორიაა და არც იმდენი სოციალური დატვირთვა არ გააჩნია, როგორც მის ქვემოთ არსებულ ფენებს. ცხადია სიმდიდრის ზედა ზღვარი განუსაზღვრელია, რაც შეეხება ქვედა ზღვარს, მის დადგენას ტექნიკურ მხარესთან ერთად ართულებს სუბიექტური ფაქტორები, რაც გამოიხატება ადამიანთა ინდივიდუალური დამოკიდებულებით ამ კატეგორიისადმი და მისი გაანგარიშების შემთხვევაში მიღებული ზღვარი ყველასთვის მისაღები არც აღმოჩნდება.

✓ საქართველოში სიღარიბის სტატისტიკური ანალიზი შემდეგი სახის სურათს გვაძლევს. 2004 წლამდე საქართველოს მოსახლეობის ნახევარი სიღარიბეში ცხოვრობდა, ხოლო ამ პერიოდში სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონე 2003 წელს, 54.5% დაფიქსირდა. შემდგომ პერიოდში, 2004 წელს სიღარიბის დონე 2.5%-ით შემცირდა, შედეგად 122 813 ადამიანმა დასძლია სიღარიბე, ხოლო სიღარიბეში დარჩა მოსახლეობის 52.0%. მიუხედავად ამ პროგრესისა, ღარიბთა ქვედა ფენაში მედიანური მოხმარების 60 და 40 პროცენტის მიმართ სიღარიბე კიდევ უფრო გაიზარდა. 2006 წლის სტატისტიკური წელიწადულის მიხედვით კი სიღარიბის დონე თითქმის განახევრდა, რაც საარსებო მინიმუმის შემცირებამ და ამ შემცირებულ საარსებო მინიმუმთან, მოსახლეობის ფაქტობრივი შემოსავლების შედარებამ გამოიწვია. 2004 წლიდან სიღარიბის მაჩვენებლები გამოითვლება მხოლოდ მედიანური მოხმარების 60%-ისა და მედიანური მოხმარების 40%-ის მიმართ და არც ერთი მაჩვენებელი არ გაიანგარიშება საარსებო მინიმუმის მიმართ. სიღარიბის სიმწვავისა და სიღრმის მაჩვენებლების ამსახველი ოფიციალური მონაცემები კი 2009 წლის შემდეგ აღარ ქვეყნდება, რაც გვიძნელებს ღარიბი მოსახლეობის ქვედა ფენებში არსებულ სიღარიბის მაჩვენებლებზე ანალიზს.

✓ ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებისკენ მიმართული პოლიტიკა უნდა წარიმართოს 3 ძირითადი ბლოკის, ეკონომიკური, სოციალური და გარემო კეთილდღეობის მახვენებელი ფაქტორების თანმიმდევრული განვითარებით. ცხადია პირველ რიგში უნდა მოხდეს პრობლემატური საკითხების გადაჭრა, ის რაც აქტუალურია ქვეყანაში თანამედროვე ეტაპზე და მოიცავს ეკონომიკურ და სოციალურ მახვენებლებს.

საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, სახელმწიფომ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება პირველ რიგში ქვეყანაში არსებული სიღარიბის მწვავე პრობლემის გადაჭრით უნდა დაიწყოს, რაც თავის მხრივ გულისხმობს სიღარიბის განმსაზღვრელი ფაქტორების დეტალურ შესწავლასა და მათ აღმოსაფხვრელად ქმედითი ნაბიჯების გადადგმას. სიღარიბის დაძლევა უნდა წარიმართოს 2 მიმართულებით, სოციალური და ეკონომიკური სიღარიბის დაძლევით. სოციალური სიღარიბის დასაძლევადა სახელმწიფომ უნდა გაატაროს მოქნილი საპენსიო სისტემა და უზრუნველყოს პენსიონერების, უმწყო ოჯახებისა და სიღატაკის ზღვარზე მყოფი მოსახლეობის დახმარება. ეკონომიკურ სიღარიბეში ძირითადად ერთიანდებიან უმუშევრები. ამ კატეგორიის სიღარიბის დასაძლევადა კი უნდა შეიქმნას სამუშაო ადგილები და მოხდეს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დასაქმება, რაც მიიღწევა ქვეყანაში სამეწარმეო გარემოს გაუმჯობესებით და კონკურენტულ ბაზარზე სამართლიანობის დამკვიდრებით. ასევე მნიშვნელოვანია ეფექტიანი საგადასახადო პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმზიდველი იქნება ეკონომიკური საქმიანობის დასაწყებადა, როგორც ქვეყნის რეზიდენტი, ისე არარეზიდენტი პირებისათვის. ყველაფერ ამას თან უნდა ერთვოდეს მშვიდი და სტაბილური პოლიტიკური მდგომარეობა ქვეყანაში, რაც გამორიცხავს ამ მიმართულებით ბიზნეს რისკებს. საბოლოოდა კი, საქართველოს მთავრობის მხრიდან გონივრული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების შედეგად უნდა მოხდეს ჩვენი ქვეყნის მდიდარი ბუნებრივი რესურსების ეფექტიანად გამოყენება, რაც მომავალში ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას, დასაქმების დონის ზრდას და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბესაძე ნ. – ფასების სტატისტიკური შესწავლის თანამედროვე პრობლემები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2009.
2. აბესაძე ნ., მესხიშვილი დ. – მოსახლეობის დიფერენციაციისა და მოხმარების სტრუქტურის სტატისტიკური ანალიზი, ეკონომიკის აქტუალური საკითხები (სამეცნიერო შრომათა კრებული), XIV გამოშვება, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2001.
3. აბესაძე რ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და სიღარიბის ზოგიერთი სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული III, თბ., 2010.
4. აღეიშვილი გ., ასათიანი რ. – ეკონომიკური თეორია, გამომცემლობა „სიახლე“, თბ., 1998.
5. ანანიაშვილი ი. – საქართველოს ეკონომიკის პოტენციური მთლიანი შიგა პროდუქტისა და უმუშევრობის ბუნებრივი დონის ეკონომეტრიკული შეფასება, ჟურნ., ეკონომიკა და ბიზნესი, თბ., 2010.
6. ანანიაშვილი ი. – საქართველოს ეკონომიკის უმუშევრობის ბუნებრივი დონე - მოდელი და შეფასების გამოცდილება, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, შრომის ეკონომიკის კათედრა, მიგრაცია 2, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2008.
7. ბახტაძე ლ. – ცხოვრების დონე და სოციალური დიფერენციაცია საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა №6, თბ., 2005.
8. ბერიძე ლ., ჭიპაშვილი მ. – საქართველოს შრომის ბაზრის აქტუალური პრობლემები, ჟურნ. საქართველოს ეკონომიკა №10, თბ., 2005.
9. გაბელაშვილი კ. – საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის დინამიკა გარდამავალ პერიოდში, ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა №4, თბ., 2002.
10. გაბიძაშვილი ბ. – ფისკალური პოლიტიკა, გამომცემლობა „ატლასი“, თბ., 2000.

11. გაბიძაშვილი ბ., კირვალიძე ზ. – სიღარიბე საქართველოში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2003.
12. გაბიძაშვილი ბ. – სტატისტიკა ეკონომიკაში, ბიზნესსა და მენეჯმენტში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2011.
13. გაბიძაშვილი ბ. – სტატისტიკური ანალიზისა და ეკონომიკურ გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2010.
14. გაბიძაშვილი ბ. – სიღარიბის პროგრეტი საქართველოში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2006.
15. გელაშვილი ს. – მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდოლოგიური საკითხები (მონოგრაფია), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2005.
16. გელაშვილი ს. – სტატისტიკური პროგნოზირება თანამედროვე ბიზნესში, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბ., 2012.
17. გელაშვილი ს., შონია ზ., ქინქლაძე რ. – სოციალური სტატისტიკა, თბ., 2013.
18. გველესიანი რ. – ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების წინააღმდეგობანი, ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა, თბ., 2007.
19. გველესიანი რ. – გარემოს დაცვის ეკონომიკური პოლიტიკა: სტრატეგია და წინააღმდეგობები, ჟურნ. საქართველოს ეკონომიკა, თბ., 2008.
20. გველესიანი რ. – შრომის ბაზრისა და დასაქმების პოლიტიკის წინააღმდეგობები და წარმატების სტრატეგია, ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი, თბ., 2010.
21. ვირსალაძე ნ. – მოსახლეობის შემოსავლები საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2003.
22. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი მიგრაციის კვლევის ცენტრი – მიგრაცია, გამომცემლობა უნივერსალი, თბ., 2013.

23. კვარაცხელია ლ. – სოციალური პოლიტიკა – საქართველოს ეკონომიკის ორიენტირი თუ სავალალო შედეგი, ჟურნ. მაკრო-მიკრო ეკონომიკა №7-8, თბ., 2003.
24. ლაცაბიძე ნ., შელია მ., ბადრიძე ვ., გურგენიძე ვ., ანთაძე ც., ყარაშვილი ჰ., გაგნიძე ი., კუსრაშვილი ე., ხარაძე ნ. – შრომის ეკონომიკა, გამომცემლობა „ენა და კულტურა“, თბ., 2004.
25. ლივშიცი ა. ი. – საბაზრო ეკონომიკის შესავალი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბ., 1996.
26. მარშავა ქ., მინდორაშვილი მ. – ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა, თეორია, პრაქტიკა, ანალიზი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2008.
27. მარშავა ქ., მინდორაშვილი მ. – სტატისტიკის თანამედროვე პრობლემები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2012.
28. მესხია ი. – სიღარიბის დაძლევა, როგორც სოციალური უსაფრთხოების მთავარი ინდიკატორი, ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა №5, თბ., 2000.
29. მესხია ი., გაბელაშვილი კ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონე, თბ., 2004.
30. მექვაბიშვილი ე. – სახელმწიფო და ეკონომიკა, თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბ., 1995.
31. მინდორაშვილი მ. – ჰუმანური განვითარების ინდექსი: ისტორია და რეალობა, ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი №5, თბ., 2011.
32. ოქროცვარიძე ა., ლაჭყევიანი თ., ოქროცვარიძე ლ. – მსოფლიო ეკონომიკა, დამხმარე სახელმძღვანელო, თბ., 2010.
33. პაპავა გ. – საბაზრო ეკონომიკაზე საქართველოს გადასვლის საფუძვლები. გამომცემლობა „ენა“, თბ., 1991.
34. პაპავა ვლ. – საქართველო საბაზრო ეკონომიკის გზაზე, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1995.
35. საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი – საქართველოს ეკონომიკა, გამომცემლობა „სიახლე“, თბ., 2012.

36. საქართველოს საინვესტიციო ჯგუფი + – მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი 2007-2009, თბ., 2010.
37. სმიტი ა. – გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ (თარგმანი ინგლისურიდან ფ. გოგინაიშვილის მიერ), ტომი I, თბ., 1938.
38. ტუხაშვილი მ., შელია მ. – საქართველოს მოსახლეობა და შრომითი რესურსები, უნივერსიტეტის სტამბა, თბ., 2001.
39. ტუხაშვილი მ., – აუცილებელია საქართველოს შრომის ბაზრისა და მიგრაციის კომპლექსური შესწავლა, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, შრომის ეკონომიკის კათედრა, მიგრაცია 2, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2008.
40. ქინქლაძე რ. – სტატისტიკური კვლევის თავისებურებანი სოციალურ სფეროში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2008.
41. შელია მ. – ხანდაზმული მოსახლეობა საქართველოში (სოციალური და ეკონომიკური პრობლემები), გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2013.
42. შონია ზ. – ოჯახისა და შინამეურნეობის სტრუქტურის სტატისტიკური ანალიზი, ჟურნალი „ეკონომიკა“, თბ., 2009.
43. შონია ზ. – საქართველოში მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის მდგომარეობის სტატისტიკური მიმოხილვა, ჟურნალი „ეკონომიკა“, თბ., 2010.
44. შონია ზ. – სიღარიბის სტატისტიკა საქართველოში (მონოგრაფია), გამომცემლობა „თობალისი“, თბ., 2007.
45. ჩავა ფრანკფორტ ნაჩმიასი, ანა ლეონ-გერერო – სოციალური სტატისტიკა მრავალფეროვანი საზოგადოებისათვის, მე-6 გამოცემა, ავტორიზებული თარგმანი ინგლისურიდან, გამომც. „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, თბ., 2012.
46. ჩიქავა ღ. – სიღარიბე და მისი დაძლევის ძირითადი მიმართულებები, ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი №1, თბ., 2008.
47. ჩიქავა ღ. – დასაქმება და უმუშევრობა საქართველოში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2012.

48. ხარაიშვილი ე. – საქართველოს აგროსამრეწველო კომპლექსის ეკონომიკურ-ორგანიზაციული მექანიზმი და მისი სრულყოფის მიმართულებანი, სახ. უნივერსიტეტის სტამბა, თბ., 2004.
49. ხარაიშვილი ე. – ქართული აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობა და სოფლის მეურნეობის განვითარების პრიორიტეტები, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბიოეკონომიკა და სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარება, II საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის შრომების კრებული, თბ., 2013.
50. ხმალაძე მ. – სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბ., 2008.
51. ხმალაძე მ. – დემოგრაფია, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბ., 2009.
52. ხმალაძე მ. – კიდევ ერთხელ დემოგრაფიისა და დემოგრაფიული სტატისტიკის შესახებ, ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი №5, თბ., 2011.
53. ბენაშვილი ი. – საქართველოს ეროვნული შემოსავლის სტატისტიკური შესწავლის მეთოდოლოგია და მისი სრულყოფის გზები (ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი), თბ., 2010.
54. გაბელაშვილი კ. – მოსახლეობის ცხოვრების დონის ანალიზისა და რეგულირების მეთოდოლოგიური საკითხები საქართველოში (დისერტაცია), ეკ. მეცნ. კანდ. სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების კვლევითი ინსტიტუტი, თბ., 2003.
55. გოგიაშვილი ო. – მცირე და საშუალო ბიზნესის პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები საქართველოში (ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია), ქუთაისი 2013.
56. რობიტაშვილი ნ. – მოსახლეობის შემოსავლებისა და ცხოვრების დონის დიფერენციაციის სტატისტიკის აქტუალური საკითხები საქართველოში (დისერტაცია, წარმოდგენილია დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად), ბათუმი 2012.

57. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის სტატისტიკური პუბლიკაცია – შრომის ბაზარი საქართველოში 2009, თბ., 2009.
58. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტი – განათლება, მეცნიერება და კულტურა საქართველოში, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბ., 2009.
59. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – სასურსათო უზრუნველყოფის მდგომარეობა, სტატისტიკური ბიულეტენი, თბ., 2010.
60. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2012, თბ., 2013.
61. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს ეროვნული ანგარიშები 2011, თბ., 2013.
62. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – ქალი და კაცი საქართველოში, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბ., 2011.
63. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – ქალი და კაცი საქართველოში, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბ., 2013.
64. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო – ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასების ანგარიში, თბ., 2013.
65. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული, თბ., 2005.
66. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული, თბ., 2006.
67. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული, თბ., 2007.
68. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული, თბ., 2008.
69. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული, თბ., 2009.

70. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული, თბ., 2009.
71. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული, თბ., 2010.
72. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული, თბ., 2011.
73. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული, თბ., 2012.
74. INTERNATIONAL DEFINITION AND MEASUREMENT OF LEVELS OF LIVING, UNITED NATIONS, New York, 1961.
75. HANDBOOK ON SOCIAL INDICATORS, UNITED NATIONS, New Yourk, 1989.
76. The Fourth Biennial Conference of the Canadian Society for Ecological Economics: Ecological Sustainability of the Global Market Place, August 2001, Montreal, Quebec.
77. ECOWAS Poverty Profile _ Prepared by the Economic Community of West African States Commission (ECOWAS) and the United Nations Statistics Division, Department of Economic and Social Affairs, 2007.
78. Eurostat Statistical books – Eurostat regional yearbook 2008.
79. Eurostat Statistical books – Europe in figures (Eurostat yearbook 2008).
80. Eurostat Pocketbooks – Living conditions in Europe, Data 2003–06. 2008 edition.
81. Eurostat Statistical books _ Europe in figures (Eurostat yearbook 2009).
82. Eurostat Pocketbooks _ Labour market statistics, 2009 edition.
83. Eurostat Statistical books _ Combating poverty and social exclusion, A statistical portrait of the European Union 2010, 2010 edition.
84. Measuring the Information Society _ International Telecommunication Union 2012.
85. Department of Economic and Social Affairs Statistics Division _ World Statistics Pocketbook 2013 edition, United Nations, New York, 2013.
86. Eurostat Pocketbooks _ European social statistics, 2013 edition, European Union, 2013.
87. The Social Protection Index, Assessing Results for Asia and the Pacific _ Asian Development Bank, 2013.
88. Using EUROMOD to nowcast poverty risk in the European Union _ eurostat Methodologies and Working papers 2013 edition.

89. www.geostat.ge
90. <http://www.commersant.ge>
91. www.civil.ge
92. www.nplg.gov.ge
93. <http://blog.myadvokat.ge/>
94. <http://www.epn.ge/?p=92445>
95. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
96. <http://www.worldbank.org/>
97. <http://unstats.un.org/unsd/pubs/gesgrid.asp?id=284>
98. <http://www.clicktop10.com/2013/05/top-10-richest-countries-in-the-world-in-2013/>
99. <http://www.mapsofworld.com/world-top-ten/world-top-ten-richest-countries-map.html>
100. <http://www.forbes.com/billionaires/>
101. [http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=list&d=6&t=dict&w1=%E1%83%A
A&w2=%E1%83%AE](http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=list&d=6&t=dict&w1=%E1%83%A&w2=%E1%83%AE)
102. [http://www.investopedia.com/articles/financial-theory/08/standard-of-living-
quality-of-life.asp](http://www.investopedia.com/articles/financial-theory/08/standard-of-living-quality-of-life.asp)
103. http://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp
104. [http://childrenschances.org/global-maps/beyond-basic-education/how-much-do-
governments-spend-on-education/](http://childrenschances.org/global-maps/beyond-basic-education/how-much-do-governments-spend-on-education/)

დანართი 1. მინიმალური სასურსათო კალათის ღირებულების გაანგარიშება, 2011 წელი

	პროდუქციის დასახელება	ფასი (1კგ)	დღიური მოხმარება	დღიური მოხმარების ფასი	კაალ
		ლარი	გრამი	ლარი	
1	ხორბლის პური	1.557	250	0.38925	579.6
2	ხორბლის ფქვილი	1.734	70	0.12138	227.6
3	სიმინდის ფქვილი და სხვ.	2.516	40	0.10063	123.8
4	ღობიო	3.777	20	0.075545	61.5
5	ბრინჯი	1.869	10	0.01869	44.2
6	ბურღული (მანანის, წიწიბურას და სხვ)	2.433	10	0.02433	50.3
7	მაკარონის ნაწარმი	3.013	15	0.045195	49
8	ძროხის და ხბოს ხორცი	10.967	40	0.43867	65.3
9	ღორის ხორცი	11.153	10	0.1115275	32.7
10	შინაური ფრინველი (ქათამი)	7.157	20	0.14314	26.9
11	თევზი ნედლი, გაყინული	7.558	40	0.30232	15
12	ძეხვეული (მოხარშული)	7.273	10	0.07273	28.6
13	რძე	2.044	150	0.3066	88.5
14	მაწონი (1 ლიტრი)	2.672	25	0.0668	12.3
15	ხაჭო	9.309	15	0.139635	23.3
16	ყველი	7.015	20	0.1403	63.2
17	ნაღული	-	5		6.5
18	კვერცხი (0.5 ცალი დღეში)	0.3096 (1 კ.)	24	0.15485	67
19	ცხოველური ცხიმი (კარაქი, ერბო)	7.949	12	0.095388	81.9
20	მარგარინი	4.282	7	0.029974	49.5
21	ზეთი მცენარეული (მზესუმზირის)	4.1910	10	0.04191	89.1
22	თესლოვანი ხილი	2.405	50	0.12025	19.5
23	კურკოვანი ხილი (ატამი, ბაღი, ალუბალი)	3.107	50	0.15535	18.6
24	სუბტროპიკული ხილი	3.282	50	0.1641	16.0
25	საზამთრო, ნესვი, გოგრა	0.635	50	0.03175	13.2
26	კაკალი, თხილი, მზესუმზირა	20.826	15	0.31239	96.9
27	პომიდორი	2.379	50	0.11895	7.2
28	ხახვი	1.345	25	0.033625	11.2
29	ნიორი	7.354	7	0.051478	7.2
30	ბადრიჯანი	2.539	10	0.02539	2.4
31	კომბოსტო	0.886	40	0.03544	5.6
32	ჭარხალი	1.586	15	0.02379	3.6
33	სტაფილო	1.567	15	0.023505	4.4
34	კარტოფილი	1.216	150	0.1824375	80.4
35	შაქარი	2.256	50	0.1128	199.6
36	მურაბები და ჯემები	-	5		8.4
37	საკონდიტრო ნაწარმი	6.033	5	0.030165	20.7
38	ღვინო სამამულო	2.442	20	0.04884	0.0
39	მარილი	0.587	8	0.004696	0.0
40	ჩაი	48.533	2	0.097066	0.0
	ჯამი			4.4	2300.0

დანართი 2. მინიმალური სასურსათო კალათის ღირებულების გაანგარიშება, 2012 წელი

	პროდუქციის დასახელება	ფასი (1კგ)	დღიური მოხმარება	დღიური მოხმარების ფასი	კაალ
		ლარი	გრამი	ლარი	
1	ხორბლის პური	1.491	250	0.37275	579.6
2	ხორბლის ფქვილი	1.551	70	0.10857	227.6
3	სიმინდის ფქვილი და სხვ.	1.919	40	0.07676	123.8
4	ღობიო	3.725	20	0.0745	61.5
5	ბრინჯი	2.120	10	0.0212	44.2
6	ბურღული (მანანის, წიწიბურას და სხვ)	2.224	10	0.02224	50.3
7	მაკარონის ნაწარმი	3.201	15	0.048015	49
8	ძროხის და ხბოს ხორცი	12.104	40	0.48416	65.3
9	ღორის ხორცი	12.243	10	0.12243	32.7
10	შინაური ფრინველი (ქათამი)	6.915	20	0.1383	26.9
11	თევზი ნედლი, გაყინული	7.459	40	0.29836	15
12	ძეხვეული (მოხარშული)	7.661	10	0.07661	28.6
13	რძე	1.784	150	0.2676	88.5
14	მაწონი (1 ლიტრი)	2.969	25	0.074225	12.3
15	ხაჭო	10.949	15	0.164235	23.3
16	ყველი	7.488	20	0.14976	63.2
17	ნაღული	-	5	-	6.5
18	კვერცხი (0.5 ცალი დღეში)	0.3037 (1 კ.)	24	0.15185	67
19	ცხოველური ცხიმი (კარაქი, ერბო)	7.9206	12	0.0950472	81.9
20	მარგარინი	4.132	7	0.028924	49.5
21	ზეთი მცენარეული (მზესუმზირის)	3.784	10	0.03784	89.1
22	თესლოვანი ხილი	1.707	50	0.08535	19.5
23	კურკოვანი ხილი (ატამი, ბაღი, ალუბალი)	2.003	50	0.10015	18.6
24	სუბტროპიკული ხილი	3.121	50	0.15605	16.0
25	საზამთრო, ნესვი, გოგრა	0.889	50	0.04445	13.2
26	კაკალი, თხილი, მზესუმზირა	20.561	15	0.308415	96.9
27	პომიდორი	2.413	50	0.12065	7.2
28	ხახვი	0.959	25	0.023975	11.2
29	ნიორი	3.203	7	0.022421	7.2
30	ბადრიჯანი	2.525	10	0.02525	2.4
31	კომბოსტო	0.670	40	0.0268	5.6
32	ჭარხალი	1.182	15	0.01773	3.6
33	სტაფილო	1.444	15	0.02166	4.4
34	კარტოფილი	0.870	150	0.1305	80.4
35	შაქარი	1.807	50	0.09035	199.6
36	მურაბები და ჯემები		5		8.4
37	საკონდიტრო ნაწარმი	7.171	5	0.035855	20.7
38	ღვინო სამამულო	2.586	20	0.05172	0.0
39	მარილი	0.64	8	0.00512	0.0
40	ჩაი	27.1	2	0.0542	0.0
	ჯამი			4.1	2300.0

დანართი 3. სასურსათო საქონლის ფასებსა და სამომხმარებლო ფასებს შორის კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზი, 2005-2012 წლები

x	y	x ²	xy	\hat{y}
104.1	106.2	10836.81	11055.42	103.82
113.4	108.8	12859.56	12337.92	108.47
112.9	111.0	12746.41	12531.90	108.22
105.5	105.5	11130.25	11130.25	104.52
103.8	103.0	10774.44	10691.40	103.67
122.8	111.2	15079.84	13655.36	113.17
100.9	102.0	10180.81	10291.80	102.22
96.4	98.6	9292.96	9505.04	99.97
859.8	846.3	92901.08	91199.09	846.3

$$y = a_0 + a_1x$$

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum x = \sum y \\ a_0 \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy \end{cases}$$

$$\begin{cases} 8a_0 + 859.8a_1 = 846.3 \\ 859.8a_0 + 92901.08a_1 = 91199.09 \end{cases}$$

$$y = 52.93 + 0.492x;$$

$$a_0 = 52.93; \quad a_1 = 0.492$$

$$R_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y} = 0.925$$